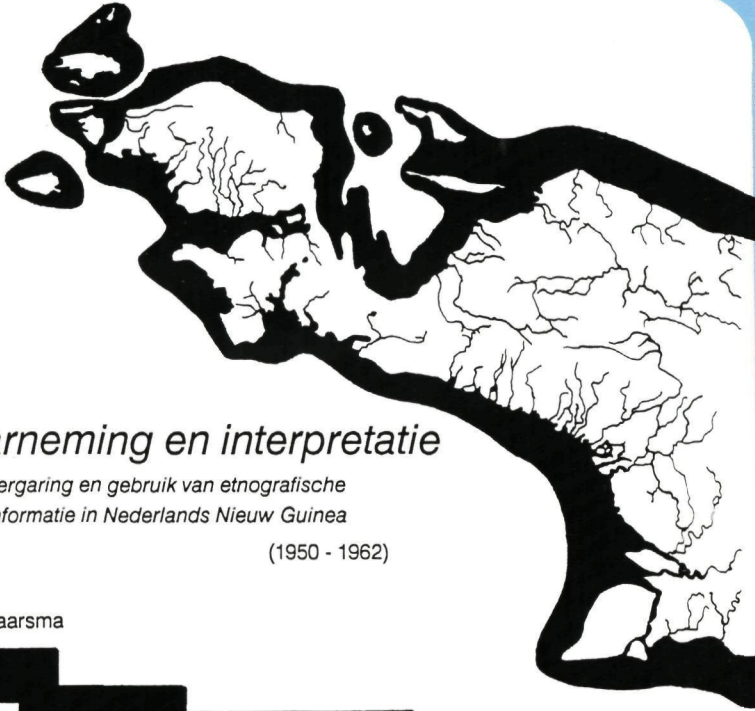

isor

interdisciplinair
sociaal-wetenschappelijk
onderzoeksinstituut
rijksuniversiteit utrecht

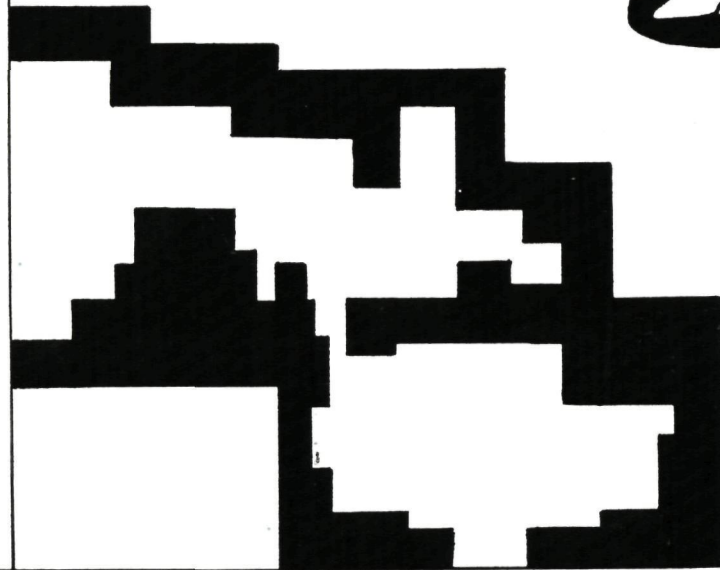

Waarneming en interpretatie

*vergaring en gebruik van etnografische
informatie in Nederlands Nieuw Guinea*

(1950 - 1962)

S.R. Jaarsma

WAARNEMING EN INTERPRETATIE

vergaring en gebruik van etnografische informatie
in Nederlands Nieuw Guinea (1950 - 1962)

Druk:

Reproductie-afdeling Faculteit Sociale Wetenschappen

© S.R. Jaarsma, Hilversum

Uitgegeven door het ISOR, Postbus 80.140, 3508 TC Utrecht

Niets uit de uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the author.

ISBN 90-5187-020-5

WAARNEMING EN INTERPRETATIE

vergaring en gebruik van etnografische informatie
in Nederlands Nieuw Guinea (1950 - 1962)

een wetenschappelijke proeve
op het gebied van de sociale wetenschappen
in het bijzonder de culturele antropologie

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad van doctor aan
de Katholieke Universiteit van Nijmegen,
volgens het besluit van het college van decanen
in het openbaar te verdedigen op

dinsdag 24 april 1990
des namiddags te 1.30 uur precies

door

Sjoerd Rienk Jaarsma
geboren op 24 januari 1956
te Hilversum

Promotores: Prof.Dr. A.A. Trouwborst
Prof.Dr. A. de Ruijter (R.U. Utrecht)

Deze onderzoeken werden gesteund door de Stichting Sociaal-Culturele Wetenschappen, die wordt gesubsidieerd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

VERANTWOORDING

Deze studie is voortgekomen uit een onderzoek gericht op een wetenschapshistorische beschrijving van de Leidse antropologische traditie. Hierbij bleef een hoeveelheid materiaal over het etnografisch onderzoek in Nieuw Guinea liggen, omdat het niet direct in het onderzoeksverslag in te passen viel. Om dit materiaal niet verloren te doen gaan werd een aanvraag voor een promotie-onderzoek ingediend bij ZWO, die in 1985 werd goedgekeurd.⁽¹⁾ Hoewel het onderzoek zich in aanvang uitsluitend richtte op bestudering van de wetenschappelijke beschrijving en analyse van etnografisch materiaal betreffende Nederlands (West) Nieuw Guinea, bleek al snel dat met de beperking tot academisch geschoolde en werkzame etnografen geen volledig beeld van de Nieuw Guinea-etnografie te verkrijgen viel. Gaandeweg is de vraagstelling van het onderzoek

-
- 1) Het onderzoek 'Waarneming en interpretatie' werd aanvankelijk rechtstreeks door de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek (ZWO) gefinancierd (dossiernummer 52-365). In 1987 werd het onderzoek aan de Stichting Sociaal-Culturele Wetenschappen (S.S.C.W.) overgedragen (dossiernummer 500-276-001). De financiering van het onderzoek vond plaats van 1 april 1986 tot 16 augustus 1989.

dan ook meer verschoven naar een beschrijving van de omstandigheden waaronder etnografisch materiaal verzameld werd, wie zich hiermee bezig hielden en met welke doeleinden voor ogen men een dergelijke interesse ontwikkelde. Het verzamelen van etnografisch materiaal over Nieuw Guinea werd hierbij opgevat als een integraal onderdeel van de openlegging van het gebied, zoals die als gevolg van de na-oorlogse ontwikkelingen in de koloniale verhoudingen plaatsvond.

Materiaal voor het onderzoek werd in hoofdzaak middels literatuur- en archiefonderzoek verzameld.⁽²⁾ Hierbij werden referenties naar de opzet en organisatie van het onderzoek, omstandigheden van onderzoek, gebruik van methoden en hulpmiddelen, alsmede de aard van publikatie van het verzamelde materiaal opgespoord. Ten aanzien van het etnografische materiaal werd vooral bezien wat wel en wat niet door de diverse onderzoekers geregistreerd werd. Tevens werd voor een aantal lokaties waarvan bekend was dat er meerdere onderzoekers actief waren geweest inhoudelijk naar het etnografisch materiaal gekeken.

Als aanvulling op de verzameling van materiaal uit literatuur en archieven werden in totaal 21 mensen geïnterviewd, waarvan een drietal meerdere malen. De interviews werden benut om nadere details te achterhalen over de door de informant gevolgde opleiding, aard van diens werkzaamheden in Nieuw Guinea, gelegenheden waarbij de informant etnografisch materiaal verzamelde, respectievelijk publiceerde en tot slot de wijze waarop hij/zij bij het verzamelen van materiaal te werk ging. Daarnaast werd bij de interviews getracht te komen tot beeldvorming over de waardering van etnografisch materiaal binnen de context van het Nederlands beheer van Nieuw Guinea, en over de uitwisseling van gegevens tussen de verschillende hierbij betrokken instanties. Voor alle interviews werd een vragenlijst gehanteerd die deze onderwerpen bestreek, zij het dat de specifieke vragen toegespitst werden op de ervaringen van de respectieve informanten. Overigens werden de interviews zoveel mogelijk ongestructureerd gehouden. Het stellen van vragen beperkte zich in de meeste gevallen tot het te berde brengen van de gewenste onderwerpen en hier en daar het nader uitdiepen van detailkwesties. In enkele gevallen werd later nog correspondentie gevoerd om details te verhelderen.

Alle voor het onderzoek benaderde personen hebben ook daadwerkelijk meegewerkt. Vooral in de beschrijvende hoofdstukken wordt met enige regelmaat gebruik gemaakt van interviewfragmenten ter illustratie en/of verduidelijking van het betoog.⁽³⁾ Bij de selectie van de

2) Met instemming van het Ministerie van Buitenlandse Zaken werd hierbij gebruik gemaakt van het Rapportenarchief van het Kantoor voor Bevolkingszaken te Nieuw Guinea, aanwezig in de Tweede Afdeling van het Algemeen Rijksarchief te Den Haag.

3) De interviews werden op band geregistreerd en volledig uitgetypt. Bij de weergave van interviewfragmenten in de voorliggende tekst werden echter aarzelingen, pauze's, versprekungen, etc. verwijderd om de tekst leesbaar te houden. Hierbij werd zo zorgvuldig mogelijk de oorspronkelijke gesproken tekst gehandhaafd. Weggelaten fragmenten zijn met behulp van puntjes (...) in de tekst aangegeven.

fragmenten - die overigens in alle gevallen het resultaat van mijn interpretatie van de interviews is en daarbij voor mijn verantwoording is - heb ik mij laten leiden door consistentie van de gebruikte beweringen, hetzij met materiaal verzameld bij het literatuur- en archiefonderzoek, hetzij met beweringen stammend uit andere interviews.

Noch het onderzoek, noch het resultaat ervan, deze dissertatie, hadden tot stand kunnen komen zonder de medewerking van een groot aantal personen, die ik hierbij wil bedanken. Ten eerste zijn dat mijn 'informatanten', wier volledige en onvoorwaardelijke bereidheid tot medewerking aan dit onderzoek ik zeer gewaardeerd heb: Prof.Dr. V.P.F.M. van Amelsvoort, Prof.Dr. J. van Baal, pater Dr. J. Boelaars M.S.C., Dr. J.Th. Broekhuijse, Prof.Dr. L.F.B. Dubbeldam, Dr. K.W. Galis, Prof.Dr. A.A. Gerbrands, Drs. G.W. Grootenhuis, Dr. C.S.I.J. Lagerberg, Dr. A.C. van der Leeden, Dr. J.Th. van Logchem, Dr. C.H. van Nieuwenhuijsen-Riedeman, Drs. J.W. van Nieuwenhuijsen, Dr. G. Oosterwal, pater Dr. H.L. Peters O.F.M., Dr. A. Ploeg, Prof.Dr. J. Pouter, Prof.Dr. J.W. Schoorl, Dr. L.M. Serpenti, Dr. C.L. Voorhoeve, pater G.A. Zegwaard M.S.C..

Ten tweede mijn begeleiders: mijn beide promotores Albert Trouwborst en Arie de Ruijter en mijn dagelijkse begeleider Jan de Wolf. Allen hadden zo hun eigen meningen over de problemen waarmee ik kampte en - hoewel dit lang niet altijd makkelijk was - boden mij op deze wijze de gelegenheid mijn betoog aan te scherpen. Dat dit nooit ongewild tot onoverkomelijke moeilijkheden heeft geleid, getuigt van hun professionalisme.

Voorts dank ik de leden van het promovendi-overleg in Nijmegen, die van meet af aan mijn diverse concept-hoofdstukken en andere pennevruchten van veelal ongezoeten en kritisch commentaar voorzagen. Om dezelfde reden dank ik de leden van het onderzoeksseminar Cognitieve Codes, die mij gedurende het laatste jaar van mijn onderzoek van commentaar en advies voorzagen. Met name dank ik hierbij Barbara van Brakel-Saunders die mij op een interessant verschil in de waardering van de Dani-taal door respectievelijk Peters en Heider wees. Paul Haenen ben ik - behalve voor zijn commentaar en belangstelling - ook grote dank verschuldigd voor het verwezenlijken van een interview met Lex van der Leeden in Djakarta. Paula van den Berg en Heli van der Werff ben ik veel verschuldigd voor hun bijdrage aan het vormen van mijn gedachten over de bestudering van het vrouwelijk deel van de Papoea-bevolking. Ik heb groot respect voor de wijze waarop mijn broer Jetse in de tekening op de omslag de tegenstelling die besloten ligt in de begrippen 'waarneming' en 'interpretatie' tot visuele uitdrukking heeft gebracht. Ik dank hem tevens voor zijn bijdrage aan het tot stand komen van de kaarten in dit boek. Tot slot dient vermeld te worden dat dit boek er zeker niet zo verzorgd had uitgezien zonder de bereidwillige ter beschikking stelling van een laserprinter door het secretariaat van de vakgroep Culturele Antropologie te Utrecht.

INHOUD

VERANTWOORDING (i)

INHOUD (v)

INLEIDING (ix)

het probleemveld (ix)

onderzoek en vraagstelling (xii)

opzet van het onderzoek (xviii)

hoofdstuk 1 DE ONDERZOEKSSITUATIE ALS PROBLEEM (1)

analysekader (1)

randvoorwaarden (8)

operationalisatie (10)

hoofdstuk 2 KENNIS EN INFORMATIE (13)

onderzoeker en werkkring (13)

definities (14)

kennisvorming (17)

de etnografie: doel en middelen (21)

- hoofdstuk 3 **VOORGESCHIEDENIS: POLITIEK EN BESTUUR (27)**
cultuurcontacten tot 1947 (27)
de politiek-economische situatie na 1947 (31)
het bestuur (38)
het Kantoor voor Bevolkingszaken (42)
de Raad voor de Volksopvoeding (45)
- hoofdstuk 4 **WETENSCHAP EN BELEID (47)**
etnografische overzichtsstudies (47)
cultuur of culturen? (49)
acculturatie (55)
specificatie van randvoorwaarden (61)
- hoofdstuk 5 **MISSIE EN ZENDING (65)**
inleiding (65)
achtergronden (70)
de instanties (70)
de methoden (71)
optredende verschuivingen (74)
integratie (78)
etnografie als hulpmiddel (84)
verzameling van informatie (89)
gebruik van informatie (95)
- hoofdstuk 6 **BESTUREN EN BESTUDEREN (99)**
bestuurlijk onderzoek (99)
het Kantoor voor Bevolkingszaken (102)
de bestuurlijke niche (108)
het verzamelen van informatie (114)
het blikveld van een Januskop (118)
- hoofdstuk 7 **DE ACADEMISCHE ONDERZOEKERS:
L'ART POUR L'ART? (123)**
opdracht en opdrachtgever (123)
relaties tot bestuur, missie en zending (129)
relaties met de autochtone bevolking (133)
veldwerk: mogelijkheden en onmogelijkheden (135)
structuur van het onderzoek (135)
consequenties van onderzoek (136)
het verzamelen van informatie (139)
doeleinden en hun realisering (143)
- hoofdstuk 8 **LOKAAL BEZIEN (147)**
inleiding (147)
het Asmat-gebied (149)
het Nimboraan-project (156)
stedelijke Papoea's (161)
vergelijking (170)

inleiding (175)

wetenschappelijke discussies (176)

wetenschappelijke interesses (181)

randvoorwaarden (187)

hiaten en accenten (191)

de bestudering van vrouwen (192)

acculturatie en sociale onrust (194)

aandacht voor de lokale situatie (196)

een 'koloniale' onderzoeksruimte? (198)

conclusies (201)

BIJLAGEN (205)

english summary (206)

informanten betrokken bij het onderzoek (relevante gegevens (209)

lijst van vreemde woorden (216)

diagrammen (219)

tabellen (219)

kaart 1 - overzicht West Nieuw Guinea (220)

kaart 2 - reikwijdte van het bestuur (221)

index (222)

LITERATUUROVERZICHT (229)

CURRICULUM VITAE (249)

INLEIDING

het probleemveld

De inlijving van West of Nederlands Nieuw Guinea - het huidige Irian Jaya - bij Nederlands Indië vond geleidelijk in de loop van de vorige eeuw plaats.⁽¹⁾ De openlegging van het gebied door bestuur, missie en zending is echter pas begin deze eeuw definitief op gang gekomen. De zending arriveerde weliswaar reeds in 1855, maar breidde zich pas na de vestiging van de eerste bestuursposten (1898) daadwerkelijk langs de Noordkust uit. De missie vestigde zich - na mislukte pogingen in 1892 en 1895 - eerst in 1905 aan de Zuidkust.

-
- 1) Het gebied viel reeds tijdens de V.O.C.-periode onder de invloedssfeer van het Sultanaat Tidore. In 1828 nam het Nederlandse bestuur echter bij proclamatie de westelijke kust van het eiland van 141° O.L. aan de Zuidkust tot Kaap de Goede Hoop aan de Noordkust in bezit. Vanaf dat moment perkt men de zeggenschap van Tidore over het gebied steeds verder in. In 1884 vond bestuursvestiging op het oostelijk deel van Nieuw Guinea plaats door Groot-Brittannië en Duitsland. Nederland volgde dit voorbeeld eerst in 1898, onder druk van enerzijds klachten van het Britse bestuur over sneltochten vanuit het Nederlandse gebied, anderzijds verzoeken om steun van de zijde van missie en zending (voor een uitgebreide beschrijving zie Galis 1953/4).

Beschrijvingen van het gebied stammen dan ook - buiten enige verslagen van exploratietochten langs de kust en de neergeschreven ervaringen van de eerste zendelingen - vooral uit deze eeuw. De wetenschappelijke interesse richtte zich voor de Tweede Wereldoorlog voornamelijk op de mogelijkheden tot exploitatie van het gebied, zoals winning van grondstoffen en verbouw van handels- en voedselgewassen. Gegevens over de bevolking stamden veelal van missionarissen of zendelingen, of van enkele artsen verbonden aan wetenschappelijke expedities (zie Van Amelsvoort 1964). De eerste systematische beschrijving van Nieuw Guinea²⁾ vond plaats tijdens de Militaire Exploratie. Deze begon in 1907 aan de Zuidkust en werd in 1909 uitgebreid tot de Noordkust. De verkenning duurde langs beide kusten tot 1914.

Voor de oorlog zijn vooral de cultuur van de Marind-anim aan de Zuidkust en de Biak cultuur (Geelvinkbaai) grondig beschreven. Hoewel een zeer groot deel van de gegevens door missionarissen en zendelingen verzameld werd, waren er ook een paar academici actief. Zo schreef Wirz in deze periode over de bevolking van Biak, Noemfoor en het Sentani-meer, alsmede over de Dani, Yéi-nan en de Marind-anim. Van Baal beschreef eveneens de Marind-anim. De grote belangstelling voor deze samenleving hing ongetwijfeld samen met het feit dat de Marind een van de weinige vooroorlogse voorbeelden van actief bestuurlijk ingrijpen in Nieuw Guinea vormden.

Het besturen van het gebied gebeurde vrij extensief. Men handhaafde op enkele punten bestuursposten en trad bemiddelend of corrigerend op, wanneer men geruchten over conflicten te horen kreeg. Hoewel de grens van het 'gepacificeerde' gebied zich landinwaarts bewoog, zeker aan de Zuidkust, was dit toch meestal in reactie op activiteiten van missie en zending. Van daadwerkelijke beheersing van het gebied kan men, zeker voor de Tweede Wereldoorlog, nauwelijks spreken. Hiervoor waren de beschikbare fondsen en middelen te gering. Nieuw Guinea gold in deze periode nog duidelijk als een buitengewest. Zo moest men tijdens de crisis in de jaren dertig grote stukken terrein prijsgeven, eenvoudig door gebrek aan mankracht (zie Kaart 2).

Ontwikkelingen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog brachten hier verandering in. Tijdens de oorlog werd het merendeel van de in Nieuw Guinea verblijvende Europeanen hetzij geëvacueerd, hetzij door de Japanners krijgsgevangen gemaakt. Enkele bestuursambtenaren bleven achter in het door de Japanners beheerste gebied, teneinde troepenbewegingen te kunnen signaleren. Zij slaagden er met hulp van de Papoea-bevolking in te overleven. De pro-Nederlandse houding van de Papoea's bewerkstelligde een attitude-verandering bij het bestuurskader ten aanzien van de bevolking. Na de oorlog is er dan ook sprake van een steeds verdergaande inschakeling van autochtonen bij bestuurstaken

2) In het navolgende duid ik het onder Nederlands bestuur staande deel van het eiland aan als 'Nieuw Guinea'. Alleen daar waar dit tot misverstanden kan leiden, spreek ik van Nederlands of West Nieuw Guinea.

(Van Eechoud 1947).

De toename in aandacht voor het gebied raakte in een stroomversnelling door de onafhankelijkheid van Indonesië in 1949. Bij de soevereiniteitsoverdracht bleef Nieuw Guinea voor Nederland 'behouden'. Dit gebaar was vooral het resultaat van een politiek compromis. Het Nederlandse parlement bleek sterk verdeeld te zijn over een volledig verlies van invloed in Zuid-Oost Azië. De soevereiniteitsoverdracht vergde echter een grondwetswijziging, hetgeen alleen mogelijk was met een tweederde meerderheid in de Staten Generaal. Het behoud van Nieuw Guinea bleek een - in ieder geval voor de Nederlandse politiek - acceptabel alternatief. Het compromis had echter consequenties.

Ten eerste week na de overdracht een grote groep mensen uit Indonesië uit, niet alleen naar Nederland, maar voor een deel ook naar Nieuw Guinea. Ten tweede verdween met de overdracht ook een belangrijk deel van het lager bestuurs-, missie- en zendingskader dat van huis uit Indonesisch was. Dit laatste proces was overigens al sinds de Tweede Wereldoorlog aan de gang, vooral onder de druk van spanningen tussen Papoea's en dit kaderpersoneel.

Belangrijker was echter dat Indonesië het gebied voor zich bleef opeisen, aanvankelijk in bilateraal overleg, later in het kader van de Verenigde Naties. Dit legde op de Nederlandse overheid de taak haar aanwezigheid in het gebied te rechtvaardigen. Het is waarschijnlijk dat dit één van de overwegingen was om het gebied onder artikel 73 van het handvest van de Verenigde Naties te gaan beheren. Men verplichtte zich hiermee het gebied binnen afzienbare tijd tot een of andere vorm van onafhankelijkheid te ontwikkelen. Regering en parlement konden op deze wijze voor zichzelf en de buitenwacht staande houden dat het Nederlandse beheer deze taak beter kon volbrengen dan dat van een net onafhankelijk geworden natie.

Het hield in dat men in zeer korte tijd een buitengewest van een bestuurscentrum diende te voorzien. Nu was het opzetten van een bestuursstructuur niet het grootste probleem; men kon uiteindelijk veel personeel overplaatsen vanuit Indië. Veel nijpender was het vrijwel geheel ontbreken van kennis over het gebied en zijn bevolking en het gebrek aan bestuursambtenaren met ervaring in Nieuw Guinea. Men kon moeilijk een gebied gaan ontwikkelen waarover men niets wist, en het aspect van ontwikkeling werd door overheid en bestuur zeer serieus genomen. Een belangrijke taak was hierbij weggelegd voor het in 1951 opgerichte Kantoor voor Bevolkingszaken. Hoewel het zeker niet het enige informatie-vergarende bestuursorgaan was, kreeg het tot taak het coördineren van bevolkingsonderzoek en de inventarisatie van kennis over de bevolking. Tevens verzorgde het de contacten met internationale organen zoals de South Pacific Commission⁽³⁾ en de Verenigde Naties.

3) In 1947 kwamen de regeringen van Australië, Frankrijk, Groot-Brittannië, Nieuw Zeeland, Nederland en de Verenigde Staten - alle verantwoordelijk voor een of meer
(Wordt vervolgd...)

Deze hele situatie, politiek en bestuurlijk, was er één waarin als het ware een premie bestond op het verrichten van onderzoek naar de mogelijkheden tot ontwikkeling van en voor de autochtone bevolking van Nieuw Guinea, alsmede op het publiceren van de resultaten hiervan. In niet onbelangrijke mate betrof dit etnografisch onderzoek. Tegelijkertijd was het een situatie waarin een sterke bestuurlijke interesse bestond voor, en in zekere zin zelfs controle op, dit onderzoek. Dit resulteerde in een relatief korte periode van frequent etnografisch onderzoek, veelal verricht binnen een koloniale infrastructuur,⁴⁾ waarbij het koloniaal bestuur zelf als geïnteresseerde partij optrad.

De overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië, gevolgd door een periode dat het hele gebied nauwelijks toegankelijk was voor Westerse bezoekers, maakt het tevens een sterk besloten periode. Verzameling van etnografische informatie door missie en zending bleef na de overdracht in '62 weliswaar doorgaan, maar het academisch onderzoek verplaatste zich naar Indonesische universiteiten. Eerst sinds eind jaren zeventig vindt ook incidenteel weer onderzoek vanuit Nederland plaats. Toch is het maar zeer de vraag of men nu nog kan spreken van continuïteit met het eerdere onderzoek. Continuïteit ligt vooral in de voortgaande reflectie op eerder verzameld materiaal, uitbouw van de bestaande kennis via opvulling van hiaten en verdere integratie van het bestaande materiaal. Dit vereist naast verder onderzoek ook uitwisseling van informatie via publikaties, wat sterk verminderde na 1962.

onderzoek en vraagstelling

In het gebrek aan continuïteit ligt het wetenschappelijk belang van dit onderzoek. De bestudeerde periode ligt inmiddels meer dan 25 jaar terug. Dit houdt in dat er een generatie onderzoekers is zonder ervaring in Nieuw Guinea en - belangrijker - zonder directe kennis van de omstandigheden waaronder aldaar destijds onderzoek gedaan is. Zonder

3)(...vervolg)

eilanden in de Stille Oceaan - de vorming overeen van een intergouvernementele advies- en onderzoeksinstantie, de South Pacific Commission. Tot de taken van deze instantie behoorden het stimuleren en mogelijk maken van onder meer sociaal-wetenschappelijk onderzoek en het bevorderen en coördineren van samenwerking tussen verschillende onderzoeksinstanties werkzaam in het gebied (*Encyclopaedia of Papua and New Guinea*, 1972, University of Melbourne Press).

- 4) Met het begrip 'koloniale (of bestuurlijke) infrastructuur' duid ik niet alleen de bestuursdienst en het net van bestuursposten dat deze handhaafde aan, maar ook de resulterende openlegging of toegankelijkheid van de bestuurde gebieden. In dit laatste opzicht voorzag deze infrastructuur tevens in de materiële voorwaarden voor etnografisch onderzoek (voedsel, huisvesting, medische zorg, transportmogelijkheden, medewerking van de bevolking, etc.). Enkele instanties - als missie en zending - voorzagen zelf in een dergelijke infrastructuur en konden daarmee geheel of gedeeltelijk hun eigen onderzoek ondersteunen. Voor zowel academisch onderzoek, als onderzoek vanuit het bestuur zelf, gold echter dat het afhankelijk was van de koloniale infrastructuur.

dergelijke kennis is het moeilijk in te schatten welke informatie wel en welke niet verzameld is en wat de 'waarde' is van het materiaal. Hiaten in de bestaande kennis kunnen daarmee gemakkelijk systematische fouten gaan vormen. Het feit dat de jaren '50 tot '62 in Nieuw Guinea de laatste periode van koloniale etnografie in Nederland waren, versterkt dit effect.

Hoewel er in Nederland wel aandacht is besteed aan de ontwikkeling van de etnologie/antropologie, is de bestudering van de koloniale etnografie als zodanig beperkt (Nooteboom 1940, Held 1959, Wertheim 1972, Feddema/Van den Muijzenberg 1978, Kommers 1979, Trouwborst/Kommers 1988). Dit heeft tot gevolg dat vrij rooskleurige beschrijvingen in de buitenlandse literatuur van het aandeel van etnologie in de Nederlandse bestuursopleiding (Malinowski 1930: 421; Kennedy 1944: 155, 157) vrij onomstreden blijven, en ook in latere studies ongenueanceerd worden aangehaald (Feuchtwang 1973: 81).

Het debat over de Britse koloniale antropologie is veel breder en lijkt haar wortels te hebben in de vraag naar de toepasbaarheid van antropologie in de koloniale praktijk stammend uit de jaren dertig. Uit deze discussie wil ik twee elementen naar voren halen. Enerzijds legt men een verband tussen het wetenschappelijk produkt, de aard van de etnografische beschrijving, en de omstandigheden waaronder onderzoek werd gedaan. Zowel Asad (1973), als Feuchtwang (1973), zien het wetenschappelijk produkt van de vooroorlogse Britse functionele antropologie als sterk bepaald door de koloniale atmosfeer waarbinnen men onderzoek deed. De vergelijking die Trouwborst en Kommers maken tussen de toepassing van etnologie/antropologie in Nederlands Indië en Oost-Afrika doet vermoeden dat dit effect in de Nederlandse koloniale situatie sterker moet zijn geweest. Zij wijzen er namelijk op dat in de Nederlandse situatie de ontwikkeling van de discipline veel nauwer dan in de Britse verbonden was met de praktijk van de bestuursopleiding (1988: 37/42). Ellen, die eenzelfde standpunt huldigt, ziet de ontwikkeling van de antropologische interesse voor Nieuw Guinea dan ook als een nauwkeurige weerspiegeling van de wensen en behoeften van het koloniaal bestuur (1976: 322).

Anderzijds zet James zich - voor wat betreft de Britse antropologie - af tegen een dergelijke generalisatie. Zij typeert de antropologen als 'onwillige imperialisten':

"As an individual, the anthropologist can often appear as a critic of colonial policy, of the philosophy of western superiority upon which it was based and in terms of which it was justified; and he was usually at odds with the various administrators, missionaries and other local Europeans he had dealings with. He cannot be seen unambiguously as a willing agent of colonialism. But he was nevertheless dependent upon colonial authorities for permission to carry out studies, and sometimes for material support; and in the inter-war period at least, open political dissent was scarcely possible within colonial society" (1973: 42).

James' aandacht voor de individuele antropoloog laat zien, dat het gevaarlijk is hier zonder meer algemene beweringen naar voren te brengen.

De relatie tussen antropologie en kolonialisme is complex en ambigu. Toch stopt ook James haar analyse vroegtijdig. Zij beperkt haar aandacht strikt tot de aanwezige antropologen en de door hen geproduceerde kennis, waarbij zij voorbij gaat aan de uitvoeringsfase van het onderzoek.

Een etnografisch onderzoek (zie Diagram 1) is ruwweg te onderscheiden in een voorbereidings-, uitvoerings- en uitwerkingsfase. Tijdens de voorbereiding is een aantal factoren - de genoten opleiding, de opdracht tot onderzoek, bepaalde hinderpalen, maar ook kennis omtrent het onderzoeksveld - bepalend voor de wetenschappelijke interesse waarmee de onderzoeker uiteindelijk het veld in gaat.⁽⁵⁾ Het onderzoek zelf is een wisselwerking tussen de aanwezige wetenschappelijke interesse en de stimuli en/of mogelijkheden die de etnografische realiteit biedt. In de uitwerkingsfase verlaat de onderzoeker gewoonlijk weer het veld om zijn onderzoeksverslag - het wetenschappelijk produkt - op te stellen. Door het fysiek en mentaal afstand nemen van het veld is de wetenschappelijke interesse de meest relevante invloed op de definitieve ordening van het materiaal. De onderzoeksrapportage is - als terugkoppeling - uiteindelijk weer van invloed op de vorming van de wetenschappelijke interesse.

Toch kent deze voorstelling van zaken een groot nadeel. Zij wekt de indruk of de verzameling van informatie en de vorming van kennis een ononderbroken en gesloten proces vormt. Dit is ver bezijden de waarheid. Men verzamelt etnografische informatie niet uitsluitend binnen het kader van het onderzoek; het is een 'bijproduct' van heel wat verschillende werkzaamheden. Evenmin beperkt de antropoloog in het veld zich uitsluitend tot het op eigen kracht verzamelen van materiaal. Hij benut tevens de kennis van eerdere onderzoekers en van mensen wier oordeel over de onderzoekssituatie hij betrouwbaar acht. Dit laatste proces vindt zelfs al in de voorbereidingsfase plaats. Er is - onder meer bij de selectie van de onderzoekslokatie - sprake van een terugkoppeling vanuit de etnografische realiteit op de voorbereidingsfase van het onderzoek.

Dit impliceert dat de beperking van de bestudering van koloniaal etnografisch onderzoek tot de onderzoekers en hun wetenschappelijke produktie een belangrijke hiaat bevat en daarmee een systematische fout kan opleveren. Het is zelfs niet afdoende om de verzameling van gegevens door de onderzoeker in het veld in de afweging mee te nemen. De vraag naar de reikwijdte van etnografische kennis over een bepaald gebied is alleen te beantwoorden door te kijken naar wie, vanuit welke motieven, etnografische informatie verzameld heeft. Mijn onderzoek

5) Onder het begrip 'wetenschappelijke interesse' versta ik hier niet alleen de visie van de onderzoeker op diens onderzoeksobject (ideeen omtrent te verzamelen materiaal, categorisering van het materiaal, etc.), maar ook de beperkingen in de materiaalverzameling die voortkomen uit de condities (opdracht, organisatie, werkwijze) waar- onder het onderzoek plaatsvindt.

VOORBEREIDINGSFASE

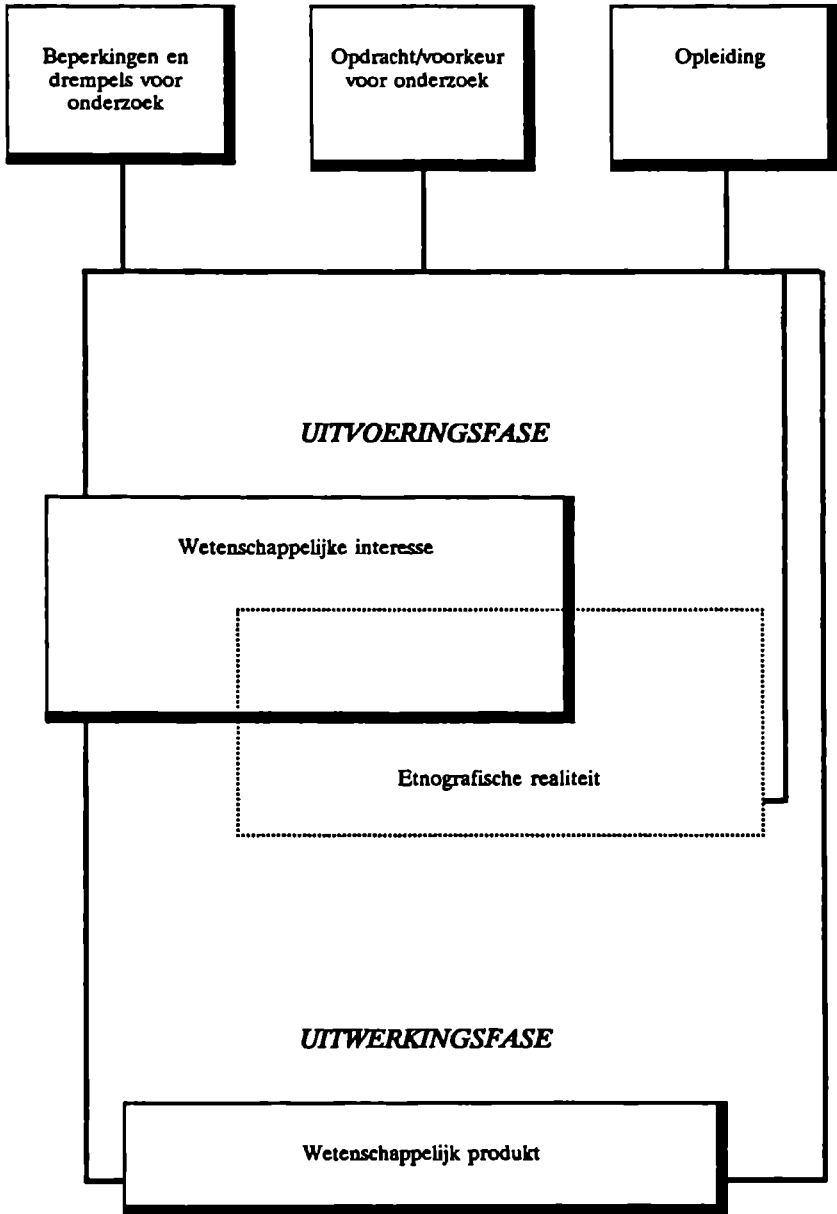

Diagram 1 - het onderzoeksproces

richt zich op deze externe voorwaarden voor onderzoek, en met name op de beperkingen die dit gaf in de resulterende etnografische kennisvorming. Doelstelling is een inventarisatie van de hoofdlijnen van onderzoek en de hieraan ten grondslag liggende motivaties. Het ligt niet in de bedoeling hierbij - anders dan bij wijze van illustratie - de weg te bewandelen van hetzij vergelijkende etnografische beschrijving van Nieuw Guinea, hetzij analyse van de retoriek en textuele strategieën, gebruikt in het wetenschappelijk eindprodukt. Beide zijn valide ingangen voor onderzoek, maar vormen tevens een studie op zich. Voor het huidige onderzoek beperk ik mij tot de volgende vragen:

- welke verschillende (groepen) onderzoekers zijn er te onderscheiden en welke richting neemt hun wetenschappelijke interesse, respectievelijk welke vorm neemt de terugkoppeling hierop middels hun wetenschappelijke productie;
- welke opdrachtgevers zijn er te onderscheiden, hoe relateren deze zich onderling, respectievelijk aan de verschillende groepen onderzoekers, respectievelijk aan de koloniale infrastructuur;
- welke invloed had de koloniale infrastructuur en de toenemende complexiteit hiervan in Nieuw Guinea op de verschillende groepen onderzoekers en het door hen verrichte onderzoek;
- welke beperkingen in de kennisvorming traden op als gevolg van de gerichtheid van de aanwezige wetenschappelijke interesse en de grenzen gesteld door de koloniale infrastructuur?

Bij de vraagstelling hanteer ik twee uitgangspunten. Ten eerste is in het voorgaande al gewezen op de sterke bestuurlijke interesse voor onderzoek. In het navolgende ga ik er vanuit dat onderzoek plaatsvond binnen de aanwezige koloniale infrastructuur en dat de aanwezige bestuurlijke interesse van invloed was op onderzoek. Ten tweede spreek ik van categorieën onderzoekers, waarbij ik mij richt op de vergelijking van de verschillende groepen. Voor deze categorisering baseer ik mij niet op de aanwezige verschillen in vooropleiding, maar op de werkkring van de onderzoekers. Reden hiervoor is dat veel onderzoekers strikt gesproken niet als zodanig werkzaam waren en onderzoek deden in het kader van hun overige werkzaamheden, of in het verlengde hiervan.⁽⁶⁾ Tevens is in veel gevallen de opdracht voor onderzoek afkomstig van de werkgever.

In Tabel I is een overzicht gegeven van een aantal onderzoekers. De gehanteerde verdeling naar werkkring onderscheidt voorlopig in missie/zending, bestuur en academische instantie. De tabel vormt geen volledig overzicht van de etnografische productie. Het overzicht geeft een beeld van het tempo van beschikbaar komen van op veldwerk gebaseerde verslagen. Hierbij is telkens de publikatiedatum van het boek -

6) In verband met de verschillende plaats die de verzameling van etnografische informatie inneemt binnen diverse werkkringen, maak ik ook geen gebruik van het gesloten model van het onderzoeksproces zoals hierboven werd geschetst. In hoofdstuk 1 zal ik een meer open model schetsen, waarbij ik rekening houd met de inbedding van de verzameling van etnografische informatie in andersoortige werkzaamheden.

het betreft hier in hoofdzaak monografieën - gehanteerd, aangezien eigenlijk dan pas concreet van neerslag van kennis te spreken valt. Tevens geeft de tabel - in combinatie met Kaart 1 - enig inzicht in de reikwijdte van de aanwezige kennis. In slechts enkele gevallen gaat dit voorbij de begrenzing van het zogenaamde 'gepacificeerde' gebied. Dit wijst impliciet op de niet te misverstane bestuursbemoeyenis met het verloop

Tabel I - naoorlogs onderzoek

naam onderzoeker	publ.	regio/groep ^o	m/z	bst.	ac.
Held, G.J.	1947	Waropen (2)			x
*Elmberg, J.E.	1949 ⁺	Nimboran (3)			x
Baal, J. v.	1952a ⁺	Nimboran (3)		x	
Kamma, F.C.	1954	Biak/Noemfoor (4)	x		
Galis, K.W.	1955	Humboldt-baai (5)		x	
Pouwer, J.	1955	Mimika (6)		x	
Zegwaard/Boelaars	1955 ⁺	Asmat (22)	x	x	
Kouwenhoven, W.H.J.	1956	Nimboran (3)		x	
Leeden, A.C. v.d.	1956	Sarmi (7)		x	
Schoorl, J.W.	1957	Moejoe (8)		x	
Boelaars, J.H.M.C.	1957	Jaqai (9)	x	x	
*Pospisil, L.	1958	Kapauku (10)			x
Zegwaard, G.	1959 ⁺	Asmat (22)	x		
Oosterwal, G.	1961	Tor (11)	x		x
Eechoud, J.P.K. v.	1962	Kaowerawédj (12)		x	
Logchem, J.Th. v.	1963	Argoeni-Baai (13)		x	
Oosterwal, G.	1963 ⁺	Mamberamo (14)	x		x
Dubbeldam, L.F.B.	1964 ⁺	Kapauku (10)		x	
Pouwer, J.	1964 ⁺	Sterrengeberge (15)		x	
Peters, H.L.	1965	Dani (Baliem) (16)	x		
Ploeg, A.	1965	Bokondini Dani (18)			x
Serpenti, L.M.	1965	Fred. Hendrik Eil. (17)			x
Baal, J. v.	1966	Marind-anim (1)			x
*Elmberg, J.E.	1966	Mejbrat (19)			x
*Broekhuijse, J.Th.	1967	Wiligiman Dani (18)		x	
*O'Brien, D.	1969	Swart Valley Dani (18)			x
Boelaars, J.H.M.C.	1970	Mandobo (20)	x		
*Heider, K.G.	1970	Dugum Dani (16)			x
Verschueren, J.C.	1982	Yéi-nan (21)	x		

m/z - missie/zending; bst. - bestuur; ac. - academisch
 * - buitenlandse onderzoeker; ⁺ - tijdschriftartikel/rapport;
^o - voor de vermelde nummers zie Kaart 1

van onderzoek. Uitsluitend de groep universitair gefinancierde en/of aangestelde onderzoekers kon zich hieraan met enig succes onttrekken.

Er is geen gebrek aan schriftelijk materiaal over Nieuw Guinea. De bibliografische studies van Galis (1962) en Van Baal, Galis & Koentjaraningrat (1984) tonen dit aan. Met de inventarisering van kennis

vanuit de hoek van missie en zending is nog slechts een bescheiden begin gemaakt (Cornelissen 1988). Het probleem met de kennisvorming over Nieuw Guinea is veeleer het vrijwel volledig ontbreken van integratie. Er zijn weinig studies die of een overzicht geven van de wetenschappelijke prestatie uit de onderzochte periode, of komen tot het isoleren en uitstippelen van een lijn van onderzoek. Pogingen hiertoe zijn ondernomen door Held (1951), Van Baal (1953/4b), het Kantoor voor Bevolkingszaken (1959) en tot slot Groenewegen & Van de Kaa (1964).⁽⁷⁾

opzet van het onderzoek

Zoals uit de vraagstelling naar voren komt, is deze studie vooral gericht op de omstandigheden waaronder onderzoek is verricht. Het doel is te bezien in hoeverre, en op welke wijze deze omstandigheden bepalend zijn geweest voor het verzamelde materiaal en de verslaglegging erover. In het navolgende sta ik eerst stil bij enkele theoretische aspecten van dit probleem. In het eerste hoofdstuk ontwikkel ik een model van de onderzoeksruimte: het totaal aan relaties betrokken bij een willekeurige onderzoekssituatie. Hierin geef ik rekenschap van de verschillende actoren en factoren die mogelijk betrokken zijn bij een gegeven onderzoekssituatie. Het model richt zich op de relaties binnen de onderzoeksruimte en daarmee op de mogelijkheden tot uitwisseling van informatie binnen het onderzoek. Voorts ga ik in hoofdstuk 1 in op de mogelijkheden de verschillende onderzoekssituaties in deze termen te vergelijken en zo invariabele (f)actoren te isoleren. Hierbij maak ik gebruik van het begrip 'randvoorwaarde' ter aanduiding van die aspecten van een onderzoeksruimte, die weliswaar niet bepalend zijn voor het verloop van onderzoek, maar wel beperkend en/of sturend werken voor het verloop ervan.

Hoewel een systematische afweging en analyse van de etnografische verslagen uit de onderzoeksperiode buiten de optiek van deze studie vallen, is enig inzicht in het proces van kennisvorming noodzakelijk. Aanwezige kennis is namelijk te zien als één van de vormende factoren voor wetenschappelijke interesse en is daarmee bepalend voor verdere kennisvorming. In hoofdstuk 2 sta ik daarom ook stil bij de gang van verzameling van informatie naar vorming van kennis. Ik ga hierbij met name in op de betekenissen van het onderscheid in verschillende werkkringen. Ik maak hierbij gebruik van de ideeën ontwikkeld door Fleck,⁽⁸⁾

7) Voor een behandeling van deze studies, verwijs ik naar hoofdstuk 4.

8) Ludwig Fleck publiceerde in 1935 zijn studie *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache*. Hij zet zich hierin af tegen het idee dat een wetenschappelijk feit los zou staan van de subjectiviteit van de onderzoeker. Hij analyseert feiten als historisch gebonden aan voorgaande ideeën, en tegelijkertijd als sociaal gebonden aan het gebruik ervan door een groep wetenschappers. Dit is een opvatting die heden ten dage nog weinig van haar actualiteit verloren heeft.

die kennisvorming in belangrijke mate beziet als een sociaal proces. Tevens sta ik aan het eind van het hoofdstuk stil bij de mogelijkheden die voor onderzoekers binnen verschillende werkkringen open stonden voor publikatie van onderzoeksgegevens, en de invloed hiervan op het gepubliceerde materiaal.

In het derde hoofdstuk besteed ik aandacht aan de politieke ontwikkelingen die plaatsvonden rond het gebied in de periode tussen het onafhankelijkheidsproces in Indonesië en de overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië in 1963. In dit hoofdstuk geef ik in algemene termen aan wat dit betekende voor de standpunten en handelwijzen van missie, zending en bestuur. Daarnaast ga ik in op de bestuurlijke infrastructuur op Nieuw Guinea en op het tot stand komen van respectievelijk het Kantoor voor Bevolkingszaken en de Raad voor de Volksopvoeding. In hoofdstuk 6 kom ik uitgebreider te spreken over het functioneren van het Kantoor voor Bevolkingszaken.

In het vierde hoofdstuk werk ik een dualisme uit, dat in de rest van de studie telkens zal terugkeren, namelijk een verdeling in wetenschappelijk en beleidsgericht onderzoek. Uitgaande van een beschrijving van enkele overzichtsstudies uit de periode bespreek ik van beide opvattingen over onderzoek kenmerken en doeleinden. Aan het eind van het hoofdstuk vertaal ik dit dualisme naar het in hoofdstuk 1 ontwikkelde idee van randvoorwaarden.

In het vijfde tot en met zevende hoofdstuk behandel ik de drie aan de hand van hun werkring onderscheiden groepen onderzoekers - missie/zendings-, bestuurlijke en academische onderzoekers - en hun onderzoek in detail. Voor ieder van deze 'beroeps'groepen zie ik aan de hand van de gegevens over opdracht en opdrachtgever of het nuttig is een verdere onderverdeling aan te brengen. Voorts ga ik na hoe de relaties tot de overige groepen onderzoekers en informatievergende instanties in Nieuw Guinea waren. Ik bekijk hierbij wat voor betekenis dit relatiepatroon had in termen van de verzamelde informatie. Tevens besteed ik aandacht aan de wijze van materiaalverzameling en de verhouding tot de subjecten van onderzoek, de Papoea's. Voorzover zinvol zie ik aan het eind van ieder hoofdstuk de invloed van de geschetste wetenschappelijke interesse op het verzamelde materiaal.

In hoofdstuk 8 onderneem ik een poging tot het traceren van integratie in het etnografisch materiaal. Deze integratie tracht ik te vinden middels het isoleren van wetenschappelijke discussies: doelbewuste, op uitbouw van kennis gerichte uitwisseling van informatie.⁽⁹⁾ Ik ga hierbij in eerste instantie niet uit van de door de studie heen onderscheiden werkkringen; ik hanteer een alternatieve hypothese waarbij ik de wetenschappelijke discussies baseer op gedeelde onderzoekslokaties. Ik onderzoek voor drie afzonderlijke lokaties - het Asmat-gebied, het Nimboran-project en de bestudering van de stedelijke Papoea's - of het zinvol is

9) Het begrip 'wetenschappelijke discussie' zal in de loop van hoofdstuk 1 en hoofdstuk 2 nog verder en nauwkeuriger gedefinieerd worden (pag. 8, 14, 22).

deze hypothese te onderscheiden naast de aanvankelijke indeling via werkkring.

In hoofdstuk 9 - de analyse en conclusies - integreer ik de meer beschrijvende hoofdstukken met de eerste twee theoretische. Als uitgangspunt hanteer ik twee begrippen - wetenschappelijke discussie en wetenschappelijke interesse - die ik door de hele studie heen benut. Ik ga hierbij met name in op de redenen waarom wetenschappelijke discussies onderling te onderscheiden zijn en waarom ze in veel gevallen een gesloten karakter ten opzichte van elkaar dragen. Tevens laat ik zien in welke mate het bestaan van een beperkt aantal wetenschappelijke interesses deze versnippering tempert. Zowel eenheid als verscheidenheid in de Nieuw Guinea-etnografie zijn terug te voeren op gemeenschappelijke elementen in de achtergrond van het verrichte onderzoek. Deze randvoorwaarden geven tevens een signatuur aan de etnografische kaart: een aantal systematisch optredende hiaten en accenten in de bestudering van de etnografische realiteit. Alvorens mijn conclusies te formuleren, resumeer ik nog de argumenten die te onderscheiden zijn voor of tegen het kenmerken van de activiteiten in deze periode als koloniale etnografie.

DE ONDERZOEKSSITUATIE ALS PROBLEEM

1.1 *analysekader*

Etnografisch onderzoek laat zich niet simpelweg beschrijven in termen van observeren en registreren van gebeurtenissen in een onderzoeksveld. Zo onderscheidt Barnes, die een heuristisch model ontwikkelt van de opzet van een onderzoek, buiten onderzoeker en onderzochten tevens de betrokkenheid van een sponsor en in sommige gevallen van zogenaamde 'poortwachters' (1979: 13/5).⁽¹⁾ Daarnaast is het eigenlijke veldwerk vaak een beperkte periode binnen een veel langere tijdspanne, die begint bij het formuleren van een opdracht en eindigt bij het schrijven van een monografie of soms een opeenvolging van artikelen.

Kenmerkend voor etnografisch onderzoek is tevens dat de

1) Een poortwachter of *gatekeeper* is een persoon of instantie die een onderzoeker de toegang tot het onderzoeksveld of onderzoeksinformatie (archieven, rapporten) kan ontzeggen of juist vergemakkelijken (Barnes 1979: 14/5). Deze functie zal in het navolgende wel herkenbaar zijn, maar ik onderscheid haar niet apart, daar zij mijns inziens op meerdere niveaus gelokaliseerd is.

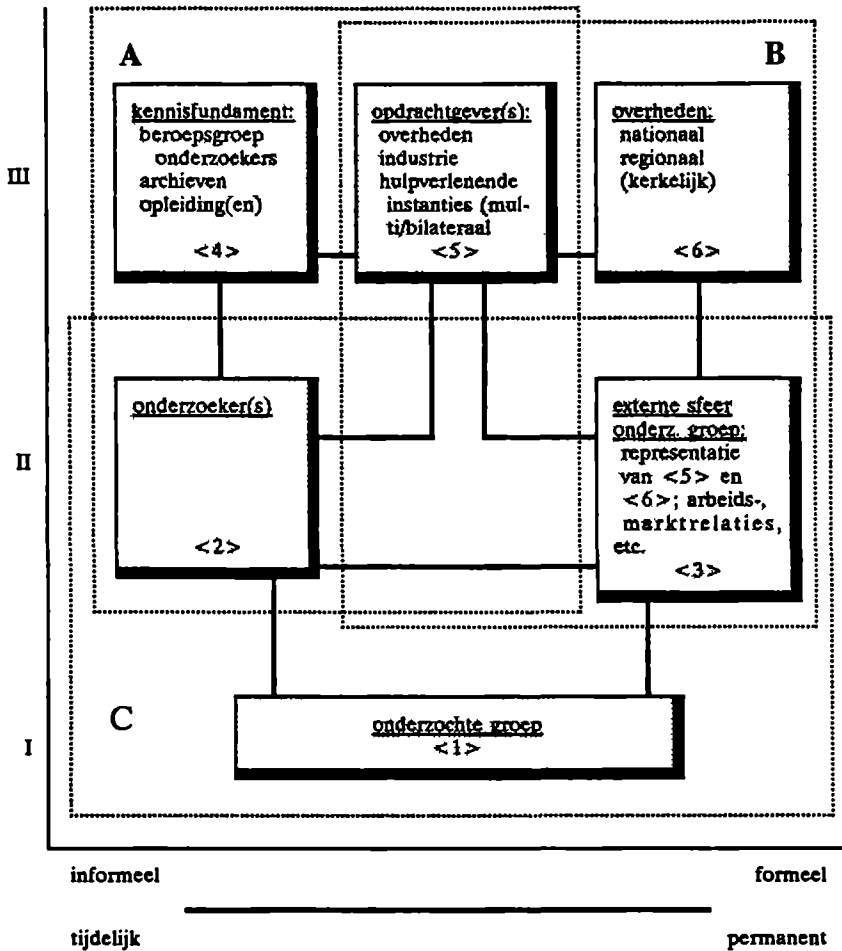
onderzoeker⁽²⁾ enkele malen van lokatie wisselt, zowel fysiek, als in opbouw van en positie binnen zijn relatiepatronen (vgl. Crapanzano 1977). Tijdens de voorbereidingsfase van zijn veldwerk onderhoudt hij vooral relaties met zijn opdrachtgever,⁽³⁾ met instanties die hem steun (kunnen) verlenen bij de toegang tot het veld, en met mensen en instanties die over kennis beschikken betreffende zijn onderzoeksgebied (kennisfundament).

Aangekomen in het onderzoeksgebied zoekt de onderzoeker aldaar contact met mensen die zijn toegang tot het veld vergemakkelijken en die over specifieke kennis over de te onderzoeken groep beschikken. Verder begint hij met de opbouw van relaties op zijn veldwerkklokatie. Gaandeweg gaan deze relaties een steeds groter rol spelen in zijn onderzoek en hem het leeuwedeel van zijn informatie leveren.

Teruggekeerd uit het veld herstelt zich de interactie tot zijn opdrachtgever, zij het dat deze relatie zich nu richt op de productie van een eindrapport. Zijn relatie tot zijn mede-onderzoekers, zijn professionele omgeving, is veranderd. De onderzoeker beschikt over recente informatie die hij op voet van gelijkwaardigheid met zijn omgeving kan uitwisselen. De interactie met het veld - indien al onderhouden - beperkt zich tot enkele personen, waarmee een speciale relatie bestaat, of waarmee de onderzoeker om strategische redenen (terugkeer in het veld, controle van gegevens) relaties handhaaft. De activiteiten van de onderzoeker richten zich nu op het doen accepteren van de neergeschreven versie van zijn onderzoeksgegevens, niet alleen door zijn opdrachtgever, maar ook door zijn professionele omgeving.⁽⁴⁾

In Diagram 2 is dit proces uitgewerkt in een sterk vereenvoudigd heuristisch model. De onderzoekssituatie schets ik hierbij als een configuratie van rollen.⁽⁵⁾ Hierin geef ik een *top-down* beeld van de relaties die direct of indirect betrokken zijn bij (bepalend zijn voor) een

-
- 2) In deze studie is voornamelijk sprake van mannelijke onderzoekers, hierop zijn slechts twee uitzonderingen. Het gebruik van de term 'onderzoeker' in een mannelijke vervoeging gebeurt gemakshalve, voor een groot deel van mijn betoog is het geslacht van de onderzoeker irrelevant. Daar waar ik verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke onderzoekers essentieel acht, zal ik dit specifiek aanduiden.
 - 3) Barnes onderscheidt in zijn model van onderzoek geen duidelijke opdrachtgever, hij gaat er impliciet vanuit dat de onderzoeker dit zelf in de hand heeft. Voor het onderzoek in Nieuw Guinea is er veelal wel sprake van een duidelijke opdrachtgever, die tevens als sponsor van het onderzoek optreedt. Om deze reden geef ik in de rest van deze studie de voorkeur aan het gebruik van deze term.
 - 4) Juist omdat de onderzoeker zijn verslag in eerste instantie richt op zijn opdrachtgever, zijn professionele omgeving (kennisfundament) en - in enkele gevallen - personen uit het veld, is het voor de omschrijving van de onderzoekssituatie niet direct nodig een aparte categorie 'publiek' te specificeren. In deze zin is de onderzoeksruimte gesloten. Voor publikaties na 1962 is dit allengs minder waar.
 - 5) Een missionaris, zendeling of bestuursambtenaar die onderzoek doet in het kader van zijn werk, vervult analytisch gesproken twee onderscheidbare rollen. Zijn bezigheden bevatten dan ook een inherent rolconflict.

- I micro-niveau: lokatie van onderzoek
- II meso-niveau: externe, maar face-to-face relaties tot de onderzochten, directe invloed
- III macro-niveau: indirecte, bemiddelde relaties tot de onderzochten, indirecte beïnvloeding

- A onderzoeksnetwerk <4 - 2 - 5>
- B politiek-economisch netwerk <6 - 5 - 3>
- C lokaal netwerk, lokale en externe relaties <1 - 2 - 3>

(merk op, dat <2>, <3>, en <5> deel uitmaken van twee afzonderlijke netwerken, zij hebben mogelijk strijdige belangen)

Diagram 2 - de onderzoeksruimte

willekeurige onderzoekssituatie. Het totaal van deze relaties kan men voor het gemak de onderzoeksräume noemen. Dit model is op twee wijzen op te vatten: (1) als een relatiepatroon; (2) als een uitwisseling van informatie. De relaties zijn opgebouwd via het uitwisselen van geschenken of informatie en het wederzijds (en soms ook uitsluitend eenzijdig) scheppen van verplichtingen.

Dat dit schema overigens een sterke vereenvoudiging is, mag blijken uit de samenstelling van de 'externe contacten' <3>. Hieronder vallen in het voorliggende geval missionarissen/zendingen, de *goeroe*, handelaren, bestuursambtenaren, maar ook meer betrokken op een individu, diens vrienden, eventuele bloedsbroeders, verwanten en/of aanverwanten, en - indien van toepassing - arbeidsrelaties, marktrelaties, etc.. Ik spreek hier niet uitsluitend over informanten, maar ook over mensen die de toegang van de onderzoeker tot het veld (kunnen) vergemakkelijken. Het schema is hier en op andere plaatsen uiteraard te verfijnen. Het is echter een open vraag of dit opweegt tegen de toenemende complexiteit. Onder de hier gebruikte noemer zijn tezamen gebracht die informatiebronnen welke de onderzoeker gebruikt ter bestudering van zijn onderzoeksobject⁽⁶⁾ zonder dat ze er strikt genomen deel van uitmaken. De overweging van de onderzoeker hierbij is de aanwezigheid van *face-to-face* relaties, of in ieder geval vrij direct contact tot de leden van de onderzochte groep.⁽⁷⁾

Het feit dat de onderzoeker niet centraal staat in het model en evenmin met alle punten van het model is verbonden, is slechts zeer ten dele het gevolg van de vereenvoudigingen. Het schema is opgebouwd uit een drietal netwerken (A, B, C). De onderzoeker vormt slechts één van drie mogelijke overlappingspunten van deze netwerken. Zou ik de onderzoeker centraal plaatsen, dan zou hij of zij een integraal deel vormen van alle netwerken. Hier ligt echter mijns inziens een meer fundamenteel bezwaar. De onderzoeker vormt namelijk in de praktijk geen deel van al de bij een onderzoekssituatie betrokken netwerken. Alle netwerken 'manipuleren' informatie en ook de onderzoeker wordt op deze wijze gemanipuleerd.

De netwerken zijn te onderscheiden, omdat zij enigermate gesloten zijn. De informatie uitgewisseld in netwerk A heeft geen of een andere betekenis voor netwerk B; hetzelfde geldt voor netwerk C. Betekenis binnen een netwerk is voor een groot deel niet-expliciet of *sous-entendu*. Dit is ook de reden dat er geen sprake is van een stervormig diagram, waarbij alle punten onderling verbonden zijn. In alle gevallen is informatie die over meer dan een punt loopt, gemedieerde informatie.

6) In het navolgende heb ik het afwisselend over het onderzoeksobject en de onderzochte groep. Met de eerste term refereer ik, naast de mensen, impliciet aan de te onderzoeken problematiek (zie tevens Barnes 1979: 14).

7) Hierbij mag ook duidelijk zijn dat ik hier niet doel op eventueel archiefmateriaal (hetgeen veeleer te vatten is onder <4>), aangezien daarbij slechts sprake is van indirecte relaties tot het onderzoeksobject.

De rol van de bemiddelaars (<2>, <3> en <5>) is tegelijk eenvoudig en complex. Zij dragen zorg voor het inbrengen van informatie uit het ene netwerk in het andere. Dit is echter een allesbehalve eenvoudige taak. Het vereist namelijk explicitering van elke impliciete betekenis van een bepaald begrip, zonder dat daarbij strijdigheden ontstaan met de impliciete betekenis binnen het ontvangende systeem. Dit is natuurlijk in strikte zin onmogelijk. Overdracht van informatie impliceert dan ook altijd 'vertaling', oftewel verandering van informatie.

Dit vertalingsproces schept grote ruimte voor het bewust, maar vaak ook onbewust, manipuleren van de realiteit. Overbekend is het voorbeeld van de tolk die als het prototype kan gelden voor een dergelijke bemiddelaarsrol (o.a. Berreman 1962: 14/5). Zeker zolang de etnograaf geen kennis heeft van de taal gesproken in zijn onderzoeksveld, en dit is een aspect dat voor veel Nieuw Guinea-etnografen toen gold, kan hij weinig meer doen dan vertrouwen op zijn tolk en op zijn kennis van diens achtergrond. Echter ook de etnograaf manipuleert:

"The ethnographer wants to reconstitute his old self - or his new professional self - through an act of writing that is addressed to the significant others within his own world. He wants, too, to address, and must inevitably address, those illiterate others on his own fieldwork - not simply out of good faith, professional responsibility, integrity, guilt, irritation, resentment, hatred, or the desire to fill an obligation, but also out of a necessity to declare them worthy of having been and continuing to be that silent audience by which he identifies himself as an ethnographer ..." (Crapanzano 1977: 72).

Via deze 'vertaalpunten' kom ik op de horizontale en verticale onderscheidingen in het schema. Laat ik beginnen met het eenvoudigste: het verloop van tijdelijke en informele relaties naar formele en permanente. In het model neem ik hiertoe een tweetal aspecten tezamen. Ten eerste is de onderzoekssituatie per definitie tijdelijk van aard. Dit houdt echter niet in, dat alle erbij betrokken relaties of informatiestromen evenzo tijdelijk zijn. Een dergelijk tijdelijk karakter is alleen van toepassing op netwerk A. Dit netwerk vormt een gelegenheidscombinatie waarin voor ieder onderzoek veranderingen plaatsvinden in de samenstelling, waarbij echter de structuur onveranderd blijft. Is er echter sprake - zoals hier - van een reeks onderzoeken in eenzelfde regio, dan zijn de veranderingen in netwerk C vrij gering en ontbreken in netwerk B vrijwel geheel (of zijn in ieder geval slechts tijds- of historisch gebonden). Vandaar dat deze netwerken een meer permanent karakter dragen.

Het bovenstaande reflecteert zich in het formele karakter van de netwerken. Netwerk A is geschetst als een gelegenheidscombinatie. Hoewel de structuur een vaste vorm heeft, zijn de gelegde relaties/informatiestromen slechts bedoeld voor dit ene onderzoek. Zelfs al is er sprake van meerdere doeleinden van een relatie, dan nog heeft dit niets uitstaande met het doel van het netwerk. Anders is dit met de netwerken B en C. Hun bestaan staat goeddeels los van het onderzoek en de aanwezige relaties dienen vrijwel alle meerdere doeleinden. Het feit dat een onderzoek plaats vindt, schept weliswaar nieuwe relaties, maar deze

gaan vrijwel zeker (bij het vorderen van het onderzoek) bestaande patronen volgen (vgl. Rabinow 1977 voor een schets van een onderzoeksveld in deze termen).

Het politiek-economische netwerk is bovendien beduidend formeler van aard dan het lokale. Het lokale netwerk is enigermate afhankelijk van de mensen die er in participeren, en verandert ook voortdurend als gevolg van een wisselende bezetting, respectievelijk verdeling van macht. Dergelijke modificaties zijn aanzienlijk moeilijker te verwezenlijken in het veel grotere politiek-economische netwerk. De invloed van het individu is over het algemeen nihil en veranderingen hierin zijn veelal grootschalige transformatieprocessen. De onafhankelijkheid van Indonesië is te zien als een dergelijke transformatie. Dergelijke processen hebben consequenties ver buiten de grenzen van het 'eigen' netwerk.⁽⁸⁾

Terugkerend naar het model, rest mij nog de beschrijving van de verticale driedeling. Feitelijk is het niet juist te spreken van een driedeling. Er zijn twee uitersten, een macro- en een micro-niveau, en hun raakvlak, het meso-niveau. Ook hier is de rol van het meso-niveau bemiddelend; de beide punten in het schema zijn 'vertaaltpunten'. De verhouding tussen macro- en micro-niveau is scheef. De beide informatiestromen die naar boven, respectievelijk naar beneden lopen zijn niet gelijk. De onderzoeker ruilt de gegevens die hij verzamelt in de samenleving die hij bestudeert niet in tegen gegevens over zijn eigen samenleving. Hij reciprocet met wat men het beste zou kunnen omschrijven als goederen en diensten. Over wat zijn opdrachtgever doet met de gegevens heeft hij bovendien geen controle. Heeft hij gegevens verzameld voor een bevolkingsregistratie, dan is het niet ondenkbaar dat deze later benut gaan worden bij het innen van belastingen.

In meer dan één zin is er hier sprake van een scheve verhouding. Ten eerste is de verhouding tussen macro- en micro-niveau ongeveer die tussen centrum en periferie. Het onderzoek wordt niet geïnitieerd vanuit een periferie, maar vrijwel altijd vanuit een centrum. Dat betekent dat als er al sprake is van een machtsverdeling binnen dit model deze macht het grootst is op het macro-niveau. Verder vloeit informatie in de praktijk niet samen uit een enkele, maar uit meerdere onderzoekssituaties op hetzelfde macro-niveau. Ook dit is in feite een machtsbasis (vgl. Clemmer 1974).

Verder is - en hierbij gaat het vooral om de relatie tussen de netwerken A en C, hoewel het voor de andere relaties niet uitgesloten is - de informatiestroom van C naar A onbeheersbaar. De onderzoeker is

8) Merk op dat het schema hier duidelijk vertekent. Het lokale netwerk vormt een integraal onderdeel van het politiek-economisch netwerk. Aangezien netwerk B de bestaansvoorwaarden schept voor netwerk C kan het ook niet zonder deze bestaan. Het aangebrachte onderscheid is als alle onderscheidingen in dit schema analytisch van aard. Reden voor de aard van de onderscheiding in het schema is Barnes' poortwachtersfunctie. Instanties die deze functie vervullen liggen in belangrijke mate in dit deel van het model.

een vreemde in de samenleving die hij bestudeert. Dit houdt echter niet alleen in dat zijn zwaarste verplichtingen bij de eigen samenleving liggen. Het betekent ook, dat wat hij ziet van de vreemde samenleving mede bepaald is door de verwachtingen die hij koestert.⁽⁹⁾

Het probleem is complex. Wat de onderzoeker verzamelt, is sterk gerelateerd aan de mate waarin hij of zij erin slaagt in een samenleving door te dringen. Een betere formulering zou zijn, de mate waarin de onderzoeker erin slaagt een deel te gaan uitmaken van de relatiepatronen/informatiestromen, en veelal ook het machtsspel, binnen de samenleving. Dit is echter een gegeven waarbij de onderzoeker mede afhankelijk is van die samenleving (Watson 1972: 179/80).

De informatiestroom binnen het lokale netwerk is de resultante van een complex van factoren. Dit beïnvloedt niet alleen de hoeveelheid, maar mogelijk ook de betrouwbaarheid en geldigheid van het verzamelde materiaal. En dit is het punt waarop de rol van de onderzoeker als 'vertaalpunt' van belang is. Ongeacht wat de kwaliteit van zijn materiaal is, het etnografisch verslag gaat een rol spelen in één of andere informatiestroom. Marcus en Cushman (1982) geven in een uitgebreid artikel aan dat de geloofwaardigheid van de onderzoeker veelal niet gekoppeld is aan zijn materiaal, maar aan het realisme van de presentatie ervan. Aan het te schrijven verslag worden eisen gesteld en wel door de lezer, waarvoor het geschreven wordt. De bruikbaarheid van het onderzoeksverslag binnen en voor netwerk C speelt slechts een geringe rol bij de beoordeling van het onderzoeksresultaat.

Dat wat uiteindelijk deel uit gaat maken van de informatiestroom, gevormd door netwerk A, lijkt alleen nog maar oppervlakkig op de in netwerk C verzamelde informatie. Het is een geschreven vorm, in begrippen die voor ons begrijpelijk en manipuleerbaar zijn; er is sprake van een zoeken naar aanvaarding als kennis. Hoewel het over iets 'vreemds' handelt, is het eindresultaat ons niet of nauwelijks meer vreemd. Omdat het bovendien op deze wijze al snel gemeenschappelijk is aan meerdere individuen, verzelfstandigt het zich tot op zichzelf staande kennis via een proces van citering en hercitering (Fleck 1979: 137).

Ik heb de overdracht van informatie tussen netwerken A en C onbeheersbaar genoemd en geprobeerd een indruk te geven van wat ik hiermee bedoel. Duidelijk mag in ieder geval zijn, dat onderzoek in wezen niets afdoet of kan afdoen aan de scheve machtsverhoudingen die geschetst zijn in het model. Vanuit de lokale situatie (periferie) is beheersing van hetgeen in het centrum gebeurt een kansspel, hoewel het enigermate beïnvloedbaar blijft. Dit geldt voor pogingen vanuit de lokale situatie tot beheersing van zowel het politieke centrum zelf, als van kennisverwerving die vanuit het centrum (of in opdracht daarvan) plaats-

9) Een duidelijke illustratie hiervan schetst Silverman in een artikel over zijn veldwerkervaringen bij de Banaka, waarin hij duidelijk de veranderingen in zijn evaluaties van deze samenleving contrasteert met de mensen die hem op afzonderlijke momenten hebben beïnvloed (Silverman 1972).

vindt. Het is daarom van belang dat men zeker in het proces van kennisverwerving nader inzicht verwerft, al is dit maar via beschrijving ervan.

1.2 *randvoorwaarden*

Tot nu heb ik alleen bezien binnen welk kader informatievergaring zich afspeelt, en hoe dit proces zich voor een willekeurig onderzoek voltrekt. Omdat ik hier een reeks veldwerksituaties binnen een beperkte periode en regio onderzoek, is het vrij zeker dat sterke variatie zal ontbreken. Onder de gegeven omstandigheden valt er te spreken van sterk gelijkwaardig onderzoek. Vergelijking van de afzonderlijke configuraties maakt het echter wel mogelijk in de samenstelling van de netwerken A en B regelmatigheden te onderscheiden. Hierbij doel ik op het gebruik van de beschikbare achtergrondkennis, de aanwezige opdrachtgevers, en gebruikte onderzoekers.

In feite gaat het om identificatie van een geheel aan mogelijke randvoorwaarden,⁽¹⁰⁾ welke zowel in positieve als negatieve zin katalysatoren voor het onderzoek kunnen vormen. In directe zin doel ik hier op dat deel van het schema van de onderzoeksruimte, dat ik heb aangeduid als 'politiek-economisch netwerk'. Op het eerste gezicht gaat het hierbij om (1) het bestuur, dat zich op verschillende niveaus laat onderscheiden (lokaal, kolonie, natie), (2) missie en zending (ook hier is waarschijnlijk een onderscheiding in lokaal en niet-lokaal relevant), en (3) het bedrijfsleven, hoewel de betekenis hiervan in Nieuw Guinea - zeker als opdrachtgever voor onderzoek - te verwaarlozen is.

Ook indirect zijn echter randvoorwaarden te onderscheiden. Indirect in de zin dat het niet gaat om personen of instanties. Ik heb het hier over reeds geaccumuleerde kennis, goeddeels gelokaliseerd in het kennisfundament. Dit is als randvoorwaarde van betekenis daar het meningsvormend is voor een of meer 'actoren' in het 'drama'. Van belang zijn hier in ieder geval (a) de historische ontwikkeling van (bestuurs) contact met Nieuw Guinea, (b) de wetenschappelijke ideeën omtrent Nieuw Guinea, (c) de mogelijkheden die Nieuw Guinea bood tot kennisvorming via etnografisch veldwerk.

Voor kennis omtrent een aaneengesloten periode van onderzoek moet men ook rekenschap geven van verschillende en veranderende belangen spelend tijdens die periode, die vorm geven aan dat onderzoek. Het is met andere woorden nodig ook enige rekening te houden met (historische) diepte. Complicatie hierbij is, dat de diverse onderzoekers uit zeer verschillende achtergronden stammen, zodat beschrijving in termen van een gemeenschappelijke wetenschappelijke discussie problematisch is.

Toch is het begrip 'wetenschappelijke discussie' op zinnige

10) Onder het begrip 'randvoorwaarde' versta ik een actor of factor die ten aanzien van te verrichten onderzoek beperkend werkt in de zin dat hetzij richting gegeven wordt aan onderzoek, hetzij een bepaalde onderzoeksbenadering verhindert wordt.

wijze te gebruiken, mits gedefinieerd als de uitwisseling van onderzoeksinformatie tussen verschillende onderzoekers met als doel (gemeenschappelijke) kennisvorming of -uitbouw. Verschillende onderzoekssituaties kan men vergelijken naar de wijze waarop ze bijdragen tot of aanleiding vormen voor het ontstaan en voortbestaan van wetenschappelijke discussie.

Deze uitwisseling van informatie heeft consequenties die verder reiken dan alleen maar de uitbouw van bestaande kennis of de vorming van nieuw kennis. Er is tevens, zoals Fleck stelt, een bijdrage aan een sociaal proces:

"Once a statement is published, it constitutes part of the social forces which form concepts and create habits of thought. Together with all other statements, it determines 'what cannot be thought in any other way'. Even if a particular statement is contested, we grow up with its uncertainty, which, circulating in society, reinforces its social effect. It becomes a self-evident reality which, in turn conditions our further acts of cognition. A self-contained, harmonious system emerges within which the logical origin of any individual thought can no longer be traced" (1979: 37).

Fleck stelt hier dat eenmaal ontstane kennis sturend en beperkend werkt op het ontstaan van nieuwe kennis: niet alleen in het suggereren van een bepaalde gedachtengang, maar ook in de vorm van sociale dwang. Het ontstane cognitieve schema wordt geaccepteerd door de groep (denkgemeenschap) die het benut. Het schema krijgt daarmee een normatief karakter.

Zich basierend op Fleck gaat Boon (1983) een stap verder. Hij stelt zich te weer tegen Lakatos' idee dat wetenschappelijke voortgang alleen bestaat in de vorm van een voortschrijdende rationaliteit (Lakatos 1975b: 118 e.v.; Boon 1983: 20/1).⁽¹¹⁾ Rationaliteit, stelt Boon, is slechts een globale indruk, ontstaan door wetenschap te beschouwen als een complex van uitsluitend theorie en methodologie. Neemt men echter het lokale niveau, de individuele onderzoeker, in beschouwing, dan is geen enkele wetenschap meer strikt rationeel (1983: 39/43).

Evenals Lakatos gaat Boon er vanuit dat een theorie - en hieronder kan men ook verstaan losse theoretische noties - vanzelf voert tot ontwikkeling van alternatieve theorieën (proces van variatie). De motivatie hierachter ziet hij echter niet in een streven naar rationaliteit, maar in onvrede met bestaande theorieën, ambitie, etc.. Bouwt men voort op een bepaalde theorie, dan vindt in principe een selectie plaats, men verkiest de verandering na te volgen of niet. Deze selectie is van invloed op iedere volgende ontwikkeling (variatie). Zo beperkt iedere verdere selectie de variatie en verhardt zo het zich vormende weten-

11) In Lakatos' opvatting is er sprake van wetenschappelijke groei indien een wetenschappelijke theorie minder dan voorheen een beroep hoeft te doen op elementen extern aan de theorie om een voorliggende werkelijkheid te beschrijven of te verklaren. De rationaliteit van de theorie is dan toegenomen ten opzichte van eerdere versies.

schappelijke onderzoeksprogramma.

Is het onderzoeksprogramma succesvol dan groeit het aantal volgelingen. Gevolg hiervan is dat de groep zich gaat structureren, hetgeen op cognitief niveau weer selectie (specialisatie) veroorzaakt. Steeds verdere selectie doet door structurering de variatie van het onderzoeksprogramma verminderen, verlaagt het probleemoplossende vermogen en doet het onderzoeksprogramma degenereren.

De wetenschappelijke voortgang is in Boon's visie nu niet langer geheel afhankelijk van (interne) rationaliteit, maar van ontwikkeling en navolging van ideeën. Dit proces van 'ontwikkeling en navolging' is echter voor Boon mede bepaald door belangen en belangentegenstellingen. Het is in deze termen dat de wetenschappelijke discussie in Nieuw Guinea zich het beste laat beschrijven. Hiertoe staan verschillende gegevens ter beschikking, zoals de aard van de opdracht en de opdrachtgever, werkkring van de onderzoeker, wetenschappelijke aanpak en confrontatie met nieuwe problemen.

1.3 *operationalisatie*

Toepassing van deze ideeën op de situatie in Nieuw Guinea leidt niet tot een beeld van een zich ontwikkelend wetenschappelijk onderzoeksprogramma. De verzamelde etnografische gegevens komen uit teveel verschillende kokers - bestuur, missie, zending en tot slot de wetenschap zelf - om tot een eensluidende kennisvorming aanleiding te geven. Aan de andere kant betreft het een korte periode en een beperkt gebied. Dit maakt dat voor iedere afzonderlijk beschreven onderzoeksruimte veel actoren en factoren dezelfde zullen zijn. Van bepaalde instanties en bepaalde figuren kan men zelfs stellen dat zij gedurende de hele periode, voor alle onderzoek, hun invloed deden gelden.

Zoals uit Diagram 2 naar voren komt, kan men de netwerken A en B opvatten als randvoorwaarden voor de eigenlijke onderzoeks-situatie, netwerk C. De verschillende onderzoekssituaties zijn in die zin vergelijkbaar dat ze een beperkte variatie aan randvoorwaarden delen. Deze randvoorwaarden zijn bovendien - voorlopig provisorisch - te onderscheiden in directe en indirecte voorwaarden. Beide typen komen echter - voor mijn doel - voort uit hetzelfde proces van kennisvorming, of wellicht beter geformuleerd, dezelfde wens kennis te vergaren.

De directe randvoorwaarden zijn in belangrijke mate een opsomming van de verschillende actoren en hun belangen en relaties. In specifieke samenhang zijn zij voor ieder afzonderlijk onderzoek weer verantwoordelijk voor de materiële verwezenlijking van de onderzoekssituatie: waar vindt het onderzoek plaats, wie voert het uit, wat geschiedt er met de eindresultaten, etc.. Voor iedere onderzoekssituatie spreekt men feitelijk van een gelegenheidscombinatie. Toch zijn er - als gezegd - aspecten die bij vrijwel ieder onderzoek invariabel zijn, omdat ze tijdens de door mij bestudeerde, beperkte periode niet wezenlijk veranderden. Gegeven de koloniale situatie in Nieuw Guinea, ligt het voor de

hand hierbij allereerst te denken aan de bestuurlijke betrokkenheid bij onderzoek (vgl. Barnes 1979: 15, 36/40). Het is waarschijnlijk dat deze voor iedere onderzoekssituatie - hetzij sterk, hetzij zwak - aanwezig was. In welk opzicht ze het meest consistent voorhanden was, valt nader te bezien.

Over de indirecte randvoorwaarden kan ik iets concreter zijn. Eerder al is deze categorie verbonden met de reeds bestaande kennisvorming. Nu is vanzelfsprekend de materiële verwezenlijking van een onderzoek ook gerelateerd aan reeds bestaande kennisvorming. De vraag echter hoe men nieuwe informatie verzamelt en wat voor informatie dit is, is veel rechtstreekser van de reeds bestaande kennis afhankelijk. Alle kennisvorming - ook wetenschap - is in wezen een conservatief proces: vernieuwing, wanneer ze optreedt, is zelden ingrijpend, want dit vergt eenvoudig aanpassing van te veel verschillende zaken (Boon 1983: 52). De weg van de minste weerstand is dat men begint bij dat wat men al kent en zich van daaruit beweegt naar wat eigen is aan het nieuwe probleem. Op deze wijze kan ik twee uitersten formuleren voor de aanpak van onderzoek, waartussen de feitelijke onderzoeks-aanpak varieert. Enerzijds een inventariserende onderzoeksbelangstelling, gekenmerkt door een algemene vraagstelling en een holistisch beeld van de samenleving. Anderzijds een zeer doelspecifieke, op de actuele situatie in Nieuw Guinea gerichte belangstelling met een vraagstelling gericht op cultuurverandering en een koloniaal maatschappijbeeld. In beide gevallen is er vooral sprake van een structureel-functionalistische optiek en een natuurwetenschappelijke onderzoeks-aanpak (vgl. Barnes 1979: 25 e.v.).

Hierbij dient men niet uit het oog te verliezen dat het in beide gevallen gaat om randvoorwaarden van hetzelfde proces van kennisvorming. Alleen al vanuit dit oogpunt bestaat er samenhang tussen beide typen randvoorwaarden. De sterke koloniale invloed op onderzoek weerspiegelt zich in wezen in de ontwikkeling van een gerichte onderzoeksbelangstelling. In deze zin versterken de aanwezige randvoorwaarden elkaar, met als resultaat een stabiele onderzoekssituatie.

"Whatever is known has always seemed systematic, proven, applicable, and evident to the knower. Every alien system of knowledge has likewise seemed contradictory, unproven, inapplicable, fanciful, or mystical" (Fleck 1979: 22).

KENNIS EN INFORMATIE

2.1 onderzoeker en werkring

In het vorige hoofdstuk heb ik voornamelijk gekeken naar processen van informatie-uitwisseling. Hierbij heb ik een model ontwikkeld voor de bestudering van de afzonderlijke onderzoekssituatie, en via het concept 'randvoorwaarden' aangegeven op welke wijze ik deze situaties wil vergelijken. Het aspect van vergelijking heb ik aangepakt door te veronderstellen dat de verschillende etnografische onderzoeken in samenhang te bestuderen zijn als een sociaal proces, een wetenschappelijke discussie. Bij deze veronderstelling ben ik echter voorbij gegaan aan het feit dat ik reeds in de inleiding, bij de formulering van de vraagstelling, aangegeven heb dat de groep aanwezige onderzoekers niet homogeen is. Ik heb daar namelijk een drietal verschillende werkringen onderscheiden: missie en zending, bestuur, en academische instellingen.

Deze drie werkringen betreffen alle instanties die zich vanuit een eigen interesse, en veelal met eigen middelen en personeel, bezig houden met etnografisch onderzoek. Zowel voor missie en zending, als voor bestuur, betreft etnografisch onderzoek vaak een nevenactiviteit of een uitvloeisel van persoonlijke interesse van de onderzoeker. Alleen de academische onderzoekers hebben zich zonder uitzondering voltijds

bezig gehouden met het verrichten van wetenschappelijk (etnografisch, linguïstisch, demografisch) onderzoek, met als resultaat etnografische beschrijvingen van de Papoea's.

In alle gevallen valt echter te spreken van een combinatie van opdrachtgever, opdracht en onderzoeker. Men kan verwachten dat deze combinatie in sterke mate bepaald is door de werkring van de onderzoeker. In deze zin weerspiegelt de opdracht ook de belangen van de opdrachtgever. Een deel van de onderzoeksvraag is dan ook of verschillende instanties op identieke wijze belang hadden bij onderzoek van dezelfde aspecten van de inheemse samenleving.

Niet alleen voor de opdrachtgever, maar ook voor de onderzoeker kan men er vanuit gaan dat de verschillen in werkring duiden op verschil in belangen. De missie- en zendingsonderzoekers waren zonder uitzondering allen als missionaris of zendeling werkzaam en hun onderzoek geschiedde in belangrijke mate in het kader van hun overige taken. Hun missionaire taak is dan ook zeker van invloed geweest op hun interesse voor cultuur. Omgekeerd geeft voor de academische onderzoeker de stand van het wetenschappelijk onderzoek in zijn universiteit van herkomst vorm aan zijn interesse. Alleen voor de bestuurlijke onderzoeker is het bezwaarlijk om een dergelijk eenduidig verband aan te geven, hiervoor is de bestuursorganisatie te complex en te weinig homogeen.

Bij het vergelijken van verschillende situaties is het mogelijk dat er wezenlijk verschillende dingen vergeleken worden. Als een missionaris vanuit zijn missionaris-zijn op een geheel andere wijze onderzoek doet dan een academicus vanuit zijn academicus-zijn, dan vertaalt dit zich onvermijdelijk naar een in beperkte mate vergelijkbaar zijn van de resultaten. In principe ga ik dan ook uit van het bestaan van niet één, maar drie (en mogelijk meer) ten dele autonome wetenschappelijke interesses, die ieder tot hun eigen, beperkt vergelijkbare resultaten geleid hebben. De mate waarin deze afzonderlijke interesses vergelijkbaar zijn, is te relateren aan de mate waarin zij (1) op vergelijkbare wijze onderzoek deden, (2) dezelfde uitgangspunten hanteerden voor onderzoek, en (3) onderling informatie uitwisselden.⁽¹⁾

2.2 *definities*

In het vorige hoofdstuk en in de inleiding is al een aantal begrippen gedefinieerd. Echter, enkele belangrijke werkbegrippen, die ik in de navolgende hoofdstukken veelvuldig gebruik, zijn nog niet aan de orde

1) Het lijkt voor de hand te liggen hier ook de stellingname ten aanzien van andere wetenschappelijke discussies te noemen. Fleck wijst er echter op dat een wetenschappelijke discussie (*Denkgemeinschaft*) zich niet alleen door het delen van eenzelfde visie op de wereld onderscheidt van haar omgeving, maar zich ook actief afzet tegen de meningen komend uit die omgeving (1979: 22). De stellingname ten aanzien van andere wetenschappelijke discussies vormt daarmee potentieel een vertekend beeld.

gekomen. Uitgaande van het verrichten van etnografisch onderzoek, hanteer ik de volgende definities:

- een *etnografisch onderzoek* is een verzamelnaam voor het gedurende een periode gericht bezig zijn met het beschrijven in een of andere vorm of medium - in de vorm van tekst, geluidsband, foto, of film - van de cultuur van een specifieke bevolkingsgroep of bepaalde aspecten hiervan;
- een *etnografie* of een *etnografische beschrijving* is de neerslag in een of andere vorm of medium van hetzij etnografisch onderzoek, hetzij dat deel van andere bezigheden, waaruit conclusies ten aanzien van de cultuur van een specifieke bevolkingsgroep te trekken zijn;
- *etnologie* en *antropologie*⁽²⁾ zijn die wetenschappelijke disciplines die zich richten op het doen van etnografisch onderzoek op een wijze die binnen de discipline(s) aanvaard is en/of het analyseren van etnografische beschrijvingen in wetenschappelijk aanvaarde termen. Als zodanig reikt zij het instrumentarium aan voor etnografisch onderzoek en is normgevend voor de neerslag ervan.

Deze definities geven een grote mate van vrijheid in het hanteren van de term etnografie voor (een deel van) de resultaten van linguïstisch, demografisch of sociaal-medisch onderzoek, of van de term etnograaf voor een als zodanig al dan niet geschoolde wetenschapper, bestuursambtenaar, arts, zendeling of missionaris, wanneer uit gebruik van materiaal blijkt, dat men dit als zodanig aanvaardt. Wel wordt ervan uitgegaan dat de wetenschappelijke discussie binnen de antropologie of etnologie normgevend is. Gebruik van termen en begrippen, de structuur van een beschrijving; de etnograaf ontwikkelt al deze elementen uiteindelijk niet voor de gelegenheid, maar ontleent ze aan de etnologie/antropologie.

Voorts onderscheid ik tussen kennis en informatie of parallel hieraan tussen feiten en gegevens:

- *informatie* (gegevens) is het door observatie, registratie en participatie zelf verzamelde, of door uitwisseling met derden verkregen, materiaal resulterend uit een onderzoek;
- *kennis* (feiten) is de geaccepteerde neerslag van in een eerder stadium verzamelde gegevens.

Het essentiële verschil tussen beide niveaus is de acceptatie die heeft plaats gevonden. Kennis is collectief en is - zeker in de wetenschap - verbonden met organisatie en institutionalisering, informatie is het produkt van individuele activiteit. Acceptatie kan plaatsvinden via bewijsvoering, via argumentatie in een geaccepteerde vorm, het kan via arbitrage geschieden, maar het kan ook heel simpel voortkomen uit het ge-

2) Hoewel ik beide termen - ontleend aan het gangbare taalgebruik - als inwisselbaar benut in deze studie, moet aangetekend worden dat in de Nederlandse situatie de term etnologie of vergelijkende volkenkunde als aanduiding diende voor een deel van de opleidingen Indologie en Sociale Geografie, en de term antropologie voor de hieruit voortgekomen onafhankelijke sociaal-wetenschappelijke discipline die tot stand kwam begin jaren vijftig.

durende langere tijd onaangevochten blijven van gegevens (dit geldt met name voor archiefmateriaal).⁽³⁾

Er zijn al met al verschillen en overeenkomsten tussen kennis en informatie. Primair zijn zowel kennis als informatie producten van menselijk handelen. Het wezenlijke verschil tussen beide is het aspect van acceptatie. Kennis is veel minder vergankelijk dan informatie, kennis slaat men op voor later hergebruik, informatie vernietigt men snel nadat men het gelezen, gehoord of gezien heeft. Alle informatie kan tot kennis worden doordat een of andere groep mensen het als zodanig accepteert. Omgekeerd is kennis geen absoluut gegeven, want wat kennis is voor de ene groep, is dat nog niet voor de andere groep.

Acceptatie is een groepsgebonden proces. Dit hoeft niet altijd een welomschreven groep te zijn. Het betreft een categorie mensen waar de auteur van de informatie zich op richt.⁽⁴⁾ De auteur bedient zich bij de aanbieding van zijn onderzoeksverslag van strategieën, die in de gegeven groep gebruikelijk zijn, of die bij eerdere presentaties in de groep succesvol benut zijn. Dergelijke strategieën kunnen een bepaalde vorm van bewijsvoering betreffen, maar ook representatieve elementen als de indeling van de tekst (Marcus/Cushman 1982), gebruik van een bepaalde retoriek en terminologie (Thornton 1988), etc..

De vorm waarin acceptatie door een groep plaatsvindt, is sterk afhankelijk van de aard van het onderzoeksresultaat en de aard van de oorspronkelijke opdracht. Het kan variëren van eenvoudig hergebruik in latere publikaties van leden van de groep, tot de formele (en rituele) acceptatie van het eindverslag bij een academische promotie. De wijze van acceptatie is sterk afhankelijk van de graad van organisatie van de groep in kwestie. Is deze sterk centralistisch, dan is acceptatie afhankelijk van een beslissing van één of meer leiders. Is de organisatie daarentegen informeel, dan vindt waarschijnlijk een proces van arbitrage plaats,⁽⁵⁾ of laat men acceptatie over aan de afzonderlijke leden.

Kennis bestaat strikt gesproken slechts in termen van acceptatie door een groep. Deze groep kan - sprekend in termen van alledaagse kennis - heel groot zijn, maar ze is voor wetenschappelijke kennis vaak beperkt. Wil een onderzoeker geaccepteerd zijn en blijven binnen een groep, dan dient hij zich te richten op deze groep, of - in uitzonderlijke

- 3) In dit laatste opzicht is ook het wegvallen van de intensiteit van de discussie over de West Nieuw Guinea-etnografie na 1962 van belang. Dit aspect werkt in wezen de acceptatie van het materiaal in de hand.
- 4) Ik spreek hier over auteur, omdat het kennisvormingsproces in onze samenleving wel haast per definitie verloopt via een of andere fysieke neerslag van informatie. In wezen is het vervaardigen van deze neerslag al een aanzet tot kennisvorming. Overigens ga ik in het navolgende vooral uit van neerslag van de gegevens in tekst.
- 5) Dergelijke arbitrage hoeft lang niet altijd een formeel karakter te dragen. Het kan een formele voordracht door de onderzoeker over zijn onderzoeksresultaten zijn voor een forum van collega's, maar ook een verzoek van de redactie van een tijdschrift aan een andere onderzoeker om een bespreking te schrijven van het eindverslag.

gevallen - de groep te overtuigen van de juistheid van zijn inzichten. In de meeste gevallen echter, bij voorbeeld bij het bestuderen van een object, is er sprake van een driehoeksverhouding: kennis, onderzoeker en onderzoeksobject.⁽⁶⁾ Deze drie elementen bestaan in wezen niet zonder elkaar, maar ze zijn zeker niet gelijkwaardig en de relaties ertussen zijn niet wederkerig. Kennis geeft vorm aan voorstellingen omtrent het onderzoeksobject en richting aan de activiteiten van de onderzoeker. Omgekeerd heeft de onderzochte groep geen enkele invloed op kennis en de onderzoeker heeft slechts indirect invloed hierop via de aanvaarding van de door hem verzamelde informatie. In kennis en kennisvorming ligt bij uitstek de continuïteit van het wetenschappelijk proces (vgl. Lakatos 1975a/b).

Deze continuïteit kan zelfs het wetenschappelijk proces geheel bepalen. Wetenschap in deze zin, waarbij kennisvorming in belangrijke mate eerdere kennis bevestigt, draagt in sterke mate het karakter van het stellen en oplossen van puzzels. In deze situatie versterken de directe en indirecte randvoorwaarden van onderzoek elkaar; aan het eind van het vorige hoofdstuk is de voor Nieuw Guinea meest karakteristieke vorm hiervan al aangeduid. In deze zin stabiliseert het onderzoek zich als het ware, of - zoals Boon het stelt - "voorzichtigheid en systematiek gaan intellectuele waaghalzerij vervangen" (1983: 192). Het wetenschappelijk onderzoek verliest hierbij zijn probleemstellend en probleemoplossend vermogen. In Boon's wetenschapsdynamisch model is dit slechts een stap verwijderd van wat hij - in navolging van Lakatos - de degeneratieve fase noemt.

2.3 *kennisvorming*

Kennis en cognitie zijn in feite twee aspecten van hetzelfde gegeven, namelijk datgene wat voortvloeit uit waarneming.⁽⁷⁾ Kennis verhoudt zich in dit opzicht tot cognitie als 'dat wat is' tot 'dat wat wordt'. Men kan kennis betitelen als de historische neerslag van cognitie, of zelfs de fysieke neerslag van cognitie, indien men het meer specifiek betreft op wetenschap. Fleck baseert zijn theorie sterk op het historische karakter van kennis: ieder concept of idee is terug te voeren op een historische basis.

6) Er is hier overigens geen tegenspraak met het eerder besproken model van de onderzoeksruimte. Hier spreek ik over de betekenis van kennis voor het tot stand komen van onderzoek, in het andere geval over de mogelijkheden tot uitwisseling van informatie binnen de onderzoeksruimte.

7) Strikt gesproken is 'waarneming' een te beperkt concept, vooral vanwege de connotatie met zien (Tyler 1984). Verschillende auteurs (Tyler 1984, Ricoeur 1971, Goody 1977) wijzen erop dat dit een te beperkte weergave is van het gebeuren. Wetenschap is namelijk niet uitsluitend afhankelijk van 'zien', het kan door het waargenomen op schrift te stellen dit onderwerpen aan een kritische reflectie. Dit is een niet te onderschatten bron van nieuwe wetenschappelijke kennis. Wellicht is het woord 'ervaring' hier meer op zijn plaats, maar mijn indruk is dat dit tot nodeloze verwarring bij het lezen voert.

Hij gaat er dan ook vanuit dat de opvatting, dat er feiten zijn die absoluut, permanent en onafhankelijk van subjectieve interpretatie zijn, naïef is en leidt tot oppervlakkigheid. Concepties en hun cognitie hebben een historische oorsprong en zijn in hun gebruik deel van een cognitief systeem, dat zich in samenhang hiermee ontwikkeld heeft. Een dergelijk systeem grenst zich af van andere systemen en biedt weerstand tegen verandering en twijfel.

"What we are faced with here is not so much simple passivity or mistrust of new ideas as an active approach which can be divided into several stages. (1) A contradiction to the system appears unthinkable. (2) What does not fit into the system remains unseen; (3) alternatively, if it is noticed, either it is kept secret, or (4) laborious efforts are made to explain an exception in terms that do not contradict the system. (5) Despite the legitimate claims of contradictory views, one tends to see, describe, or even illustrate those circumstances which corroborate current views and thereby give them substance" (Fleck 1979: 27).

Een dergelijk systeem, bijvoorbeeld verkregen via een opleiding, vormt een basis van elementen die eigenlijk op geen andere wijze te denken zijn. Het vormt een op zichzelf staande realiteit die de verdere cognitie bepaalt.

Op deze wijze vormt zich, stelt Fleck, een *harmony of illusions*; cognitie is op deze wijze te bezien als een relatie tussen een "knowing subject and the object to be known" (1979: 38). Op deze gronden kan men een cognitief systeem dan ook betitelen als enerzijds een stijl van denken en anderzijds een gemeenschap van denkers. Met deze drie gegevens - individu, gemeenschap of groep, en te kennen realiteit - kan men cognitie als een voortgaand proces definiëren:

"Cognition therefore means, primarily, to ascertain those results which must follow, given certain preconditions. The preconditions correspond to active linkages and constitute that portion of cognition belonging to the collective. The constrained results correspond to passive linkages and constitute that which is experienced as objective reality. The act of ascertaining is the contribution of the individual" (Fleck 1979: 40).

Het onderscheid dat Fleck maakt tussen passieve verbanden (de interne consistentie van een cognitief systeem) en actieve verbanden (de bepaaldheid door precondities), brengt ons terug op een eerdere opmerking, namelijk dat kennis zich naar buiten toe afgrenst en van buiten op haar toekomstige informatie vertaalt. Fleck geeft hier aan dat die vertaling verloopt in relatie tot de randvoorwaarden gesteld door de verzamelde en geaccepteerde kennis. De nieuwe informatie plaatst men ten opzichte van de eigen denkstijl en ervaart men vervolgens als objectieve realiteit.⁽⁸⁾

8) Hier valt overigens een gelijkenis te bespeuren met Lakatos' opvatting omtrent de samenstelling van een theorie. Een negatieve heuristiek beschermt een harde kern (Wordt vervolgd...)

Toch resteert zo een belangrijke vraag, namelijk wanneer accepteert een cognitief systeem een nieuw element (informatie) en wanneer verzet het zich ertegen? Het antwoord ligt in de aanname die Fleck al maakt, namelijk dat een dergelijk systeem bovenal een harmonieus systeem is. Op deze wijze is ieder nieuw element in wezen een inconsistentie ten aanzien van de bestaande kennis. Een dergelijke inconsistentie roept irritatie op, en ieder individu streeft er naar een dergelijke irritatie op korte termijn weg te nemen of tot een draagbaar niveau te reduceren. Festinger stelt dat deze irritatie - "existence of non-fitting relations among cognitions" -, hetgeen hij aanduidt met de term *dissonantie*, in deze zin een op zichzelf staande motiverende factor voor handelen is (1957: 3).⁽⁹⁾

Festinger onderscheidt drie mogelijke vormen van relatie tussen twee cognitieve elementen:

- *irrelevantie*: in dit geval hebben beide kennis elementen niets met elkaar uitstaande en hebben geen invloed op elkaar (1957: 11/2);
- *dissonantie*: in dit geval passen twee kenniselementen niet bij elkaar. "These two elements are in a dissonant relation if, considering these two alone, the obverse of one element would follow from the other. ... X and Y are dissonant if not-X follows from Y" (1957: 13/5);
- *consonantie*: deze relatie is eigenlijk al bij implicatie gedefinieerd: volgt X uit Y of omgekeerd, dan zijn beide elementen consonant (1957: 15).

Vormt kennis een harmonieus systeem, dan zijn consonantie en irrelevantie de voornaamste vormen van relatie tussen de samenstellende cognitieve elementen. Iedere verstoring of verandering van dit evenwicht doet de dissonantie van het gehele systeem toenemen.

Optreden van dissonantie leidt daarom tot pogingen deze te reduceren of het optreden ervan te vermijden. De noodzaak tot reductie is het best te illustreren aan de hand van een tweetal vormen van situaties die dissonantie met zich mee brengen. Het eerste type is het maken van een keuze, dissonantie treedt hier op omdat men met het verwerpen van één van beide alternatieven ook cognitieve elementen kan verwerpen welke relevant zijn. Dit is een situatie die in etnografische beschrijving voortdurend optreedt. Aangezien er bij het representeren (vertalen) van vreemde begrippen meer dan eens sprake is van meerdere wijzen waarop dit kan gebeuren, is er sprake van keuzemomenten. Er hoeft zelfs geen sprake te zijn van daadwerkelijk verschillende mogelijkheden

8)(...vervolg)

van aannamen, welke hierdoor als ontwijfelbaar is gedefinieerd. De positieve heuristiek geeft richting aan nieuwe toevoegingen aan de theorie en empirische toetsing ervan. Men kan op basis van deze gelijkenis erop wijzen dat Lakatos' methodologie sterk lijkt op (de reconstructie van) een denkproces.

- 9) Ik gebruik Festinger's theorie hier overigens uitsluitend illustratief. Het ligt niet in mijn bedoeling om de optredende dissonantie te kwantificeren of te komen tot een verklaring van de optredende cognitieve processen.

om iets te vertalen, enige ambiguïteit is al voldoende.

Een tweede type betreft het aanvaarden van andermans mening. Ook deze situatie is herkenbaar. Een duidelijk voorbeeld is het aanbrengen van veranderingen in de presentatie van een tekst, of in de daarin benutte verklaringen, door de auteur van de informatie, teneinde deze tekst door een bepaalde groep aanvaard te krijgen. Ook hier is weer sprake van het verwerpen van cognitieve elementen, hetgeen dissonantie met zich meebrengt. Er is in dit geval sprake van een afweging tegen de sanctionering die plaatsvindt bij het al of niet accepteren van de opgedrongen mening of in dit geval bij het aanvaarden van de tekst.

Geleidelijk aan ben ik verzeild geraakt in het collectieve aspect van cognitie en kennisvorming. De praktische beperking in het model van het vorige hoofdstuk, waarbij ik het individuele aspect van kennisvorming terzijde legde, blijkt ook bij nadere beschouwing stand te kunnen houden. In de driehoeksverhouding, (collectieve) kennis - onderzoeker - onderzoeksobject (object van cognitie), is de individuele onderzoeker een tussenstadium voor kennisvorming. Kennisvorming geschiedt op het niveau van het individu, maar de richting die dit proces neemt - men kan het intentie of positieve heuristiek noemen - is gedicteerd door (of is een reactie op) de collectieve, historische kennis.

Met de nadruk op het collectieve aspect ontstaat een identiteitsprobleem. Ik heb beredeneerd wat een cognitief systeem in stand houdt, maar waar ligt de afgrenzing naar buiten? Hiervoor is geen absolute maatstaf te geven, maar Fleck geeft een mogelijkheid aan dit probleem te benaderen via de waardering van kennis, het eerder aangeduide begrip 'acceptatie':

"To the unsophisticated research worker limited by his own thought style, any alien thought style appears like free flight of fancy, because he can see only that which is active and almost arbitrary about it. His own thought style, in contrast, appears imperative to him, because although he is conscious of his own passivity, he takes his own activity for granted. It becomes natural and like breathing, almost unconscious, as a result of education and training as well as through his participation in the communication of thoughts within his collective" (1979: 141).

"The disciplined shared mood of scientific thoughts ... yields the specialized thought style of science. Good work done according to the style, instantly awakens a corresponding mood of solidarity in the reader. It is this mood which, after a few sentences, compels him to regard the book highly and makes the book effective. Only later does one examine the details to see whether they can be incorporated into a system, that is, whether the realization of the thought style has been consistently achieved and in particular whether procedure has confirmed to tradition (= to preparatory training). These determinations legitimize the work so that it can be added to the stock of scientific knowledge and convert what has been presented into scientific fact" (1979: 145).

Duidelijk is dat ook hier weer dissonantie en reductie, gelijk actie en reactie, als verbindende factoren te zien zijn. Iets is vreemd, omdat men het als vreemd waarneemt. De nieuwe kennis wordt weliswaar waargenomen als gemotiveerd, maar de motivatie komt arbitrair over, geheel bepaald door randvoorwaarden. Daardoor maakt de nieuwe kennis een

subjectieve indruk. Dit noodzaakt de onderzoeker te vertalen, want zijn doel is het toevoegen van objectieve feiten aan zijn eigen kennisfundament. Dit is het ook, wat kennis afkomstig uit een andere werkkring als het ware automatisch verdacht maakt.⁽¹⁰⁾

Het is niet de wetenschappelijke discussie die het individu dwingt zich te conformeren. Het individu poogt zich aan de wetenschappelijke discussie aan te passen. Er is geen sprake van een positieve afgrenzing van een groep, maar van een stel individuen die elkaar als leden van een gedachtengemeenschap zien. Een dergelijk netwerk kan zich verder verstevigen tot een organisatie, of zich aan een organisatie of institutie verbinden teneinde zijn doeleinden beter te kunnen verwezenlijken. Een noodzaak voor formalisering van de aanwezige verbanden is echter lang niet altijd aanwezig of aanwijsbaar. Dit is ook de reden dat een onderzoeksnetwerk binnen de onderzoeksruijme in veel gevallen als een gelegenheidscombinatie te omschrijven is.

Aan dit identiteitsprobleem is een tweede aspect te onderscheiden. Hoewel ik spreek over intenties bij de auteur van de informatie, is het toch zo, dat diens perceptie van het publiek wezenlijk verschil uitmaakt voor de inhoud en vorm van de tekst (Marcus/Cushman 1982: 53/4; Thornton 1983). Voor het in Nieuw Guinea geproduceerde etnografische materiaal is het op het eerste gezicht mogelijk twee soorten publiek te onderscheiden, namelijk bestuurlijke instanties en antropologen zelf, een academisch publiek. Uitgaande van de beslotenheid van de onderzoeksruijme kan men de eerste groep in veel gevallen plaatsen als opdrachtgever of in een of andere poortwachtersfunctie, en de tweede groep enerzijds als kennisfundament en anderzijds ook als opdrachtgever. Door het verschil in achtergrond is het verwachtingspatroon van beide typen publiek waarschijnlijk niet hetzelfde. Men moet op basis van het model ook het onderzoeksobject zelf als publiek aanduiden, maar in de tijd waarover ik spreek heeft dit nog weinig betekenis. Een derde groep die als publiek te plaatsen is, zijn missie en zending en de daaraan verbonden instanties. Deze groep is naast publiek tevens aan te merken als producent van etnografische kennis. Hierbij laat zich naast een bestuurs- en een academisch publiek tevens een specifiek eigen publiek isoleren.

2.4 *de etnografie: doel en middelen*

In feite ontbreekt aan geen enkel kennissysteem een zekere missionaire ijver. Dit is ook in het vorige hoofdstuk bij een korte schets van Boon's wetenschapsdynamische model naar voren gekomen. Een gedachtengemeenschap, of - om bij de eerder benutte termen te blijven - wetenschappelijke discussie, moet aanhangers winnen, of geleidelijk aan ver-

10) Dit is vooral zichtbaar in de mate waarin missie, zending en bestuur elkaars activiteiten met grote reserve bezien.

dwijnen. Het is niet noodzakelijk hierbij in termen van een georganiseerde groep te denken. In wezen is het voldoende er vanuit te gaan dat een individu vanuit een zeker opportunisme op zoek gaat naar gelijkgestemde zielen (of middelen om hiermee in contact te komen), teneinde zijn eigen inzichten bevestigd of erkend te krijgen. Essentieel hierbij is de produktie van informatie, in dit geval etnografische informatie, wat als het ware de munt is waarin men toegang tot deze of gene wetenschappelijke discussie betaalt.⁽¹¹⁾

Aan het begin van het hoofdstuk is een drietal wetenschappelijke discussies geïsoleerd, ieder gebaseerd op een bepaalde werkkring. Voor ieder van deze werkkringen zijn opdrachtgevers, sponsors, poortwachters, onderzoekers en een specifieke wetenschappelijke interesse aanwijsbaar. In latere hoofdstukken ga ik hier nader op in, en laat ik zien hoe en in welke mate de verschillende discussies in structuur en intenties overlappen. Het is zeker niet zo, dat de werkkringen het enige publiek vormden voor etnografische informatie, of dat er sprake was van een beperkte circulatie van de gegevens. Aan het eind van de vorige paragraaf heb ik al gewezen op het bestaan van een specifiek publiek voor missie- en zendingspublicaties. Ik spreek hier over een publiek van ten dele vakgenoten, maar vooral leken, die geïnteresseerd zijn in de ontwikkelingen in missie- en zendingsgebieden. Op vergelijkbare wijze nam een groter publiek kennis van via bestuurlijke en academische kanalen verzamelde informatie. Bovendien was er bij lang niet alle gebruikte publikatiemedia sprake van een beperkt of zelfs maar gericht lezerspubliek.

Het is echter belangrijk nu al naar voren te halen, dat de werkkringen behalve als producenten van etnografische informatie tevens - in veel opzichten - als het belangrijkste publiek voor dit produkt optreden. De beperking, die ik hier invoer, is een uitvloeisel van de doelstelling van deze studie. Het ligt voor de hand dat uit de produktie van etnografische informatie en de daaruit voortvloeiende kennisvorming tevens een terugkoppeling ontstond in de vorm van een hernieuwde of bijgestelde interesse in informatie. Juist in deze zin waren de werkkringen het belangrijkste publiek, daar zij de centra van de wetenschappelijke discussie vormden.

Ook in dit opzicht wens ik hier niet vooruit te lopen op de bespreking in latere hoofdstukken. Toch is het nuttig hier al enigszins in te haken op het aspect van de vergelijkbaarheid van de verschillende wetenschappelijke discussies, waar in de eerste paragraaf van dit hoofd-

11) Duidelijk mag zijn dat ik de term 'wetenschappelijke discussie' hier niet in een beperkte zin kan gebruiken. Studies over kennisvorming richten zich veelal op de beschrijving van wetenschappelijke disciplines of fenomenen. Hoewel ik mijn studie richt op een 'wetenschappelijk fenomeen', de verzameling en uitwisseling van etnografische informatie, zijn de mensen waarover ik spreek in slechts weinig gevallen als wetenschapper werkzaam geweest. De term 'wetenschappelijke discussie' dient dan ook zorgvuldigheidshalve gelezen te worden als 'op-kennisvorming-gerichte uitwisseling van informatie'.

stuk op gewezen is. Juist ten aanzien van het gebruik van publikatiemediën, van vorm en aard van de publikaties, is hier toch wel het een en ander over te zeggen. Vooreerst is hierbij naar aard in een besloten circuit van interne rapportage en een toegankelijk circuit van gepubliceerd materiaal te onderscheiden.

De interne rapportage, waarvan zowel missie, zending als bestuur gebruik maakten, was meestal slechts beperkt toegankelijk van buitenaf, hoewel geen doelbewuste politiek van terughoudendheid aanwijsbaar is. Overigens is hier ook al sprake van indicaties dat onderscheidingen als missie, zending en bestuur te grove indelingen vormen. Binnen ieder van deze categorieën zijn verdere verdelingen te maken, die wederzijds beperkt of soms zelfs geheel ontoegankelijk waren. Inventarisaties van de interne rapportage bestaan slechts in beperkte mate. Zo is er een inventaris van wat er resteert van het archief wat het Kantoor

Tabel II - *Nederlandstalige publiekemediën*

Tijdschrift	verschenen artikelen	auteurs		
		m/z	bst	ac
Adatrechtbundels	met name 1955	x	x	
Almanak van O.L. Vrouwe v/h Heilig Hart	incidenteel	x		
Annalen van O.L. Vrouwe v/h Heilig Hart	incidenteel	x		
Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde	incidenteel	x	x	x
De Heerbaan (zend blad)	incidenteel	x	x	x
Koloniaal Missietijdschrift	incidenteel	x		
Het Missiewerk	incidenteel	x		x
Nederlands Nieuw Guinea	1953 - 1962 (10 jrg)	x	x	x
Nederlands Zendingblad	incidenteel	x		
Nieuw Guinea Studien	1957 - 1962 (6 jrg.)	x	x	x
De Opwekker (zend blad)	incidenteel	x		
Tijdschrift Nieuw Guinea	1936 - 1956 (16 jrg.)	x	x	x

* bij op Nieuw Guinea gerichte tijdschriften zijn jaargangen opgegeven

voor Bevolkingszaken bijhield over onder meer de bestuursrapportage over het gebied (Nienhuis 1968; Van Baal, Galis & Koentjaraningrat 1984: 203/307). Tevens is recent een eerste ontsluiting gemaakt van de archieven van de Paters van het Heilig Hart (M.S.C.) te Tilburg en Merauke (Cornelissen 1988: 217/248).

Een deel van het materiaal stammend uit de interne rapportage is later gepubliceerd in direct toegankelijke bronnen. Ik doel hierbij op twee genres publikaties: monografieën en tijdschriftartikelen. Monografieën, geheel of gedeeltelijk opgebouwd uit etnografische informatie, zijn van auteurs uit alle drie de werkkringen verschenen. Hierbij is vooral bij studies van bestuursambtenaren en academici sprake van dissertaties. Voor missionarissen en zendelingen is dit minder vaak het geval, zij het dat ook hier het doel van de monografie veelal expliciet de syste-

matische beschrijving van een bevolking of gebied is. Een bijkomend aspect van deze overheersend academische gerichtheid van monografieën is, dat zij in de jaren zestig in toenemende mate in het Engels begonnen te verschijnen en in enkele gevallen later vertaald werden. Overigens heeft dit genre verslaglegging niet zo heel veel kunnen bijdragen aan de uitwisseling van etnografische informatie gedurende de bestudeerde periode. Behoudens enkele uitzonderingen verschenen de eerste monografieën medio jaren vijftig en de meeste eerst in de jaren zestig. Een treffende typering hiervan is het verschijnen 'na winkelsluiting'.

Bij het bezien van het materiaal, gepubliceerd in tijdschriften blijkt veel duidelijker dat de verschillende wetenschappelijke discussies niet echt los van elkaar stonden en dat er geen directe binding bestond tussen een bepaalde discussie en een bepaald publikatiemedium. Hoewel de lijst van Nederlandstalige publikatiemediën in Tabel II zeker niet uitputtend is, spreekt ze voor zich. Echter ook hier moet men het aspect van terugkoppeling niet overschatten. In slechts enkele gevallen is er daadwerkelijk sprake van reactie op elkaars werk. In de meeste gevallen betreft dit dan nog besprekingen van eerder verschenen monografieën.

Ook voor dit genre geldt dat men in de jaren zestig internationaal publiceert. Deze publikaties blijven echter incidenteel. Reden hiervoor is waarschijnlijk dat Nieuw Guinea na 1962 voor Nederlandse onderzoekers langere tijd gesloten bleef. De academische aandacht verschoof hiermee noodgedwongen naar andere terreinen. De belangrijkste publikaties vanuit bestuurlijke en academische hoek in de jaren na 1962 zijn dissertaties, hetgeen het best te typeren is als een naijl-effect. De enige wetenschappelijke discussie die potentieel haar momentum kon behouden was die stoelend op missie en zending.

Uitsluitend gebaseerd op het benutten van publikatiemediën is de scheiding tussen de diverse werkkringen zeer gevarieerd. De interne rapportage vertoont sterke barrières naar buiten toe, maar de toegankelijke publikatiemediën worden door alle categorieën onderzoekers benut. Hoewel bepaalde mediën, als missie- en zendingsbladen, minder door academici benut worden, is dit zeker in eerste instantie niet waar voor puur academische publikaties als 'De Bijdragen'. Eerst in later jaren lijkt de toegankelijkheid hiervan te verminderen.

Dat in grote lijnen etnografische verslagen in toegankelijke publikatiemediën zich toch op een academische discussie lijken te richten, zoals dat bij voorbeeld zichtbaar is voor het genre monografieën, duidt niet noodzakelijkerwijs op een overheersend karakter van deze discussie. In niet onaanzienlijke mate is de afstemming op de academische discussie ook een kosmetisch effect. Het is terug te voeren op het normgevend karakter van etnologie/antropologie. De bevoegdheid waarmee een willekeurige schrijver over vreemde culturen schrijft is in belangrijke mate gebaseerd op het gebruik van conventies die gangbaar zijn in de etnologie/antropologie. Zoals Thornton in een recent artikel (1988) over het gebruik van etnografisch holisme laat zien, ligt veel van de begrijpelijkheid van etnografische teksten in de aard van het schrij-

ven ervan:

"The chapters of the ethnographic classics are meant to be encyclopedias of social life, and attempt to achieve a sense of closure by means of brute force. A quick glance at reviews of ethnographies shows that the 'comprehensiveness' of an ethnography is one thing that is almost certain to be remarked upon. If the claim to comprehensive treatment is widely accepted, then the text becomes the established 'truth' of the society. The text, rather than the society, becomes the object of knowledge. Perhaps this is why one of the most popular contemporary analogies for culture and societies is that they are 'like texts,' or even that, culture is a text (Geertz 1973)" (Thornton 1988: 300).

Het *sense of closure* waar Thornton aan refereert is in wezen een 'instrument' dat de auteur in zijn geschrift inbouwt om voor de lezer controleerbaar te zijn. Zo behoort in een goede misdaadroman de dader, hoe onwaarschijnlijk hij soms ook is, tot de eerder in het boek omschreven personen en de lezer kan via een 'eenvoudig' proces van eliminatie er zelf - voor het eind van het boek - achter komen wie de onverlaat is.

Op dezelfde wijze behandelt een etnografische beschrijving al die aspecten die 'logischerwijze' tot een cultuur behoren, vaak zelfs in een vaststaande volgorde beginnend bij levensonderhoud, verwantschap, huwelijk, via politiek en conflicten, naar religie en ritueel. Dergelijke stijlfiguren - waartoe ook de indruk behoort dat de auteur gedurende onbepaalde tijd als een onbevooroordeeld waarnemer, zonder noemenswaardige contactmoeilijkheden, tussen de beschreven mensen heeft doorgelopen - zijn door de jaren heen binnen de etnologie/antropologie naar voren gekomen als het beste compromis om een cultuur te beschrijven. Veel van de navolging van academische discussie berust mijns inziens dan ook op uiterlijkheden. De zichtbare afstemming op een bepaalde discussie kan feitelijk even zo goed stammen van het overnemen van een strak, maar succesvol stramien van het doen accepteren van informatie als kennis.

VOORGESCHIEDENIS: POLITIEK EN BESTUUR

3.1 *cultuurcontacten tot 1947*

Het is onmogelijk in een paar pagina's recht te doen aan een periode die teruggaat tot in de tijd der V.O.C., althans voor zover op schrift gesteld. Ik beperk mij dan ook in hoofdzaak tot het cultuurcontact dat ontstaan is sinds de komst der zending in 1855. In de periode daarvoor was er reeds sprake van contact met Nieuw Guinea. Hoewel dit contact in incidentele gevallen ook door Europeanen ontstond, lag het leeuwedeel toch in handen van Indonesiërs. Tot aan het begin van deze eeuw dreef men vanuit Oost-Indonesië handel met samenlevingen aan de noord- en westkust, maar ook aan de zuidkust met Mimika (Lagerberg 1956). Een uitgebreide beschrijving van deze periode is te vinden in Kamma 1947/48 (zie ook Kamma 1953/54, 1977).

In deze situatie vestigden zich in 1855 de eerste zendelingen aan de Doreh-baai (Noord Nieuw Guinea). Volgens Van Randwijck (1981) is voor de keuze van dit gebied overigens geen duidelijk motief aanwijsbaar. Betrof het aanvankelijk een tweetal zendelingen van een Duitse zendingsbeweging, Ottow en Geissler, reeds in 1862 voegden zich hierbij drie zendelingen van de Utrechtse Zendings Vereniging. Druk vanuit deze zendingsvereniging zou later mede een reden vormen voor

bestuursvestiging (Van Randwijck 1981: 331). De zending was gedurende de eerste 50 jaar allesbehalve succesvol. Het belangrijkste contact dat men met de autochtone bevolking had, betrof handel. Men trachtte dit zoveel mogelijk te koppelen aan de zendingsboodschap, echter een groot deel van de bekeerlingen die men had, bestond uit vrijgekochte slaven. Lange tijd is het ook onzeker geweest of de zending gehandhaafd zou blijven. Zeker is dat het gebrek aan succes geleid heeft tot een conservatief beleid ten aanzien van uitbreiding.

Eerst in 1906 kwamen er verspreid langs de noordkust zichtbare resultaten. "De zwerfzucht van de Papoea's was er de oorzaak van geworden, dat datgene, wat ze hadden gehoord, over al de eilanden was verbreid. Daardoor vertoonde de ommekeer zich ook op plaatsen, waar nog nooit was gewerkt" (Kamma 1953/54: 100). Kamma stelt dat de motieven voor de vraag naar een zendeling van plaats tot plaats verschilden. Hij memoreert de belangrijkste:

- behoefte aan bemiddeling in een lokale oorlog;
- invloed van een bekeerde verwant of aanverwant;
- behoefte aan onderwijs;
- een visioen (zie pag. 73, voetnoot 14);
- het voorbeeld van de gemeente van vrijgekochte slaven;
- de pokkenepidemie, die van 1904/1905 woedde.⁽¹⁾

Toch verklaren deze motieven slechts in enkele gevallen het tijdstip van de omslag. Belangrijker waren enkele factoren die Kamma als secundair aanduidt: het verschijnen van de eerste KPM-stomers voor de kust (1890), het verkrijgen van regeringssteun voor onderwijs (1892), en de vestiging van de bestuurspost in Manokwari (1898). De periode tot de Tweede Wereldoorlog kende een groei die men slechts moeizaam met de beschikbare middelen kon bijbenen.

De Missionarissen van het Heilig Hart (M.S.C.) vestigden zich in 1905 te Merauke. Zij werden daarbij met enkele problemen geconfronteerd, die er de oorzaak van waren dat zij 15 jaar later nog vrijwel zonder enige bekeerling zaten. De problemen lagen enerzijds in de aard van de autochtone bevolking. De Marind-anim lieten zich weinig gelegen liggen aan bestuur of missie, en hadden een sterk ontwikkeld socioreligieus systeem. Anderzijds was er sprake van een koppensnellerscultuur. Dit aspect en het voorkomen van venerisch granuloom⁽²⁾ - hetgeen door het bestaan van rituele promiscuïteit bijna epidemische vormen aannam - noodzaakten in de ogen van de missie krachtdadig ingrijpen in deze

- 1) De bestrijding hiervan werd opgevat als een duel tussen de traditionele geesten en de vaccinatie door de zendelingen.
- 2) Deze geslachtsziekte, die volgens Veeger (1959: 8) niet dodelijk hoeft te verlopen, heeft als symptomen zweren en woekeringen aan de geslachtsorganen. De ziekte, die waarschijnlijk begin deze eeuw vanuit Queensland naar de Zuidkust kwam, werd voor het eerst in 1916 door Sitanala gediagnostiseerd en in 1921 door Cnopius geverifieerd. Toendertijd was ongeveer de helft der gehuwden besmet, terwijl velen de litten droegen van een doorgemaakte ziekte.

cultuur. Dit ingrijpen werkte afbraak van de cultuur in de hand.⁽³⁾ Het proces werd nog versterkt door de meer dan elders aanwezige aantasting van de inheemse economie (zie Van Baal 1939; vgl. Rapport v.d. Commissie Nieuw Guinea (Irian) 1950, Indonesisch hoofdbestanddeel, pag. 121 e.v.). Dit vormde een bron van conflicten.

Toen het bestuur zich aanvang jaren twintig actief begon bezig te houden met de stimulering van het onderwijs en de bestrijding van het venerisch granuloom, ging het de missie ook beter. Financiële zorgen had men niet langer, wel personeelszorgen. Net als bij de zending lag het probleem in het feit dat de leiding van het missiegebied buiten Nieuw Guinea lag. Ironisch genoeg kwam hier juist de dubbelzending te hulp.⁽⁴⁾ De vrees voor concurrentie maakte uitbreiding urgent, en leidde als het ware tot een 'wedloop in schoolstichting' (Van Baal 1939).

De hernieuwde aandacht van hogerhand leidde niet alleen tot de openlegging van Mimika, maar ook tot geslaagde pogingen vanuit Merauke door te dringen in het achterland. Verschueren stelt hierover:

"... en dit niet enkel om de veel volkrijker en gezonder gebieden waar men tot op de dag van vandaag zit met problemen van uitsterven en algehele isolatie, doch wel ook omdat in deze jaren eigenlijk pas een nieuwe, tot nu toe nog tamelijk ongekende factor van het missiewerk duidelijk naar voren komt: het pacificatie-element in dat werk ... in de jaren rond dertig zien we ... totaal anders worden als de missie zelf op onderzoek uittrekt en achtereenvolgens verschillende gebieden bezet en, in veel gevallen, reeds intensief bewerkt, voor het gouvernement ter plaatse komt. Het eerste gebied waar dit gebeurde was het sterk geïsoleerde Frederik Hendrik-eiland ... toen dan ook in 1936 eindelijk Kimaam als hoofdplaats zijn eigen bestuursambtenaar kreeg, was geheel Frederik Hendrik-eiland niet enkel verkend, maar gekalmeerd en voor een groot deel reeds jaren onder invloed der beschaving gebracht. Eerst in 1936 echter werden de eerste scholen gesubsidieerd. De missie bezat er vlak voor de oorlog 15 scholen" (1953/54: 195).

Hier zien we al met al een identieke situatie zoals die aan de noord- en westkust enige tientallen jaren eerder optrad onder de zending. Bestuur en missie trekken elkaar voort het binnenland in. Zowel missie als zending kenden in deze periode overigens een sterke groei, mede beïnvloed door het optreden van onderlinge concurrentie. Tussen de beschrijvingen van Kamma en Verschueren ligt echter één belangrijk verschil.

-
- 3) Overigens wijst Van Baal erop, dat deze trend tot culturele degeneratie en bevolkingsterugloop waarschijnlijk al eerder aanwezig was. Hij kenmerkt de Marind-cultuur als pathologisch (1939: 398/9).
 - 4) Het bestuur bracht in 1912 de scheidingslijn aan tussen de zending in het noorden en de missie in het zuiden teneinde dubbelzending te voorkomen. In 1928 kwamen missie, zending en bestuur overeen, deze scheidingslijn op te heffen. Alleen de Vogelkop bleef daarbij voor de missie gesloten. Wel bleef de algemeen in Indië geldende bepaling van kracht dat missionarissen en zendelingen toestemming nodig hadden van het bestuur om zich te vestigen en hun werkzaamheden te verrichten (Cornelissen 1988: 8/9). De opheffing van de scheidingslijn leidde op enkele plaatsen tot dubbelzending. Waar het optrad, was dit soms - vooral door het optreden der *goeroe*'s - aanleiding tot conflicten.

Kamma citeert expliciet een reeks motivaties die onder de Papoea's leefde om bekering te zoeken. Een dergelijke weergave ontbreekt in het werk van Verschueren.

Inmiddels had zich het bestuur gevestigd, aanvankelijk in 1898 in Manokwari en Fakfak, later ook te Merauke (1902). Ook hierin kan men een zekere periodisering waarnemen. Tot aan het begin van de oorlog zijn in navolging van Groenewegen & Van de Kaa twee perioden te onderkennen. Ten eerste is er een periode van exploratie en expansie, die duurde tot ongeveer 1920. In deze periode besteedde men voornamelijk aandacht aan pacificatie. Daarnaast vond een grondige verkenning van het gebied plaats via de Militaire Exploratie (1907-1914). De aandacht ging hierbij vooral uit naar de mogelijkheden tot exploitatie van het gebied. Groenewegen en Van der Kaa merken hier over de aard van het bestuur in deze periode op:

"Bezien we het totaalbeeld, ..., dan dringt zich de conclusie op, dat er rond 1920 sprake was van een aantal sterk verspreide, en - met uitzondering van Zuid-Nieuw-Guinea - steeds aan de kust liggende bestuursvestigingen. In zekere zin zijn deze als aparte kleine 'pockets' van bestuursvoering aan te merken, met incidenteel bemoeïing over groter uitgestrektheid bij het uitvoeren van strafexpedities of tournee's. Grote kustdelen en vrijwel het gehele binnenland bleven, afgezien van zeer tijdelijke vestigingen tijdens de militaire exploratie onaange-roerd" (1964: 39).

De tweede periode vangt aan met de verzelfstandiging van de residentie Nieuw Guinea (een status die slechts van 1921-1923 duurde). Tot aan de crisisjaren betekende dit een uitbreiding en intensivering van het bestuur (Lagerberg 1962: 42). De crisisjaren kenmerkten zich door een grote krapte, zowel in financiële zin als in personeelsbezetting. In deze jaren verliest men een deel van het gepacificeerde gebied weer door gebrek aan mankracht. Eind jaren dertig begint echter een nieuwe periode van expansie.

De Tweede Wereldoorlog bracht hierin een breuk aan. Vanaf 1942 bezetten de Japanners grote delen van Nieuw Guinea. Niet alleen betekende dit zware materiële verliezen, maar ook een aanzienlijk verlies aan mensenlevens. Veel groepen Papoea's keerden terug naar hun oorspronkelijke bestaan en verlieten de door het bestuur opgezette dorpen. Eerst na de oorlog kon men zeer geleidelijk het terreinverlies weer goed maken.

Daarbij kwam dat gedurende de oorlog het aanzien van het Indonesisch personeel verder terug was gelopen. Van Eechoud stelt hierover:

"De eerste symptomen van een ontwakend zelfbewustzijn onder de Papoea's zijn direct na de verdrijving der Japanners duidelijk aan het licht gekomen. Zooal niet de oorzaak, dan toch wel aanleiding daartoe was de houding der *Amberies*, welke vrijwel alle posten als bestuursassistenten, politie en onderwijzers innamen.

Behoudens enkele, echter schaarsche, loffelijke uitzonderingen namen al deze ambtenaren een minachtende en zeer kwetsende houding aan tegenover de Papoea en zagen diep op hem neer" (1947: 5).

Deze anti-*amberi* mentaliteit was geenszins nieuw, maar de oorlog dreef het wel op de spits doordat de *amberi's* - gedwongen of vrijwillig - gedurende de bezetting onder het vaak veel hardere regime van de Japanners hun taken bleven vervullen. Dit zette tijdens en na de oorlog zeer veel kwaad bloed.

Wel was tijdens de oorlog en ook tijdens de eerste infiltratie van bezet gebied door eenheden van het NICA-corps⁽⁵⁾ gebleken dat men op de Papoea's kon vertrouwen. Het is niet voor niets dat Van Eechoud na de oorlog trachtte de integratie van de Papoea in het bestuursapparaat te bevorderen. Er is in dit opzicht sprake van een duidelijke verschuiving in attitudes.

Er was echter meer verschoven. In augustus 1945 was op Java de *Republik Indonesia* uitgeroepen. Van juli tot december 1946 hield men in de nasleep hiervan conferenties te Malino, Pankalpinang en Den Pasar. Hierbij polste men de mening van diverse bevolkingsgroepen omtrent de toekomst van Indonesië en zocht men naar een voor alle partijen aanvaardbaar compromis. De Nederlandse regering en de Indonesiërs kwamen in november 1946 te Linggadjati tot een principe-akkoord ten aanzien van een onafhankelijkheid van Indonesië in 1949 waarvan de vorm nader uitgewerkt diende te worden bij een later te houden Ronde Tafel Conferentie.

In december 1946 werd in het kamerdebat over deze akkoorden besloten Nieuw Guinea een aparte status te verlenen in het kader van deze overeenkomst (De Geus 1984: 34/5).⁽⁶⁾ Bij de tekening in maart 1947 behield de Indonesische delegatie zich het recht voor haar eigen uitleg aan de akkoorden te geven. Onduidelijk is in deze periode waarom de Nederlandse regering een aparte status voor Nieuw Guinea wenste. In ieder geval was het Nieuw Guinea-probleem geboren.

3.2 *de politiek-economische situatie na 1947*

Tot nu toe heb ik geen scheiding aangebracht in verschillende bestuurlijke niveaus. Er was hier ook geen reden toe. Nieuw Guinea was een buitengewest zonder veel mogelijkheden tot economisch rendabele ex-

5) De geallieerden creëerden in 1944 het NICA-corps (Netherlands Indies Civil Administration) als liaison tussen het militair bestuur en de bevolking. In 1947 werd Nieuw-Guinea officieel een residentie en een zelfbestuurd gebied. Daarmee kwam tevens een einde aan de periode van bestuur van het corps.

6) De Geus tekent hierbij aan dat men tussen de eerste conferentie in Malino en de Ronde Tafel Conferentie (nov/dec. 1949) noch de Papoea's, noch de Indo-Europeanen raadpleegde. Naar de conferentie te Malino werd één Papoea, Marcus Kasiepo, afgevaardigd. Van bestuurszijde werd er zorgvuldig op gelet dat zijn meningen niet al te anti-Indonesisch waren. Ondanks verzoeken van de zijde der Papoea's werd verdere deelname aan de conferenties niet toegestaan. Eerst bij de Ronde Tafel Conferentie waren weer Papoea's - als toeschouwer - aanwezig (Nicolaas Jouwe, Johan Ariks, Marcus Kasiepo) (zie Lagerberg 1962: 45/7).

pluotatie, en werd ook als zodanig vrij extensief bestuurd. Daarbij kwam dat de verbindingen slecht waren:

"Ik moest alles in mijn eentje maar verzinnen, want eens in de maand had je een boot en dan kon je met je baas corresponderen. Ik had ook nog een telegraaf hoor... die telegraaf was vreselijk belangrijk. Ik heb twee keer gevraagd aan mijn baas wat ik doen moest, daarna nooit meer. De eerste keer seinde hij me terug wat ik allang wist, en de tweede keer wilde hij me iets laten doen wat ik juist niet wilde..." (interview Van Baal, 8 april 1986).

Bestuur was een lokale zaak, en bestuurlijke beslissingen nam men voor een zeer belangrijk deel lokaal. De belangrijkste bestuurstaak was het handhaven van orde en rust.

Dit was een situatie die na de oorlog in toenemende mate veranderde. Niet alleen verbeterden de verbindingen steeds verder, maar ook werd de inzet waarom men speelde steeds hoger. Was aanvankelijk het behoud van Nieuw Guinea een kwestie van prestige en het vermijden van gezichtsverlies, allengs zou het besef gaan groeien dat men door het vasthouden van Nieuw Guinea bezig was zich internationaal te isoleren. Men had niet alleen een politiek conflict met Indonesië, maar kreeg ook steeds meer de reputatie van 'een der laatste koloniale machten' in een tijd die toenemend anti-koloniaal gestemd was.

Al met al zijn er redenen te over aan te nemen, dat Nieuw Guinea niet langer uitsluitend een bestuurlijk probleem was. Nieuw Guinea werd een probleem voor de Nederlandse politiek, niet alleen binnen, maar ook buiten het parlement. Reden ook voor mij om de beschrijving van deze periode in twee delen op te splitsen: bestuurlijk en politiek-economisch. Het laatste aspect is misschien voor de etnografische beschrijving niet direct relevant. Het doel van deze beschrijving is echter tevens een tijdsbeeld te geven in de zin van een overzicht van motivaties achter het behoud van Nieuw Guinea. Het navolgende vormt geen strikte weergave van het politieke conflict, wat elders op uitgebreide wijze beschreven is (Bone 1962; Van Esterik 1982; De Geus 1984; Lagerberg 1962, 1979). Meer richt het zich op de vraag wat men aan wilde met Nieuw Guinea en hoe deze doelstellingen zich veranderden. Deze vraag is in die zin relevant, dat het gaat om de potentiële opdrachtgevers voor etnografisch onderzoek en hun uitgangspunten.

Duidelijk mag zijn uit het voorgaande, dat men reeds in een vroeg stadium dacht over een aparte status voor Nieuw Guinea (vgl. Van Baal 1989: 153). Ik heb het hier over een aparte status, omdat het onduidelijk is wanneer men precies is gaan denken in termen van een afscheiding van het gebied. Zeker is, dat het bestuur dit noch als noodzaak, noch als strikt gesproken wenselijk zag:

"Een Nieuw Guinea, in elk opzicht losgemaakt van Indonesië, zou een geïsoleerde eenheid vormen, die vele kansen op ontwikkeling daarmee zou verspelen en die zich zeer moeilijk zou oriënteren op een ander deel der wereld" (Van Eechoud 1947: 11).

Het is zeer waarschijnlijk dat Van Eechoud bij deze woorden een soort federatieve oplossing voor ogen stond. Hierin stond hij overigens niet alleen, want de Nederlandse regering heeft lange tijd getracht de Indonesiërs warm te maken voor een federatieve staat als alternatief voor de Republiek. Eerst op de Ronde Tafel Conferentie (nov./dec. 1949) heeft men moeten toegeven, dat dit niet haalbaar was.

Op de Ronde Tafel Conferentie bleek ook voor het eerst dat Nieuw Guinea een onoverkomelijk struikelblok zou vormen. Men dient te beseffen, dat voor de onafhankelijkheid van Indonesië een tweederde meerderheid in beide kamers van het Nederlands parlement benodigd was. Lafeber stelt hierover, "dat er vele volksvertegenwoordigers waren die nog niet in staat waren het onvermijdelijke feit te erkennen dat Nederland als koloniale macht had afgedaan" (1968: 20/1). De soevereiniteitsoverdracht zou het nooit gehaald hebben, indien Nieuw Guinea niet als compromis gediend had.

Men besloot een beslissing hierover uit te stellen, en een commissie te vormen die zich over een mogelijke oplossing moest buigen. Deze commissie, de Commissie Nieuw Guinea (Irian) was vanaf haar opzet in feite een mislukking. De meningen stonden dusdanig lijnrecht tegenover elkaar dat men niet eens tot een gemeenschappelijk eindrapport kon komen. Van Nederlandse zijde wilde men over de status van Nieuw Guinea onderhandelen, waarbij het belang der bevolking een prioriteit diende te vormen. Daarentegen stelde men van Indonesische zijde dat men slechts over het bevolkingsbelang kon spreken, indien in de rapportage vastgelegd was hoe en wanneer de overdracht van het gebied aan de Republiek zou plaatsvinden.

De aanwezige ambivalentie kwam ook naar voren toen men reeds in december 1949 een bewindsregeling voor Nieuw Guinea aannam. Men kan er over strijden of dit tegen de RTC-akkoorden inging, die een handhaving van de bestuurlijke status quo voorzagen. Bone, een duidelijke criticus van het regeringsbeleid, stelt dat de bewindsregeling te uitgebreid en te gedetailleerd was om een tijdelijke voorziening te vormen (1962: 70).⁽⁷⁾ Feit was echter dat men haast had. Men verhef Nieuw Guinea tot gouvernement, en stelde per 1 april 1950 S.J.L. van Waardenburg als gouverneur aan.

Eerst op 5 mei 1950 begon de Commissie Nieuw Guinea (Irian) haar werkzaamheden. Het negatieve commissieverslag deed de conferentie, waar de status van Nieuw Guinea geregeld had moeten worden mislukken. Vanaf dit ogenblik werd de relatie met Indonesië geleidelijk aan steeds slechter. In 1957 zou dit een (politiek) hoogtepunt bereiken

7) Van Baal schetst de bewindsregeling overigens als "... inderhaast bijgeschreven uit de regeringsreglementen voor de West (Suriname en de Nederlandse Antillen; SRJ) en de Indische staatsregeling, bij wijze van blauwdruk van beleidsvoornemens waarvan men hoopte, dat die internationaal verkoopbaar zouden zijn" (1989: 197).

in de nationalisatie van een reeks Nederlandse belangen in Indonesië.⁽⁸⁾

Toch had het verslag van de Commissie (althans het Nederlands deel) wel degelijk een effect op de gevoerde discussie. Tot dat moment was een belangrijk argument ten aanzien van het behoud van Nieuw Guinea de mogelijkheid voor kolonisatie door Indo-Europeanen geweest. De Commissie weersprak deze mogelijkheid. Men verving dit argument door dat van het bevolkingsbelang: de ontwikkeling van de Papoea tot zelfstandigheid. Dit doel bleef tot aan de overdracht van het gebied in 1962 een prioriteit en ging een steeds centrale positie innen.⁽⁹⁾ Wel moet ik hierbij aantekenen, dat het tot 1958 zou duren voordat het op enige wijze, vanuit de politiek, ingevuld werd.

Tot aan de tweede helft van de jaren vijftig was de druk die Indonesië uitoefende, vrij ineffectief. De Nederlandse regering kon zich dan ook veroorloven het hele probleem 'in de ijskast' te plaatsen na de verkiezingen in 1952. De belangrijkste initiatieven die men ondernam, gingen richting de economische ontwikkeling van Nieuw Guinea. Hierbij hield men zich nauwgezet aan de verplichtingen, neergelegd in het Handvest der Verenigde Naties. Artikel 73 verplicht de lidstaten namelijk de door hen beheerde 'niet-zelfbesturende gebieden' zo snel mogelijk tot een vorm van zelfbeschikking te ontwikkelen.

Na 1954 begon Nieuw Guinea geleidelijk aan een internationaal probleem te vormen. Indonesië veranderde van koers en trachtte via de Verenigde Naties druk uit te oefenen op Nederland. Hoewel geen van beide zijden voldoende steun in de Algemene Vergadering kon opbouwen om tot een definitieve regeling te komen, bracht het de zaak wel weer in de actualiteit. De Nederlandse overheid moest nu ook constateren dat men haar kenschetste als een van de laatste koloniale mogendheden, tezamen met Portugal.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat het kabinet-De Quay in 1959 concrete inhoud gaat geven aan het begrip 'zelfbeschikkingsrecht'. Van een ideologisch motief in het begin van de jaren vijftig, hetgeen het best te schetsen is als een mengsel van koloniaal schuldbesef, de overtuiging dat Indonesië niet in staat zou zijn het gebied te ontwikkelen, en de wens toch een 'grootmacht' te blijven, vertolkt de erkenning van dit recht nu de concrete wens zo snel en elegant mogelijk van het gebied verlost te worden. Men moet de Papoea's binnen afzienbare tijd tot politieke zelfstandigheid brengen, of in ieder geval tot een zelfstandige politieke keuze. Niet langer neemt de economische ontwikkeling van het

- 8) Overigens merkt De Geus op dat de Nederlandse regering en parlement weigerden officieel een verband te aanvaarden tussen Nieuw-Guinea en de economische maatregelen. Het noemen van Nieuw-Guinea achtte men een voorwendsel, de maatregelen waren eerder een teken van een destructieve tendens in Indonesië (1984: 92).
- 9) Aanvankelijk deelde het als beweegreden een plaats met een Koude Oorlog-motief: Nieuw Guinea als bolwerk tegen een opdringend communisme. Dit argument verloor echter door de optredende ontspanning tussen de beide grootmachten geleidelijk haar waarde.

gebied absolute prioriteit in het beleid.

Overigens kwam de kritiek op het regeringsbeleid niet alleen uit het buitenland. Ook in Nederland is kritiek zelden of nooit afwezig geweest. Een niet onaanzienlijke stem hierbij had het bedrijfsleven. Terecht vreesde men in deze kringen ernstige schade aan de nog steeds omvangrijke belangen in Indonesië.⁽¹⁰⁾ Belangen in Nieuw Guinea bezat het bedrijfsleven (buiten de N.N.G.P.M.⁽¹¹⁾) niet of nauwelijks. Men had weliswaar in de periode '47/'50 overwogen het gebied te ontwikkelen, maar niet alleen bleken de investeringen te groot, doch de regering had zich ook van iedere medewerking onthouden uit angst voor politieke complicaties (Van Esterik 1984: 111). Over het algemeen kan men het bedrijfsleven dan ook zien als een zeer actief voorstander van algehele terugtrekking uit het gebied.

Vanuit het bedrijfsleven kwamen twee 'pressiegroepen' naar voren, de zogenaamde groep-Rijkens en de Indische Ondernemersraad. Van Esterik, die in zijn boek uitgebreid aandacht besteedt aan beide groepen, merkt op dat beide zich kenmerkten door een gebrek aan politieke invloed. De groep-Rijkens functioneerde in dit opzicht nog het best, maar dan op een internationaal vlak via de Bilderberg-conferentie. Hoewel beide groepen tussen 1952 en 1957 een vrij sluimerend bestaan leidden, werden ze door de dreigende nationalisaties in 1957 actief. Ook in dit late stadium trachtte men voornamelijk via de publieke opinie te werken. Men zocht geen steun in de politiek of kon deze eenvoudigweg niet vinden.

Belangrijker was de oppositie van de kerken. Deze ving concreet aan in 1956 met de publikatie van een politiek manifest door de Oecumenische Raad van Kerken. Dit rapport waarin men opriep tot een beleidsherziening, sloeg niet alleen in Nederland maar ook in Nieuw Guinea in als een bom (vgl. Van Baal 1989: 515/7). In diverse reacties veroordeelde men het rapport fel. In dezelfde periode oefende de gereformeerde zending ook druk uit, zij het binnenskamers, op de fractie van de Anti-Revolutionaire Partij. Hoewel dit aanvankelijk geen effect had, veranderde de partij in 1961 toch haar koers. Men achtte het nu in het belang van de Papoea een militair conflict te vermijden. Hoewel men overdracht te ver vond gaan, vond men het opportuun toenadering tot Indonesië te zoeken. De Geus stelt het volgende over de standpunten

10) Van Esterik geeft aan dat de Nederlandse investeringen in Indonesië jaarlijks tussen de fl. 250 en 300 miljoen bedroegen (periode 1950/58; 1982: 99 e.v.). Als gevolg van de nationalisaties in '57/'58 liep de omvang van zowel im- als export met Indonesië met ongeveer fl. 150 miljoen terug (1982: 140/5).

11) De N.V. Nederlandsche Nieuw Guinea Petroleum Maatschappij werd in 1935 opgericht door de N.V. De Bataafse Petroleum Maatschappij (Koninklijke SHELL Groep), de Standard Vacuum Oil Company en The Far Pacific Investments Inc. ter exploitatie van de aardolievondsten in Nieuw Guinea. De winning van olie richtte zich na de oorlog met name op de Vogelkop, respectievelijk rondom Sorong en Steenkool (Vademecum 1956: 117/20).

van missie en zending:

"... de Indonesiërs vermoedden dat zending en missie voor de Nederlanders een onuitgesproken argument vormden voor hun handelswijze ... deze mening is niet juist ... het zendingsbureau in Oegstgeest neigde naar het Indonesische standpunt in het geschil, evenals de leiding ter plaatse in Seroei, onder de opleiding tot godsdienstleraren ... duidelijk dat de missie zich op grond van het kerkelijk universalisme niet met politieke standpunten inliet. Er zijn wel contacten geweest tussen katholieke geestelijken die werkzaam waren op Nieuw Guinea en politici uit de KVP, maar Bank wijst erop dat de missie vanuit Rome wordt bestuurd en dat daar de politieke standpunten worden bepaald die de positie van de kerk kunnen beïnvloeden. Welnu, die had onder andere rekening te houden met de katholieke gemeenschap in Indonesië, die circa een half miljoen zielen omvatte" (1984: 63).⁽¹²⁾

Men ziet aan de behandeling van het Nieuw Guinea-conflict dat het geleidelijk aan een heet hangijzer begon te worden. Hiervoor zijn een paar concrete redenen aan te geven. Ten eerste kan men Van Esterik navolgen in zijn schets van een dubbele overgang. Enerzijds is er in de eerste helft van deze eeuw sprake van een overgang binnen onze economie van koloniaal-georiënteerd naar industrieel. Uitingen hiervan zijn onder meer te zien in de ethische politiek in het begin van deze eeuw. Deze verandering, stelt Van Esterik, werd echter niet politiek-ideologisch ondersteund, en daarom ook voortdurend door de feiten achterhaald, bij voorbeeld door het Indonesisch nationalisme. Dit gaf aanleiding tot een kunstmatig instandhouden van deze verhouding in de kolonie Nieuw Guinea. De doorbreking van dit beeld vond eerst plaats door het samengaan van twee factoren: (1) interne economische druk, en (2) druk vanuit een internationaal vlak. Beide factoren tezamen bleken afdoende om de benodigde politiek-ideologische motivatie te fourneren.

Een tweede verklaring betreft zich meer op het Nederlandse buitenlands beleid, en geeft ons nader inzicht in de betekenis van de internationale druk. De Geus stelt dat Nederland zich aan dezelfde steen stootte, waaraan zij zich in '45/'49 ook bezeerd had. In beide gevallen is het falende beleid terug te voeren op constanten in de buitenlandse politiek van na de oorlog:

- men toonde een afkeer van machtspolitiek (dit in tegenstelling tot bij voorbeeld Soekarno);
- er was een streven naar internationalisme (men keerde zich voor oplossingen tot internationale criteria, zoals bij voorbeeld gesteld in

12) Hoe de positie van de katholieke kerk was, is niet geheel duidelijk. Blijkens een door Van Esterik geciteerde brief van de apostolisch prefect van Hollandia, Mgr. Cremers O.F.M., was men in aanvang voorstander van behoud van Nieuw-Guinea. De prefect drong hierbij tevens aan op vergroting van het aantal katholieke ambtenaren en immigranten in het gebied (1982: 38). Wat het standpunt was aan het eind van de periode is minder duidelijk. Waarschijnlijk is men inderdaad teruggekeerd op het vanuit Rome gehuldigde standpunt van noninterventie, hetgeen gericht was op het belang van het voortbestaan van de Kerk.

het Handvest der Verenigde Naties; men was echter niet voorbereid op de kritiek die men vanuit de Algemene Vergadering ondervond);

- anticipatie van beleid berustend op macht en pressie (ondersteund met militair geweld) ontbrak;
- de - normaal aanwezige - commerciële tendentie (nadruk op handelsbelangen) moest wijken voor een ethische inspiratie;
- de ethische inspiratie - zich vertalend in het ideaal van zelfbeschikking voor de Papoea's -, van groot belang in de binnenlandse politiek, beheerste en beperkte de ruimte van het buitenlands beleid (1984: 213).

Wat betekende dit nu voor het beleid ten aanzien van Nieuw Guinea? Hoewel dit veelal een hiaat vormt in de eerder geciteerde studies (buiten de beide publikaties van Lagerberg), is er wel iets van te zeggen. Ten eerste was het politiek niet een erg rustige periode. De jaren '45 tot '62 hebben acht kabinetten gekend, waaronder twee interim-kabinetten, met een sterk wisselende samenstelling. Dit waren ten aanzien van de Nieuw Guinea kwestie geenszins eenvoudige kabinetten, aangezien de PvdA een van de weinige consequente tegenstanders van het behoud van het gebied was, en daar in de kamer ook vaak voor uitkwam.

Het feit dat het onderwerp tussen kamer en kabinet een moeilijk bespreekbaar punt moet zijn geweest, weerspiegelt zich niet in de belangstelling die de regering had voor Nieuw Guinea. Integendeel, volgens Van Baal

(interview 8 april 1986; vgl. tevens Van Baal 1989: 489 e.v.), was de wens van de regering in Den Haag zich te bemoeien met het ontwikkelingsbeleid groot. Dit heeft, naar zijn zeggen, enige malen geleid tot conflicten tussen hem en het verantwoordelijk ministerie.⁽¹³⁾

Bezieet men de vier naoorlogse bestuurders van Nieuw Guinea, Van Eechoud, Van Waardenburg, Van Baal en Platteel, dan zijn zowel Van Eechoud als Van Baal aan te duiden als initiatiefrijk en zelfstandig. Van Eechoud's bestuursperiode viel in een politiek gevoelige situatie, en men bevond hem te licht voor het gouverneurschap (vgl. Van Baal 1989: 184/5). Van Baal ondervond in zijn bestuursperiode niet die medewerking die men zou verwachten van een welmenende en verlichte koloniale overheid. Het is tekenend, dat bij de reorganisatie in bestuur die direct na Van Baal's bewind plaats vond, men alsnog de verantwoordelijkheid

Tabel III - *kabinetwisselingen*

Schermerhorn/Drees	'45/'46	nationaal kabinet
Beel I (interim)	'46/'48	KVP/PvdA
Drees/Van Schaik	'48/'51	PvdA/KVP/CHU/VVD
Drees I	'51/'52	PvdA/KVP/CHU/VVD
Drees II	'52/'56	PvdA/KVP/CHU/ARP
Drees III	'56/'58	PvdA/KVP/CHU/ARP
Beel II (interim)	'58/'59	KVP/CHU/ARP
De Quay	'59/'63	KVP/CHU/ARP/VVD

13) Of dit geheel hieraan is te wijten, is niet duidelijk, maar Lagerberg wijst erop dat onder Van Baal's gouverneurschap na 1956 de geplande ontwikkeling aanzienlijk aan tempo en energie verloor (1962: 139).

voor een deel van het ontwikkelingswerk bij enkele semi-overheidsinstellingen in Den Haag heeft gelegd (zie Lagerberg 1962: 157 e.v.). Voorbijgaand aan de vraag of dit bestuurlijk efficiënt is, valt op dat de afstand voor informatie-voorziening omtrent hetgeen men bestuurd, sterk groeide.

3.3 *het bestuur*

Wellicht is het goed in dit kader eerst enige klaarheid te geven over de omvang van het bestuurd gebied. Op Kaart 2 valt direct op dat een belangrijk deel van Nieuw Guinea ook in 1962 nog onbestuurd bleef. Nu is dit minder extreem dan op het eerste gezicht lijkt. Van het onbestreken gebied neemt men aan dat het vrij dun bevolkt is. Men ziet deze opvatting ook duidelijk weerspiegeld in de geschatte en geregistreerde bevolkingsaantallen. Was er in 1951 nog sprake van een geschat aantal inwoners van 1.000.000, waarvan 266.678 onder bestuur stonden, in 1961 is de totale schatting al gedaald tot 717.055, waarvan er 486.755 onder bestuur stonden. De schatting van het aantal bewoners van onbestuurde gebieden bedraagt nog slechts 169.200 (Groenewegen & Van de Kaa 1964: 86)

Toch moet men ook met het gebruik van de term 'onder bestuur' voorzichtig zijn, daar uit nadere beschouwing van de kaart blijkt dat het grootste deel van de uitbreidingen van na de oorlog een periferie vormt. Daarbij komt dat belangrijke delen van het voor de oorlog reeds bestuurd gebied tijdens de oorlog verloren gingen en eerst laat tot zeer laat in de naoorlogse bestuursperiode weer onder controle kwamen. Wat men zich bij bestuurscontrole concreet moet voorstellen is waarschijnlijk een soort grenssituatie, waarbij de invloed van het bestuur zich beperkt tot gevestigde bestuurs-, of missie- en zendingsposten, en van daaruit toegankelijke lokaties. Een dergelijk controlegebied kan zich in geval van strafexpedities, maar ook tijdens verkenningsstochten tijdelijk uitbreiden. Te allen tijde kan de bevolking zich echter aan bestuursinvloed onttrekken, eenvoudigweg door te verhuizen. Van Baal heeft er meerdere malen op gewezen dat Papoea's dit ook doen.⁽¹⁴⁾

Bestuurlijke doeleinden zijn geleidelijk aan geëvolueerd. Voor de oorlog was er nauwelijks sprake van ontwikkeling van het gebied. Het garanderen van rust en orde was de limiet van de bemoeienis. Het onderwijs - voorzover aanwezig - was vrijwel geheel in handen van missie en zending, en ontving ook slechts voor een deel subsidiëring van de

14) Van Baal stelt zelfs (zie onder meer 1953/54a: 234/5) dat men dit tot de karaktereigenschappen van de Papoea's moet rekenen. Ik vraag mij af of deze redenatie juist is. Het zich, waar mogelijk, bij gelegenheid aan bestuurlijke controle onttrekken is mijns inziens een vrij universeel gegeven, en zeker niet beperkt tot Nieuw Guinea. Dat de Papoea's dit bewerkstelligen door hun dorp te verlaten en in hun tuin te gaan wonen, zegt eerder iets over de bestuurlijke reikwijdte dan over het karakter van de Papoea's.

zijde van de zijde van de overheid.⁽¹⁵⁾

Na de oorlog veranderde een en ander in snel tempo. Debet hieraan was een reeks politieke beslissingen. De effecten waren ten dele van praktische, ten dele van ideële betekenis. De praktische zijde betrof de omvorming van het gebied tot een gouvernement, en het wegvallen van Indië. Hierdoor compliceerde het bestuursapparaat zich sterk, hetgeen het gebrek aan personeel met kennis van Nieuw Guinea des te nijpender maakte. Van ideële betekenis was het besluit het gebied te ontwikkelen onder artikel 73 van de Verenigde Naties. Dit hield in dat men het gebied, liefst binnen afzienbare tijd, tot een of andere vorm van zelfstandigheid diende te brengen. De vooroorlogse bestuursopvatting was hiertoe niet langer toereikend. Wel is het belangrijk op te merken dat, daar deze politiek niet zozeer voortkwam uit het bestuursapparaat zelf, het aan de opvattingen over het belang van orde en rust weinig veranderde (interview Lagerberg, 21 mei 1986).

De bestuurlijke organisatie zag er in de jaren vijftig als volgt uit (Rapport Interdepartementale Commissie 1953: 32/4; Ministerie v. Buitenlandse Zaken 1951/61):

- een door de Kroon benoemde Gouverneur;
- de Gouverneur werd bijgestaan door een Raad van Diensthoofden, bestaande uit de zes diensthoofden, de commandanten van landmacht en marine, de officier van justitie en de directeur opbouwwerken Nieuw Guinea; binnen de raad kan de Gouverneur optreden als voorzitter met een raadgevende stem;
- er waren 6 diensten van algemeen bestuur:
 - Dienst van Binnenlandse Zaken;
 - Dienst van Financiën;
 - Dienst van Economische en Technische Aangelegenheden (deze Dienst splitste men in 1954 op in de Diensten voor Landbouw en Visserij, Verkeer en Energie, respectievelijk Waterstaat en Opbouw);
 - Dienst voor Gezondheidszorg
 - Dienst van Sociale Zaken (na 1959 omvatte deze Dienst tevens Justitie);
 - Dienst van Culturele Zaken;
- naast de diensten bestonden er vier kantoren, die direct onder de verantwoordelijkheid van de Gouverneur vielen (tot aan de reorganisatie in 1958):
 - Directoraat Opbouwwerken (werd in 1954 opgeheven);
 - Kantoor Personele Zaken;

15) Overigens veranderde dit beeld na de oorlog niet veel. Uit een overzicht in het Rapport van de Interdepartementale Commissie (1953: 182/3) komt naar voren dat op enkele uitzonderingen na alle scholen beheerd werden door missie en zending. Wel kwam er in deze periode - mede op basis van de samenwerking van de diverse instanties in de Raad voor de Volksofvoeding - meer overeenstemming tussen missie, zending en bestuur over leerplanontwikkeling en schoolinspectie (Van Baal 1989: 253/9).

- Kantoor voor Bevolkingszaken;
- Kantoor voor Voorlichting en Radio-omroep;
- als adviserend beleidsorgaan diende de Raad voor de Volksopvoeding, een college van deskundigen waarin naast ambtelijke leden tevens vertegenwoordigers van missie en zending zitting hebben; hoewel dit bij de oprichting nog niet zo was, kwam er later ook een autochtoon lid bij (Nicolaas Jouwe).

De rechtshandhaving was in handen van de politie en de rechterlijke macht. Hierbij maakte men ten dele gebruik van rechtspraak door het lokale bestuur, zij het dat vonnissen van deze rechtbanken onderhevig waren aan goedkeuring van de lokale resident, of - in geval van een ernstig vergrijp - van het Hoofd Dienst Binnenlandse Zaken.

Administratief viel het gebied uiteen in afdelingen met aan het hoofd een resident; in 1953 waren dit er nog vijf, in 1956 was er sprake van zes afdelingen. De afdelingen waren weer onderverdeeld in onderafdelingen, welke ieder weer uit een aantal districten bestonden. Op districtsniveau schakelde men in toenemende mate Papoea's in bij het bestuur. Deze papoeanisering van het bestuursapparaat was maar ten dele een gevolg van het streven dat Van Eechoud voor ogen stond. Er was geen sprake van een doelbewuste politiek van integratie. De opname van Papoea's in het bestuursapparaat geschiedde van onderaf en was zeer geleidelijk. Vooral voor de middelbare posities waren de autochtonen in wezen vrij kansloos door het slecht aansluiten van hun scholing op de Europese

Tabel IV - begrotingen

	NNG %	PNG %	verschil NNG-PNG
algemeen	6,2	5,2	+1,0
binnenl. zaken	21,3	17,1	+4,2
financiën	5,3	5,8	+0,5
gezondheid	11,5	18,6	-7,1
econ. ontwik.	9,5	12,0	-2,5
verkeer, energie	17,9	14,7	+3,2
huisvesting	14,1	15,7	-1,6

vereisten, en door de aanwezigheid van Indo-Europeanen. Eerst in de tweede helft van de jaren vijftig kwam hier verandering in. In 1960 was de overheid met 9.093 ongeschoolde arbeiders de grootste werkgever. Het bestuur bood toen tevens werk aan 2.192 lager-middelbaar autochtone ambtenaren, hetgeen in vergelijking met 1957 een groei van 50% is. De papoeanisering van het bestuur bedroeg 52,8%, en uitsluitend bezien op de lagere banen 77,7%. Op middelbaar niveau bezetten autochtonen ongeveer de helft van de districtshoofdplaatsen (zie Lagerberg 1962: 141/205).

De groei van uitgaven in de periode '50/'62 was sterk. In 1950 bedroeg het budget voor Nieuw Guinea 34 miljoen gulden, in 1962 was dit gestegen tot 142 miljoen gulden. Dit is een stijging van 418%. Lagerberg brengt voor het jaar 1959 een vergelijking aan tussen de budgetverdeling voor Nederlands Nieuw Guinea en Papua New Guinea. Het schema toont enige accentverschillen in de opvatting van ontwikkeling

tussen beide overheden.¹⁶ In grote lijnen drukt voor Nederlands Nieuw Guinea het bestuur zwaarder op het budget dan voor Papua New Guinea. Daarentegen zijn de uitgaven voor gezondheid, economische ontwikkeling en huisvesting relatief geringer.

Van Eechoud wees er al op, dat goed bestuur afhankelijk is van kennis van de - bestuurde - bevolking (1954b). Niet alleen wees hij hier op het belang van etnologische kennis, maar ook op kennisvorming binnen het bestuur zelf. Hij achtte dan ook continuïteit in het bestuur van belang. De vraag is alleen wat de betekenis van kennis, vooral etnologische kennis, binnen het bestuur is. Zeker is dat men er waarde aan toekende, want onder Van Waardenburg's bestuur kwam het Kantoor voor Bevolkingszaken tot stand. Dit kantoor leverde voor het eerst de mogelijkheid op om onderzoek en de verzameling van etnografische gegevens te bundelen.

Daarentegen moet men de interesse voor etnografische informatie binnen het bestuur niet direct overschatten. Zoals eerder al gesteld, is één van de meest wezenlijke doeleinden van het bestuur rust en orde. Daarbij komt dat een belangrijk deel van de oudere bestuurders nog afkomstig was uit de vooroorlogse Indische bestuursdienst. Hun carrière had een aanvang genomen in een tijd dat Nieuw Guinea nog gold als een uithoek. Een duidelijke interesse voor het gebied vindt men slechts bij enkele bestuurders, waarbij vooral Haga en Van Eechoud van grote invloed zijn geweest. Daartegenover staat in de naoorlogse periode de beslissing het gebied te ontwikkelen. Het was deze toevoeging die veel sterker dan voorheen om een bundeling van kennis vroeg. Er is zeker - in theorie - een behoefte aan kennis vanuit het bestuursapparaat. Het gebruik ervan is vaak een kwestie van de persoon van de bestuurder (interview Van Baal, 8 april 1986).

Het draait hierbij niet alleen om kennis, maar ook om het gebruik dat men ervan maakt of kan maken. Nooteboom omschrijft in een artikel de vooroorlogse opties van de etnoloog binnen het bestuur kort maar krachtig:

"... als een open vraagstuk blijft vooraansnog de kwestie in hoeverre de etnoloog in staat zal zijn meer te doen dan uitsluitend inzicht te geven in wat leeft in de koloniale samenleving, of het ook mogelijk zal zijn door middel van adviezen bewust richtinggevend op te treden. We zagen reeds, dat Herskovits hier zeer sceptisch tegenover staat, omdat de openbare meening, die uiteindelijk in vragen van groter belang beslissend is, buiten de controle van de etnoloog of van de uitvoerende praktijkman blijft. We kunnen daarop antwoorden, dat de eenige mogelijkheid, die publieke opinie te beïnvloeden, onderzoek en bekend maken der resultaten is" (1940: 14).

Voor de oorlog was de positie van de etnoloog in de bestuursstructuur

16) Het schema is een bewerking van de tabel vermeldt door Lagerberg (1979: 41). Voor het betreffende jaar was het budget voor Nederlands Nieuw Guinea fl. 133 miljoen groot en voor Papua New Guinea omgerekend fl. 121 miljoen.

uiterst moeizaam. In wezen viel hij nergens te plaatsen (Held 1959: 874/5). Daarbij komt dat er sprake is van een potentieel belangenconflict:

"... if the anthropologist wants to offer practical help, he has, of course, to accept the regulations laid down for the specialist by the higher authorities, and it is exactly the regulation itself which the cultural scientist often has to criticize" (Held 1959: 875).

Met het Kantoor voor Bevolkingszaken ontstond na de oorlog een bestuurlijke 'niche' voor de etnoloog, maar daarmee nog geen oplossing voor de etnografische informatie die hij produceerde.

3.4 *het Kantoor voor Bevolkingszaken*

Het Kantoor werd in 1951 opgericht op initiatief van Van Waardenburg, de toenmalige gouverneur.⁽¹⁷⁾ Deze benaderde in 1950 Van Baal met het verzoek een instantie op te zetten, die inzicht zou kunnen verschaffen in de grote variëteit van volken en problemen in Nederlands Nieuw Guinea. Hij had hierbij voor ogen een soortgelijke instantie als het Kantoor voor Inlandse Zaken in Batavia, hetgeen echter voor de oorlog geleidelijk aan uitgegroeid was tot een kantoor voor Islamitische zaken (interview Van Baal, 8 apr. 1986). Zoals Held (1959) en Nootboom (1940) opmerken bestond er voor de oorlog geen vergelijkbaar coördinerend orgaan voor etnologisch onderzoek.⁽¹⁸⁾

Op deze wijze ontstond een instantie, met de volgende taakomschrijving:

"Ambtelijke advies-instantie, rechtstreeks gesteld onder de Gouverneur, met tot taak het verrichten van ethnologisch, taalkundig en sociaal-economisch onderzoek m.b.t. de autochtone bevolking:

- a. de coördinatie van ontwikkelingsprojecten m.b.t. de economische en culturele opheffing der autochtone bevolking.
- b. werkzaamheden t.b.v. de South Pacific Commission en van de Commission on Information from Non-Self-Governing Territories van de Verenigde Naties, benevens het onderhouden van contacten met wetenschappe-

17) De inventaris Nienhuis (Van Baal, Galis & Koentjaraningrat 1984: 209) vermeldt als datum van instelling 10 februari 1951 (Besluit van de Gouverneur van Nieuw-Guinea, no. 10; 28 februari 1951). Van Baal, het eerste hoofd van het Kantoor, werd naar eigen zeggen voor deze positie benaderd door Van Waardenburg tijdens de oriëntatieris van de Commissie Nieuw Guinea (Irian) door Nieuw Guinea. Hij dateert dit op 20 mei of 21 mei 1950 (1989: 183). Het besluit bepaalde overigens, dat hij als Hoofd van het Kantoor rechtstreeks gesteld was onder de Gouverneur en gemachtigd was rechtstreeks contact op te nemen met de Hoofden van Dienst en andere centrale organen.

18) Van Baal tekent hierbij in zijn biografie aan, dat Van Waardenburg's ideeën hem sterk herinnerden aan een nota die hij in 1945 schreef over de wenselijkheid van de oprichting van een dergelijke instantie voor Indonesië (Van Baal 1986: 460; 1989: 183).

- lijke instellingen in Nederland en daarbuiten.
- c. het secretariaat van de Raad voor Volksopvoeding, van welke Raad het Hoofd van het Kantoor voorzitter is.
 - d. de Centrale Bibliotheek annex Documentatie-Archief"
- (Vademecum 1956: 27).

Een vraag die voor de hand ligt, is: waarom nu wel een aparte instantie en voor de oorlog niet? Een deel van het antwoord ligt in de taak waarvoor het bestuur zich geplaatst zag:

"Ook overigens zullen de moeilijkheden bij de ontwikkeling van Nieuw Guinea vele zijn: de uitgestrektheid van het gebied, de betrekkelijk geringe vruchtbaarheid, het ongezonde klimaat, vormen met de nog op een uiterst lage trap van ontwikkeling staande, uit vele kleine stammen bestaande, schaarse en veeltalige bevolking even zo vele hinderpalen, die slechts zeer geleidelijk kunnen worden overwonnen. Van land en volk weet men nog uiterst weinig af, hetgeen uiteraard een grote belemmering is voor het opzetten van enig ontwikkelingsplan. Het eerst nodig zijn dan ook onderzoeken en proefnemingen op elk gebied, in het bijzonder ter verkrijging van meerdere kennis van de bevolking door ethnologisch en demografisch onderzoek, en voorts het scheppen van de voorwaarden, welke voor de verdere ontwikkeling nodig zijn door het land verder onder bestuur te brengen, door het tot stand brengen van redelijke verbindingen en transportgelegenheid, en door opvoedings- en beschavingsarbeid; zorg voor verbetering van de gezondheids- en voedingstoestand, onderwijs, voorlichting op het gebied van landbouw, veeteelt, enz.. Eerst daarna kan de eigenlijke economische ontwikkeling ter hand genomen worden ... " (Rapport Interdepartementale Commissie 1953: 20).

Formeel loopt er een duidelijke rode draad in het door De Geus genoemde internationalisme in het buitenlands beleid (1984: 212/3). Nederland beroept zich voor het beheer van het gebied op de regeling voor niet-zelfbesturende gebieden (art. 73 Charter der Verenigde Naties). Niet alleen vereist dit artikel een jaarlijkse rapportage aan de daartoe aangestelde commissie, maar ook vraagt serieuze toepassing van dit artikel grondige kennis van het bestuurde gebied. Het artikel stelt bij voorbeeld over de politieke ontwikkeling:

"...met de nodige eerbied voor de cultuur van de betrokken volken ook te zorgen voor hun politieke vooruitgang, hun rechtvaardige behandeling en hun bescherming tegen misbruiken (art. 73a); voorts om zelfbestuur te ontwikkelen, de politieke aspiraties van de bevolking in aanmerking te nemen, en hen bij te staan in de geleidelijke ontwikkeling van hun vrije politieke instellingen, overeenkomstig de bijzondere omstandigheden van ieder gebied en zijn volken in hun verschillende stadia van ontwikkeling (art. 73b)" (Rapport Interdepartementale Commissie 1953: 24).

De uitwerking van dergelijke aanbevelingen nam vrij concrete vormen aan. Zo citeert de Commissie in haar rapport ook een aantal aanbevelingen van het 'Special Committee on Information transmitted under article 73e of the Charter' - de instantie waaraan Nederland rapporteerde - ten aanzien van de sociale ontwikkeling, die heel wat verder gingen dan wat redelijkerwijs te verwezenlijken viel. De Interdepartementale Commissie hechtte dan ook niet alleen belang aan het Kantoor voor

Bevolkingszaken vanwege de noodzaak voor coördinatie en uitvoering van onderzoek, maar ook als medium voor het remmen van al te hoogdravende verwachtingen ten aanzien van de praktische verwezenlijking van het artikel. Veel van de gemaakte aanbevelingen behoorden in Nieuw Guinea nog tot de categorie van 'schone toekomstmuziek'.

Formeel waren er dus duidelijk aanwijsbare bestaansgronden voor een instantie als het Kantoor voor Bevolkingszaken. Wellicht niet zozeer vanuit het bestuur van Nieuw Guinea, maar wel vanuit het beleid inzake het behoud van Nieuw Guinea, was er een grote behoefte aan informatie en onderzoek. Daarbij komt, dat het Kantoor plaats bood aan een anomalie stammend uit de Indologie-opleiding: de etnoloog als bestuursambtenaar.

Toch zijn dit niet meer dan formele argumenten, ze zeggen niets over het concreet functioneren op bestuursniveau van het Kantoor. Dit is tevens de vraag naar de haalbaarheid van de taakomschrijving van de bestuursetnoloog, zoals Pouwer die eens in een krantartikel (NRC overzeese weekeditie, 28 dec. 1954) weergaf. Hij stelt hierin dat de Papoea's omgeven zijn door specialisten - malarialogen, voedingsspecialisten, agronomen, economen, coöperatie-deskundigen, financiële experts, indologen, onderwijspecialisten, geologen, mineralogen, linguïsten, sociologen en geestelijken - ieder met een diagnose, ieder met een therapie. Hij stelt zich de vraag naar het nut van etnologie als zoveelste specialisme:

"Om bij het beeld van de patiënt te blijven, tracht hij niet om rudimentaire lichaamsdelen opnieuw te doen functioneren? Is het gebruik maken van een volkenkundige ten behoeve van een samenhang, die met beperkte middelen, die dus de prioriteitsvraag stellen, toch zo snel mogelijk moet worden opgenomen in het Westerse leven, op straffe van ten onder te gaan, niet een onrendabel anachronisme?" (1954b: 3/4).

Het antwoord, stelt Pouwer, ligt in het feit dat de etnoloog niet zomaar een specialist is. Hij heeft de samenhang van de diverse terreinen in de toppen van zijn vingers. Tevens heeft hij een intieme kennis van de Papoea's. Daarbij komt dat de etnoloog benadrukt dat de Papoea's ook onderwerp is van cultuurverandering, niet slechts voorwerp. De cultuurverandering moet van de Papoea's zelf komen en is niet te plannen. De etnoloog is hierbij een luisterpost, een arts die een diagnose stelt, zodanig dat men de schok van verandering kan verzachten (1954b: 4/5). De vraag is in hoeverre, en in welke zin, dit beeld valide is, en in het verlengde hiervan, in hoeverre het Kantoor voor Bevolkingszaken kon functioneren als een bestuurlijk/beleidsmatig panacee?

Het door Pouwer geschetste beeld is een ideaal, en weerspiegelt in deze zin enigszins de eveneens idealistische schets die Kennedy gaf van het vooroorlogse koloniaal bewind in Nederlands-Indië (1944). Hoewel Kennedy het aandeel van de etnologie in de bestuurlijke praktijk zwaar overschatte, en waarschijnlijk zelfs enigszins verwarde met de adatrechtstudies (Held 1959: 866), gaf hij toch een terechte waarschuwing mee:

"In their highly commendable zeal to help the Indonesians preserve their traditional culture, the Dutch anthropologist-administrators sheltered them too much from the outside world .. they were blind to the need of adjustive change on the cultures to suit the changing world conditions. This to my mind, is the one great danger in having anthropologists as administrators" (1944: 161).

Het feit dat zowel Nooteboom (1940) als Held (1959), Kennedy's artikel ondergraven, maakt de bovenstaande bewering niet onwaar. Etnologie en bestuur zijn - in zuivere vorm - slechte bedgenoten, aangezien ze terecht of onterecht tegenstrijdige belangen huldigen. In de komende hoofdstukken toon ik aan, dat het effect van dit belangenconflict ook in Nieuw Guinea aanwezig was. Kenmerkend hiervoor was een zekere mate van wantrouwen tussen bestuur, missie en zending enerzijds, en tussen de instanties die zich bezig hielden met de ontwikkeling van Nieuw Guinea en de etnologie/antropologie anderzijds.

3.5 *de Raad voor de Volksopvoeding*

In 1951 kwam - ongeveer gelijktijdig met het Kantoor voor Bevolkingszaken - de Raad voor de Volksopvoeding als adviesinstantie tot stand. Deze Raad is waarschijnlijk het duidelijkste voorbeeld van het belangenconflict dat - ondanks alle goede wil - tussen de diverse partijen speelde. Buiten een aantal ambtelijke leden bestond de Raad tevens uit een aantal niet-ambtelijke leden, afkomstig uit missie en zending, en - met ingang van de tweede zitting - een autochtoon lid. De Raad kwam de eerste jaren één maal per jaar gedurende een week bijeen in Hollandia onder voorzitterschap van het hoofd van het Kantoor voor Bevolkingszaken. De taakstelling van de Raad betrof advisering van het bestuur ten aanzien van het te voeren ontwikkelingsbeleid. Men kon hierbij aanbevelingen doen niet alleen over het gevoerde beleid, maar ook over het initiëren van onderzoek. De belangstelling van de Raad was breed. Zo besteedde men de eerste jaren onder meer aandacht aan de financiering van het onderwijs, de problematiek van de stedelijke Papoea's en aan de mogelijkheden voor economische ontwikkeling van het Biak/Noemfoor-gebied.

Er bleef echter met name onder Van Baal's gouverneurschap een zekere spanning:

"... de harde kern van de Raad voor Volksopvoeding, dat was natuurlijk missie en zending ... Het was een tegenstelling tussen missie en zending, en bestuur. Van Baal heeft naar mijn gevoel nooit begrepen dat het een slechte combinatie was, bestuur en onderzoek. Daar werd niet over gepraat. Die tegenstelling heeft mij altijd het gevoel gegeven van 'geef die Raad voor Volksopvoeding toch meer macht'. Maar dat was niet de weg waarlangs het bestuur het zocht, het waren concurrerende instanties" (interview Lagerberg, 21 mei 1986).

Sprekend over het initiëren van onderzoek en het wekken van belangstelling hiervoor bij het bestuur, stelt Van Baal:

"... deze dingen waren ... geconcentreerd op Bevolkingszaken ... Dat liep natuurlijk ook via die Raad voor de Volksovoeding, hoewel ik die later heb laten afsterven, want dat werd mij te paternalistisch, en ik wilde naar een Nieuw Guinea Raad toe ..." (interview 4 juni 1986).¹⁹⁾

De Raad voor Volksovoeding is zonder meer paternalistisch geweest, maar het bestuur was dat evenzo. Er was sprake van een situatie die zich hiertoe leende. Het gebrekkige functioneren van de Raad moet men dan ook zien als een teken van bestaande belangentegenstellingen tussen ambtelijke en niet-ambtelijke instanties.

De rol van de Raad is hierdoor nooit bijster groot geweest. Bijeengeroepen door het bestuur kwam hij tot 1953 drie maal bijeen. Klaarblijkelijk ervoer men gedurende die periode haar samenstelling reeds als onbevredigend (vgl. Van Baal 1989: 482/3), want in 1954 vond een verandering hierin plaats. De Raad bestond nu vrijwel uitsluitend uit niet-ambtelijke en voorts drie autochtone leden. In deze samenstelling zou de Raad, nu onder voorzitterschap van de Directeur Binnenlandse Zaken, echter eerst in 1958 weer bijeengeroepen worden. Bij die gelegenheid veranderde men ook de naam in 'Raad voor Volksontwikkeling', hetgeen minder bevoogdend moest klinken. Tevens besloot men dat de Raad voortaan op eigen initiatief bijeen kon komen. In deze vorm is de Raad blijven functioneren tot de totstandkoming van de Nieuw Guinea Raad in 1960. Het bestuur achtte de Raad na de verkiezingen niet langer noodzakelijk en hief haar op (Min. v. Buitenl. Zaken 1961: 17). Ondanks dat de Raad officieel als adviesinstantie te boek stond, heeft hij gedurende zijn bestaan slechts in zeer beperkte mate de gelegenheid gekregen als zodanig te functioneren.

19) Van Baal velt in het tweede deel van zijn autobiografie een veel gematigder oordeel over de Raad. Hij geeft hier ook aan dat het paternalisme gegeven de situatie onvermijdelijk was (1989: 252/3).

"Volken van Nieuw Guinea ... er is in die titel iets, dat doet glimlachten. Als ge vlak achter de vleugel de neus drukt tegen de ruit van Uw vliegtuig, omdat iemand in de boerenkool daar beneden een paar huizen ontwaarde, dan hebt ge goede kans neer te zien op een volk. Heel een volk, want ze zijn klein, die volken van Nieuw Guinea, even klein en versnipperd als de taalgebieden in dit wonderlijke land. Daarenboven zijn ze zo volmaakt ongeorganiseerd, dat het soms uiterst moeilijk valt aan te geven, wat hier onder een volk verstaan moet worden. Het kan een simpel dorp zijn of een groep van twee, drie nederzettingen het kunnen evengoed rijen van los samenhangende mensengroepen zijn, die alleen tot één geheel gerekend kunnen worden, omdat zij zich onderscheiden door een belangrijke mate van eenheid in taal en cultuur" (Van Baal 1953/54b: 438).

WETENSCHAP EN BELEID

4.1 *etnografische overzichtsstudies*⁽¹⁾

Het bovenstaande fragment is de openingsparagraaf van een etnografisch overzichtsartikel dat Van Baal bijdroeg aan het driedelig standaardwerk over Nieuw Guinea, waarvan W.C. Klein de redactie voerde. 'Kleinschalig', 'ongeorganiseerd', 'versnipperd', zijn woorden die men in het begin van de jaren vijftig vaak bezigde en die in zekere zin ook een verklarend karakter kregen. Ik ga in dit hoofdstuk - voornamelijk aan de hand van een aantal overzichtsartikelen - in op enkele hoofdlijnen van dergelijke beeldvorming over Nieuw Guinea, zoals die zich tijdens de onderzochte periode ontwikkelden.

Er is na de oorlog een aantal malen gepoogd een overzicht te geven van de etnografische (en andersoortige) beschrijving van Nieuw Guinea. De vroegste poging verscheen in boekvorm direct na de soevereiniteitsoverdracht van de hand van Held (1951). In reactie daarop verscheen het hierboven geciteerde artikel van Van Baal. Er rust een

1) Bij het overzicht is niet gestreefd naar volledigheid. De gegeven voorbeelden zijn echter exemplarisch voor de ontwikkelingen in het verrichte onderzoek.

zeker gevaar in deze beide publikaties 'overzichten van wetenschappelijk werk' te noemen. Er was in deze 'vroegere jaren' nog weinig wetenschappelijk werk om een overzicht van te geven, hetgeen beide auteurs ook onderkennen. Het is beter deze eerste werken te zien als beginselverklaringen. Als zodanig is er later ook afstand van genomen.

Een derde overzichtswerk verscheen in 1955 in de vorm van de Adatrechtbundels dl. XLV. Dit werk was wellicht niet zozeer bedoeld als overzichtswerk, maar trok wel vanaf haar conceptie kritiek als zodanig:

"Toen de commissie voor het adatrecht in haar jaarvergadering van 1953 besloten had een adatrechtbundel samen te stellen betreffende het enige gebied in het Oosten, waarvoor Nederland nog rechtstreekse verantwoordelijkheid draagt, heeft zij zich tot de Gouverneur van Nieuw Guinea gewend, eerst schriftelijk, later mondeling, met verzoek de toetstandkoming van zulk een boekwerk te willen steunen. Dr van Baal bleek evenwel weinig ingenomen met het voornemen reeds thans een verzameling van gegevens te publiceren, ontleend aan rapporten, dagboeken, nota's e.d., aangezien het gros dezer voornamelijk ambtelijke bescheiden van twijfelachtig gehalte zou zijn. Eenmaal gedrukt en in handen van de ambtenaren gesteld, die met het adatrecht te werken hebben, zou het geenszins denkbeeldig zijn te achten, dat aan onjuiste uiteenzettingen een zeker gezag zou worden toegekend, hetgeen een juiste hantering van het volksrecht stellig niet ten goede zou komen. Het is wellicht aan soortgelijke overwegingen te wijten, dat de Gouverneur ook afwijzend bleek te staan tegenover het verzoek der commissie, van de Nieuw Guinea-bundel een zeker aantal exemplaren ten behoeve van de dienst af te nemen" (Adatrechtbundels 1955 v)

Deze kritiek was reden voor de commissie een inleiding bij te voegen, waarin zij als gebruikelijk duidelijk stelde, dat de artikelen noch als een codificatie dienden, noch een volledige weergave vormden van de problematiek.

"De bundels immers bevatten niet anders dan bouwstoffen voor het adatrecht, mateneel, dat in de archieven van overheidsinstanties en van zending en missie, alsook bij particulieren te vinden is en daar maar al te vaak door invloeden van klimaat en van schadelijke insecten dreigt verloren te gaan. De in deze bundel verzamelde bouwstoffen geven inzicht in de stand en groei onzer kennis van het adatrecht van Nederlands Nieuw Guinea in verschillende tijden. Bovendien kunnen zij goede diensten bewijzen bij de samenstelling van een overzicht van het Papoease adatrecht, een taak die zo spoedig mogelijk dient te worden volbracht" (Adatrechtbundels 1955: vi)

Reden voor mij deze bundel te noemen is ook niet de kwaliteit van het overzicht, of de navolging die zij had, want geen van beide zijn overweldigend. Het gaat mij juist om de kritiek die de bundel als idee al trok. Het was te vroeg om een overzicht te geven van de adat van Nieuw Guinea; het was echter klaarblijkelijk niet te vroeg om een overzicht van de volksaad der Papoea gegeven te hebben. Het is onwaarschijnlijk dat Van Baal niet wist, wat voor gezag er in die tijd reeds van zijn beweringen uitging, evenals van die van Held.

Een vierde overzicht werd in 1957 gepresenteerd op het Ninth Pacific Science Congress, en verscheen in 1959 als publikatie. Het betrof

een rapport van het Kantoor voor Bevolkingszaken, en men mag dus verwachten dat het ditmaal de zegen droeg van hogerhand (Kantoor voor Bevolkingszaken 1959). Hoewel het stuk geen auteur vermeldt, kan men zowel uit het voorwoord van De Bruijn, als ook uit latere publicaties (Pouwer 1961a, 1961b) opmaken dat Pouwer een belangrijke bijdrage aan het rapport geleverd heeft. Als overzicht is het stuk vooral van belang omdat het stelling neemt tegen de eerdere opvattingen van Held en Van Baal. Het rapport geeft geen inzicht in de aanpak en uitvoering van wetenschappelijk onderzoek sinds 1950; het overgrote deel van de tekst van het artikel bevat een sterk gecomprimeerde weergave van de resultaten van etnografisch onderzoek.

Een vijfde overzicht dat ik hier wil noemen is wat Groenewegen & Van der Kaa in het kader van hun demografische beschrijving van Nieuw Guinea geven (1964: 19/24). Het betreft een fragment dat zeker niet bedoeld is als een overzicht van wetenschappelijke publicaties, maar van belang is voor het schetsen van een lijn van beeldvorming die door al de genoemde artikelen loopt, met uitzondering van de adatrechtbundel. Het is vooral de lijn van kritiek en wederkritiek die van belang is voor een afweging van de periode als geheel. Waarschijnlijk meer dan enig ander element geeft dit inzicht in de ontwikkeling van de wetenschappelijke denktrant.

4.2 *cultuur of culturen?*

Als rode draad gebruik ik in deze paragraaf de verscheidenheid in culturen waardoor de beschrijving van Nieuw Guinea te kenmerken is: bestaat ze of bestaat ze niet, wat is de betekenis ervan? Aanvankelijk overheersten hierbij twee opvattingen, namelijk die van Van Baal en van Held. Zij tekenden de discussie in het begin van de jaren vijftig. Held wijt de optredende verscheidenheid aan een gebrek aan vormvoltooiing:

".. dat het vrijwel ondoenlijk is Nieuw Guinea als omgrensbare cultuurprovincie te onderscheiden door een opsomming van een aantal geïsoleerde cultuurelementen, welke wel in Nieuw Guinea, maar niet daarbuiten voorkomen, op dezelfde manier dus als wij de verschillende cultuurprovincies binnen Nieuw Guinea hebben omgrensd. Er is daarvoor al direct te veel verscheidenheid in de cultuurprovincies van Nieuw Guinea zelf. ... Toch heeft de Papoeese cultuur als zodanig wel degelijk iets, dat haar typisch kenmerkt te midden van de omringende cultuurgebieden. ... Als de structurele eigenaardigheid, welke dit gehele gebied typeert, beschouwen wij namelijk de grote verscheidenheid binnen het gebied als zodanig, welke men niet kan beschouwen als een in elke streek van Nieuw Guinea toevalligerwijze weer optredende bijzonderheid, maar als een eigenaardigheid, welke ten nauwste verband houdt met de structuur zelf der Papoeese cultuur. Dit bedoelen wij, wanneer wij de Papoea beschrijven als een cultuurimprovvisator. Daarmede willen wij namelijk aangeven, dat de Papoea de cultuurelementen, waarmede hij in zijn cultuur te doen heeft telkens weer improviseerend tot onderling variërende cultuurcomplexen samenvoegt, zonder dat hij zich moeite geeft die cultuurcomplexen uit te werken tot een voltooid, uitgewerkte vorm. Het gaat hierbij niet om een onbelangrijke eigenaardigheid, maar om een cultuurtrek, die voor de gehele structuur van grote betekenis geacht moet worden en die dan ook telkens weer door de waarnemers is naar voren gebracht" (Held 1951. 51/52)

Held gebruikt hier dus de variabiliteit zelf niet als te verklaren fenomeen, maar als verklarend element voor de eenheid van de Papoea-cultuur. In dit citaat zijn twee elementen verenigd, die met enige regelmaat terugkeren in de Nederlandstalige etnografie van Nieuw Guinea, een regelmaat die te danken is aan de centrale rol die deze attitudes ook spelen in de (vooral vooroorlogse) etnografie van Indonesië: (1) er is sprake van één Papoea-cultuur, of iets minder extreem uitgedrukt, Nieuw Guinea is te zien als een etnologisch studieveld;⁽²⁾ (2) de aanwezige variatie is niet fundamenteel, ze is te verklaren door middel van externe factoren, en maakt als zodanig geen deel uit van de structuur van de Papoea-cultuur; structureel is slechts de aanpassing die plaatsvindt in reactie op de variatie aan externe factoren. Dit laatste punt komt misschien hier nog niet zo duidelijk naar voren, behalve als men bedenkt dat Held geen poging doet tot verklaring. Hij onttrekt zich hieraan door de onvoltooide vorm als 'wezen' van de door hem geconstateerde eenheid te behandelen. Dit ontbreken van een verklaring is iets waarop Van Baal hem bekritiseert:

"... Men moet in dit land erop bedacht zijn, alles telkens weer anders te vinden. Professor Held heeft in zijn jongste boek de Papoea om deze reden Cultuurimprovisator genoemd. De naam is in menig opzicht gelukkig gevonden, doch laat de vraag open, waarom hij dit is. Het enige antwoord daarop ligt in die ongeorganiseerdheid ... Waar men in dit land komt, telkens weer stuit men op het verzet van de Papoea tegen de dwang, die de maatschappij op hem tracht uit te oefenen. Zodra die hem drukt, verdwijnt hij met zijn gezin en enkele verdere familieleden in het bos, waar hij zich vestigt bij een afgelegen tuin om in vrijheid zijn eigen gang te kunnen gaan. Die neiging tot splitsing en uitzwerming heeft talloze vormen. ... Maar wat wel opvalt is het feit, dat men, ook waar .. een bepaalde integrerendstendens duidelijk tot uitdrukking komt, daaraan zo weinig vasthoudt en altijd weer van de regel afwijkt .. Dit individualisme van de Papoea is zodoende een zijner meest kenmerkende eigenschappen. Het is geen individualisme in Westerse zin. Het is een diep-gewortelde ongedisciplineerdheid, die zich verzet tegen alle soort van regel, die men hem tracht op te dringen .. In de Westerse samenleving gaat het individualisme gepaard met een verhoogde graad van bewuste reflectie op dingen en op het leven. In Nieuw Guinea is dit anders. De Papoea is geen denker, geen critisch beschouwer der dingen. Hij heeft niet de gewoonte zich met allerlei soort van overlegging bezig te houden, zo zeer zelfs, dat het, hier meer, daar minder duidelijk, mogelijk is van een irreflectoire levenshouding te spreken" (Van Baal 1953/54b 439/441)

Wat Van Baal hier schetst is geen culturele eenheid. Hij tekent een psychologische eenheid van de Papoea's, een sterke ongedisciplineerdheid, een bijna irreflectoir individualisme. Het cultuurtype, het etnologisch

2) Etnologisch studieveld of ESV is een term die stamt uit het werk van J.P.B. de Josselin de Jong. De formele definitie stamt uit diens inaugurele rede uit 1935 en luidt: "... bepaalde deelen van het aardoppervlak, met een bevolking, wier beschaving voldoende homogeen en eigensoortig is om in haar geheel een afzonderlijk ethnologisch studie-objekt te vormen, en tevens genoeg plaatselijke schaaferingen schijnt te vertonen, om een intern-vergelijkend onderzoek vruchtbaar te doen zijn" (1935 5)

studieveld, speelt ook overwegend geen belangrijke rol in Van Baal's werk. Wel acht hij in zijn latere werk (1966, 1981) het tot uitdrukking komen van de individualiteit en het irreflectoire, dan wel reflectieve karakter ervan, een sterker cultuurgebonden aspect.

Tekenend is echter dat deze beide uitspraken, stammend uit de beginperiode van de intensiever bestudering van West Nieuw Guinea, reeds een duidelijk verschil in opvattingen laten zien over een centraal probleem voor de etnografische beschrijving van West Nieuw Guinea als geheel, namelijk de aangetroffen variatie. Het is ook zeker niet bij dit tweetal meningen gebleven. Hierbij is niet alleen sprake van een verschil in inzicht; er zijn in de latere standpunten ook tegenstellingen ten aanzien van eerdere meningen te bemerken. Een indicatie hiervan is te vinden in het volgende fragment uit een interview met Van der Leeden:

"Van Baal en Held ... waren natuurlijk ... opgeleid met de literatuur over West-Indonesië. In West-Indonesië heb je nu eenmaal de situatie dat zulke verschijnselen als asymmetrisch connubium, afstamming en dergelijke over het algemeen vrij sterk gekristalliseerd zijn. Ga je nou naar Irian, dan heb je een heel andere situatie, die kristallisatie ontbreekt. Hier ligt de nadruk op de interpersonele betrekkingen. ... Van Baal en Held waren zo overdonderd door wat zij dan noemen die culturele verscheidenheid, ... dat ze zeiden, 'die losse structuur dat is eigenlijk het kenmerk van de Papoea-samenleving'. ... Je kunt echter een karakterisering van een cultuurgebied onmogelijk baseren op een secundair verschijnsel, wat de losse structuur natuurlijk altijd blijft. ... Van Baal en Held hebben hiermee overigens een zeer grote invloed gehad op het bestuur en de bestuursambtenaren, hun publikaties werden natuurlijk erg veel gelezen" (interview Van der Leeden, 22 januari 1982).

Van der Leeden verwijt Van Baal en Held hier een logische fout te maken. Losse structuur, het gebrek aan integratie van de cultuur, is - stelt hij - alleen te evalueren vanuit kennis van de aanwezige structuur. Van Baal en Held baseren zich dus op een afgeleid element, en niet op de basis hiervan, de structuur zelf. Met het gebrek aan integratie van Papoea-culturen baseren ze zich bovendien op iets wat geenszins kenmerkend is voor uitsluitend West Nieuw Guinea, want iedere cultuur vertoont in meer of mindere mate een gebrek aan integratie (vgl. Van der Leeden 1960: 122). Om deze redenen refereert Van der Leeden zelf aan 'losse structuur' als aan een secundair fenomeen.

Zowel Held als Van Baal onderkennen de feitelijke verscheidenheid van culturen, maar ontkennen dat deze fundamenteel is. Hun gronden zijn echter vrijwel diametraal verschillend. Held veronderstelt een culturele eenheid in het gebied. Het feit dat men verschillende uitingen ziet, is gelegen in een gebrekkige uitwerking hiervan. De cultuur is als vorm aanwezig, maar is niet of slechts zeer ten dele voltooid. Hij kenmerkt Papoea's in deze als cultuurimprovisatoren: hij werkt dat uit wat hij nodig heeft, maar verwaarloost al het andere. Het is deze structurele eigenschap die leidt tot een grote variatie.

Van Baal stelt zich hier tegen te weer, vooral omdat dit uitgangspunt een gebrek aan culturele integratie impliceert. Zijn eigen ervaringen met de Marind, alsmede de traditie van etnografische be-

schrijving van deze groep benadrukken een sterke en hechte cultuur (of in ieder geval socioreligieus systeem). Hij haalt daarentegen het individualisme van de Papoea's naar voren, hun neiging te leven en vooral te produceren in kleine groepen of zelfs gezinsverband. Van Baal onderschrijft Held's typering van de samenleving als onvoltooid, maar zoekt de oorzaak niet in een gebrek aan vormvoltooiing, maar in een ingekankerd verzet ertegen. Papoea's zijn individualisten en verzetten zich als zodanig tegen de dictaten van de samenleving. Dit verzet kent talloze vormen en leidt tot talloze uiterlijke verschijningsvormen van de Papoea-cultuur.

Feit is, dat Van Baal's opinie zwaar woog. Het volgende citaat stamt uit het rapport van de Interdepartementale Commissie welke tot taak had voorstellen te doen inzake de toekomstige ontwikkeling van Nieuw Guinea:

"In geen land ter wereld laat zich een zo volmaakte verbrokkeling constateren van de bevolking als in Nieuw Guinea. In eindeloze verscheidenheid van stam, taal en cultuur heeft zich sinds eeuwen her een archaische vorm van samenleving en beschaving gehandhaafd, die nimmer gelegenheid of kracht vond uit te streven boven een minimaal bestaansniveau. Zoekt men een algemene karakteristiek binnen de verscheidenheid van sociale en culturele vormen, dan kan die alleen gevonden worden in: a) een in het algemeen irreflectoire levenshouding, welke zich hier sterker, daar minder afwendt van kritisch bezig zijn met eigen levensvorm en met de mogelijkheden tot verbetering daarvan; b) een fundamentele ongenegheid zich te schikken onder de dwang van een groter sociaal verband en het gezag der samenleving ter erkennen. De ongenegheid zich te onderwerpen ... is waarschijnlijk wel de voornaamste factor geweest, die tot deze verbrokkeling van de bevolking als geheel geleid heeft. Nog aldoor komt het voor, dat men met slechts enkele familieleden zich terugtrekt en zich op een afgelegen plaats bij zijn tuinen vestigt, een leven in armoede, waarbinnen men doen kan wat men wil en door anderen niet gehinderd wordt, prefererend boven een rijker bestaan ... De centrifugale tendensen in deze maatschappij komen op verschillende wijze tot uiting: de grote vrees, die men koestert voor boze magie, ..., verscheurt deze maatschappij voortdurend door angst, wantrouwen en wraak. Dit zelfde wantrouwen beheerst de relaties tussen de ene grotere groep en de andere. Oorlog was het meest fundamentele kenmerk van het sociaal bestel. Het wereldbeeld, dat zich in deze aldus geïsoleerde kleine groepen ontwikkelde, is van grote beperktheid. De eigen groep is het middelpunt van het heelal, vormde de enige belangrijke menselijke samenleving met welke men te maken had" (1953: 271).

Het hele fragment is herkenbaar: de irreflectie, het ontvluchten van gezag, de strakke betrokkenheid op een zo klein mogelijke groep, al deze elementen zijn aanwezig. Het voornaamste verschil met zowel Held's als Van Baal's beweringen, is echter dat de klemtoon op de eenheid van de Papoea-cultuur ontbreekt. Vanuit een beleidsmatig oogpunt is dit geen relevant probleem. Nu is er veel duidelijker sprake van nadruk op culturen, meervoud. Men versterkt dit nog door te wijzen op het voorkomen van een voortdurende staat van oorlog en een op zichzelf betrokken wereldbeeld.

Deze verschuiving is ook terug te vinden in de formulering van het overzichtsrapport van het Kantoor voor Bevolkingszaken (1959: 137

e.v.), en latere artikelen van Pouwer. Er was een duidelijke nadruk op het registreren van de bestaande diversiteit, hoewel de gedacht aan een unificerende structuur bleef meespelen:

"Een van de meest opmerkelijke verschijnselen op het gehele eiland Nieuw Guinea is de enorme verscheidenheid en talrijkheid van stammen en culturen ... Bij onderzoek doet men telkens de enerverende en vermoedende ervaring op, dat het elders altijd weer anders is" (Pouwer 1961b: 215).

"... there is unmistakably a certain homogeneity and distinctiveness in these cultures. ... If one has oneself conducted research in different parts of New Guinea and to some extent commands the literature, one is continually struck by the agreeable sensation of 'I've been here before' ..." (Pouwer 1961a: 1).

In feite spraken Held en Van Baal met evenveel gemak over Papoea-culturen als over Papoea-cultuur. Hun verklaringen zijn echter alleen zinnig indien men spreekt over één cultuur, of zoals Pouwer doet over een etnologisch studieveld (ESV), maar dan één met weinig variatie. Het ESV impliceert eenheid en verscheidenheid. Zoals ik hierboven reeds aangeduid heb, heeft voor een beleidsmatige discussie het zoeken naar universalia weinig relevantie. De ontwikkeling in het wetenschappelijk debat lijkt dit in de jaren vijftig na te volgen. De verschuiving die in de verklaringwijze plaatsvond, is van eenheid naar verscheidenheid. Held en Van Baal confronteerden de zichtbare verscheidenheid als een falende 'eenheid'. Onderzoekers als Pouwer beginnen hun argumentatie in de verschijningsvorm zelf: de verscheidenheid.

De auteurs van het overzichtsrapport van 1959 zetten zich dan ook af tegen de eerdere redenties als psychologen. Zij stellen dat de verklaring via eigenschappen van de persoonlijkheid voorbij gaat aan het feit dat de persoonlijkheid in belangrijke mate bepaald is door de cultuur. De auteurs zoeken de verklaring in het voor Nieuw Guinea kenmerkende feit dat Papoea's vrijwel overal in kleine groepen leven. Dit vindt zijn oorzaak in techno-economische, demografische en culturele factoren. De techno-economische en demografische factoren zijn echter wel noodzakelijke, maar geen voldoende factoren ter verklaring. De determinatie is tevens afhankelijk van een culturele voorkeur voor het leven in kleine groepen.

Met het centraal stellen van de kleine, gelocaliseerde groep kunnen zij een aantal kenmerken of tendenties formuleren, die gelden voor de kleine groep als sociale organisatie. In essentie komt dit erop neer dat Papoea's leven in kleine, sterk gelocaliseerde groepen, met een sterk op zichzelf betrokken wereldbeeld met een beperkte historische diepte. Binnen deze beperkingen ontwikkelt zich het relatiepatroon, in verwantschappelijke termen, via horizontale lijnen. Het ontbreken van een complexe politieke organisatie verklaart men simpelweg uit de kleinschaligheid van de resulterende samenleving.

Groenewegen & Van de Kaa plaatsen enige kritische kanttekeningen bij de verklaring via het concept van de gelocaliseerde groep (1964: 20/21). Zij achten de gegeven verklaring zeker superieur

aan die van Held en Van Baal, maar ze schiet haar doel voorbij. In een poging een verklaring te vinden, belandt men in een eenzijdig oorzakelijk schema. Men introduceert een onafhankelijke factor, de culturele keuze, die bij Held en Van Baal juist als betrekkelijk is veroordeeld. Hoewel Groenewegen & Van der Kaa in hun typering van de Papoeacultuur niet afwijken van het eerdere overzichtsrapport, beperken zij hun verklaringsdrift:

"Ook t.a.v het belang van de kleine lokale groep voor het tot stand komen van de verscheidenheid in cultuur binnen Nieuw Guinea lijkt enige terughoudendheid gewenst. Hoewel zonder twijfel van betekenis moet o.i. in dit verband toch meer de geringe mate van contact tussen de grote uiteenliggende delen van Nieuw Guinea, al dan niet gecombineerd met mogelijke instromingen van aparte bevolkingsgroepen, naar voren worden geschoven. Voor het tot stand komen van de variaties in elk der culturen en voor de aanwezigheid van de variaties in elk der culturen en voor de aanwezigheid van bepaalde typerende "general trends" in deze culturen kan het voorkomen van zoveel kleine lokale groepjes echter zeker als belangrijkste verklaringgrond worden aanvaard" (1964: 21).

De verklaring gegeven in 1959 is superieur aan de eerdere verklaring in de zin dat men het probleem benadert als een complex systeem. Het probleem van de verscheidenheid vat men echter op deze wijze niet, daar men zich te zeer tot de lokale situatie beperkt. Met het verwerpen van de verklaringen van Held en Van Baal heeft men klaarblijkelijk toch het kind met het badwater weggeworpen. Er is een nadruk op de gelokaliseerde groep, verklaring geschiedt vanuit deze geïsoleerde eenheid. Groenewegen & Van der Kaa merken terecht op dat men de verscheidenheid ook op een hoger niveau moet zoeken.

De betekenis van dit 'hogere niveau' komt ook naar voren in de beschrijving die Pouwer geeft van het evenwicht tussen de kleinschalige gemeenschap en zijn omgeving.

"On the one hand the small territorial and genealogical communities with their strong in-group feelings, show a great deal of ethnocentrism, selfsufficiency and exclusiveness, on the other, it is precisely their smallness that forces them into contact and openness. The linguistic situation is telling: on the one hand, a great number of languages and dialects, spoken by small communities, on the other, a considerable mutual knowledge of, and interest in, languages and dialects spoken in neighbouring districts, without however a diminution in the differences between these languages and dialects" (1961a: 9)

De oorzaak van de overheersende aandacht voor gelokaliseerde groepen is ten dele te zoeken in de tegenstelling tussen Indonesië en Nieuw Guinea als studieveld. De overgang van de als gecentraliseerd omschreven samenlevingen in Indonesië naar de op zichzelf staande groepen in Nieuw Guinea was groot:

"Daar zit iets in, ja, dat men die groepen teveel als strikt gelokaliseerd gezien heeft, en te weinig oog heeft gehad voor de migratoire contacten die men onderling had. We zijn natuurlijk in eerste instantie onder de indruk geweest van al die oorlogen die ze met elkaar voerden, en dat was vaak indrukwekkend. Maar het is ook heel typisch in dat bergland, het ziet al die groepen met elkaar oorlog voe-

ren, maar niettemin drijven ze handel met elkaar. Er zijn dus altijd enkele personen, die op een of andere manier vrijheid hebben om uit te wandelen. Je moet die mobiliteit ook niet overschatten, maar een feit is dat sommige dingen zich vrij snel verbreiden. Er waren altijd meer contacten dan men dacht, en aan de andere kant vaak toch ook wel veel minder. Juist die oorlogssituatie, die legde die contacten aan strenge banden. Ik heb de indruk dat juist dat reizen... die contacten zeer bevorderd zijn door de staat van vrede die afgedwongen is, dat heeft er wel een gunstige invloed op gehad" (Van Baal, interview 4 juni 1986)

Toch schiep het proces van pacificatie waar Van Baal naar verwijst ook scheidingen waar deze niet waren. Miedema benut een redelijk op de situatie toegesneden definitie van het begrip 'pacificatie':

"... het verschijnsel dat aan een relatief autonome bevolkingsgroep door een centrale intertribale of -regionale instantie een op meerdere bevolkingsgroepen gerichte vorm van maatschappelijke organisatie en controle wordt opgelegd, die de voorheen betrekkelijk autonome groep voor het eerst en duurzaam invoegt in een groter staatkundig verband" (1984: 21)

Of deze nu gebaseerd waren op handel, conflict, huwelijk of verwantschap, er was sprake van het bestaan van interlokale netwerken. Het onderdrukken van conflicten, het samenvoegen en verplaatsen van nederzettingen ter verbetering van onderwijs en medische zorg, heeft aan de bestaande netwerken geen goed gedaan (Van der Schoot 1969: 113/6). Het is vooral deze 'herziene situatie' die men bestudeerde.

Er resteerde in dit opzicht dus niet zoveel meer wat te onderzoeken was. Wat er was viel deels in de categorie 'traditionele gebruiken' waartegen het bestuur optrad naar de mening van de Papoea's, en was moeilijk voor onderzoek toegankelijk. Daarbij komt de vraag, in hoeverre er daadwerkelijk onderzoek naar interlokale contacten is gedaan. De primaire opdracht van de veldwerkers was het bestuderen van de sociale structuur. Informatievergaring richtte zich lokaal, niet interlokaal, en was geen karwei op lange termijn, wat de kennis van interlokale contacten zeker wel vereist. Materiaalverzameling op lange termijn was eerder het terrein van missie en zending. Gebrek aan informatie, gebrek aan tijd, gebrek aan personeel, al deze factoren werken een beperking van het onderzoeksterrein tot de lokale groep in de hand en richten de theoretische interesse hierop. Ongewild krijgen de begrippen lokaal, geïsoleerd, versnipperd, een verklarende waarde die ze niet behoren te hebben.

4.3 *acculturatie*

Held schetst de vooroorlogse Nederlandse etnologie zoals toegepast in Indië als een wetenschap zonder praktische invloed. Het was bovendien een wetenschap in een keurslijf, haar bewegingsvrijheid werd sterk beperkt door de inpassing in de Indologie-opleiding en de verdeling van dit terrein over verschillende disciplines. Hoewel de etnologie reeds lang deel uitmaakte van de Indologie-studie, liet de ontwikkeling van een enigermate concreet onderzoeksprogramma lang op zich wachten. Dit

begon eerst in de jaren dertig vorm aan te nemen. Deze late ontwikkeling had een nadeel:

"By means of constant reiteration, Dutch ethnology almost convinced itself that Eastern society differed so intrinsically from Western, owing to its 'Eastern mentality,' that change seemed hardly feasible. That Eastern society was static as compared with dynamic Western society was repeated time and again. Changing a society, which so clearly was the product of a typical mentality, . . . must seem to be nothing but an infringement on this mentality itself and on freedom of thought in general, an idea frankly repulsive to Dutch liberal feelings" (Held 1959. 871)

Het effect was een sterke nadruk op behoud van cultuur en het registreren van verdwijnende cultuur. Held wijst erop dat deze discussie als het ware verdronk in waardeoordelen. Debet hieraan was overigens niet alleen de discipline. Enerzijds toonde het bestuur alleen interesse voor etnologische kennis indien het onvermijdelijk was. Anderzijds voorzag de universitaire structuur niet in de uitvoering en financiering van veldonderzoek.

Toch was het onvermijdelijk dat het begrip acculturatie op een gegeven moment opdook in de Nederlandse discussie, gezien de internationale discussie, die al sinds de jaren twintig liep in de Angelsaksische literatuur.⁽³⁾ De eerste aandacht voor het concept stamt van kort vóór de oorlog. Een zuiver theoretische afweging is te vinden in een artikel van Nooteboom (1940), dat door de oorlog niet die aandacht en verspreiding kreeg die het wellicht verdiende. Nooteboom baseerde zich hierbij op werk van Herskovits (1938). Te noemen valt ook de in artikelvorm verschenen Memorie van Overgave, die Van Baal schreef over zijn bestuursperiode in Zuid-Nieuw Guinea (1939), waarin hij duidelijk aandacht besteedt aan cultuurverandering. De eerste aandacht echter voor het begrip als een theoretische optie binnen de Nederlandse antropologie kwam pas in 1948. Belangrijkste exponent hiervan is het werk van Van Baal (1948/49a, 1948/49b, 1953/54a, 1956, 1960, 1969). Hoewel zich kort een discussie hierover ontspon (Fischer 1948/49, Van Baal 1948/49b), vond het weinig of geen navolging, en de toepassing bleef voor de gehele Nieuw Guinea-periode beperkt.⁽⁴⁾

Van Baal's artikelen spitsen zich toe op de onvermijdelijkheid van de - in ieder geval gedeeltelijke - aanpassing aan de 'Westerse beschaving'. Deze westerse beschaving ziet hij bovendien als een constante

- 3) Acculturatie laat zich kort en bondig definiëren als 'de processen van sociale en culturele verandering onder invloed van contact met een andere maatschappij en cultuur'. Hierbij moet ik echter aantekenen dat dit proces in Nieuw Guinea veelal voor een belangrijk deel plaatsvond in het verlengde van een proces van pacificatie (vgl. Ploeg 1979. 161/3). Gezien het voor het koloniale kader kenmerkende eenzijdige karakter, spreekt men ook wel van 'verwestering' (Fischer 1948/49, Van Baal 1948/49b).
- 4) Als uitzonderingen zijn te noemen de dissertaties van Kouwenhoven (1956), Schoorl (1957) en Van Logchem (1963).

factor in dit proces (1948/49a), enerzijds omdat zij de gemeenschappelijke noemer lijkt te vormen in alle acculturatieprocessen, anderzijds omdat zij zelf minder beïnvloed wordt in het proces. Ik concludeer hieruit dat Van Baal's interesse voor het proces zich binnen zeer bepaalde grenzen beweegt. Hoewel hij cultuurcontact beschrijft als de botsing tussen twee cultureel bepaalde levenshoudingen (ethos; 1948/49a: 105), kent hij hieraan geen overwegende waarde toe voor de beschrijving van een willekeurige Papoea-cultuur of als verklaring voor wat de veldwerker gevonden heeft. De toepassing van de ideeën ligt meer op beleidsterrein, zoals de ontwikkeling van richtlijnen voor onderwijs, etc. De nadruk die Van Baal als Hoofd Kantoor voor Bevolkingszaken legde op beschrijving van de cultuur vanuit de sociale structuur onderschrijft dit.

De schets van het acculturatieproces op een hoog niveau van abstractie heeft een ander nadeel. De 'Westerse beschaving' is omschreven als een gemeenschappelijke, constante factor in zeer algemene termen. Nu is dit op zich geen bezwaar in een afweging van de wijze waarop culturen elkaar beïnvloeden, mits sprake is van gelijke grootheden. Maar spreekt men over de levenshouding binnen een Papoea-cultuur, dan spreekt men over een zeer beperkte groep mensen, waarmee de onderzoeker zeker geen intieme ervaring heeft. Dit is in tegenspraak met de kennis van de westerse cultuur, waarbij het juist van belang is - Van Baal wijst hier expliciet op (1948/49a: 106/8) - dat ze intiem en diepgaand is. Ergo, men vergelijkt verschillende grootheden. De vraag is of het acculturatieproces zich niet veel beter lokaal laat bestuderen aan de hand van de reacties op specifieke, opeenvolgende cultuurcontacten van een bepaalde groep. Het feit dat deze kleinschalige optiek ontbreekt, ondanks dat er studies waren waarin acculturatieproblematiek centraal stond, is een teken dat men 'acculturatie' in deze periode meer als een beleidsmatig dan als een wetenschappelijk concept zag.

Het hanteren van constante factoren in de evaluatie van acculturatie had nog een neveneffect. Er kwam onvermijdelijk een onderscheid tussen goede en slechte acculturatie uitrollen. Dit zwart/wit-onderscheid is verwoord in het begrip kortsluitingsreactie. Blijven Papoea's nieuwe materiële voorzieningen en ontwikkelingen bezien in termen van de traditionele rationaliteit, dan komen zij tot verkeerde oorzakelijkheidsconclusies, en daarmee tot in westers-rationele zin onproductieve reacties. Van Baal schetst op deze wijze in zijn 'Erring Acculturation' (1960) zowel het optreden van cargo-cults, als de explosieve ontwikkelingen in de vraag naar bruidsprijs als onproductief. In dezelfde termen kan men de sterk ontwikkelende circulatie van *kain timoer* in de Vogelkop schetsen.

Het komt neer op een vraag naar het toepassen van rationaliteit. Vaak kruisen de begrippen rationaliteit en acculturatie elkaar zeer scherp. Lagerberg schetst dit zeer goed voor een naoorlogse opflakking van de Koreri-beweging:

'It could be described as a short circuit reaction to, or defence by magic against events beyond men's control, but even if the movement does not come about by

logic and has several illogical aspects, it is by no means irrational. It merely reveals the less conscious feelings of the population, and uses the means available to escape from a situation of stress. The movement has the name of cargo-cult because cargo (*barang*) goods always play an important role in relieving the people from their burden. But it is immaterial too, embracing power, life and sex" (1979: 66).

Gegeven de beperkte middelen en kennis waarover de traditionele Papoea-cultuur beschikt, is een cargo-cult wel degelijk rationeel (Jarvis 1964: 132 e.v.). Kortsluiting is een redelijk goed begrip om te omschrijven wat er gebeurt: nieuw verworven kennis blijft binnen de kleinst mogelijke grenzen, de traditionele, ronddraaien. Het is echter gevaarlijk hier enig waardeoordeel aan te verbinden.

Acculturatie is een gebied, dat beladen is met waardeoordeelen. Het belangrijkste betreft niet zozeer de 'primitieve' cultuur, maar onze eigen cultuur. Teveel vertaalt men acculturatie in wij/zij-termen, als een overgang van hun soort rationaliteit naar ons soort rationaliteit. Dit is ook terug te vinden in de vaak negatieve typering van Papoea's. Zo oordeelde in 1948 een studiec commissie over de mogelijkheden van een democratische volksraadpleging onder de Papoea's. Kort weergegeven kwamen de conclusies op het volgende neer:

- Papoea's kunnen oordelen;
- het is onwaarschijnlijk, dat Papoea's in staat zijn de gestelde vraag (in dit geval een keuze voor een toekomst gebonden aan Indonesië of Nederland) zonder meer te bevatten. Indien men de vraag al stelt, moet ze naar maatstaven van de Papoea's geformuleerd zijn;
- Papoea's zijn niet in staat tot een democratisch oordeel. Dit houdt niet in dat er sprake is van een onvrije keuze, ondanks een verticale structuur van de samenleving. Over het algemeen beslist de groep als geheel, een prominent individu navolgend, maar men dwingt het individu niet te volgen. Wel - en dit is fundamenteel - is de oordeelsvorming beperkt tot de groep, het democratisch ideaal van het belang van de grotere samenleving heeft geen betekenis;
- de commissie besluit tot de mogelijkheid van meningspeiling van leidende figuren, maar acht het democratisch karakter van volksraadpleging bij voorbaat uitgesloten (als weergegeven in het Rapport Commissie Nieuw Guinea (Irian), Ned. hoofdbestanddeel 1950: 54/60).

De essentie van de bovenstaande afweging betreft zich feitelijk op een andere vraag. Men acht de Papoea's in staat te komen tot een meningsvorming, en ook het democratisch karakter van een eventuele besluitvorming acht men niet problematisch. De studiec commissie plaats echter vraagtekens bij de vraag of de Papoea's de problematiek kunnen bevatten waarover hen gevraagd zou worden een mening te vormen. In feite doet men hier een uitspraak over de beperktheid van hun wereldbeeld.

Een soortgelijke redenatie, die een dergelijk keuzemoment verbindt met de omvang van het wereldbeeld, is terug te vinden in een artikel van Dubbeldam over elitevorming (1962b). Hij stelt hierin over de resultaten van de verkiezingen voor de Nieuw Guinea Raad:

"Men kan stellen dat bij eerste verkiezingen, wanneer de bevolking nog in het beginstadium van ontwikkeling verkeert, voornamelijk onderwijzsmensen verkozen zullen worden. Het zijn immers het eerst onderwijzers die als moderne elite naar voren komen, pas later gevolgd door overheids personeel als districtshoofden, schrijvers, etc. Het is ook in een later stadium van contact, dat de leden van het Bestuurscorps eenzelfde innig contact en vertrouwen bij de bevolking hebben als de onderwijzers reeds door hun werk vroeger verkregen" (1962b: 195).⁽⁵⁾

Dubbeldam schetst hier de eerste stadia van een overgang, die uiteindelijk de basis moest vormen voor het vermogen van de (nationale) Papoea-samenleving over haar eigen lot te beslissen.

In het vorige hoofdstuk (paragraaf 3.2) is er al op gewezen, dat de inhoud van het begrip zelfbeschikkingsrecht uiteindelijk op een politieke beslissing beruiste. Het begrip acculturatie is hier nauw mee verbonden:

"... in '48, toen is die discussie nog weer verder gegaan. Toen hebben we die Gemeende Commissie Nieuw Guinea/Irian gekregen. En daar zat ik in als secretaris van de Nederlandse groep van leden. En toen heb ik helaas dat woord acculturatie laten vallen, en dat is direct ... opgepikt, ... en dat woord acculturatie is toen in de discussie over Nieuw Guinea en over dat rapport gemeengoed geworden door de Tweede Kamer, die toen precies wist wat er aan de hand was. Daarna praatte iedereen over acculturatie, en heb ik er een tijdlang het zwijgen toe gedaan" (Van Baal, interview 4 juni 1986).

De verkiezingen van de Nieuw Guinea Raad moesten een bewijs vormen voor de bewering dat Nederland iets met Nieuw Guinea bereikt had. Dit versterkte echter een sterke zwart/wit-scheiding in het perspectief, omdat men zocht naar een politieke elite, een westers aanspreekbaar deel van de bevolking. Hierbij verloor men uit het oog dat acculturatie zich ook op een veel lager niveau als een proces voltrok, een proces waaraan de Papoea's met volle overtuiging deelnamen.

"Het antwoord van de Papoea op de ontwikkelingsgang werd een roerend getuigenis van menselijk kunnen. Ofschoon de bevolkingspolitiek en het bestuursbeleid er op gericht waren een stap op zijn verlangens voor te blijven, had hij steeds zijn antwoord klaar ... Het trekken van een wissel op zijn aanpassingsvermogen is een verantwoorde zaak, mits het feit erkend wordt, dat hem een onderscheiden plaats toekomt, waarin zijn, op dit moment reeds bewezen, gelijkwaardigheid erkenning vindt. Het antwoord van de Papoea is des te merkwaardiger, omdat er in het beleid nogal wat golfbeweging was. Ook in perioden, waarin dat beleid minder uitgesproken op hem gericht was zoals in het begin van de vijftiger jaren, putte hij energie uit die schijnbare achterstelling ... , de Papoea, die zich de *uan tana* -, de grondheer voelde, die de Nederlanders beschouwde als een gast en vooral de Papoea, die tien jaar lang in demonstraties, moties, resoluties en

5) Gezien van de 16 leden gekozen voor de Nieuw Guinea Raad er 10 een functie vervulden bij de overheid, de meesten zelfs bij het binnenlands bestuur, waren de grenzen van het wereldbeeld rond 1960 klaarblijkelijk toch niet zo erg beperkt meer. Natuurlijk moet men zowel deze bewering, als de redenatie erachter, met grote voorzichtigheid behandelen.

politieke partijen trachtte duidelijk te maken, dat hij geen Indonesiër is, toont zich een mens in volle zin, opkomend voor een eigen plaats. Ook de drang en druk, die hij uitoefende bij de schaarse gelegenheden, die hem in adviserende raden of anderszins geboden werden om over zijn sociale status te spreken, getuigen van een duidelijke wil sociaal geëmancipeerd te raken, toen de staats-rechterlijke status van het gebied voorlopig aan zijn smaak voldeed" (Lagerberg 1962: 203/4)

Nu is dit een uitspraak, die een geheel bewust streven naar acculturatie doet vermoeden, een rationele poging tot het verwerven van een gelijkwaardige status met de westerling. Lagerberg spreekt hier echter over een beperkte categorie Papoea's, gekenmerkt door een wat langduriger participatie aan de koloniale samenleving. Zijn bewering is dus niet zonder meer generaliseerbaar. Wat Lagerberg terecht opmerkt is dat de Papoea's van meet af aan mogelijkheden tot acculturatie gezocht en uitgebuit hebben. Dit is zichtbaar vanaf het eerste bestuurscontact, hoewel men noch de contacten via Oost-Indonesië, noch de 50 jaar zendingscontact in de beschouwing verwaarlozen moet. De door Van Baal (1939) omschreven ijzerhonger van de Marind kan men nog afdoen als een poging betere werktuigen te bemachtigen. Moeilijker is het om de snelle toevloed van bekeringen bij de zending aan de noordkust op deze wijze te schetsen. De Papoea's zochten hier niet alleen materieel voordeel, maar ook de immateriële voordelen van onderwijs en pacificatie. Eenzelfde beeld trad 20 jaar later aan de zuidkust op bij de verspreiding van de missie. Verschueren verwijst zelfs expliciet naar het pacificatie-effect van de missionering.

Er is een breed scala aan vormen van acculturatieprocessen zichtbaar. Het zich bekeren tot het evangelie en het zich onder bestuur stellen zijn de meer geprononceerde en zichtbare vormen. Bij deze vormen vertrouwt men op de westerling voor resultaten. Er zijn echter ook vormen, waarbij de Papoea's zelf handelend optreden. De cargo-cults vormen hierbij een opvallend uiterste. Echter ook minder geprononceerde bewegingen komen voor. Verder zijn het *kain timoer*-circuit in de Vogelkop en het opdrijven van de bruidsprijzen in - onder meer - de Argoeni-baai aan te merken als pogingen voortgang via economisch handelen te bewerkstelligen. Tot slot moet men bij het rijtje nog de veelheid aan imitaties van westerse-stijl organisaties voegen: sportverenigingen, ontspanningsverenigingen, sociale clubs, vakbonden, politieke partijen. Deze 'bewegingen' treden kenmerkend op in en om de stedelijke centra. Deze centra zijn de lokatie van de meest vanzelfsprekende bronnen van acculturatie: onderwijs en loonarbeid.

Toch dient men terdege te beseffen, dat de stimulerende factoren niet uitsluitend in een aantrekkelijke westerse cultuur te zoeken zijn. Men hoeft slechts naar de feiten te kijken om te zien, dat er een omslagpunt ligt. Zending en missie boekten vijftig, respectievelijk twintig jaar nauwelijks noemenswaardige voortgang, om dan binnen een tiental jaren een vrijwel niet bij te benen groei te kennen. Eenzelfde tempo-versnelling is te zien bij de introductie van het bestuur rond Merauke. Hoewel het effect minder geprononceerd is, kan het bestuur ook hier op

een gegeven moment afstappen van het vervullen van een belangrijk deel van haar beheerstaak via strafexpedities (vgl. Van Baal 1939: 328/336).

Deze omslagen zijn niet te verklaren uit een overmachtig aanwezige westerse cultuur. Niet alleen zijn de Nederlanders niet in overweldigende mate aanwezig, maar tevens is zelfs aan het eind van de Nederlandse bestuursperiode het zich onttrekken aan bestuursinvloed voor Papoea's nog altijd relatief eenvoudig. Ook het evangelie heeft men, en dit geldt voor vrijwel geheel Melanesië, nooit met enig succes kunnen opdringen. De lange perioden van terneerzitten zijn niet alleen kenmerkend voor West Nieuw Guinea. De omslag moet men dan ook niet in de westerse beschaving, maar in de Papoea-samenleving zelf zoeken. Waarin men dit aspect zoeken moet, daarover zijn mijns inziens alleen maar vermoedens te formuleren vanuit de bestaande etnografische kennisvorming.

4.4 *specificatie van randvoorwaarden*

In het eerste hoofdstuk heb ik twee typen variabelen aangeduid ten behoeve van de vergelijking van verschillende onderzoeksruimtes. Directe en indirecte randvoorwaarden zijn beide factoren die geen direct bepalende of determinerende functie hebben op de aard van onderzoek, maar wel een beperkende. In het vorige hoofdstuk is met name het bestuur als directe randvoorwaarde naar voren gekomen, maar ook missie en zending zijn als zodanig geschetst, met name in hun reactie op nationale en internationale ontwikkelingen. Het bleek dat er weliswaar een behoefte aan vergaring van informatie over de bevolking was - er is ook een instantie hiervoor tot stand gekomen - maar dat een gerichte vraag naar kennis ontbrak. In dit hoofdstuk is gesignaleerd dat de resultaten vaak het uitvloeisel zijn van verschillende uitgangspunten en daarmee moeilijk vergelijkbaar. Er is dan ook geen gecentraliseerd beleid voor het verrichten van etnografisch onderzoek aanwijsbaar. Ook het bestaan van wantrouwen tussen bestuur, missie en zending werkt een sterke autonomie van hun respectieve informatievergaring - en daarmee duplicatie van kennisvorming - in de hand.

De directe randvoorwaarden - de karaktertrekken van bestuur, missie en zending - zijn te zien als constituerende voorwaarden voor onderzoek. Uitgaande van bestuur, missie en zending, en in een later stadium de universiteiten als opdrachtgevers, zijn onderzoekers rond hun opdrachtgever te groeperen. In de praktijk weerspiegelt de profilering van opdrachtgevers dus een profilering in onderzoekers. Zeker geldt dit voor missie en zending en in belangrijke mate gaat het ook op voor de relatie tussen universiteit en promovendus. De minst zekere factor in deze is nog het bestuur, aangezien hier sprake is van een gemengde groep van zowel bestuursambtenaren als voltijds onderzoekers (wetenschappelijk ambtenaren). Toch is deze onderverdeling nuttig voor de verdere uitdieping van wat tot nu toe in algemeenheden geschetst is.

Anderzijds is er ook van binnenuit een bepaling van de onderzoeksinteresse. Ik spreek hier over de indirecte randvoorwaarden, beperkingen voortvloeiend uit de gerichtheid van reeds bestaande kennis. Deze beperkingen komen voort uit beeldvorming omtrent het onderzoeksveld, en ook omtrent de eigen taak daarbinnen. Deze vragen zijn eerder in dit hoofdstuk aan de orde gekomen, zij het nog op een hoog niveau van abstractie. Voor verder inzicht in de betekenis van deze 'zelf-discipline' onderscheid ik in de volgende hoofdstukken de diverse onderzoekers nog nader naar achtergrond. Een dergelijk zelfbeeld is niet alleen als autonome factor van belang; het kan ook een katalysator-effect hebben op de eerder genoemde vormen van beperking. In zekere zin is dit te zien in de verklaringen van de culturele verscheidenheid.

Toeval of niet, de eerste verklaringen hiervan, uitgaande van een eenheid in cultuur, werden geconfronteerd met een verbijsterende verscheidenheid. De latere verklaringen, zich meer en meer baserend op verscheidenheid, stonden tegenover een optredende nivellering. Deze nivellering is het resultaat van enerzijds een groeiende vertrouwdheid van de Papoea's met het bestuur, en anderzijds een toenemend zelfbesef van de Papoea's. Hierbij begint het besef van cultureel onderscheid onder de Papoea's te verzwakken.⁽⁶⁾ In beide gevallen lijkt de bestuurlijke voortgang, in het eerste geval door uitbreiding van invloed, in het tweede geval door het entameren van nationalisme, een anomalie in de kennisvorming te bestendigen. Doordat de effecten van bestuursvoortgang zich van de lokaal gerichte verklaringstendens af bewegen, versterken zij als het ware de discussie over conceptualisering van het cultuurbegrip op Nieuw Guinea.

De invloed van indirecte randvoorwaarden is vooral zichtbaar in de vraagstelling van een onderzoek. In de loop van dit hoofdstuk heeft zich in deze zin een tweespalt afgetekend tussen wetenschappelijke en praktijkgerichte, beleidsmatige interesse. Aan het einde van hoofdstuk 1 suggereerde ik in dit verband reeds een variatie tussen een algemene, inventariserende vraagstelling en een vraagstelling gericht op

6) Deze nivellering is zichtbaar in zowel Lagerberg's dissertatie (1962), als in de studie van Groenewegen & Van der Kaa (1964). Lagerberg brengt een duidelijke onderscheiding aan in de Papoea's als te bestuderen groep op basis van tijdstip van bestuurscontact, als scheidslijn dient de Tweede Wereldoorlog. Het feit dat hij zijn aandacht beperkt tot de groep die reeds langere tijd onder bestuurlijke invloed stond, beklemtoon wellicht de optredende tendens. Groenewegen & Van der Kaa wijzen zelf op de nivellerende tendens: "Nu het feitelijk verloop van de aanraking met het Westen is gevolgd, de gebieden, waarover de contacten zich gedurende de verschillende perioden uitstrekten, schetsmatig zijn aangegeven en het karakter der afzonderlijke perioden is besproken, dreigt het opgeroepen beeld van een Nieuw-Guinea rijk aan variatie en verscheidenheid en aan grote verschillen over geringe afstand, te vervagen en, in het bijzonder onder invloed van de indrukken, die de geweldige naoorlogse veranderingen opwekken, plaats te maken voor een beeld van uniformiteit en nivellering" (1964: 78). Deze indruk is niet onjuist stellen zij, enerzijds is er nivellering uitgegaan van pacificatie en christianisering, anderzijds van het naoorlogse ontstaan van een samenleving op nationaal niveau. Dit en de mogelijkheden hierdoor geboden, beïnvloeden het denken over de Papoea-samenleving.

de praktische problemen van de ontwikkeling van Nieuw Guinea. Op deze wijze zijn twee verschillende benaderingen van onderzoek te onderscheiden:

- poging via de etnografische beschrijving te komen tot een inventarisatie van het probleem van de empirisch waarneembare verscheidenheid in afzonderlijke Papoea-samenlevingen en dit te verklaren via een structurele definitie van de samenleving, of een als zodanig binnen de studie geïdentificeerd kenmerk hiervan, willekeurig of dit geschiedt via het hanteren van een of meerdere etnologische studievelden;
- poging via (ethnografische) beschrijving van acculturatieprocessen te komen tot een nader begrip van de optredende verandering in de (post-)koloniale samenleving en de hiermee gepaard gaande verschijnselen, of een als zodanig binnen de studie gedefinieerd deelaspect of kenmerk hiervan.

Ik ben mij bewust dat ik hier spreek in termen van stereotiepe beelden van het veld. De meeste studies bevatten aspecten van beide stereotiepen. Het lijkt wellicht meer voor de hand te liggen theoretische uitgangspunten als criterium te nemen. Er is echter een aantal punten die hier tegen spreken. Ten eerste is er binnen de antropologie geen eenduidige theorievorming. Ook in de jaren vijftig varieerden de standpunten reeds van functionalisme tot structuralisme in dit opzicht. Daarbij komt dat een deel van de beschouwde onderzoekers ten tijde dat zij onderzoek deden niet als etnoloog of antropoloog aan te merken zijn. De gebruikte stereotiepen, zoals hier geschetst, bezaten daarentegen een grote bekendheid en acceptatie.

Ten tweede bezie ik het onderzoek niet in isolement, maar als een voortgaand sociaal proces. Het hanteren van een onderscheid in onderzoek op basis van theoretische uitgangspunten zou in dit opzicht kunstmatig overkomen. Van een theoretisch uitgangspunt kan men niet zeggen dat het onderzoek entameert, dit doet het pas in confrontatie met een probleem. De hierboven geformuleerde stereotiepen zijn als het ware probleem, benadering en uitgangspunten ineengerold; zij zetten wel degelijk aan tot onderzoek.

"Wanneer volgens vele ethnologen de godsdienst de meest bepalende factor is van de culturele structuur van een volk, is het zonder meer duidelijk, dat een juiste typologie van het godsdienstig verschijnsel voor de missionaris onmisbaar is" (Gregorius O.F.M. Cap. 1955b: 135).

MISSIE EN ZENDING

5.1 *inleiding*

In het vorige hoofdstuk is aangeduid, dat niet alle studies met eenzelfde optiek geschreven zijn. Ik heb hierbij een tweedeling aangebracht tussen inventariserend en praktijkgericht onderzoek. Deze oriëntaties verschillen niet alleen ten aanzien van de informatie die men verzamelde, maar ook ten aanzien van het doel waarvoor men de informatie benutte.

Ik heb direct gesteld dat dit een stereotiep onderscheid is. De typeringen sluiten elkaar niet uit. Wel valt over het algemeen te stellen dat de afzonderlijke auteurs één van beide typen sterker benadrukken. In die zin kan men beide typen zien als twee wijzen waarop de beschrijving van Nieuw Guinea benaderd kan worden. Benadert men op deze wijze de monografieën geschreven door missionarissen en zendelingen, dan geeft dit het volgende beeld. Duidelijke voorbeelden van praktijkgerichte studies zijn Kamma's dissertatie (1954, 1972) en Boelaars' studie over de Jaqai (1957).⁽¹⁾ Een voorbeeld waarin beide aspecten tot

1) De hier gebruikte spelling 'Jaqai' stamt uit het werk van Drabbe. Boelaars voegt hieraan toe, dat de uitspraak hiervan 'Ja'hrai' is (1981: 1).

uiting komen is Boelaars' beschrijving van de Mandobo (1970). Boelaars' tweede boek over de Jaqai (1981) en Peters' dissertatie zijn inventariserend te noemen; de beide auteurs merken op dat ze zich strikt beperken tot het geven van een beschrijving. Een meer uitgesproken inventariserende aanpak is alleen te vinden in de studie over de Yéi-nan van Verschueren.⁽²⁾

De aandacht voor cultuurverandering is waarschijnlijk bij het onderzoek in oorsprong groter geweest dan nu nog uit de publikaties blijkt. Bij alle drie de studies, die ik getypeerd heb als inventariserend, is Van Baal betrokken geweest bij de uiteindelijke samenstelling en publicatie van de studie. Boelaars en Peters schetsen zijn invloed als volgt:

"... toen heb ik later die hele tekst, met Van Baal samen ... doorgewerkt, en heeft Van Baal alles geschrapt, waar ik mijn mening zei. ... als ik het ooit publiceren wilde, had ik Van Baal en het Taal-, Land- en Volkenkundig Instituut nodig. ... en ik kon er ook wel inkomen ... toen is dat boek dus zo gegroeid, 'Headhunters about themselves', waarin alleen maar al de feiten staan weergegeven, waarin ik natuurlijk toch wel ergens laat doorschemeren hoe ik het zie, maar het is niet nadrukkelijk behandeld. Dat moest eigenlijk de lezer dan zelf maar doen ..." (interview Boelaars, 29 sept. 1987).

"... ik was aanvankelijk van plan om iets te schrijven over de religie van de Baeliem-mensen, van de Dani ... toen verwees professor Fischer mij naar zijn collega professor Van Baal ... die heb ik al mijn ... materiaal ... in handen gegeven. ... En hij liet mij komen en zei: 'U hebt veel te weinig materiaal, naar mijn oordeel, om daar iets zinnigs over te schrijven. En naar mijn oordeel ook iets te verbrekeld ...'. Ik herkende dat toch wel. En hij zei: 'Waarom gaat u niet een gewone beschrijving geven van dat volk ... en geen theorie erbij, laat dat er maar uit, dat is de zaak van antropologen, die later die etnografieën gaan bestuderen.' Zodoende heb ik het dus eigenlijk beschrijvend gehouden, en hier en daar wat verbanden gelegd, waar ik ze zag ..." (interview Peters, 22 sept. 1987).

Het effect is in beide gevallen dat de studies - net als Verschueren's beschrijving van de Yéi-nan - waarschijnlijk meer overeenkomstig het overheersende model van de etnografische beschrijving geschreven zijn. Beide studies zijn hierdoor overwegend inventariserend van aard. Overigens waren beide auteurs het eens met de aangebrachte veranderingen, hetgeen de aanwezige verschuiving iets relativeert.

In de verzameling en weergave van informatie overheerst een interesse voor cultuurverandering. Dit is ook niet vreemd, want zowel missie als zending houden zich bezig met de verbreiding van het christelijk geloof, iets dat bij uitstek een acculturatieproces mag heten. Op het meer 'eigen' terrein van de missie- en zendingstijdschriften⁽³⁾ is de aandacht voor cultuurverandering dan ook zeer geprononceerd.

2) Deze studie is na de dood van Verschueren in 1971 door Van Baal geredigeerd. Veel van de analyse is te vinden in diens redactioneel commentaar.

3) Aandacht is vooral besteed aan het Rooms Katholieke tijdschrift 'Het Missiewerk' en het Protestantse tijdschrift 'De Heerbaan'. Beide tijdschriften richtten zich zowel op professioneel als lekenpubliek.

Bij zowel missie als zending bestaat - zeker in de situatie na de oorlog - een concreet besef van de betekenis van acculturatie, en de eigen rol daarin:

"Het acculturatieproces is er op de eerste plaats een van ideeën en overtuigingen en bestaat wezenlijk in de gerezen twijfel aan oude zekerheden ... Ofschoon het uiteindelijke resultaat ... afhankelijk is van het oordeel der bevolking zelve, is ons aandeel in deze de bevolking aan te passen aan en vertrouwd te maken met ideologieën en hun beleving uit onze eigen cultuur" (Verschueren 1957: 237).

Kamma wijst op het belang van kennis van datgene wat tot de verbeelding van de bevolking spreekt, en stelt dat de bestaande monografieën "slechts een bloedloos uittreksel van de waar te nemen werkelijkheid zijn" (1959: 51). Hij trekt de vergelijking met een grammaticale schets, die ook geen inzicht verschaft in het expressievermogen van de taal. Leven en cultuur zijn naar hun aard dynamische grootheden, stelt Kamma, en daarmee moeilijk als systeem te beschrijven (1959: 52).⁴⁾

Toch vergt het begrip 'acculturatie' enige nadere aandacht zeker daar de betekenis ervan voor missie, zending, bestuur en antropologie als academische discipline, niet zonder meer op één lijn te stellen is.⁵⁾ Nog minder is de wijze waarop de bij het proces van verandering betrokken instanties hun doeleinden nastreven direct vergelijkbaar. Acculturatie is gedefinieerd als het proces van sociale en culturele verandering onder invloed van contact tussen twee culturen (zie paragraaf 4.3). De algemene termen in deze definitie vereisen enige verdere specificatie voordat ze ons iets kunnen zeggen.

Primair is natuurlijk van belang erop te wijzen dat missie en zending zich in hun optiek niet direct richten op cultuur en samenleving als geheel, maar in eerste instantie op aspecten verbonden aan hun eigen doelstelling. Dit beginsel, en de beperkingen erop, worden beknopt verwoord in een toespraak van Paus Pius XII tot de Pauselijke Missiegenootschappen uit 1944:

"De taak, die hij (de missionaris) vervult eist niet, dat hij de cultuur der Europese volkeren, geheel in haar eigen gedaante naar de verre missielanden overbrengt ...; doch die taak eist veeleer, dat hij de nieuwe volkeren, ..., zodanig onderrichte en vormt, dat zij geschikt en bereid gevonden worden om gaarne en daadwerkelijk de beginselen der christelijke zeden en het christelijk leven te aanvaarden: beginselen, die met welke burgerlijke cultuur dan ook, mits deze gezond en niet bedorven is, overeen kunnen komen, en die aan dezelfde cultuur een hogere kracht kunnen geven om de menselijke waardigheid te beschermen en het ware geluk na te streven" (als geciteerd in Freitag 1954: 77/8).

-
- 4) Hij wijst er ook op dat dit besef al sinds Malinowski binnen de antropologie bestaat, en dat men sindsdien ook zoekende is naar oplossingen ervoor (1959: 52/4).
 - 5) Het handhaven van een strikt onderscheid tussen de motivatie achter etnografische beschrijving en pastorale activiteiten van missionaris en zendeling is hierbij niet mogelijk. In het navolgende ga ik er vanuit dat beide blijf geven van één en dezelfde vorm van 'subjectiviteit', ook al kan dit enkele fouten introduceren.

Dit uitgangspunt verschilt niet wezenlijk voor de zending. Ook hier zoekt men de christelijke geloofsbeginselen in te passen in de autochtone cultuur (Bavink e.a. 1951). In de jaren veertig begint in toenemende mate de opvatting mee te spelen; dat men de traditionele cultuur niet in haar geheel hoeft te verwerpen om dit te bereiken, alleen die delen die onverenigbaar zijn met de geloofsleer (koppensnellen, kannibalisme, polygynie, gedwongen huwelijken, etc.).⁽⁶⁾ Boelaars geeft, sprekend over relaties tussen mensen, een beeld van de omvang van de verandering die men zag:

"In alle bestaande patronen van onderlinge verbondenheid kwam geleidelijk een ander type van binding naar voren, een binding niet enkel op basis van eigen onmacht, maar op basis van vrijwillige onderlinge bijstand. Elke insider weet, dat juist hier de moeilijkheden liggen. Enerzijds verslappen de verbanden op basis van de erkende onmacht, maar anderzijds zijn inzicht en karaktervastheid niet voldoende ontwikkeld om datgene wat vroeger uit bezorgdheid voor het bedreigde leven gedaan werd nu uit persoonlijke overtuiging op te brengen" (Boelaars 1968: 143).

Hierbij moet men niet uit het oog verliezen, dat de toetssteen in alle gevallen onze eigen westerse cultuur blijft. Het blijft een sterk eenzijdige contactrelatie bepaald door een dominante westerse cultuur.⁽⁷⁾ Zo blijft het westerse, christelijke geloof het ideaal, gezien als een transcendente, geopenbaarde waarheid: "... is elke niet-christelijke cultuur in zeker opzicht een gestagneerde cultuur, omdat zij voor het gelukstreven der mensheid, waaruit zij ontstond en zich ontwikkelde, geen volle bevrediging vond" (Bouritius 1952: 164/5).⁽⁸⁾

Bij sommige schrijvers komt dit over als een rationale voor de eigen aanwezigheid; in veel gevallen echter - en ook hier lijken de Twee-

-
- 6) Mulders wijst hier op een drietal maatstaven: "de ongereptheid van geloof en zeden, de eenheid van de Kerk en het heil der zielen" (1963: 144/5). Zijn deze elementen gewaarborgd, dan kan de Kerk geen bezwaar hebben tegen handhaving van de traditionele cultuur.
 - 7) Toch is er ook voor de kerken een duidelijke terugkoppeling. De zendingsverenigingen zijn mede ontstaan als een reactie op de toenemende secularisatie in de kerk (Locher 1956: 201). Zij hebben deze conservatieve rol zeker tot in de hier omschreven periode vervuld. Dezelfde aantekening valt te maken voor de Rooms Katholieke missie. Roes noemt als een van de redenen voor de missie-activiteiten van de Nederlandse kerk eigenbaat: "De missieijver gold ook als een aanzienlijk beter middel om eigen en andermans geloof te bevestigen en te verdedigen dan de bestudering van een of ander apologetisch werk" (1974: 110). Hij wijst erop dat de missie in de periode 1900/1940 sterk bijdroeg tot de religieuze en nationale identiteit van de Nederlandse katholieken. Overigens is in geen van beide gevallen het nationalisme geheel weg te denken uit de motivatie, hetgeen tevens wijst op een terugkoppeling in politieke zin.
 - 8) Hetzelfde gegeven is bij Kijne terug te vinden. Hij onderscheidt het bestaan van een 'sacrale tussenwereld', waaraan men gelooft bij gebrek aan vertrouwen in een transcendente waarheid (1955: 5/6).

de Wereldoorlog en de daarop volgende dekolonisatie een scheidslijn te vormen - bepaalt het de visie op cultuur en vooral het traditionele geloof. Tekenend hiervoor is ook het mijden of in ieder geval het uiterst zorgvuldig gebruik van de term religie bij het beschrijven van autochtone geloofsgebruiken (Boelaars 1968: 215/6; Kamma 1953b). Er is en blijft hier onvermijdelijk een vermenging van belangen.

Toch gaat dit zeker niet kritiekloos. Verandering zag men niet zonder meer als goed. Missie en zending staan kritisch tegenover zowel de eigen aanwezigheid, als ook het eigen handelen:

"Onze beide grootste weldaden aan dit volk, de kampong en de school, hebben geestelijk dit volk binnenste buiten gekeerd" (Boelaars 1953: 53).

"Het gevaar bestaat, dat de zending een christendom onderwijst dat niets anders is dan een nieuw wereldbeeld: daarom moet de stamreligie begrepen worden en verklaard worden ..." (I.S. Kijne, als geciteerd door Van Randwijck 1981: 414).

"In dit opzicht geloof ik dat wij, mensen van de Zending, b.v. te gauw genoegen nemen met de kennis die we hebben, waarbij we thuis menen te zijn in de religies van de volken waaronder we werken" (Kamma 1950b: 273).

Niet minder kritiek ondervindt het bestuur, dat men vanuit het gezichtspunt van missie en zending in de periode na de oorlog, behalve in de laatste twee jaren voor de overdracht, als zeer behoudzuchtig ervaart:

"Met een zekere geleidelijkheid wilde het gouvernement de Papoea's in de moderne wereld binnenvoeren. Dus temperde het zoveel mogelijk de vaart van hun ontwikkeling. Daarom remde het ook krachtig de snelle op- en uitbouw van het onderwijs af, die de zending bepleitte. Ter adstructie kon het gouvernement vele redelijke argumenten aanvoeren. De zending waarschuwde en protesteerde, maar was machteloos" (Locher 1962: 89).

In lijn hiermee is ook het zoeken naar oplossingen voor de politieke situatie: de Oecumenische Raad van Kerken deed in 1956 in een discussiestuk (zie pag. 35) een oproep aan alle partijen betrokken bij het conflict met Indonesië om rond de tafel te gaan zitten. Dit stuk gaf toen niet alleen in Nederland de nodige beroering, maar ook in Nieuw Guinea. Het initiatief vond in 1961 navolging van de Nederlandse bisschoppen (Bank 1984: 480), en in 1962 is een soortgelijke oproep in 'De Heerbaan' te vinden, gepubliceerd van de zijde van de Indonesische Raad van Kerken.

Het mag duidelijk zijn, dat de positie van missie en zending ten aanzien van kennisvorming over Nieuw Guinea niet eenvoudig te bepalen is. Ze zijn onmiskenbaar deel van het plaatsvindende acculturatieproces. Binnen het proces is hun positie ambigu, daar ze verbonden zijn zowel aan het bestuur en daarmee met het koloniaal bestel, als ook aan de Papoea's. Met de autochtone bevolking delen ze belangen, die voorbijgaan aan het koloniaal bestel. Zending en missie blijven ook al verdwijnt het koloniaal bestel. Al deze aspecten moet men nader bezien alvorens een idee te vormen is over de rol van missie en zending bij de

vergaring en uitwisseling van etnografische informatie.

5.2 *achtergronden*

De aanwezigheid van missie en zending gaat terug tot begin deze eeuw, respectievelijk midden vorige eeuw. De vestiging ervan is in hoofdstuk 3 al aan de orde gekomen. Gedurende de periode van daadwerkelijk bestuur en vooral in de jaren na de oorlog heeft de aanwezigheid van geloofsgroeperingen zich sterk uitgebreid. Allereerst is hierbij te onderscheiden tussen de Rooms Katholieke missie, Protestantse zending en kerkelijke groeperingen, en tot slot de fundamentalistische zendingsbewegingen.

5.2.1 *de instanties*

De missie is - zoals reeds vermeld - begonnen met de Missionarissen van het Heilig Hart (M.S.C.). In de loop der jaren dertig kwamen hier de Franciscaner Minderbroeders (O.F.M.) bij. Na de oorlog splitste men het missiegebied in tweeën, waarbij de M.S.C. de verantwoordelijkheid kregen over de zuid-west kust, en de Franciscanen over Mimika, de Vogelkop en het noorden. De uitbreiding van de verplichtingen noodzaakte beide missie-orden in de loop van de jaren vijftig een beroep te doen op verdere steun van andere congregaties. In het noorden namen de Augustijnen (O.S.A.) het gebied rond Fakfak en de Vogelkop over, en in het zuiden vestigden de Amerikaanse Crosier Fathers (O.S.C.) zich in de Asmat.⁽⁹⁾

Voor de zending is het verhaal veel minder duidelijk. Voor de oorlog waren alleen de Utrechtse Zendingsvereniging en sinds 1928 de Indische Kerk (Moluks Protestantse Kerk; M.P.K.) in Nieuw Guinea actief. Hun activiteiten beperkten zich behoudens enkele gevallen van dubbelzending tot de noordelijke kustgebieden, de Vogelkop en de stedelijke centra. Na de oorlog gaat de U.Z.V. op in de Hervormde Kerk. Ook hier vindt enige diversificatie plaats. Begin jaren zestig zijn de volgende denominaties in het gebied actief: Nederlands Hervormden, Gereformeerden, Lutheranen en Doopsgezinden (Locher 1955: 69). Ook de Indonesische Kerken hebben op dat moment nog enkele gemeenten via de M.P.K., hoewel deze sterk in isolement verkeren.

De fundamentalistische zending is vooral een verschijnsel van na de oorlog. Voor de oorlog waren alleen actief de Christian and Missionary Alliance (CAMA), welke vanaf 1938 in de Baliem-vallei werkte, en de Seventh Day Adventists (S.D.A.), die sinds de jaren dertig langs de noordkust en in de stedelijke centra werkte. Na de oorlog kwamen hier onder meer de Unevangelized Fields Mission (U.F.M.), de Regions Beyond Missionary (R.B.M.) en The Evangelical Alliance Mission

9) Dit is een zeer summiere weergave. Voor exacte data verwijs ik gaarne naar Verschueren 1953/54, Van Nunen 1986 en Boelaars 1986.

(TEAM) bij.⁽¹⁰⁾ Deze Amerikaanse en Australische zendingsbewegingen waren vooral in het binnenland actief, waarbij men meestal in een beperkt gebied zeer intensief werkte. Alleen de S.D.A. richtte zich tot de tweede helft van de jaren vijftig voornamelijk op de kustgebieden en de stedelijke centra, en leek in aanpak meer op de Hervormde zending.⁽¹¹⁾ Bij gebrek aan achtergrondinformatie ga ik in dit hoofdstuk slechts incidenteel in op de rol van deze zendingsbewegingen.

Al eerder is er op gewezen, dat de Tweede Wereldoorlog voor zowel missie als zending een soort waterscheiding vormt. De doeleinden die men zich stelde, en de motivatie van waaruit men werkte verschilden aanzienlijk. Hoewel elementen als de bezetting van het gebied door Japan, de Indonesische onafhankelijkheid, en de toenemende druk richting dekolonisatie zonder meer factoren van belang zijn geweest voor de optredende veranderingen en hebben gefunctioneerd als katalysator, zijn ze zeker niet beslissend. Voor zowel missie als zending geldt dat wat tot uitdrukking kwam na de oorlog - en zijn expressie vond in zulke verschillende gebeurtenissen als respectievelijk het Tweede Vaticaans Concilie en de stichting van de Evangelisch Christelijke Kerk⁽¹²⁾ - reeds voor de oorlog een aanvang nam, hoewel de uitingen ervan op Nieuw Guinea lang op zich lieten wachten.

5.2.2 de methoden

Het belang van kennis voor de benadering door missie en zending van het missieveld laat zich het meest bondig beschrijven via de begrippen 'aanpassing' of 'accomodatatie', 'verticale/horizontale bekering' en '*comprehensive approach*'. Met deze begrippen is een opeenvolging van missiemethoden te beschrijven, die door zowel missie als zending in verschillende stadia doorlopen is. De redenen voor het verschil in tempo liggen in het verschil in organisatie van respectievelijke missie en zending, zowel buiten het missieveld als daarbinnen.

Freitag omschrijft het begrip accomodatatie als de stelselmatige

- 10) Kamma somt in zijn beschrijving van de zendingsactiviteiten in Nieuw Guinea de diverse groepen en hun vestigingsplaatsen op (1977: 786/7). Het is opvallend dat hij in zijn opsomming niet ingaat op de verschillende Nederlandse denominaties (uitgezonderd de Gereformeerde Zending), en ook de Pinkstergemeenten en de Seventh Day Adventists niet vermeldt.
- 11) Overigens is er voor geen van deze groepen een aanwijzing dat de belangstelling zich beperkte tot de lokaties waar ze gevestigd waren. Zo hadden de terreinleiders van de CAMA en de U.F.M. midden jaren vijftig zitting in de Raad voor de Volksopvoeding (Vademecum 1956: 28).
- 12) De Evangelisch Christelijke Kerk (ECK) kwam in 1956 op initiatief van de Hervormde Zending tot stand als lokale protestantse kerk. De ECK nam hierbij formeel het beheer van het zendingsveld van de zendingsvereniging over. De Nederlandse zendingen bleven echter - althans gedurende de eerste jaren - functioneren als kerkleiding. Een uitgebreider beschrijving is te vinden in Kamma's beschrijving van de zending op Nieuw Guinea (1977: dl. II, hoofdstukken VI/VIII).

ordering van het missiepersoneel en de christelijke boodschap naar 'inhoud en vorm' naar de eigen aard van het te missioneren volk (1954: 83). Hij voegt hier aan toe:

"Na het missiepersoneel en de inhoud van de geloofsverkondiging omvat de accommodatie vooral ook de vorm waarin door catechese en prediking, kunst en taal enz. het geloof verkondigd wordt (...). Hoe minder een accommodatie naar de inhoud mogelijk is, des te meer moet de missionaris zich trachten aan te passen aan de spreekwijze, de gebruiken, enz. ... Alles wat in de eigen gebruiken van de (missie)volkeren niet onverbrekelijk met dwaling en bijgeloof verbonden is, moet steeds aan een welwillend onderzoek onderworpen worden en zoveel mogelijk onveranderd en zonder aanpassing bewaard blijven" (1954: 84/5).

Wel beklemtoont Freitag, dat het niet de taak van de individuele missionaris is hier zelf beslissingen te nemen. Hiertoe is de situatie te veelomvattend, en in sommige gevallen is de missionaris ook niet voldoende geschoold. Hij dient zich te houden aan de richtlijnen van zijn superieuren of die van Rome. Vergissingen in deze openen de deur voor "afscheidingsen, ketterijen, sectendom, syncretisme en strevingen in de richting van een nationale kerk" (Freitag 1954: 141). Dit betekende overigens niet dat de missionaris in het veld dit standpunt te allen tijde geheel onderschreef, of voor de lieve vrede kon onderschrijven, zoals uit het volgende citaat van Boelaars blijkt:

"Moeilijker nog was het probleem van de 'veel-wijverij'. ... Wij zaten midden tussen de mensen en we wisten wel dat we niet teveel aan de bisschop moesten vragen, want dan zou hij het officiële kerkelijke standpunt uiteen moeten zetten. Wij waren toen in ons hart wel zover het oude-testament-model aan te houden en er werd zo veel mogelijk door de vingers gezien, maar we zaten er wel mee ..." (1986: 69).

Kamma onderscheidt in zijn dissertatie tussen een verticale benadering van bekering, waarbij men uitsluitend let op het geloof en de ziel, en een horizontale, waarbij men rekenschap geeft van het feit dat sociaal (inclusief geestelijk) en economisch welzijn onscheidbaar zijn, in ieder geval voor de Papoea's (1972: 269/70). Het is niet verwonderlijk dat Kamma stelt dat de zendelingen in de 19e eeuw, toen men vooral de verticale oriëntatie hanteerde, bij acculturatie eerder succes boekten door hun economische aanwezigheid dan door kerstening (1977: 270). De uitwerking van de horizontale aanpak is te vinden in het met name in zendingsliteratuur gebezigde begrip '*comprehensive approach*'.

Het begrip duidt enerzijds aan dat het geheel van bezigheden, verricht door een zending - medische zorg, onderwijs, landbouwverbetering, evangelieverkondiging, etc. - bijdraagt aan de uiteindelijke bekering van de bevolking. Anderzijds duidt men ermee aan, dat men - door de functionele samenhang van alle aspecten van de 'primitieve' cultuur - zich niet kan beperken in zijn aanpak tot het geestelijk leven. Kamma wijst er nadrukkelijk op dat dit proces alleen vanuit kennis over de bevolking op zinnige wijze kan plaatsvinden (1953/54: 113). Deze methodiek beperkt zich overigens niet tot de zending, maar is ook voor de

missie zichtbaar in het hanteren - na de oorlog - van het zogenaamde Thomistische principe dat stelt dat voor een christelijk religieus leven een middelmatig gezonde economische situatie het beste milieu is (correspondentie Boelaars, 9 juli 1989; Bouritius 1952: 217).

Er is echter wel een duidelijk verschil zichtbaar tussen missie en zending. De missie heeft zich vooral over het gebied verspreid via de extensieve methode. Men vestigt zich snel over een groot gebied via een aantal ver uiteengelegen hoofdstaties, en men sticht geleidelijk bij verkenning van het gebied nevenstaties. De nadruk ligt hierbij op bekering (en pacificatie); de verdieping van het geloof is iets wat men mettertijd hoopt te bereiken (Freitag 1954: 80; interview Boelaars, 29 sept. 1987). Van belang bij deze verdieping is vooral het web van dorpscholen dat men - gebruik makend van *goeroe's* - over het gebied spant. Het nadeel aan deze methode is het verschijnsel van de zogenaamde 'rijstchristenen', bekeringsen om puur materiële redenen.⁽¹³⁾

De zending hanteert een meer intensieve benadering. In Kamma's beschrijving van de ontwikkeling van de zending op Nieuw Guinea (1977) is er nergens sprake van een zoeken naar nieuwe vestigingsplaatsen; vestiging vond steeds plaats op verzoek van de lokale bevolking. Enerzijds is dit wellicht het gevolg van een tekort aan mankracht en geld (Teutscher 1955: 61), maar anderzijds ook aan een grotere aandacht voor de verdieping van het geloof. Kamma benadrukt meerdere malen dat men slechts moeizaam overging tot bevestiging van de bekering via de doop. Dat de zending zich begin deze eeuw toch opeens explosief verbreidde, en daarmee een extensief karakter kreeg, is voor een belangrijk deel te wijten aan het optreden van een religieuze 'beweging' (Kamma 1977: 606/7).⁽¹⁴⁾

De aanpak van de fundamentalistische zending is eveneens sterk intensief. Haar methode berust daarbij op prediking in de autochtone taal:

"In haar wijze van aanpak wijkt TEAM - aanzienlijk af van de methode, die tot dusverre werd gevolgd door de R.K. Missie en door de Moluks Protestantse Kerk ... Meer dan laatstgenoemde corporaties tracht TEAM door intensief gebruik te maken van de volkstaal - onder meer met behulp van grammofoonplaten - het christendom ingang te doen vinden. Haar streven is er in eerste instantie op

-
- 13) De Crosier Fathers hebben zich bij het ontwikkelen van hun eigen missie-methode eind jaren zestig afgezet tegen dit extensieve principe (Trenkenschuh 1982a). Enerzijds klinken hierin door de veranderende attitudes die voortkwamen uit het Tweede Vaticaans Concilie, anderzijds is het een logische consequentie van het steeds verder doorvoeren van een '*comprehensive approach*'.
- 14) Beweging is misschien niet het juiste woord. Aanleiding tot het algemeen enthousiasme is de droom van Jan van Roon, een adoptieve zoon (vrijgekochte slaaf) van de lokale zendeling, waarin hij zijn eigen dood voorspelde. Tevens omschreef hij hoe hij na zijn dood in de hemel kwam, een omschrijving die direct ontleend was aan een lokale mythe omtrent de ideale wereld die zou ontstaan als de voorouders op aarde zouden terugkeren. De zendelingen hebben pas later herkend dat zij in feite slechts als passagier meevoeren op deze stroomversnelling (Kamma 1977: 608).

gericht om met gebruikmaking van kennis van de plaatselijke gewoonten en ethiek, een beperkt aantal volgelingen van de hoofdwaarheden van de door haar gepredikte leer te doordringen om de zo gevormde kern later te kunnen inschakelen bij voortschrijdende kersteningsarbeid" (Van der Schoot 1969: 87).

Hoewel van de zijde van de fundamentalistische zending etnografisch onderzoek bekend is, zijn de vanuit deze zendingsbewegingen uitgezonden onderzoekers toch over het algemeen linguïsten.

5.2.3 optredende verschuivingen

De verschuivingen die in de heersende opvattingen plaatsvonden, begonnen voor de missie al na de Eerste Wereldoorlog. De ontwikkelingen tijdens de oorlog waren voor Rome aanleiding tot de uitvaardiging van een reeks encyclieken, die bepaalden dat men diende te streven naar opleiding van een autochtone clerus, strikte politieke neutraliteit van de missionaris en aanpassing van de missionering aan de lokale cultuur (Bank 1984: 35). Dit laatste was overigens niets nieuws, reeds in 1659 maande men missionarissen zeden en gebruiken niet onnodig te veranderen. Deze gewoonte raakte in de 19e eeuw onder het koloniale regime in onbruik (J. Peters 1960: 85/6).

Er was ook wel degelijk interesse voor de traditionele cultuur. Verschueren kapittelt Van Baal in een reactie (1941a/b) op diens '36 jaren' (Van Baal 1939), dat deze daarin de studies van de missie over de Marind consequent onderwaardeert. Toch heeft het vele jaren geduurd voordat er een wezenlijke verandering in de heersende attitude kwam. Zo is het pas na de oorlog dat de paters J. Boelaars M.S.C. en H.L. Peters O.F.M. doelbewust door hun congregaties voor verdere scholing in de antropologie werden uitgezonden.⁽¹⁵⁾ Ook maakten - op een kleine uitzondering na - in de jaren veertig ethnologie, linguïstiek en godsdienstwetenschappen nog geen deel uit van de opleiding aan het seminarie (correspondentie Zegwaard, 16 nov. 1987).

De volgende citaten zijn tekenend voor de verschuivingen:

"Ik denk dus dat de na-oorlogse generatie missionarissen, toch wel een andere 'approach' hadden, een groter openheid hadden en zeggen we moeten dus die cultuur, wat je dan noemt de 'congenial elements', die ook aansluiting geven op het christendom, proberen te handhaven ... als ik mij vergelijk met Tillemans⁽¹⁶⁾ dan had hij toch veel meer die afwijzende houding" (interview Zegwaard, 29 sept. 1987).

15) Ook pater G.A. Zegwaard M.S.C. kreeg in 1956 tijdens een verlofperiode opdracht om een antropologie-opleiding te volgen. Dit strandde echter op een gebrek aan medewerking zowel bij de Nijmeegse als Utrechtse universiteiten (interview Boelaars/Zegwaard, 29 sept. 1987).

16) Mgr. H. Tillemans, werkzaam geweest in het Moejoe- en het Mimika-gebied, was van 1950 tot 1966 apostolisch vicaris van Merauke en van 1966 tot 1970 aartsbisschop van Merauke. Hij overleed in 1975 te Merauke (Cornelissen 1988: 15, 68).

"Ja, in die jaren, vijftig tot zestig tot aan het concilium van 1965, is die hele groei naar de eigen lokale kerk heel langzaam gelopen. We hebben natuurlijk tot '65 alles nog in het Latijn gedaan. ... Dus wat wil je dan met eigen taal? Alles wat we hadden was de catechismus in de eigen taal. ... die druk van de grote kerk, die daar allemaal op lag, die het ons niet makkelijk maakte om met die inheemse cultuur eens een eigen liturgie ... te gaan opbouwen. Je had natuurlijk ook een heel stel conservatieve pastoors die daar geen oog voor hadden. Ik heb daar echt in Képi veel moeite mee gehad" (interview Boelaars, 29 sept. 1987).

"Ik weet wel wat ik zelf bij de Amungmè gedaan heb, de kerkopvatting die ik toen had, ondanks mijn studie antropologie, die - moet ik wel bekennen, ik wil dat ook niet verbergen - is grondig anders geweest dan na het Tweede Vaticaans Concilie ... toen heb ik echt toch wel nog een Westerse kerk daar gebracht ... in de tijd van tien jaar is dat, bij mij althans en ik denk bij menig ander, radicaal veranderd, dat kerkbeeld" (interview Peters, 22 sept. 1987).

Voor de zending is het verhaal in wezen gelijklopend. Van Randwijck (1981: 414/5) wijst erop dat begin deze eeuw het bekeren natte-vingerwerk was; er waren geen voorschriften voor. Hier speelde Kruyt een belangrijke rol, onder meer door erop te wijzen dat het mogelijk was mensen - in hun eigen taal - te overtuigen van de werkzaamheid van het evangelie. Hoewel men Kruyt en zijn volgelingen verweet te weinig bekeringen te maken, was het tegendeel waar, stelt Van Randwijck: men bekeerde zich en veelal met een goed besef wat aan de oude levenswijze onverenigbaar was met het nieuwe geloof (1981: 415).

De voor de zending belangrijke doorbraak kwam met het werk van Adriani en Kruyt. Daar komt bij dat de zendingsopleiding, sinds de jaren twintig, ook scholing in de etnologie (W.H. Rassers en later J.P.B. de Josselin de Jong) omvatte. Ook hier is een toenemend besef van het belang van kennisvorming, en gebruik van de verzamelde kennis. Kamma stelt dat de hoofdredacteur van het zendingsblad 'De Opwekker', Samuel van Hoogstraten, hem reeds voor de oorlog erop wees dat er meer nodig was dan het noteren van 'incidentele gebeurtenissen' (1977: 3).

Toch maakt dit alles een iets minder doelbewuste indruk dan de ontwikkelingen bij de missie. Debet hieraan is dat de zending veel sterker een lokale zaak is. Er is weliswaar evenals bij de missie een strakke hiërarchische structuur, maar deze eindigt bij de zending, of misschien bij de jaarlijkse lokale zendingsconferenties. Het resultaat was een gezapig conservatisme, waarbij zending en bestuur het er over eens waren dat het nog vele generaties zou duren voordat de Papoea's aan zelfstandigheid toe waren (Locher 1962: 81).

Het begin van verandering lag hier in de training van Papoea-goeroe's. Deze groep voorgangers begon zich, aldus Locher (1962: 82), af te zetten tegen hun Ambonese en Sangirese collega's. Hier kwamen de ontwikkelingen in de jaren veertig bij. De zending raakte hierdoor in een onaantrekkelijke positie. Men had grote belangen in Indonesië, er was sprake van een groeiend anti-kolonialisme, en men had te maken met een regering en parlement die dit niet onder ogen zagen (Locher 1962: 83/4). De oplossing zocht de zending in een onafhankelijke autochtone kerk. In 1945 verliet men het principe van 'opvoeding tot zelfstandigheid', en ging men over tot het op zo kort mogelijke termijn verwezenlij-

ken ervan (Locher 1956: 203; 1962: 86).

In 1956 kwam de Evangelisch Christelijke Kerk (ECK) officieel tot stand. Hiertoe was in 1954 op een pré-synode besloten. Hoewel de structuur van de kerk zich nu vanuit de lokale gemeenten naar boven opbouwde, niet langer berustte op de alleen-zeggenschap van de zending (Kamma 1977: 758/60), en bovendien vrijwel uitsluitend gebruik maakte van autochtoon kader, was ze van meet af aan een anachronisme. Het feit dat de kerk ontstond veranderde niets aan de maatschappelijke structuur, waarin onder een westers koloniaal bestuur voor een autochtone organisatie evenmin plaats is als voor een presbyteriale kerkorde (Locher 1956: 204).

Dit was overigens voor de zending een ervaringsfeit. Hetzelfde was gebeurd met de Indische kerken, die in de jaren dertig hun onafhankelijkheid verkregen. Zij bleven afhankelijk van de zending. Eerst in 1942 toen het Nederlands gezag tijdelijk verdween, kwamen deze kerken tot hun recht (Locher 1959: 254). Deze verandering handhaafde zich na de oorlog en confronteerde de zending met het feit hoezeer ze met het koloniaal bestuur verweven was. Ook voor Papoea's was de overgang geen automatisme: "Zij worden nog beschouwd als onmondigen, die tot zelfstandigheid opgevoed dienen te worden" (Locher 1956: 220).

Dit was het gegeven waarvan de zending in Nieuw Guinea, onder leiding van ds. Kijne, afstand van nam. Men moest echter wel opwerken tegen een soortgelijke houding van het bestuur. Hoewel Locher zich in verschillende artikelen vrij pessimistisch uitlaat over de toekomst van de ECK, moet hij toch in 1962 constateren dat "zij in vele opzichten een werkelijkheid werd, meer dan de zending had durven hopen" (1962: 87).

Overigens was de gedachte aan een autochtone kerk niet beperkt tot de zending. Ook de missie stond dit doel voor ogen, alleen hun benadering was veel geleidelijker. Reden hiervoor is waarschijnlijk toch de verschillende benadering van de lokale situatie. Hoewel ook de missie na de oorlog de nadruk ging leggen op verbetering van de economische toestand van de Papoea's (Zegwaard 1956c, 1956d, 1960a, 1960b), en daarmee overging op een '*comprehensive approach*', duurde het tot na het Tweede Vaticaans Concilie voordat men zich intensiever ging bezig houden met geloofsverdieping en daarmee met de vorming van een lokale kerk om een basis hiervoor te garanderen (correspondentie Boelaars, 9 juli 1989).

In het verlengde hiervan merkt Boelaars op, dat hij de Franciscanen als iets progressiever ziet dan zijn eigen orde:

"... de Franciscanen, toen - ik meen in '58 - de Baliem voor het eerst geopend werd, die hadden ook niet te werken, lang zoveel niet te werken met die oude ingeheide Keiezen en Tanimbarezen. En de missionarissen van toen, die Franciscanen, die waren progressiever in heel hun denken en doen dan wij in de zuid. Wij waren veel traditioneler, tot op de dag van vandaag is dat nog zo. Dat heeft ook zeker invloed gehad op heel hun missie-aanpak, ze zijn ook voor die lokale kerk, voor pastorale werkers, voor al die ambten in de kerk, die misschien ook wel eens zouden moeten komen in plaats van de bekende hiërarchie, allemaal

veel sterker dan wij ooit gedaan hebben" (interview Boelaars, 29 sept. 1987).

Deze mening wordt bevestigd door het feit dat de Franciscanen in de jaren zestig reeds pogingen ondernamen tot vorming van een autochtone clerus, en in de jaren zeventig geleidelijk aan begonnen met de overdracht van het gebied aan een Indonesische tak van hun orde (Van Nunen 1986).

Toch draait al het bovenstaande maar bij de gratie van één ding, en dat is de lokale situatie: de kerk, de school, de bevolking. Op dit niveau zijn - behoudens wellicht recht onder de neus van de missionaris, zendeling of bestuursambtenaar - maar twee personen belangrijk: de *goeroe* en de Papoea zelf. Ook ten aanzien van missie en zending geldt dat Papoea's het initiatief bij acculturatie zelden geheel uit handen geven. Dit blijkt uit Boelaars' schets van de omvang van de acculturatie (1968), en uit Kamma's voortdurende nadruk op 'spontane' acculturatie (1961), waarbij Papoea's een actieve en in zekere zin zelfs bepalende rol blijven spelen.

De *goeroe* is een andere zaak. Hij is zowel een rem op de acculturatie, als een onmisbaar gebleken middel tot acculturatie. De *goeroe*, de onderwijzer, en zijn school waren voor bestuur, missie en zending de enige permanente aanwezigheid op dorpsniveau. Hoewel zijn aanzien een afgeleide factor was van missie of zending, en indirect het bestuur, verzorgden hij en zijn vrouw de continuïteit zonder welke dit gebied met zijn uiterst slechte communicatie-mogelijkheden niet te besturen was. Daarbij kwam dat hij veelal een grote greep op de lokale bevolking wist op te bouwen, en vaak iedere weerspraak in de kiem wist te smoren (Locher 1956: 202).¹⁷⁾ Voor missie en zending kwam hier nog bij dat men door de dubbelfunctie van de *goeroe*, onderwijzer en prediker, met behulp van de schoolsubsidies een deel van de eigen lasten op het bestuur kon afwentelen.

Toch was er een keerzijde aan de *goeroe*. Veelal afkomstig uit de hogere lagen van hun eigen samenlevingen (Kei, Tanimbar, Sangir, Ambon) keken ze neer op de Papoea's. Dit was vooral toen er meer geschoolde Papoea's verschenen een groeiende bron van wrijving. Daarbij kwam dat ze veelal - vanuit een sterke identificatie met het Nederlands bestuur en een religieus piëtisme - behoudend en conservatief waren. Hierbij waren ze in de praktijk veelal zelfs machtiger dan pastoor of zendeling (interview Boelaars, 29 sept. 1987). Voor de zending was een bijkomend probleem, dat de Ambonezen vanuit hun eigen geloofsbeleving een bron van syncretistisch geloof waren (Hogerwaard 1953: 260).

Alle kennis over de lokale bevolking ten spijt, de toepassing ervan bleef een kwestie van omstandigheden:

17) Overigens was dit niet geheel eenzijdig. De Papoea's wisten hun *goeroe* vaak ook ten eigen voordele uit te buiten (Van Baal 1986: 206 e.v.; Boelaars 1964: 221; Osok 1957).

"Eerlijk wil ik hier bekennen, dat ik, gelijk velen van mijn collega's wellicht, vaak terneergeslagen van de dienstreizen thuiskwam. Niet alleen vanwege de vele onaangename dingen, die er in het ressort waren gebeurd, maar veeleer door de soort van prediking, die er bij Papoea's, Ambonezen en Sangirezen te beluisteren was geweest in de verschillende gemeenten. Als wij het van de ware prediking verwachten, en de prediking is dan zo, als ze was, wat is er dan te hopen?" (Hogerwaard 1953: 262).

5.3 *integratie*

Kennisvorming is uitsluitend mogelijk, indien informatie verzameld en uitgewisseld wordt. De relaties die - in het kader van dit hoofdstuk - voor de uitwisseling van informatie relevant zijn, betreffen die tussen missie, (fundamentalistische) zending en bestuur. Binnen deze trits staan de *goeroe*, voor missionaris en zendeling altijd van betekenis als sleutelinformant, en de Papoea's, die zowel informant als het object van kennisvorming zijn.¹⁸⁾

De relatie tussen missie en zending is vrij lange tijd getekend geweest door dubbelzending, ontstaan na de opheffing van de scheidingslijn tussen missie en zending (zie pag. 29).

"Deze pogingen om de eersten te zijn waren meer dan bravourstukjes van celibataire avonturiers. In die jaren voor de Tweede Wereldoorlog moest men immers de protestanten voor zijn, want missie en zending waren toen verbeterde concurrenten op jacht naar zielen. De Keiese onderwijzers kenden dit spel van huis uit. In de Molukken stonden de katholieke Keiezen en de protestantse Ambonezen overal fel tegenover elkaar" (Boelaars 1986: 43).

De tegenstellingen in dit conflict zijn zeer lang ongemeen fel gebleven. Zo spreekt Kamma nog niet zo heel lang geleden over de Rooms Katholieke missionering als een "compromis tussen politiek manoeuvreren en het uitdragen van de goddelijke boodschap" (1977: 652).

Hoewel de dubbelzending vrijwel altijd een incidenteel gegeven is geweest (behalve wellicht direct na 1928), heeft ze vooral in de laat opengelegde gebieden, zoals de Vogelkop en het Centrale Bergland lang voortgeduurd (Osok 1957; interview Peters 22 sept. 1987). De conflicten zelf vonden veelal plaats tussen de *goeroe*'s van beide zijden (Verschueren 1953/1954: 194), dit onder grote belangstelling van de Papoea's die dit vaak in hun eigen voordeel trachtten te benutten (Van Baal 1986: 206; Osok 1957). De situatie werd slechts ingewikkelder, wanneer sommige bestuursambtenaren stelling namen voor één van beide partijen in het conflict (Van Baal 1986: 274).

Contacten tussen missie en zending waren dus vrij gering en de verhouding was vrij koel. Nu waren overigens de mogelijkheden ook niet groot. De enige instantie waarbij men beide was betrokken, was de Raad voor de Volksoopvoeding en deze kwam slechts zelden bijeen. Voor het overige moedigden de afstanden in Nieuw Guinea en het gebied dat

18) Op deze rollen van de Papoea's kom ik in paragraaf 5.5 terug.

men als pastoor of zendeling moest bestrijken, intensief contact niet aan, zelfs niet als er aan de 'grenzen' gevallen van dubbelzending optraden.

Veel meer mogelijkheden tot contact tussen de denominaties bood de aanwezigheid van de fundamentalistische zending. Deze zendingen werkten veel meer verspreid over Nieuw Guinea, vaak aan de rand of binnen dominant rooms-katholieke of protestantse gebieden. De moeilijkheden lagen hier niet uitsluitend op het gebied van de dubbelzending, maar betroffen tevens de aard van de zending:

"... daar hebben wij nooit zo goede contacten mee gehad, vanwege - ik zeg het van hen, niet dat wij niets gedaan hebben, dat wij geen schuld hebben - ik denk hun fanatieke optreden ten opzichte van de cultuur van de mensen: de sacrale stenen die daar zijn, de wapens, verbranden maar! Wij hebben ook wel eens - in woede zal ik maar zeggen - een speer vastgegrepen, en die op de knieën stukgebroken, als je voor je ogen ziet, dat ze een klein kind neersteken. Maar wel, als je christen bent dan hoort al dat tot het verleden, dus de brand erin. Nou dat konden wij moeilijk zetten, en de Dani ook niet hoor, er was nog al veel verzet ... Met mensen persoonlijk, met Bromley, had ik goede contacten, maar met anderen weer niet zo. In tijden van nood - we hebben het één keer gehad, dat daar een van onze *goeroe's*, een van onze onderwijzers, werd doodgestoken, en dan zijn de Amerikanen geweldig ..." (interview Peters, 22 sept. 1987).

Het aanwezige fanatisme beperkte zich lang niet altijd tot de traditionele cultuur; het breidde zich bij tijd en wijle ook uit tot de missie (interview Zegwaard, 29 sept. 1987). Zo was er in de Asmat begin jaren zestig feitelijk nog geen enkel contact tussen deze beide partijen (interview Van Amelsvoort, 2 juni 1987). Deze contacten hebben zich eerst later door gemeenschappelijk belang bij een goed functionerende vliegdienst en gezondheidszorg ontwikkeld (interview Zegwaard/Boelaars 29 sept. 1987).

Het zou voor de hand liggen te denken dat het contact met het bestuur veel intensiever kon zijn. Missie en zending enerzijds en bestuur anderzijds handhaafden beide een aanwezigheid in wat gepacificeerd gebied te noemen is. Eerder al is er op gewezen, dat de greep op dit gebied door contact aan mankracht en fondsen lang niet altijd stevig was. Een goed contact en uitwisseling van informatie leken dus in beider belang te zijn. De zaak was echter niet zo eenvoudig.

De situatie voor de oorlog is al een aantal malen naar voren gehaald. Ze is getekend door de strijd om de macht in de kampong:

"Het punt waarom het in wezen draaide, was de macht in de kampong. De Missie zocht die bij de *goeroe* te leggen. Natuurlijk wist ik evengoed als de Missie dat er van de door het bestuur aangestelde kampongshoofden weinig uitging, maar dat is nog geen reden hun falen te institutionaliseren door de *goeroe* een terreur van de deugd te laten uitoefenen ... Om de schijn van antipapisme te vermijden moet ik hieraan toevoegen, dat het bij de Zending niet anders was ..." (Van Baal 1986: 115).

In de ogen van het bestuur was een voorname taak van missie en zending de bevolking van een nieuwe levenshoud te voorzien (Van Baal 1986: 272). De wijze waarop dit geschiedde, leidde echter al snel tot de

opvatting dat men de Papoea diende te beschermen tegen 'cultuurvernietiging' (Van Asperen 1936: 80). De pogingen van bestuurszijde in dit verband te komen tot een competentie-afbakening leidden slechts tot wederzijds wantrouwen.

Missie en zending enerzijds en het bestuur anderzijds zaten vóór de oorlog slechts zeer zelden op dezelfde golflengte, en wederzijds benutte men termen als 'onkunde' (Van Baal 1939: 406; Verschueren 1941a: 513/5; interview Zegwaard, 29 september 1987). Werkelijke kennis bestond er van beide zijden voor de oorlog nog slechts in beperkte mate, maar men was desondanks - door de problemen waarmee men geconfronteerd werd - gedwongen tot ingrijpen. De getroffen beslissingen vertoonden daardoor in sterke mate kenmerken van de respectieve standpunten, hetgeen het bestaande wantrouwen slechts in de hand werkte.¹⁹⁾ Kwam men al tot een compromis, zoals tussen bestuur en missie in het Mappi-gebied (Boelaars 1957: 169/173) kort na de oorlog, dan ontbraken de middelen hier iets mee te doen.

Dit beeld verandert slechts zeer geleidelijk na de oorlog. Ook Zegwaard verhaalt nog hoe eind jaren veertig de resident, die op bezoek was, opmerkte "dat het eigenlijk onverantwoord was van onze leiding om mensen zo maar naar zo'n gebied te sturen zonder dat ze een antropologische vooropleiding hadden" (interview Zegwaard, 29 sept. 1987). Buiten de twijfel over de kennis van de missie bleef ook het wantrouwen. Zo vermoedt Pouwer dat het destijds voor zijn aanstelling als onderzoeker in Mimika van belang was dat hij protestants was, daar hij in een katholiek gebied terecht zou komen (interview Pouwer, 3 maart 1982).

Bovenop dit alles kwam een verschillende houding ten aanzien van de bevolking:

"... Rolf, dat was mijn grote vriend daar, een bestuursambtenaar, ... Maar ik heb hem wel eens gezegd, 'Rolf, ik snap niet dat jullie hier met revolvers op je kont wilt rondlopen, je schrikt de mensen af, als je binnenkomt dan zien de mensen, je bent gewapend.' Maar dat moesten zij, politie precies zo, dat was voorschrift. ... hij heeft wel eens gezegd: 'Hebben jullie nou werkelijk niets in huis voor geval van nood?' 'Nee, je kunt alles onderzoeken, we hebben geen wapens, waarschijnlijk is dat onze veiligheid.' Ik bedoel, de mensen wisten dat, na verloop van tijd wisten ze dat precies ..." (interview Peters, 22 sept. 1987).

De essentie hiervan is het verschil in vertrouwen. De missie trachtte dit

19) Een voorbeeld hiervan is de zogenaamde 'feestordonantie', een verbod op traditionele feesten, tenzij gehouden met medeweten en instemming van het lokale bestuur. Overigens is dit een zeer onduidelijke materie, er is noch in de literatuur (Van Baal 1939, 1986: 172/4, 1989: 301/2; Verschueren 1941a) noch in de gehouden interviews (Van Baal, Boelaars en Zegwaard) enige duidelijkheid te krijgen over wie in aanvang verantwoordelijk was voor het verbieden van de rituelen, en wie verantwoordelijk was voor het handhaven (tot in de jaren vijftig) van dit verbod. Het is alleen overduidelijk dat iedereen uiterst gemengde gevoelens had over de maatregel (zie ook Kamma 1977: 713).

vertrouwen reeds vóór de oorlog te cultiveren onder meer door waar mogelijk te patrouilleren zonder politie (Verschuieren & Meuwese 1950: 175). Het was juist ook weer dit verschil in verhouding tot de bevolking, dat in 1959 bij een opflakking van het koppennellen in het Mappi-gebied tot een confrontatie met het bestuur leidde. Men verweet elkaar wederzijds de fout:

"De bestuursbemoeienis heeft zeer bewust aan intensiteit verloren. ... De nieuwere bestuursambtenaren zagen zich geplaatst in een tot rust gekomen gebied ... niet gerealiseerd dat deze vooruitgang in minder dan 10 jaar was bewerkt en dat dus alle oude leiders en heel veel van de oude gedachten onder de oppervlakte hun invloed blijven uitoefenen. Daarom achtten zij (te vroeg naar het ons voorkomt) de tijd gekomen een milder regime te introduceren ..." (Boelaars 1986: 78).

"... toen wij die grote sneltocht gehad hebben in '59, ..., toen is het grote verwijt gekomen van bestuurszijde, dat is de schuld van de missie, die heeft alles maar laten bestaan" (interview Boelaars, 29 sept. 1987).

Ook hier is het beeld hetzelfde: gebrek aan wederzijds vertrouwen en een verschil in uitgangspunten. De situatie verschilt echter in die zin met de vooroorlogse, dat het excuus van een gebrek aan kennisvorming anno 1959 niet langer steekhoudend is.

Er was geen gebrek aan kennis, er was een gebrek aan contact. Dit was geen algemeen gegeven, want men had zonder meer contact. Zo stelt Zegwaard, dat men wel degelijk een beroep deed op zijn kennis over de Asmat. Zo gaf hij met enige regelmaat nadere toelichting bij de achtergronden van processen-verbaal die in Merauke terecht kwamen (interview Zegwaard, 29 sept. 1987). Peters vertelde mij desgevraagd dat de belangstelling vanuit het bestuur voor zijn etnografisch onderzoek sterk persoonsgebonden was. Zo had hij een goed contact met Broekhuijse, maar met anderen weer veel minder (interview Peters, 22 sept. 1987). Evenmin kan ik stellen dat men op lokaal niveau meer informatie uitwisselde, of dat hetzij missie en zending of bestuur consequent meer gegevens uitwisselden of hiervoor belangstelling hadden.⁽²⁰⁾ Mijn stellige indruk is dat uitwisseling van informatie in belangrijke mate informeel en een zaak van personen onderling was.

Een vermeldenswaard geval is nog de aanstelling van pater J. Boelaars M.S.C. bij het toen pas opgerichte Kantoor voor Bevolkingszaken. Wat precies de bedoeling is geweest van deze plaatsing is niet geheel duidelijk. Boelaars zelf geeft kostenbesparing als reden aan: de missie bespaarde zo zijn reiskosten naar Nieuw Guinea en een deel van zijn bezoldiging. Dit verklaart echter niet waarom bij het overleg voor zijn aanstelling de toenmalig gouverneur S.J.L. van Waardenburg betrokken was, of waarom zijn tewerkstelling in overleg diende te gaan tussen het hoofd van het Kantoor, Van Baal, en de Vicaris van Zuidelijk

20) Zo stelt Serpenti dat hij tijdens zijn onderzoek een goede relatie had met de lokale bestuursambtenaar, maar dat de relatie tot de missie uitgesproken koel was (interview Serpenti, 23 juni 1987).

Nieuw Guinea, Mgr. Tillemans (interview Boelaars, 29 sept. 1987; Boelaars 1953: 7). Dat dit overleg overigens een niet geheel geslaagde constructie was, blijkt uit de ontevredenheid van Van Baal over onder meer het feit dat Boelaars prompt Tillemans vergezelde op een oriëntatie-reis (interview Van Baal, 8 apr. 1986). Overigens is de relatie na vijf jaar door het bestuur beëindigd. "Daar zat achter dat zij meenden dat ik teveel pastoorswerk deed, en niet genoeg zuiver onderzoek" (interview Boelaars, 29 sept. 1987; vgl. Van Baal 1989: 394).⁽²¹⁾

Rest tot slot in te gaan op de betekenis van de *goeroe*. Hij heeft vooral vóór de oorlog voor alle betrokken partijen - bestuur, missie en zending - als contactmedium tot de lokale bevolking gediend. Zowel van missie- als van zendingszijde zijn de Indonesische *goeroe*'s wegens personeelsgebrek⁽²²⁾ ingezet: men breidde sterk uit, maar had niet voldoende Europees personeel en nog geen voldoende geschoolde Papoea's. Dit betekent niet dat hun komst geheel onomstreden was. Vooral Kamma wijst erop dat er van zendingszijde nogal wat wantrouwen tegen - vooral de Ambonese - *goeroe*'s was (1977: 571/3, 615). Het volgende citaat uit de vroege jaren vijftig schetst eigenlijk hetzelfde, maar benadrukt ook het karakter van hun positie:

"De *guru*, dat is heel eenvoudig 'de dorpsonderwijzer'. Maar wat is hier een dorp. Een dorp is een samenstel van ongere mensen, zo uit de bossen of sagodoesoens gehaald, vaak onder dwang van het bestuur. De onderwijzer is een man afkomstig van de eilanden Kei of Tanimbar, zelf uit een geslacht, dat amper vijftig jaar Christelijke beschaving over zich zag komen, overgeplaatst op Nieuw Guinea, losgerukt uit eigen streng gebonden milieu. Soms dom en bekrompen van berekening, zelden zo ontwikkeld dat hij veel verder ziet dan zijn eigen belangensfeer, maar steeds nog ver verheven boven het peil van de hem toevertrouwde mensen en hun godsdienst" (Boelaars 1953: 31).

Over de jaren heen is de *goeroe*, 'het beschavingscentrum van het dorp', een onmisbaar deel van het stramien gaan vormen. Voor missie en zending was hij een permanente lokale vertegenwoordiger en bron van informatie, voor het bestuur de benodigde hoeveelheid overredingskracht om op dorpsniveau iets te kunnen bereiken (Hogerwaard 1953: 263).

Hoezeer de Indonesische of *amberi-goeroe* een deel vormde

- 21) Pouwer bevestigde mij dit beeld en stelde dat men bovendien twijfelde aan Boelaars' overzicht over zijn materiaal (interview 24 feb. 1988). Dit laatste komt ook naar voren in Van Baal's inleiding bij Boelaars' laatste monografie over de Jaqai (Boelaars 1981: xiv).
- 22) De missie heeft overigens bij gebrek aan *goeroe*'s ook wel gebruikt gemaakt van actieve katholieke Papoea-gezinnen, de zogenaamde 'voorlopers', in pas geopende gebieden. Zij moesten de basis gaan vormen van een 'gezonde gemeenschap'. "Zij vormden het middelpunt van het dorp, beslechten ruzie en onenigheid, brengen contacten tot stand tussen vijandelijke groepen, komen binnen het dorp tot betere verhoudingen en entameren betere bewoning en geregelde arbeid ..." (Vriens 1960: 102).

van het hele proces, blijkt uit de woorden van Kamma:

"In de stormachtige ontwikkeling, die we beschreven hebben was het inderdaad duidelijk dat de pastorale taak van de zendelingen veranderde in een organisatorische. Het contact op dorpsniveau was in handen van de onderwijzer-voorgangers en de evangelisten en niet in dat der zendelingen, die op zijn best een paar maal per jaar hen konden bezoeken naarmate de ressorten zich uitbreidden. De enorme afstanden waren tijdsverslindend, conferenties van deze secundair geachte krachten, die evenwel het primaire werk verrichtten waren daardoor ook moeilijk" (1977: 479).

De *goeroe* werd zo geleidelijk aan tot de ogen en oren van de missionaris of zending,⁽²³⁾ een positie waarvoor hij eigenlijk niet geschikt was. De Indonesische *goeroe* had veelal weinig meer dan een onderwijzersopleiding,⁽²⁴⁾ en keek - daar is eerder al op geweest - vanuit zijn eigen achtergrond al te vaak neer op de Papoea's (Kamma 1977: 750).⁽²⁵⁾

De Papoea-goeroe's zijn - door hun betere scholing - weliswaar geschikt als informanten, maar ook hun positie kent nadelen.⁽²⁶⁾ Primair worden zij - teruggeplaatst binnen hun eigen samenleving - weer opgenomen in de daar bestaande sociale structuur. Ten tweede neemt de bevolking van de Papoea-goeroe veel minder dan van de *amberi*'s (zo gedooft men bij voorbeeld het slaan van kinderen niet); hun aanzien is veel geringer. Ten derde slaagt de Papoea-goeroe er veel minder dan de *amberi* in zich buiten conflicten in het dorp te houden (Kamma 1977: 754/5).

Met het toenemen van de verplichtingen van missie en zending neemt ook de betekenis van de *goeroe* toe. Onwillekeurig houdt dit in dat de afstand tussen missionaris/zending en het dorp enigszins toeneemt. Daarbij komt dat er steeds minder tijd beschikbaar is voor direct contact. De *goeroe* is door achtergrond en scholing geen daadwerkelijke vervanging bij het verzamelen van informatie. Mogelijk is dit de reden voor de toenemende belangstelling gedurende de jaren veertig voor etnografisch onderzoek vanuit zowel missie als zending.

23) Hoewel ik hier geen concrete gegevens over heb, valt te veronderstellen dat met de vorming van de Evangelisch Christelijke Kerk en de organisatie hiervan in kerkelijke gemeentes, ook de ouderling hier een - aan de (Papoea-)goeroe vergelijkbare - rol ging spelen.

24) Soms bleef het zelfs beperkt tot een verklaring van geschiktheid (Kamma 1977: 754).

25) Bijkomstigheid is dat na de oorlog Papoea-goeroe's komen te werken onder de veel minder geschoolde *amberi*'s. Kamma stelt dat dit veelal goed ging vanwege het verschil in leeftijd (1977: 754). Desondanks ligt hier mijns inziens een spanningsveld.

26) Boelaars tekent hier bij aan, dat de Papoea-goeroe's weliswaar beter geschoold waren, maar dat zelf-reflectie of reflectie op hun eigen samenleving hen vreemd was. Dit bellette hen toch echt goede informanten te zijn (correspondentie 9 juli 1989).

5.4 *etnografie als hulpmiddel*

De etnografen van missie en zending zijn onder te verdelen naar opleiding: enerzijds een categorie die als achtergrond een aanvullende studie in de antropologie heeft, en anderzijds de grootste groep met als achtergrond in hoofdzaak de opleiding tot missionaris of zendeling. Van de eerste categorie zijn maar enkele voorbeelden in Nieuw Guinea te noemen: de missionarissen J. Boelaars M.S.C., H.L. Peters O.F.M., B.O. van Nunen O.F.M., F. Trenkenschuh O.S.C. en Mgr. Sowada O.S.C., en de zendingen G. Oosterwal (S.D.A.) en ds. F.C. Kamma.⁽²⁷⁾ Voor de tweede categorie zijn geen zuivere grenzen te trekken. Ik noem hier slechts enkele namen: de missionarissen P. Drabbe M.S.C., H. Geurtjens M.S.C., J.C. Verschuieren M.S.C., G.A. Zegwaard M.S.C., A. Vriens M.S.C. en S. Hylkema O.F.M., en de zendingen ds. J.P. Kabel, en ds. H.J. Teutscher.⁽²⁸⁾ De geschoolde etnografen zijn uitsluitend werkzaam na de oorlog, de amateurs zowel vóór als na de oorlog. De verschillen tussen de beschrijvingen door beide groepen zijn niet echt markant, de resultaten zijn meestal beschrijvend. De verschillen moet men veeleer zoeken in een afwijkende aanpak van de beschrijving en een andere optiek dan wij - als antropoloog - gewend zijn.

Als er al verschil is dan is dit vooral een kwestie van achtergrondkennis, die zo nu en dan komt bovendien, een aspect waar Van Baal op wijst. De amateur-etnograaf kan nog zo goed de cultuur kennen die hij beschrijft, hij draagt niet de theoretische en vergelijkende kennis mee die de professionele etnograaf wel heeft, en dit kan zich incidenteel doen gevoelen. Van Baal illustreert dit aan de hand van Verschuieren's werk over de Yéi-nan:

"Verschuieren's accounts of Yéi-nan myth and ritual abound with references to his dispute with Wirz and Nevermann about the presence of totemism among the Yéi, In this dispute he went to the extent of denying the presence of any form of totemism among the Yéi, except where this had been borrowed from the Marind. In this he was decidedly wrong ... " (Verschuieren/Van Baal 1982: 36).

Van Baal wijst erop, dat de Yéi-nan, in tegenstelling tot de Marind, een vorm van totemisme kennen zonder enige rituele implicaties. Van Baal stelt, dat Verschuieren - als niet-antropoloog - onbekend was met voorbeelden hiervan.

Dit houdt niet in dat het werk van deze groep etnografen op enige wijze kwalitatief minder is of hoeft te zijn. Van Baal merkt in dit

27) Een moeilijk te plaatsen geval is G. Oosterwal. Deze heeft lange tijd in Nieuw Guinea gewerkt voor de Seventh Day Adventists. Zijn onderzoek in het Tor-gebied geschiedde onder financiering van ZWO en zal in dat verband aan de orde komen.

28) Zendingen zijn meer incidentele schrijvers, althans op etnografisch gebied. Een duidelijke uitzondering hierop is Kamma die zonder meer één van de meest productieve auteurs over de etnografie van Nieuw Guinea was. Ook de missie kent enkele zeer actieve auteurs, zoals Boelaars, de linguïst Drabbe en Zegwaard.

verband over Verschueren op:

"The point is that Verschueren's data are thoroughly convincing. He did not realize their purport and tried to use them as proof of the moral superiority of the Yéi over the Marind - a vain attempt, but for this very reason an indubitable confirmation of both their worth and of the author's sincerity. ... Verschueren was not an anthropologist, but his love of mankind and his interest in his fellowmen turned him into one of those wonderful ethnographers who are the real masters of our discipline in that they provide us with ever new models of human behaviour and expression" (Verschueren/Van Baal 1982: 102).

De kwaliteit van een beschrijving is in het hier gehanteerde kader slechts in zeer geringe mate gerelateerd aan de opleiding van de beschrijver. Veel meer van belang is zijn openheid voor wat hij om zich heen ziet en zijn zorgvuldigheid in de weergave ervan.

"Het kan evenwel moeilijk anders of alle beschrijvingen en conclusies gebaseerd op waargenomen feiten lijden naast onvolledigheid ook aan eenzijdigheid. Al meende men lange tijd, dat het onderzoek naar de gedragingen van een volk en de daaraan ten grondslag liggende instituties objectief zouden kunnen zijn, men is hier hoe langer hoe meer van teruggekomen" (Kamma 1959: 51).

Kamma wijst erop dat zowel de onderzoeker als de informant hun informatie selecteren en daarmee een subjectief element introduceren (1959: 52). Het zelfde type waarschuwing is te vinden in een voetnoot bij een artikel van pater Gregorius O.F.M. Cap.:

"Bij de ethnographische beschrijving van missionarissen waarschuwt Patrick O'Reilly: 1. voor sensatie; geen 'sterke verhalen'; 2. het uitzonderlijke is van minder belang als het gewone, om dat alleen dit laatste het typerende is; 3. geen apologie in de berichtgeving, omdat het b.v. 'heidense' gebruiken zijn; objectieve beschrijving!; 4. hij spoort aan tot scherpe observatie met nauwkeurige opgave van de stam, van omstandigheden van tijd en plaats (geen missie-scheurkalender-verhaaltjes!) en van de functie van het gebruik, van de persoon in kwestie enz.; geen persoonlijke interpretatie; deze kan men meestal beter aan de vakman overlaten. ..." (1955b: 139, vn. 3).

Bij de opleiding voor uit te zenden missionarissen of zendelingen ging men in deze periode zeker niet meer over één nacht ijs. Het feit dat bij de zending vorige eeuw en begin deze eeuw roeping het halve werk was, ging niet langer op (Kamma 1977: 134). Van Randwijck (1981: 676/7) geeft aan dat de zendingsopleiding in Oegstgeest van meet af aan vakken als Javaans, Maleis, kennis van de Islam en theologie omvatte. Tevens lag het accent in de laatste twee jaar op de praktische vaardigheden voor het zendingswerk. In de jaren twintig kwamen hier land- en volkenkunde, adatrecht, etc. bij, gegeven door hoogleraren en academische docenten uit Leiden. De toelatingseisen werden eind jaren dertig verzwaaard. Zo gold in 1937 als verplicht het eindexamen HBS, Gymnasium of kweekschool (de opleiding zelf bracht men toen terug tot vijf jaar). In 1946 stelde men het kandidaatsexamen theologie ver-

plicht.⁽²⁹⁾

De priesteropleiding was wat algemener van aard:

"... mijn opleiding gehad, van '44 tot '46 filosofie, en van '46 tot '50, op twee verschillende plaatsen, in Alverna bij Nijmegen en twee jaar in Weert, theologie" (interview Peters, 22 sept 1987)

"... kwam ik dus terecht op een klein seminarie in Driehuis-Velzen, en daar heb ik dus het zesjarige gymnasium gedaan. Daarna, dat begon dus in '32, hadden we onze, wat we noemen onze geestelijke, voorbereidende training, noviciaat heet dat officieel, één jaar geestelijke opleiding, dan twee jaar filosofie en vier jaar theologie. Dat was dus voor ons alle twee (Zegwaard en Boelaars, SRJ) het gewone schema. Daarna, een gedeelte daarvan heeft zich in de oorlogsjaren afgespeeld, in '45 was ik dan definitief klaar met de theologie, maar toen was er ondertussen een extra jaar aan toegevoegd, een soort pastoraal jaar, dat degenen die pas afgestudeerd waren, eerst nog een jaar pastorale training kregen onder toezicht van enkele professoren of enkele leraren." (interview Zegwaard, 29 sept 1987)

Zoals eerder al opgemerkt bevatte deze opleiding geen apart onderdeel etnologie of antropologie.

De opleiding gaf behalve kennis bovenal een zeker verwachtingspatroon, hoewel dit voor eenieder verschillend geweest zal zijn. Ingaand op een uitspraak van Tillemans betreffende de mogelijkheden voor integratie van ritueel in de liturgie stelt Boelaars:

"In enkele woorden lag daar mijn onuitgesproken ideaal, reeds jaren lang in de praktijk gebracht door de man, die mijn Bisschop was en die niet enkel van de ethnographie een diepere kennis van de hem toevertrouwde stammen verhoopde, maar bovendien de mening was toegedaan, dat alles wat behouden kon blijven, ook behouden moest blijven, ja moest dienen tot dieper besef en dieper beleven van de Christelijke Mysteries in elke streek op de haar eigen wijze" (1953 27)

Dat dit punt in bredere zin deel uitmaakt van het missie-beleid van de kerk is eerder al aangeduid.

Dit betekende overigens niet, dat dit streven geheel zonder obstakels was. Zo omschrijft Boelaars hoe het tot een confrontatie kwam met Verschueren toen hij zijn voornemen bekend maakte de taal van de Jaqai te willen leren:⁽³⁰⁾

"Verschueren was mijn mentor, maar wij begonnen onze samenwerking met een knetterende ruzie. Voor mij was het namelijk vanzelfsprekend dat ik de taal ging

29) Ter vergelijking, Oosterwal volgde de opleiding tot zending bij het theologisch seminarie van de Seventh Day Adventists. Hij vervolgde zijn opleiding daarna aan de Rijksuniversiteit Utrecht waar hij antropologie (toen in combinatie gegeven met sociale geografie) en godsdienstwetenschappen studeerde.

30) Dit citaat en het vorige stammen uit dezelfde periode. Het eerste is ontnomen aan een beschrijving van een tournee die Boelaars in het gezelschap van Mgr. Tillemans maakte in 1950. De woordenwisseling in het tweede citaat vond plaats tijdens Boelaars' eerste onderzoek in het Mappi-gebied in 1951.

leren, maar dat zinde de hoofdpastoor helemaal niet. Hij was er zelf nooit aan toe gekomen. Op een morgen kwamen we tegelijk de grote veranda op van ons huis en ik zei: 'Misschien zou ik ook veel kunnen leren van de onderwijzer van het dorp hiernaast, want ze zeggen dat die aardig de taal van de mensen kent'. Daarop reageerde de oudere collega plotseling met vrij rauw te zeggen: 'Nergens voor nodig die taal te leren, Maleis is meer dan genoeg'. En toen gebeurde het. Ik sloeg met mijn vuist op tafel en brulde: 'Het is niet òf - òf (of de eigen taal of het Maleis) maar' ... en toen nog een dreun op tafel ... 'het is èn - èn' (èn de taal èn het Maleis)" (1986. 13/4).

Ook dit is weer een illustratie van een veranderende attitude ten aanzien van de Papoea's. Verschuieren was bepaald een man die het nut van het verzamelen van kennis inzag, maar hier werd hij geconfronteerd met een verschil in inzicht over het gebruik ervan. Zowel Boelaars als Zegwaard wilden hierin verder gaan dan hun voorgangers.⁽³¹⁾

Omgekeerd was het gebruik van de kennis overigens allesbehalve eenvoudig:

"... als je nou zou vragen, hebben de missionarissen er nou mee gewerkt, met het werk van de antropologen? ... (de pastoors) waren zo verschrikkelijk intensief bezig met concrete gevalletjes, dat een gesprek zelfs over de mogelijke achtergronden daarvan, of lezen wat je erover geschreven had, dat dat er meestal niet van kwam. Maar elk jaar was er in Merauke een pastoorconferentie .. dan had je veertien dagen lang discussies en debatten ... dat ging dan zowel van theologische zijde, als van antropologische zijde ... tegen het plafond op hoor. ... ik heb het zelf ook geprobeerd, het is niet gemakkelijk om vanuit de mythe naar de catechese toe te werken. Voor de jongere generatie was die mythe - tenminste waar ik gezeten heb - al niet meer van zoveel belang, omdat de school was binnengekomen" (interview Boelaars, 29 sept. 1987).

Aansluitend op het laatste deel van dit citaat stelt Kamma dat kennis juist het besef meebracht, dat men in feite de middelen niet had de bevolking in welke richting dan ook te dwingen. Integendeel, men had te maken met een groeiende zelfstandigheid, waarbij de bevolking zelf ging bepalen wat wel en niet in overeenstemming was met het Evangelie. Vooral vanuit de jongere generatie ging dit steeds radicaler (1977: 760).

Dit aspect is ook terug te vinden in de benadering van de opbouw van een kerkelijke structuur voor de ECK. Dit ging niet eenvoudigweg door het benoemen van de vereiste ambtsdragers, maar door het rondzenden van opstellen van de hand van Kijne, waarin deze aard en functie van de diverse ambten uiteen zette (Locher 1956: 203). Uit de bespreking hiervan ontstond, stelt Locher, het begin van een kerkelijk denken.

Feit was dat men ook te snel kon gaan. Zo wijst Kabel in een

31) Overigens merkten beiden ten aanzien van het aanleren van de taal op, dat dit in de praktijk vrijwel ondoenlijk is. Missionarissen worden om de vijf, zes jaar overgeplaatst en dit moedigt het aanleren van de zeer complexe talen niet aan (interview Boelaars/Zegwaard, 29 sept. 1987).

bespreking van de *kasiëp*-beweging in Nimboran⁽³²⁾ erop, dat ook de zending niet geheel vrijuit ging bij deze crisisbeweging:

"En naast die crises in het eigen milieu staat de crisis der Christelijke verwachting. Men heeft de boodschap nu eenmaal op een bepaalde wijze gehoord en de begeleidende Sacramenten op een bepaalde wijze ontvangen en verstaan. Men meende nu geborgen te zijn, maar men bleek nog steeds even kwetsbaar. En dan komt de crisis van het zich-bedrogen-voelen" (Kabel 1953: 170).

Missie, zending en bestuur hebben met hun bemoeienis een aantal problemen geschapen of aangescherpt: de kloof tussen jong en oud, de vervreemding van de eigen (traditionele) cultuur, en wellicht als meest problematische de identiteit als Papoea.

"Zeker is dat de zending in die streken, waar men vanouds geen gemeenschapsbesef buiten de eigen stam had gekend, door haar arbeid, die uitliep op zelfstandigheid der jonge kerken in zulk een grotere gemeenschap, heeft bijgedragen tot het besef van behoren tot een 'deelvolk' ... Het Evangelie heeft Bataks, Papua's, Toraja's tot zulk een 'volk' helpen vormen" (Van Randwijck 1981: 431).

Onvermijdelijk laten ook deze problemen toe enige verschillen te signaleren tussen missie en zending. Primair valt te stellen dat missie en zending op dezelfde wijze tegenover Nieuw Guinea en de Papoea's staan: het doel is het creëren van een autochtone christelijke kerk. Het verzamelen van informatie poogt men te bereiken in een vertrouwensrelatie. Focus van het verzamelen van informatie - overigens geenszins exclusief - is hierbij de religieuze beleving, en aspecten van verandering.

Verschillen zijn vooral te vinden in het gebruik van de kennis, een aspect dat vooral na de Tweede Wereldoorlog een grote vlucht genomen heeft. Missie en zending hebben hier een duidelijk verschillend tijdschema voor ogen. De redenen hiervoor komen niet uitsluitend voort uit de vergaarde kennis; er zijn ook 'politieke' beweegredenen. Vooral de zending komt door haar sterke gerichtheid op de voormalige Nederlandse koloniën en haar sterk nationale karakter (Blauw 1952: 25) in de problemen. Dit beïnvloedt haar houding ten aanzien van het verdere verloop. De Rooms Katholieke missie, met haar veel meer internationale karakter, kan het zich veroorloven minder overhaast te handelen. Echter, ook hier zijn op dit punt verschillen tussen de afzonderlijke orden zichtbaar, door de betrokkenen zelf gerelateerd aan de eigen voorge-

32) De term *Kasiëp* of *késjèp*, zoals Kabel de term weergeeft, is traditioneel gebruik als aanduiding van een rituele trance, gedurende welke een persoon contact heeft met een geest of voorouder. Traditioneel verkreeg men op deze wijze informatie die van belang was voor jacht of oorlog. Sinds bestuurs- en zendingscontact is er echter tevens sprake van een heilsverwachting (Kabel 1953: 113/9). In deze laatste vorm is de term benut als aanduiding voor een reeks bewegingen die sinds de komst van het bestuur hebben plaatsgevonden, respectievelijk voor de geest/voorouder die tijdens deze beweging(en) de welvaart zou realiseren. Kabel maakte deze cargo-beweging, die vooral na de oorlog in Nimboran voorkwam, in de periode '48 tot '52 vier maal persoonlijk mee.

schiedenis in Nieuw Guinea.

De etnografie heeft hier een duidelijke plaats: het is een hulpwetenschap. Men maakt dan ook zelden of nooit de overstap van de beschrijvende naar de vergelijkende en analytische wetenschap. Expliciete verwijzing naar antropologische theorie blijft beperkt tot de incidentele overname van een definitie of het gebruik van een classificatieschema, zoals dat van Murdock voor huwelijk en verwantschap. Misschien typeerde Peters het tegenover mij nog het best toen hij opmerkte dat zijn interesse in de antropologie veel meer pastoraal dan wetenschappelijk was (interview Peters, 22 sept. 1987).

5.5 *verzameling van informatie*

Het verzamelen van informatie is voor een missionaris of zendeling, net als voor iedere onderzoeker, afhankelijk van een mengsel van geluk en vasthoudendheid bij het vinden van geschikte informanten:

"Deze Warsekomen geniet dit grote aanzien niet enkel vanwege zijn vele verwanten, hijzelf is een bijzondere persoonlijkheid met een opmerkelijke intelligentie. Hij is niet enkel vanwege zijn ouderdom, maar juist als kenner der mythen en rituelen een gezag in allerlei zaken. Zijn kennis van de genealogieën van zijn volk is meer dan gewoon, ja uitzonderlijk sterk ontwikkeld. Hij begrijpt bij een onderzoek de zin van de vragen en antwoordt soms zo, dat hijzelf uit een bijzonder geval onmiddellijk de algemene regel afleidt. Zonder vooropgezette bedoeling, maar enkel omdat deze figuur vanzelfsprekend naar voren kwam onder de informanten werd Warsekomen de voornaamste bron van inlichtingen van pater Zegwaard bij diens onderzoek van Sjoeroe. Deze figuur tot informant te hebben was een gelukkig toeval en een waarborg voor de betrouwbaarheid der gegevens. Bij de controle van de gegevens van Warsekomen door de ondervraging van andere informanten bleek, dat maar hoogst zelden een kleine correctie van node was" (Zegwaard/Boelaars 1955: 268).⁽³³⁾

Een zelfde 'geluk' had Boelaars zelf bij de Jaqai. Zoekende naar een tolk, "of beter een jonge kerel die al wat Maleis kende en mij kon helpen de eigen taal van de Mappiërs te leren" (1986: 13), kreeg hij van de dorpschool onder anderen een zekere Jacobus. Deze bleek niet alleen de zoon te zijn van de dorpsraadgever, maar tevens een zwager van één van de oorlogsleiders van het dorp. Later zou hij bovendien de schoonzoon worden van de andere nog overgebleven oorlogsleider van het gebied rond Képi. "Ik zat via hem midden tussen de hoofdfiguren en zo bij de beste informanten" (1986: 13).

Niettemin is het verkrijgen van informatie vaak ook een kwestie van voldoende tijd, wat blijkt uit de volgende anekdote van Peters over Heider, die vrijwel tegelijkertijd met hem voor het eerst onderzoek

33) Warsekomen, de belangrijkste informant van Zegwaard in het dorp Sjoeroe (Asmat) waar hij de meeste van zijn waarnemingen deed, is de leider van de *jō* (mannenhuis) Ar, de numeriek grootste groep in het dorp. Met zijn relatiepatroon dat zich uitstrekt tot buiten het dorp, is hij de machtigste man. Boelaars en Zegwaard duiden ook voor andere dorpen dergelijke machtige mannen aan (1955: 266/8).

deed onder de Dani. Peters spreekt hierbij over het bijwonen van het belangrijkste ritueel van de Dani, het varkensfeest:

"... dat gebeurde nou net zo laten we zeggen om de drie, vier jaar. En precies tussen twee varkensfeesten in: toen Heider kwam was het ene afgelopen, in het gebied waar hij zat, en hij had twee of drie jaar de tijd ..., en hij had zijn hiel en nog niet gelicht of daar gebeurde het volgende varkensfeest. Dus hij heeft dat toen niet meegemaakt. ... Ja, dat is dan ook toevallig, dat je dan net daar tussen in daar aanwezig bent, terwijl ik daar viereneenhalf jaar geweest ben, ik heb het twee keer meegemaakt op verschillende plaatsen, en dan zag ik ook weer verschillende dingen" (interview Peters, 22 sept. 1987).

Qua onderzoekstechnieken verschilt de missionaris of zendeling niet fundamenteel van enige andere etnograaf. Hij loopt rond, al dan niet gewapend met bloknot en - soms - een recorder. Van wat hij ziet maakt hij aantekeningen. Dingen die hij niet begrijpt, bespreekt hij met sleutelinformanten, wiens gegevens hij weer zoveel mogelijk vergelijkt met onafhankelijk verkregen informatie.⁽³⁴⁾ Eén aspect van methodengebruik is vermeldenswaard, daar het waarschijnlijk alleen voor missie en zending tot de mogelijkheden behoorde. Boelaars vermeldt namelijk, dat Meuwese gegevens over het voorkomen van sneljachten in het Mappigebied verzamelde door een questionnaire rond te sturen aan de in het gebied gevestigde *goeroe's* (Boelaars 1981: 7). Ook Van Baal maakt melding van het bestaan van rapporten over de Yéi-nan, geschreven door *goeroe's*, vervaardigd naar vragen gesteld door Verschueren (1982: VIII).

Een complicatie voor de etnografische werkzaamheden van de missionaris of zendeling is, dat hij deze moet doen naast zijn pastorale werk. Alleen Peters was voor zijn onderzoek gedurende een periode werkelijk vrijgesteld van andere werkzaamheden. Boelaars had bij zijn eerste onderzoek naar de Mappi een lichtere taak dan te doen gebruikelijk, namelijk maar zes à zeven dorpen op zijn pastoorspatrouille in plaats van de gebruikelijke vijftintig of dertig (interview Boelaars, 29 sept. 1987). Waarschijnlijk was deze taakverlichting mogelijk door de deelaanstelling die Boelaars had bij het Kantoor voor Bevolkingszaken.⁽³⁵⁾

Peters bevond zich in een gebied, waar de missie nog niet ver doorgedrongen was, en hij was bovendien voor het onderzoek anderhalf jaar lang vrijgesteld van zijn overige taken. Hij heeft dan ook met het oog op het onderzoek vermeden over zijn pastoraal werk te praten:

34) Een verschil wellicht met een full-time onderzoeker is dat deze hierbij, eerder dan de missionaris of zendeling die aangewezen is op zijn schaarse 'vrije tijd', een systematische aanpak kan volgen. In de praktijk van het onderzoek is dit aspect volledig afhankelijk van de medewerking van de onderzochte groep.

35) Voor de zending zijn mij over het onderzoeksverloop minder vergelijkbare gegevens bekend. Dit is ook de reden, dat ik in dit opzicht meer aandacht besteed aan de missie dan aan de zending.

"Je kon niet zeggen, geen missie-Invloed, maar er zat in elk geval geen onderwijzer van de missie. Hoe die invloed loopt, dat weet je toch nooit, mensen komen toch naar Wamena (de hoofdpst; SRJ) en horen allerlei dingen. Maar ik heb daar dus in dat anderhalf jaar, twee jaar dat ik daar zat, geen diensten gedaan. Ik heb niet over mijn geloof of wat dan ook gesproken, om de zaak zo zuiver mogelijk te houden, want je krijgt het toch straks in de verhalen weer terug" (interview Peters, 22 sept. 1987).³⁶⁾

Het belang van vertrouwen hierbij mag men overigens niet onderschatten. Missie en zending lijken - meer dan het bestuur - voor de hand te liggen als instanties die het vertrouwen genieten van de bevolking. De bevolking brengt het bestuur in dit opzicht te veel in verband met aspecten als sanctionering, heffing van belastingen, etc.. Toch is deze negatieve selectie zeker geen automatisme. Niet voor niets wijst Anceaux erop, dat Kouwenhoven en Kabel uit hoofde van hun positie bij respectievelijk bestuur en zending geen gegevens over het voorkomen van - op initiatief van de zending afgeschafte - traditionele waardegoederen konden bemachtigen.

"Een waarneembaar feit is, dat men alles, wat met de traditionele goederen te maken heeft, verborgen houdt voor ieder, die als vertegenwoordiger van de Zending beschouwd kan worden. De bestuursambtenaar wordt kennelijk ook gewantwoord, omdat men zijn standpunt in deze niet kent en een mogelijk ingrijpen vreest. Derhalve is de voorstelling, die men op verzoek geeft, een onjuiste, namelijk precies die, welke, naar men aanneemt, Zending en Bestuur behaagt. Overigens behoeft dit nog geen bewuste poging tot bedrog te zijn, veeleer het spreken van halve waarheden en het verzwijgen van alles, wat men min oirbaar acht" (Anceaux 1957: 313).

Verder dient men te bedenken dat het vertrouwen in missie en zending zelden direct gericht is op de missionaris of zendeling zelf. Ook hier neemt de *goeroe*, continu aanwezig, een duidelijk bemiddelende positie in.

Vertrouwen in de onderzoeker is in eerste instantie een kwestie van een geschikte persoonlijkheid en geschikte omstandigheden. Zo vertelde Peters, dat hij bij zijn onderzoek naar de Dani zijn huis aanvankelijk gevestigd had midden in een vallei - in een naar zijn mening neutrale positie - tussen een aantal dorpen in. Dit bleek een fout. De Dani vernielden het huis verschillende malen, totdat hij zich - door een gelukkig toeval - op uitnodiging van de bevolking kon vestigen in één van de dorpen (interview Peters, 22 sept. 1987). De bevolking had toentertijd bepaald niet veel op met vreemden, en zeker niet met bestuursambtenaren of politie:

"... wanneer ik terugkwam in de vallei, als ik ... een weekeinde in Wamena geweest was, ... dan ging ik zo'n berg op en dan zag ik mijn post liggen ... En dan

36) Ondanks deze voorzorgen registreerde Peters toch één mythe, waarvan hij zelf vermoedde - hetgeen controle bevestigde - dat de verteller duidelijk christelijke elementen (in *casu* het scheppingsverhaal) in het verhaal verweven had (1965: 163/4).

gaf ik altijd zo'n bepaald signaal en dan hoorde ik beneden van *para-éth*, en dan liepen ze niet weg. Zo gauw ze boven iemand zagen, mensen die op het land aan het werken waren, en ze zagen dat politie langskwam, dan waren ze zo verdwenen" (interview Peters, 22 sept. 1987).

Toch wezen zowel Boelaars (interview 29 sept. 1987) als Oosterwal (interview 7 sept. 1988) mij erop, dat hun pastorale rol hen hielp in het contact met vrouwen. Beiden geven aan dat dit voortkwam uit een streven van de vrouwen naar een verbetering van hun positie. De missionaris/zending profiteert hier van de verschillende aspecten van zijn positie: katalysator voor cultuurverandering en onderzoeker van (onder andere) de traditionele cultuur.

Als informanten traden voornamelijk mannen op, en met name - voor kennis omtrent mythen, verhalen en ritueel - de oudere mannen. Jongeren stonden vaak te sterk onder invloed van de school om nog veel kennis te hebben van of interesse voor verhalen. Daarbij kwam, dat in sommige gevallen, als bij de Jaqai, het vertellen het voorrecht was van specialisten, de *aktiaq-wir*, de raadgevers en arbiters van traditie (Boelaars 1981: 197). De geïnteresseerde missionaris of zending had echter altijd - al dan niet via de *goeroe* en de dorpsschool - toegang tot het mannelijk deel van de bevolking voor het verzamelen van informatie. In vergelijking hiermee was de toegang tot vrouwen ronduit problematisch:

"Dat ging moeilijk. Hier en daar wat, maar meestal, zeker met jongere vrouwen, die begonnen dan wat te giechelen. ... Dan draaiden ze zich om en lachten ze tegen elkaar. Met wat oudere mensen? Ja, er zijn best een paar oudere vrouwen, die hebben me verteld, bij voorbeeld ... hoe ze omgingen met ... als ze helemaal geen ruimte kregen bij haar eigen man, of als haar man haar altijd sloeg en kwaad werd. Dat vrouwen dan eigen maatregelen namen, het kind op de rug pakten en dan beiden in een afgrond sprongen. Daar hebben ze me heen gebracht, waar het gebeurde. En zo'n man stond dan te kijk" (interview Peters, 22 sept. 1987).

"Dat was moeilijk, ik zou zelfs voor mijn gebied durven zeggen, dat ik te weinig van het vrouwenleven afwist. Omdat alles wat ik weet, moest ik horen via de mannen. Je kon met de vrouwen niet praten ... Gedeeltelijk een taalkwestie, en ten tweede, het hoorde niet dat een vrouw bij mij zou zijn komen vertellen. Toen ik ook al die huwelijken uitgezocht heb, was een grote moeilijkheid om man en vrouw samen te krijgen, ... dat was heel erg moeilijk. Zoals ik al vertelde, zijn die vrouwen nu wat tot zelfbewustzijn gekomen. Je kunt nu met die vrouwen wel praten. Ik ben bij voorbeeld wel eens een keer bij een bevalling geweest, omdat ik wilde weten wat daar allemaal aan te pas kwam. Maar dat was een gunst, dat ik in dat huis mocht zijn, waar die bevalling plaats had, die dan nog achter een mat gebeurde, hoor. ... Je hebt mogelijkheden als pastoor, daar zouden ze geen enkele leek, zullen we maar zeggen ambtenaar of wat, erbij hebben toegelaten. Je hoorde natuurlijk wel een hele hoop wat er in een dorp aan ruzies of wat dan ook gebeurde, maar verder was het niet veel ... Wèl bij voorbeeld op zanggebied. Ik heb een heel aantal gezangen opgenomen uit de mond van een vrouw, de voorzangster. Daar moest natuurlijk wel mijn tolk bij zitten, maar kijk, zo'n specialiteit kon je nou wel weer van haar loskrijgen. Maar in het gewone leven niet, vooral niet toen je daar in dat gebied nog mannenhuizen en vrouwenhuizen had. Later zijn dat familiewoningen geworden ... Dit vind ik zelf, laten we zeggen, een zwak punt van mijn onderzoek" (interview Boelaars, 29 sept. 1987).

Niet los te zien van het gebruik van informanten is het verzamelen van informatie zelf. Wat is de betekenis voor de informant van het feit dat missie en zending informatie over - met name - zijn traditionele cultuur verzamelen? Een belangrijke rol hierbij spelen Europese referentiekaders, niet alleen bij de onderzoekers, maar ook - er is sprake van een acculturatieproces - bij de informanten. Kamma wijst er niet alleen op dat zowel informant als onderzoeker een subjectiverende invloed uitoefenen bij de informatievergaring (1959: 52), hij stelt ook:

"Niets is voor de zich ontwikkelende en naar nieuwe vormen en normen strevende mens irriterender dan steeds maar weer geconfronteerd te worden met het naar zijn mening primitieve verleden van zijn volk. Hoe recenter dat verleden is hoe meer men zich geprikkeld toont" (1959: 48).

Boelaars merkt op dat het besef, dat de door de missie nagestreefde verandering zo radicaal niet was, lang niet altijd welkom was.

"Bovendien is het merkwaardig, dat de uitleg van onze godsdienst, welke hun opvattingen over collectieve aansprakelijkheid, hun vanzelfsprekende eis, dat een grote schuld alleen door bloed kan gedelgd worden en hun ervaring, dat het herstel van goede betrekkingen bewezen worden door een herleving van de onderlinge betrekkingen, probeert te benutten, aanvankelijk niet begrepen wordt, en eenmaal begrepen niet met instemming wordt aanvaard. Dat God een zelfde spel speelt als zij (de Papoea's; SRJ) in hun adat, haalt God binnen in hun bestel, in hun wereld. En dit is juist wat zij niet wensen; hun wereld is een afgesloten verleden, dat hen arm en dom heeft gehouden. Zij wensen in contact gebracht te worden met een nieuwe wereld. Deze heeft een eigen God en de rijkdommen van het Westen. Voorlopig mogen oude en nieuwe wereld niets gemeen hebben" (1964: 228).

Kamma stelt dat de autochtone bevolking, vooral de meer ontwikkelden en de jongeren radicaal zijn in hun afwijzing van het oude,

"... reden dat de onderzoeker alleen enthousiasme ontmoet bij de oudere generatie waarbij de jongere generatie het gevoel heeft, dat ze in het bestrijden van wat zij ziet als voorbij tijd de onderzoekers als vijanden tegenover zich ziet" (1959: 48).

Kamma heeft dit wel eens 'een muur van niet verstaan van elkaars wereld' genoemd (1953a: 15). Dit is in veel opzichten een zinvolle beeldspraak, daar de Papoea's de beide wereldbeelden op een gegeven ogenblik duidelijk als tegenstrijdig ervaren. Het verwerpen van het oude, van wat men was, en het zich zo voortvarend mogelijk spiegelen aan het nieuwe, is een voor de hand liggend alternatief als men met zijn pogingen tot begrip vanuit de eigen kennis voortdurend stuit op reacties als 'domme Papoea'.

Toch moet ik dit enigszins relativeren. Zo wijst Verschueren erop, dat er onder de jongeren ten minste twee typen antwoorden te onderscheiden zijn op de westerse cultuur. De ene groep verlaat het dorp, verwerpt de oude waarden en keert nooit meer terug. De andere groep verlaat tevens voor enige tijd het dorp, maar aardt in zijn nieuwe

omgeving evenmin. Hij (of zij) keert uiteindelijk terug naar het dorp en past zich daar weer in, zij het met een aangepast verwachtings-, consumptie-, en leefpatroon (1957: 215/7). Verschueren onderschrijft de mening van Lagerberg die ik in het vorige hoofdstuk (pag. 60) citeerde:

"Het is overal duidelijk genoeg te zien ... hoe de Papua zich wel degelijk te weer stelt en zelfs uitwassen als cargo-cults zijn in dezen juist als een gevecht om die oude zekerheden te beschouwen. Het acculturatieproces is daarom een strijd en in wezen een strijd om zekerheden. Het is echter ook daardoor, dat wij met al onze goede wil machteloos hier tegenover staan, want dit gevecht zal moeten worden uitgevochten door de mensen zelf. In deze 'clash of cultures' hebben wij hoogstens een raadgevende en suggererende taak; de einduitslag echter zal afhangen van de meer of mindere vasthoudendheid, waarmee deze volken zich te weer stellen" (Verschueren 1957: 220/1).

Kamma stelt hier echter een duidelijke waarschuwing tegenover:

"De mensen zijn namelijk meesters in het imiteren. Is het na een poos zover, dat men spontaan allerlei uitingen hoort, die ons bekend voorkomen, en in de lijn liggen van wat we zelf hun hebben geleerd, welnu dan is er een behoorlijke dosis zelfkritiek en nuchterheid nodig om te constateren, dat men een verre echo van zijn eigen stem hoort" (1950a: 99).

Van Europese zijde is geen sprake van het voortvarend implementeren van veranderingen, integendeel er lijkt een zekere huiver te zijn voor al te grote vooruitgang:

"Een poging om het sacrale aan hun profane levensvormen te binden schrikt de missionaris af. Een maaltijd in de kerk zou te organiseren zijn, maar hoe zou daar onze eucharistieviering in passen. Zelfs al zou een bepaalde priester daar voor voelen, zijn opvolger zou er niet aan durven denken; collega's in naburige gebieden zouden zich aan het oude houden; de guru zou die pastoor van ketterij verdenken; de bisschop zou moeite hebben deze experimenten toe te staan, juist gezien het conservatieve karakter van een primitief milieu" (Boelaars 1964: 228).

Hier blijkt ook weer hoe nauw verweven het verzamelen van informatie en het gebruik van kennis zijn voor missie en zending. Men kan zelfs stellen dat ze in verschillende opzichten elkaars tegenpolen zijn. Op het moment dat er voor de missionaris of zendeling nog informatie over de traditionele cultuur te verzamelen valt, plaatst zijn dubbelrol in het acculturatieproces hem in een conflictsituatie. Hij wordt als het ware in het conflict tussen de oudere en jongere generatie gezogen, iets dat hij tot iedere prijs wil voorkomen. Dit effect is des te sterker naarmate de gebruikte zendingsmethode intensiever is. Hoe sterker de nadruk is op een diepgaande aanvaarding van het christelijk geloof, des te inconsequenter komt de missionaris of zendeling als onderzoeker over op de bevolking.

5.6 *gebruik van informatie*

In het voorgaande is er voortdurend vanuit gegaan dat kennis niet te scheiden is van kennisgebruik. Hierbij is ook naar voren gekomen dat het verzamelen en verwerken van informatie vanuit missie en zending niet los te zien is van het proces van kerstening van de Papoea's. In deze zin ook is de betrokkenheid van zowel missie als zending bij de etnografische beschrijving van Nieuw Guinea getekend door een aantal spanningsvelden.

- Het meest wezenlijk is de spanning die ontstaat op lokaal niveau, door de als strijdig ervaren processen van cultuurverandering en informatievergaring. Zowel geloofsverkondiging als kennisvorming zijn als doelstelling van missie en zending aan te merken. Zolang de Papoea's hun nieuwe en hun oude wereldbeeld als onverenigbaar blijven ervaren, kunnen noch de missionaris, noch de zendeling zich van de negatieve consequenties van hun dubbelrol losmaken.
- Een tweede aspect is de spanningsrelatie met het bestuur. De relatie tussen missie en zending enerzijds en bestuur anderzijds is ambivalent. Aan de ene kant hebben beide partijen elkaar nodig en onderkennen dit. Aan de andere kant is er een concrete strijdigheid in uitgangspunten, die zowel missie als zending in hun visie op de ontwikkeling van de Papoea's doen twijfelen aan het nut van het handhaven van met name de koloniale verhoudingen. Hierbij zijn vooral na de oorlog conflicten ontstaan.
- Een spanningsveld heeft langere tijd toch ook bestaan rond de figuur van de *amberi-goeroe*. Bij zowel missie als zending kwam de aanstelling van deze *goeroe*'s tot stand door een grotere behoefte aan personeel, een behoefte waarin men nog niet kon voorzien door de opleiding van Papoea's. De steeds verdere uitbreiding van zowel missie- als zendingsterrein vergrootte telkens de rol die deze groep speelde in het acculturatieproces. Deze rol werd eerst na de onafhankelijkheid van Indonesië geleidelijk overgenomen door Papoea's. Dit veranderde echter niets aan de mate waarin de *goeroe* het enige 'middel' bleef voor missie en zending om continu op de hoogte te blijven van hetgeen in de dorpen gebeurde.
- Hoewel men dit in de situatie na de oorlog niet echt meer een spanningsveld kan noemen, is er toch sprake van een duidelijke mijding tussen missie en zending. Wel bestaan er van beide zijden gespannen relaties met de fundamentalistische zendingsbewegingen. Hierbij komt dat een vrij vergaande verdeling van verschillende territoria heeft plaatsgevonden. Dit maakt samenwerking bij het verzamelen van informatie, alsmede het uitwisselen ervan, zeker geen prioriteit. Dit geldt overigens niet alleen voor de verschillende geloofsgemeenschappen, maar ook voor de daarbinnen onderscheidbare congregaties, zendingsverenigingen en -bewegingen. De enige instantie waarin een dergelijke uitwisseling van informatie zich had kunnen ontwikkelen, de Raad voor de Volksopvoeding, heeft gedurende de gehele

periode nauwelijks gefunctioneerd.

Deze spanningsvelden hebben lang niet alle te maken met etnografische beschrijving als zodanig. Wel zijn ze deel van wat men de achtergrond kan noemen van de missionaris of de zending, die zich bezig houdt met etnografische beschrijving. Als subjectiverende factoren geven ze vorm aan de aanwezige wetenschappelijke interesse. De verschillende geloofsgroepen ontlopen elkaar hierin slechts in details.

Een aspect dat in hoofdstuk 2 is aangeroerd, is dat missie en zending zich bij de kennisoverdracht - en dan beperk ik mij strikt tot de etnografische beschrijving - richten op een zeer gemengd publiek. Voor het overgrote deel - professioneel of leek - behoort het publiek tot de eigen kerkelijke gemeenschap, zendingsvereniging of soortgelijke instantie. Er zijn slechts weinigen - Kamma, Verschuieren, Boelaars, Oosterwal - die zich met enige regelmaat via etnologische (antropologische) tijdschriften of monografieën gericht hebben op een vooral wetenschappelijk publiek. Een en ander veroorzaakt een gebrek aan continuïteit. Dit gebrek sluit het bestaan van een wetenschappelijke discussie waaraan enerzijds missie of zending, en anderzijds bestuur, of academische onderzoekers deelnamen, feitelijk uit. De aanwezige wetenschappelijke discussie is sterk op de eigen beroepsgroep gericht. Binnen de beroepsgroep zijn bovendien scheidslijnen te trekken tussen missie, zending en fundamentalistische zending. Binnen deze verschillende geloofsgemeenschappen zijn verdere scheidslijnen aan te brengen tussen de samenstellende congregaties, zendingsverenigingen en -bewegingen. Door de aanwezige gebiedsverdeling, maar ook door de aanwezige spanningen als gevolg van verschillen in uitgangspunten, wisselden deze groepen vooral binnen eigen kring informatie uit. Alleen voor een gebied als de Asmat, waar opeenvolgend twee congregaties actief waren, is er sprake van een gemeenschappelijke wetenschappelijke discussie.

De beslotenheid van de aanwezige wetenschappelijke discussies heeft verdere consequenties voor de waardering van het materiaal door het academisch publiek en voor de continuïteit van de uitwisseling van etnografische informatie met missionarissen en zendingen. Men is zich bewust van het bestaan van een subjectiverende factor, die aanleiding geeft tot enerzijds zeer waardeerende opmerkingen, waarvan eerder in dit hoofdstuk al een voorbeeld gegeven is, anderzijds ook tot kritische opmerkingen als de volgende:

"Het is het boek van een pastor, die zich onafgebroken heeft beziggehouden met de vraag, wat de knelpunten zijn in het leven van de aan zijn herderlijke zorg toevertrouwde mensen.

Het is dit probleem, dat de vorm van het boek bepaald heeft, een vorm die sterk afwijkt van de traditionele etnografie. Zo is het eerst deel gewijd aan de religie, het tweede en derde aan de samenlevingsvormen, terwijl we in het vierde naast een bespreking van de mythologie en tradities, ook een beschrijving aantreffen van het maken van tuinen. Het is een volgorde, die de vakman de opmerking ontlokt, dat het boek hier en daar te achterste voren geschreven is" (woord vooraf, J. van Baal, in: Hykema 1974: v).

Nu is Van Baal vakman genoeg om direct aan te geven, dat het resultaat een 'leerzaam nieuw model van beschrijving' vormt, maar hier is onbedoeld - en voortbouwend op een vermoeden van subjectiviteit - een grens getrokken, die een van het algemene patroon afwijkende studie apart plaatst. Dit zijn grenzen, die de onderzoekers in kwestie als zodanig ervaren (interview Zegwaard/Boelaars, 29 sept. 1987).

"... in de kring van het Binnenlands Bestuur was wel kritiek op de antropologen hoor, ik herinner mij (een bezoek van de resident; SRJ) ... werden alle Europeanen uitgenodigd, zo ook de antropoloog Van der Leeden, die mocht een handje geven en die (assistent of secretaris van de resident; SRJ) vroeg mij op een gegeven moment 'Ja, wat doet u hier eigenlijk, meneer Van der Leeden? Want wat u hier doet, dat doen wij eigenlijk allemaal al veel beter. Eigenlijk heeft uw werk voor ons geen zin'" (interview Van der Leeden, 7 jan. 1985).

BESTUREN EN BESTUDEREN

6.1 *bestuurlijk onderzoek*

Bestuurlijk onderzoek is geen homogeen gegeven, evenmin als 'het bestuur' een homogene categorie is. In hoofdstuk 3 is reeds een overzicht van de bestuursstructuur gegeven. Voor mijn doel is het nuttig te onderscheiden tussen de Diensten van algemeen bestuur en het Kantoor voor Bevolkingszaken, gevestigd in Hollandia, en de bestuursdienst zelf, het binnenlands bestuur. Dit is een onderscheid tussen beleids- en uitvoerend niveau.

De Diensten hadden inzake onderzoek veelal hun eigen verantwoordelijkheid en personeel. Het verrichte onderzoek diende vooral ter voorbereiding of evaluatie van projecten. Het Kantoor voor Bevolkingszaken had - naast een eigen onderzoekstaak - een ondersteunende functie bij onderzoek van derden en een coördinerende taak bij projecten die onderzoek vanuit meerdere Diensten vereisten, zoals onder meer de jaarlijkse rapportage aan de Verenigde Naties.

De bestuursdienst had wat onderzoek betreft uitsluitend een ondersteunende en uitvoerende functie. De lokale bestuursambtenaren - veelal het Hoofd Plaatselijk Bestuur (HPB) - verzamelden gegevens die voor het bestuur van gebied en bevolking van nut konden zijn. Dit

betrof gegevens over de infrastructuur van het gebied, (mogelijkheden tot) economische activiteiten, leefwijze en activiteiten van de bevolking, optredende sociale onrust, etc.. Deze gegevens vonden hun neerslag in periodieke rapporten aan de Resident en aan het eind van een aanstelling in een Memorie van Overgave. Het was gebruikelijk dat men in een Memorie van Overgave ook een beschrijving van de sociale structuur van de lokale bevolking opnam. Een dergelijke etnografische beschrijving nam men vaak vrij letterlijk over uit eerdere Memories, Memories over vergelijkbare gebieden, of uit bestaande (vergelijkbare) etnografische beschrijvingen.

Naast de periodieke verslagen rapporteerde de bestuursambtenaar ten aanzien van incidentele vragen die men hem stelde. Dergelijke vragen kwamen veelal rechtstreeks uit Hollandia via de Dienst Binnenlandse Zaken.⁽¹⁾ Rapportage vond in dergelijke gevallen ook rechtstreeks plaats aan Hollandia. In enkele uitzonderingsgevallen is er sprake geweest van een aparte detachering voor onderzoek (Schoorl, Broekhuijse).

De lokale bestuursambtenaar had tevens tot taak onderzoek van door Hollandia uitgezonden wetenschappelijk ambtenaren mogelijk te maken. Dit hield naast het voorzien in huisvesting, voedselvoorziening, het regelen van vervoer en beveiliging, tevens in dat missionarissen en zendingen, *goeroe's* en kamponghoofden in het onderzoeksgebied op de hoogte werden gesteld van het onderzoek. In een aantal gevallen was men ook behulpzaam bij het selecteren van een onderzoekslokatie.

De uitgezonden 'technici' hadden een positie die vrij onafhankelijk was van het lokale bestuur. Formeel was het Hoofd Plaatselijk Bestuur verantwoordelijk voor alles wat er in zijn bestuursgebied gebeurde, inclusief het aldaar verrichte onderzoek. Hoewel de onderzoeker rekening diende te houden met de wensen van de lokale bestuursambtenaar, rapporteerde hij rechtstreeks aan zijn superieuren in Hollandia. Hij was alleen aan hen verantwoording schuldig terzake van zijn onderzoek. Weliswaar sprekend over een breder takenpakket dan alleen onderzoek, beschrijft Van Amelsvoort een dergelijke structuur voor de gezondheidszorg (schematisch weergegeven, 1964: 70).

In deze studie besteed ik uitsluitend aandacht aan sociaal-wetenschappelijk, met name etnografisch onderzoek. Linguïstisch en demografisch materiaal blijft hierbij buiten beschouwing, behalve voorzover het bijdraagt aan de evaluatie van onderzoeksaanpak en -problemen. Binnen bestuursverband verzamelden vooral de bestuursdienst en het Kantoor voor Bevolkingszaken etnografisch materiaal. In alle gevallen schifte en verwerkte het het Kantoor de verzamelde informatie.

1) Als voorbeelden van dergelijke specifieke opdrachten zijn te noemen: het vervaardigen van woordenlijsten (zowel de standaardlijst uit 1947, als de 'honderd woorden'-lijst uit 1955), de etnografische vragenlijst van Van Emst (1955), vragen over de aard van grondenrechten (voor resultaten hiervan zie Adatrechtbundels 1955), huwelijksgeboden en -verboden (Van der Leeden, Boelaars, e.a. 1955), etc..

Toch zijn dit niet de enige instanties die bij de verzameling van etnografische informatie betrokken waren. Een belangrijke bron is ook - vooral op sociaal-medisch gebied - de Dienst voor Gezondheidszorg. Een aantal gouvernementsartsen heeft uit persoonlijke interesse of in opdracht gegevens verzameld over de Papoea-bevolking (Van Amelsvoort, Van Rhijn, Van der Hoeven, Boelen). Ook namen zij deel aan sociaal-wetenschappelijk onderzoek verricht vanuit het bestuur, zoals het depopulatie-team dat onder de Marind-anim werkzaam was (Veeger, Dorren, Luijken, Bijlmer).⁽²⁾ Gegeven de niet onaanzienlijke werklast van een gouvernementsarts is dit opmerkelijk te noemen.⁽³⁾

Ook de Raad voor de Volksopvoeding deed bij haar bijeenkomsten aanbevelingen voor het verrichten van onderzoek. Zo vermeldt Galis een uitgebreid onderzoek op Noemfoor, waaraan verschillende Diensten meewerkten. Dit onderzoek vond plaats op initiatief van de Raad (interview 23 maart 1989). Hoewel men het nut van de adviezen van de Raad nogal eens in twijfel trok, waren deze adviezen, stelt Lagerberg, wel degelijk aanleiding tot ambtelijk overleg, studies door het Kantoor, en uiteindelijk ordonanties (1962: 58).

Het is moeilijk om voor het bestuursonderzoek meer dan een *ad hoc* doelstelling aan te geven. De afzonderlijke onderzoeken hadden meestal een concreet doel, veelal ging het om bij het besturen van een gebied optredende moeilijkheden. Het is moeilijker een lange-termijn doel naar voren te halen. Dit lijkt zich ook in de bestuursresultaten te weerspiegelen. Lagerberg kenmerkt de resultaten van de bestuursperiode tussen '50 en '62 door een gebrek aan visie. Zo lag bij de economische ontwikkeling het accent vooral op een agrarische markteconomie. De exploitatie van minerale rijkdommen liet men achterwege.

"The construction of a political body such as the New Guinea Council was also retarded; the influence of the colonial past was still tangible, and although the Papuans adjusted themselves very rapidly to the possible outcome of the self-determination process, both approaches - economic selfsufficiency and political self-determination - misfired because of lack of time" (1979: 147).

De vraag is of er gelegenheid was om tot een duidelijke doelstelling te komen. De achtergrond van het bestuurskader was gemengd. Enerzijds

-
- 2) Het depopulatie-team is overigens - evenals het onderzoek dat vooraf ging aan het Nimboran-project - een samenwerkingsproject met de South Pacific Commission. In beide gevallen werd voor bestuurlijk onderzoek externe financieringsbronnen benut (zie tevens hoofdstuk 7).
 - 3) Van Amelsvoort vermeldt het feit dat hij zo'n 160 dagen per jaar tourneerde door het Asmat-gebied (interview 2 juni 1987). Daarbovenop kwam, naast de kliniek in de districtshoofdplaats, ook voor de gouvernementsarts de maandelijkse rapportage richting Hollandia en de rapportage over tournee's. Uit het rapport van het depopulatie-team blijkt, dat de twee direct bij het onderzoek betrokken artsen, Veeger en Dorren, elkaar tijdens het onderzoek tevens afwisselden als gouvernementsarts van Merauke. Overigens zij opgemerkt dat de werklast voor de lokale bestuursambtenaren minstens even groot was.

was er een groep afkomstig uit de vooroorlogse bestuursdienst, gekenmerkt door een strak hiërarchisch kader (interview Lagerberg, 21 mei 1986). Kouwenhoven stelt over het vooroorlogse bestuursapparaat in de Nimboran, dat er geen ruimte was voor inheems gezag gebaseerd op de situatie vóór de pacificatie. Men zag de Papoea's als niet in staat tot het uitoefenen van autoriteit. Wat er onderkend werd aan politieke organisatie werd gezien als onverenigbaar met bestuurlijke opvattingen (1956: 60; vgl. Van Baal 1989: 571). Veel van dergelijke opvattingen leefden nog in het begin van de jaren vijftig, getuige ook de eerder aangehaalde woorden van Van Baal (pag. 47).

Anderzijds was er de generatie bestuurders van na de oorlog, veelal zonder ervaring met het Nederlands-Indische bestel:

"Over geheel Nieuw Guinea werd met een nieuw en indrukwekkend elan gewerkt. Het was niet alleen (inter)nationale druk van buitenaf, maar ook geestdrift, vaart en visie van binnenuit, die in snel tempo een periode van kolonisering omzetten in een fase van dekolonisering" (Pouwer 1987: 126).

Pouwer wijst hier op een geleidelijk optredende attitude-verandering bij het bestuurskader en daarmee op een veranderende interesse voor etnografische informatie. Bekeken moet worden of de resulterende ambiguïteit in de bestuurlijke opvattingen niet remmend heeft gewerkt op een systematische bestudering van Nieuw Guinea.

6.2 *het Kantoor voor Bevolkingszaken*

In algemene zin zijn de taken van het Kantoor al in eerdere hoofdstukken aan de orde gekomen. In de praktijk waren de taken weliswaar zeer veelzijdig, maar in niet onbelangrijke mate administratief.⁽⁴⁾ Een van de omvangrijkste taken was het jaarlijks terugkerende verslag aan de Verenigde Naties. Het Kantoor had in deze een vooral coördinerende functie: het bracht de afzonderlijke verslagen van de verschillende Diensten bijeen, voegde ze aaneen tot een tekst en verzond deze naar Den Haag. Daar vervaardigde men het definitieve rapport en deed dit aan de Verenigde Naties toekomen.

De Bruijn had, als Hoofd van het Kantoor, tevens tot taak dit verslag bij de Verenigde Naties te presenteren. Zijn reizen naar de Ver-

4) Ook hadden de wetenschappelijk ambtenaren van het Kantoor, allen academici, een taak bij het scholen van bestuurskader. Deze taak groeide in omvang toen het bestuur midden jaren vijftig - naar Australisch model - begon met het geven van een beroepsopleiding voor Europees middenkader. Deze administratief ambtenaren (AA's) stoomde men - uitgezonden vanuit Nederland na hun H.B.S. of Gymnasium-examen - te Hollandia in een jaar klaar voor taken in het binnenlands bestuur. De cursus voorzag buiten Maleis, strafrecht en volksrecht, in etnografische kennis van Nieuw Guinea en de beginselen van de antropologie. De AA's liepen daarna nog een jaar stage op een bestuurspost, alvorens zelfstandig als bestuursambtenaar inzetbaar te zijn. Na drie jaar aanstelling zond men een aantal AA's terug naar Nederland voor het versneld doorlopen van een relevante academische opleiding.

enigde Staten zijn in enkele gevallen ook gebruikt om lezingen te houden over het Nederlandse beleid inzake Nieuw Guinea. Tevens lijken er contacten te zijn gelegd voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek.⁵⁾ Ook ten aanzien van de South Pacific Commission had het Kantoor een representatieve taak. De afvaardiging naar de vergaderingen van deze instantie bestonden vaak uit enkele Papoea's, vergezeld door een ambtenaar van het Kantoor.

Voorts traden ambtenaren van het Kantoor desgewenst op als begeleiders van buitenlandse bezoekers die door Nieuw Guinea reisden. Men ving vanuit het Kantoor ook de academische onderzoekers op, begeleidde hen naar hun onderzoekslokatie en introduceerde hen aldaar. Daarnaast diende het Kantoor, als beheerder van een bibliotheek en archief met gegevens over de autochtone bevolking, als vraagbaak voor allerhande problemen vanuit het bestuur. Dergelijke vragen konden variëren van simpele feiten als het tijdstip van de eerste constatering van lepra in de Argoeni-baai, naar typisch bestuurlijke problemen, zoals het uitkeren van kinderbijslag voor adoptieve kinderen van Papoea-politieambtenaren.

Tot de administratieve taken van het Kantoor behoorde buiten de eerder genoemde taken tevens het lichten van wetenschappelijk (met name etnografisch) interessante informatie uit de bestuursrapporten.⁶⁾ Indien nodig deed men over deze gegevens bij de betreffende bestuursambtenaar navraag, of verrichtte men vanuit het Kantoor nader onderzoek.

In het verlengde hiervan deed men vanuit het Kantoor onderzoek, zowel op eigen initiatief, als ook in reactie op bestuurlijke problemen en vragen. Dit onderzoek was zonder meer de meest in het oog springende activiteit van het Kantoor. Dit geeft toch een waarschijnlijk vertekend beeld van de rol van het Kantoor bij het verzamelen van etnografische informatie.

Eind 1951, begin 1952, startte men twee onderzoeken direct uitgaande van het Kantoor. Het betrof de bestudering van het Mimikagebied door Pouwer en de bestudering van de Westkust van Sarmi door Van der Leeden. Elk van deze twee onderzoeken resulteerde in een aantal korte nota's en een dissertatie. Hierbij bleek ook meteen een nadeel, verbonden aan de benutte opzet. De tijdsduur die verliep tot het verschijnen van de definitieve verslagen was te lang. Tussen de aanvang van het onderzoek en het verschijnen van de dissertatie verliep in beide gevallen ongeveer vier jaar. Een dergelijk lange cyclus strookte niet met de behoeften van het bestuur (interview Grootenhuis, 2 mrt. 1989).

5) Broekhuijse verwijst in dit verband naar de betrokkenheid van De Bruijn bij de Harvard-Peabody expeditie naar de Baliem vallei (1967: 7).

6) Het is onduidelijk of hier enig systeem in zat. Ik heb geen richtlijnen hiervoor kunnen vinden, en navraag in de interviews heeft evenmin veel bruikbare gegevens opgeleverd. Waarschijnlijk speelde men vanuit de verschillende Diensten potentieel interessante informatie door aan het Kantoor.

Daarbij kwam dat het resultaat niet bij voorbaat aansloot op wat het bestuur ervan verwachtte. De bedoeling was in beide gevallen dat de onderzoeker een verslag uitbracht betreffende het gehele onderzochte gebied. Van der Leeden's dissertatie, waarin hij zijn verslag toespitste op case studies van een tweetal dorpen in het Sarmi-gebied, riep dan ook het nodige commentaar op:

"... ik moet zeggen dat Van der Leeden zich wel heel erg sterk op kleine groepen geconcentreerd heeft, ik was niet erg gelukkig met die dissertatie. Ik had graag meer overall informatie gehad, wat je wel vindt in de dissertatie van Pouwer, die zich wat dat betreft verder uitstrekt. Van der Leeden richtte zich sterk op een paar kleine groepen, dat is wel erg leuk, maar je kon er bestuurlijk maar erg moeilijk mee uit de voeten" (interview Van Baal, 4 juni 1986).

Hoe breed de opdracht ook was, en deze gaf in Van der Leeden's geval naar zijn eigen zeggen weinig beperkingen (interview Van der Leeden, 7 jan. 1985), er bleef de restrictie dat het eindresultaat, waaronder in dit geval de dissertatie viel, voor het bestuur bruikbaar moest zijn.

De voornaamste verandering die na deze eerste ervaringen met bestuurlijk onderzoek plaatsvond, was een bekorting van de onderzoeksperiode. Latere onderzoeken zouden meestal niet meer dan enkele maanden vergen. Tevens was er niet langer sprake van onderzoek dat primair inventariserend van karakter was. Wel bleven de opdrachten meestal breed en informeel geformuleerd (interview Grootenhuis, 2 mrt. 1989), maar men stuurde de onderzoekers toch met een bepaalde reden naar het onderzoeksgebied.⁽⁷⁾ De onderzoeksresultaten verschenen dan meestal kort daarna in de vorm van een ambtelijke nota. Galis tekent hierbij aan dat voor het uitwerken van de overige onderzoeksgegevens lang niet altijd voldoende tijd beschikbaar was (interview 23 mrt. 1989).

De onderzoeksrol van het Kantoor was al met al zeker niet vrij, en verminderde allengs, mede door een grote werklust en beperkte mankracht. Eén en ander werd geformaliseerd toen het Kantoor bij de herstructurering van het bestuur, die na het vertrek van Van Baal als gouverneur in 1959 plaatsvond, zijn onafhankelijke status verloor. Voorheen ressorteerde het Kantoor als adviesorgaan rechtstreeks onder de Gouverneur, na 1959 ging het op in de Dienst Binnenlandse Zaken.

De reacties op deze verandering zijn zeker niet eensluidend:

"Wij vonden dat eigenlijk normaal zo. Wij waren natuurlijk allemaal BB-ers (Binnenlands Bestuur, SRJ) geweest, Van Baal, Vic de Bruijn en ik. ... We hadden een eigen begroting toendertijd ... Wij waren officieel vanaf het begin adviseurs aan de gouverneur ... als er bepaalde moeilijkheden waren, dan konden wij advies

7) Om enkele voorbeelden te noemen: Galis deed onderzoek naar de mogelijke vorm van herstelbetalingen voor landverlies in de regio Humboldt-baai, en later samen met De Bruijn naar de bekeringsbeweging in de Ilaga-vallei; Van Logchem deed onderzoek naar de mogelijke oorzaken van de opstand aan de Wisselmeren, en naar diverse bestuurlijke problemen aan de Argoeni-baai; Grootenhuis deed onderzoek naar de ontwikkeling van politieke partijen onder de stedelijke Papoea's.

aan hem geven, dat liep dan meestal wel trapsgewijs ... Maar we hoorden toch wel tot het bestuur, meen ik, we leunden aan tegen het BB" (interview Galis, 23 mrt. 1989).

"Vroeger was er een gezegde: Hollandia is Hollandia en Nieuw Guinea is de rest. Wat allemaal die functies van die kantoren waren, dat werd bekookstofd in Hollandia, bestuursambtenaren, maar zeer zeker de antropologen van het Kantoor voor Bevolkingszaken, die stonden daar wat buiten in de tijd van Van Baal. Toen Van Baal wegging .. van het Kantoor voor Bevolkingszaken ... toen kwam er wat meer nadruk op toegepast onderzoek" (interview Van der Leeden, 7 januari 1985).

"Er was een grote afstand tot de mensen van het bestuur ... Er was geen sprake van dat we daarmee op dezelfde golflengte zaten. Er werd diep op ons neergekeken, op de manier waarop vaker op sociale wetenschappers wordt neergekeken. Het is absoluut niet zo dat, omdat het Kantoor in die organisatie zat, de mensen die daar werkten zich ook deel voelden van die organisatie" (interview Grootenhuis, 2 mrt. 1989).

Deze fragmenten laten scheidslijnen zien, die zowel tussen het Kantoor en het bestuur als binnen het Kantoor zelf lopen. Deze scheidslijnen hangen in belangrijke mate samen met hoe men over het Kantoor en zijn functie dacht.

Aan het eind van hoofdstuk 3 heb ik op twee dingen gewezen: enerzijds dat het Kantoor voor Bevolkingszaken binnen het bestuur een 'niche' schiep voor de etnoloog/antropoloog, anderzijds dat het simpele bestaan van het Kantoor geen antwoord vormde op de belangentegstelling tussen wetenschappelijk onderzoek en bestuur. De vraag is hier of een dergelijk antwoord zich in de praktijk van het Kantoor wel gevormd heeft.

Laat ik beginnen met op te merken dat het Kantoor in toenemende mate is gaan functioneren als een strikt ambtelijk, hiërarchisch apparaat. Geen van de mensen die ik gesproken heb, met uitzondering van Van Baal en Galis, had eigenlijk inzicht in wat er gebeurde met de informatie die men verzamelde. Rapportage geschiedde aan het hoofd van het Kantoor. Men beschikte slechts incidenteel over gegevens betreffende wie verder geraadpleegd werd en wat er met het rapport geschiedde. Ook de formele contacten van het Kantoor tot de overige Diensten, missie en zending verliepen via het hoofd van het Kantoor en hierin bestond tevens slechts weinig inzicht.

"... het gebeurde meermalen, dat het hoofd van het Kantoor, De Bruijn of Grader, of ik zelf ook, werd uitgenodigd ... bij de Gouverneur en dan kon hij je dus rechtstreeks vragen stellen, of hij kon zelf dingen naar voren brengen. ... die bevoegdheden zijn teruggedraaid, een aantal jaren later. Toen is het Kantoor gesteld onder de Dienst van Binnenlands Bestuur en konden wij niet meer rechtstreeks rapporteren" (interview Pouwer, 9 mrt. 1988).

"Dat liep via het hoofd van het Kantoor, de Adviseur voor Bevolkingszaken, en wat hij deed met de rapporten die wij bij hem aanbrachten, dat weet ik niet. Het is best mogelijk dat dat veel systematischer ging dan wij dachten. Maar het was in elk geval niet zo, dat je als onderzoeker aan tafel kwam te zitten met degene die belangstelling had voor je onderzoeksresultaten, en dat je daar eens over van gedachte wisselde. Daar was geen sprake van" (interview Grootenhuis, 2 mrt. 1989).

Van Baal vermeed, zowel als hoofd van het Kantoor, als later als gouverneur, dit soort situaties ook zorgvuldig:

"... je moet die dingen van de veldwerker van het Kantoor niet ineens doorspelen, degene die door moet spelen moet de baas zijn. Die moet zeggen 'dat is mijn bestuurlijk oordeel daarover'. Vandaar dat het hoofd van het Kantoor voor Bevolkingszaken ook altijd een bestuursambtenaar is geweest. ... een man die ook de bestuurlijke verantwoordelijkheid kent. Na mij was het Grader, daarna Vic de Bruijn ... Als je in het veld zit, dan ben je beperkt tot dat veld, en ben je daar veel, te veel mee bezig. Als er dan van bovenaf een maatregel moet komen, dan moet die komen van lieden die daar wat vrijer tegenover staan ... Dat waren bovendien allemaal jonge jongens, op hun eerste turf in de tropen. Die moet je niet loslaten om zonder meer te adviseren. Die moeten toch eerst ... wat ervaring hebben opgedaan met wat er zo gebeuren kan" (interview 4 juni 1986).

De feitelijke route die informatie nam, was dat het Kantoor de verzamelde informatie omzette in adviezen. Deze werden op een hoger niveau weer omgezet in beleidsvoornemens en vloeiden zo als ordonnanties weer terug naar het niveau van lokaal bestuur. Wat er was aan contact tussen lokaal bestuur en het Kantoor was incidenteel en vaak op individuele basis, of betrof zeer concrete schriftelijke vragen en antwoorden.⁸⁾ Er was in slechts zeer beperkte mate sprake van doorspelen van informatie naar lokaal niveau. Lagerberg stelt hierover:

"Niks, niks. Ook ... nota's als die van Pouwer, die heb ik pas gevonden toen ik op het kantoor in Mimika arriveerde, en niet eens omdat ze daar achtergelaten waren, maar omdat ze toevallig in het archief zaten. Maar wat Pouwer eigenlijk gedaan heeft moest ik achterhalen bij ... de missionarissen" (interview 21 mei 1986).

Deze informatie-terugvoer was ook van invloed op de beeldvorming die over het Kantoor bestond onder het bestuurskader. Hoewel er niet sprake was van echt negatieve meningen rees wel de vraag of het iets bijdroeg aan het bestuur.

"... de gegevens van het onderzoek kwamen natuurlijk niet alleen te voorschijn uit Bevolkingszaken, want daar had je bij wijze van spreken de systematische antropologen zitten. De ontwikkeling van het land en het rekening houden met die culturen, dat was een zaak van de controleurs binnenlands bestuur ... Het feitelijk gedrag van bestuursambtenaren moest noodzakelijkerwijze een ander gedrag zijn dan dat van antropologen. Een antropoloog identificeert zich met de situatie en laat zich als het ware niet in met de morele of toekomstkwalificaties van zo'n situatie. Een bestuursambtenaar laat zich in met dezelfde gegevens, maar is wel degelijk gehouden om binnen de grenzen van een bepaald beleid zijn acties te bepalen. Dus er was tussen de antropologen van Bevolkingszaken en het binnen-

8) In concreto spreek ik hier dus niet van publikaties, zoals artikelen en dissertaties, door afzonderlijke onderzoekers van het Kantoor. Deze waren vanzelfsprekend ook voor de bestuursambtenaar toegankelijk, mits hij zich daarvoor interesseerde en de moeite nam eraan te komen.

lands bestuur om praktische redenen nogal wat afstand" (interview Broekhuijse, 16 mrt. 1989).

In feite nam het Kantoor gezien vanuit het bestuur 'zichtbaar' een aparte positie in. Dit idee was ook niet geheel vreemd binnen het Kantoor zelf:

"Toen Pouwer afscheid nam, hield ie een toespraak, waarin hij zei dat het de taak van de onderzoekers was te fungeren als het geweten van het bestuur. Nou, dat was het maar net: het bestuur had niet gevraagd om een geweten en wilde met dat geweten helemaal niet lastig gevallen worden" (interview Grootenhuis, 2 mrt. 1989).

Het waren vaak kleinigheden die een dergelijk beeld verder in de hand werkten. Zo had Van der Leeden informatie, die hij had ontvangen over een wraakactie in West-Sarmi (1955c), uit een oogpunt van bescherming van zijn informanten niet doorgegeven aan het bestuur. Een protest hierover van de lokale bestuursambtenaar naar Hollandia wees men aldaar van de hand, ondanks het feit dat men een dergelijke wraakactie normaal gesproken behandelde als een strafbaar feit (interview Van der Leeden, 7 jan. 1985).

Debet aan dit 'isolement' van het Kantoor is ook de samenstelling ervan. Hoewel het Kantoor begon met een kern van oudgedienden (Van Baal, De Bruijn, Grader, Galis), waren veel van de later aangestelde wetenschappelijk ambtenaren (Pouwer, Van der Leeden, Anceaux, Van Logchem, Zwart, etc.) direct afkomstig van de universiteit. Door veranderingen in het academisch bestel hadden zij ook niet langer een algemene bestuursopleiding (Indologie), maar een gespecialiseerde vorming (antropologie, linguïstiek, demografie). Hoewel zij allen gedurende hun verblijf een grote vertrouwdsheid opdeden met het bestuurswerk, waren zij - zoals Broekhuijse hierboven ook al signaleerde - in hun prioriteiten academici.

Het Kantoor was feitelijk in de getoonde belangstelling maar zeer ten dele een bestuursinstantie, hetgeen dieper ging dan uitsluitend beeldvorming van buitenaf. Dit blijkt ook duidelijk uit de lijst van desiderata die Pouwer in 1961 voor antropologisch onderzoek in Nieuw Guinea formuleerde (1961a: 23/4). Hoewel het artikel uit een optiek van cultuurvergelijking is geschreven, is het toch opmerkelijk dat het enige aspect van cultuurverandering dat Pouwer concreet vermeldt de bestudering van integratie en desintegratie van zeer kleinschalige gemeenschappen is. Voor het overige gaat de aandacht uit naar het in kaart brengen van de culturele verscheidenheid in Nieuw Guinea en een structurele beschrijving van de aldaar aangetroffen kleinschalige gemeenschap. Dit waren aspecten die ook ten grondslag lagen aan Van Baal's nadruk op de bestudering van de 'witte plekken' op de etnografische kaart van Nieuw Guinea. Het is echter maar zeer de vraag of dit bestuurlijke prioriteiten waren. Zeker vormden ze geen afspiegeling van de concrete opdrachten waarmee men onderzoekers van het Kantoor het veld in stuurde.

Ook Grootenhuis bevestigde mij (interview 2 mrt. 1989), dat de discussie die Pouwer ingezet had over begrippen als losse structuur, ambilinealiteit, etc., de wetenschappelijke interesse op het Kantoor sterk bepaalde. Publikaties vanuit deze groep onderzoekers, zoals het overzicht van onderzoek gepresenteerd bij het Pacific Science Congress in 1957 (Kantoor voor Bevolkingszaken 1959), de polemiek tussen Pouwer en Van der Leeden in de Bijdragen (Van der Leeden 1960; Pouwer 1960a, 1960b), overzichtsartikelen van de hand van Pouwer (1961a, 1961b), maar ook dissertaties uit deze periode lijken dit beeld te onderschrijven.

Het Kantoor speelde zonder meer een belangrijke rol binnen het bestuursapparaat van Nieuw Guinea, het had omvangrijke administratieve taken, en een adviesfunctie ten aanzien van zowel beleid, als concrete problemen. Deze formeel omschreven taken vervulde het probleemloos en competent. Er was echter een tweede zijde aan het Kantoor: het was een direct onder de Gouverneur ressorterende onderzoeks- en adviesinstantie. Het had in deze zin een onafhankelijke positie ten opzichte van de bestuursdienst. In dit opzicht is het Kantoor vooral door Van Baal optimaal benut.⁽⁹⁾

Het aanstellingsbeleid van het Kantoor weerspiegelde de dubbele taakstelling en voorzag in een wetenschappelijk geschoolde top geselecteerd uit het bestuur, en kaderpersoneel met een vooral academische achtergrond. De autonome positie van het Kantoor en de samenstelling van het personeel ontwikkelden de interesse binnen het Kantoor vooral in een beschrijvend-vergelijkende richting, en enigszins weg van de voor een bestuurlijke instantie meer voor de hand liggende interesse voor cultuurverandering. In die zin heeft het Kantoor wellicht teveel een niche gevormd voor antropologen, hetgeen een optimale afstemming van etnografische informatievergaring en bestuurlijke interesse verhinderde.

6.3 *de bestuurlijke niche*

Bestuurlijk onderzoek betrof veelal korte-termijn werk, zoals het verzamelen van bevolkingsgegevens, of het beantwoorden van concrete vragen.⁽¹⁰⁾ Langduriger onderzoeksopdrachten, die enkele maanden uitvoering vergden, verrichtte in hoofdzaak het Kantoor voor Bevolkingszaken. De enige uitzonderingen hierop zijn Schoorl en Broekhuijse. Van Baal stelt hierover dat hij ook binnen het bestuur mensen wilde hebben met

9) Lagerberg typeert Van Baal's aanpak van de bevolkingspolitiek als het meest wetenschappelijk gefundeerd (1962: 203) van alle gouverneurs, maar ook bepaald door een sterke persoonlijke visie (1962: 95). Op veel plaatsen blijkt dat Van Baal een sterke persoonlijke bemoeienis had met het beleid in Nieuw Guinea.

10) Dit onderzoek maakte deel uit van de routine van het bestuurswerk. Aan de aard van de verzamelde informatie is in het begin van het hoofdstuk al gerefereerd. Tenzij expliciet anders vermeldt, ga ik er vanuit dat de onderzoeksomstandigheden en -problemen hiervoor niet wezenlijk verschilden van overig bestuurlijk onderzoek.

'kennis van zaken' (interview 4 juni 1986).

De onderzoeksopdrachten betroffen in vrijwel alle gevallen bestuurlijke problemen, of problemen die missie en zending graag door het bestuur opgelost zagen. Dergelijke problemen hadden veelal als gemeenschappelijke noemer in het gebied voorkomende sociale onrust, of een potentieel gevaar voor het optreden van spanningen als gevolg van (te) snel optredende veranderingen. Van Logchem geeft voor zijn onderzoek in de Argoeni-baai de volgende achtergrond:

"Aanleiding tot deze opdracht was de door het plaatselijk bestuur te kennen gegeven wens nader geïnformeerd te worden over bepaalde verschijnselen en problemen die zich in het district Argoeni-baai voordeden. In verband hiermee werden als object van onderzoek in het bijzonder in de aandacht aanbevolen het instituut van de bruidsprijs, de 'houding van de bevolking tegenover het westen' en de activiteiten van shamanen in connectie met gesignaleerde cargo cult verschijnselen" (1963: 9).

Al eerder is aangegeven dat de formulering van opdrachten voor ambtenaren van het Kantoor veelal ruim en informeel was. Dit gold ook voor Broekhuijse, die de zeer algemene opdracht ontving de 'taal en cultuur van de Dani' te bestuderen (interview 16 mrt. 1989). Toch kon een opdracht ook heel expliciet zijn, hetgeen gold voor de beide onderzoeken die Schoorl verrichtte in respectievelijk Sorong en het Moejoe-gebied:

"Dit onderzoek (in het Moejoe-gebied; SRJ) zal gegevens dienen te verschaffen over:

- a) de hoofdzaken der sociale structuur, te weten verwantschapsterminologie, verwantschapsstructuur en erfrecht;
- b) het grondenrecht;
- c) de territoriale organisatie met gegevens over de omvang van en het leiderschap binnen deze territoriale groepen;
- d) de oorzaken van bestuurlijke moeilijkheden;⁽¹¹⁾
- e) de mogelijkheden tot doorbreking van de heerschappij van het schelpengeld;
- f) de mogelijkheden en moeilijkheden verband houdende met de invoering van een ontwikkelingsplan.

De heer Schoorl zal zich daarbij eigen arbeidsterrein dienen uit te zoeken in overleg met de betrokken onderafdelingschef. Hij dient wel te beseffen dat intensief onderzoek binnen enkele dicht bij elkaar wonende groepen hem het basismateriaal dient te verschaffen over een meer uitgebreid terrein. Een afgeronde etnografie wordt van hem niet verwacht, wel echter een voorlopig rapport, dat bij kan dragen tot ons inzicht in de oorzaken der hier door het Bestuur ondervonden moeilijkheden" (1954: 1).

11) Als zodanig geeft het rapport (1954) aan: dorps- en schoolabsenteïsme; arbeids- en permanente migratie; gebrek aan enthousiasme onder de jongere Moejoe voor tuinbouw; schade aangericht door het houden van varkens in de kampong; terugloop van de bevolking; de geringe invloed van de *kepala kampong*. Opmerkelijk is het feit dat de opdracht niet rept over het optreden in het gebied van een *cargo-cult*, overgevaaid uit Merauke. Schoorl stelt, dat deze en eerdere bewegingen (1951/52) niet als problematisch in bestuursrapporten vermeld stonden (interview 17 apr. 1989).

In deze opdracht liggen duidelijke accenten bij de bestudering van de sociale structuur, bestuurlijke problemen en veranderingsprocessen. Men liet de onderzoeker wel vrij in de opzet van zijn onderzoek, maar veel minder in het schrijven van zijn rapport.

Overigens waren de mogelijkheden tot het ontwikkelen van eigen initiatieven voor onderzoek gering. Zo dienden bestuursambtenaren hun patrouille-activiteiten te beperken tot het hen toegewezen gebied. Deze order was in bestuurlijk opzicht zeer zinnig. Kwam iemand in ongepacificeerd gebied in moeilijkheden, dan had dit uit precedents-overwegingen vaak een strafexpeditie tot gevolg. Dergelijke acties zag men als nadelig voor de verdere openlegging van het gebied. Uit dezelfde overwegingen reageerde het bestuur meestal negatief op eigen initiatieven van missie of zending.

In stedelijke gebieden was dit werken op eigen initiatief wat makkelijker. Voorbeelden zijn het onderzoek van Pouwer onder de Toegoneezen in Hollandia (1962b), en Broekhuijse's onderzoek naar de economische gebondenheid aan Hollandia van de aldaar - voornamelijk zonder verblijfsvergunning - verblijvende Papoea's. Het onderzoek naar stedelijke Papoea's bleef echter gedurende deze hele periode eerder uitzondering dan regel.⁽¹²⁾

De tijd beschikbaar voor onderzoek was meestal kort, op zijn hoogst enkele maanden, hetgeen betekende dat men ook vaak gebruik maakte van reeds aanwezige kennis. Dit kon rapporten betreffen van eerdere bestuursambtenaren, die men in de hoofdplaats van het district aantrof. Het kon echter ook kennis van de aanwezige missionarissen of zendelingen zijn. De relatie tussen bestuur, missie en zending is in het vorige hoofdstuk reeds aan de orde gekomen. Daarbij heb ik erop gewezen dat deze informatie-uitwisseling vaak sterk afhankelijk was van persoonlijke relaties. Officiële, formele kanalen, waarlangs een dergelijke uitwisseling kon plaatsvinden, ontbraken.

Officiële voorschriften omtrent de handelswijze van de bestuursambtenaar ten aanzien van missie en zending zijn niet aanwijsbaar, maar er is wel een veelvoud aan meningen hierover:

"Als je ook onderzoek deed daar, dat gold voor iedereen, dan kreeg je altijd de

12) Overigens wijzen zowel Grootenhuis als Broekhuijse erop dat het bij onderzoek naar de stedelijke Papoea's om een vrijwel onverkend gebied ging. Hoewel er enig kleinschalig onderzoek gepleegd was naar voedingsgewoonten en levensonderhoud van de stedelijke Papoea's (Galis 1952, Lucas 1953, Huizenga 1958), was de kennis omtrent deze bevolking en haar levenswijze anno 1960 nihil (interview Grootenhuis, 2 mrt. 1989; interview Broekhuijse, 16 mrt. 1989). Dit is opmerkelijk daar Van Baal het onderzoek naar de autochtone stedelijke bevolking in het tweede deel van zijn biografie aanmerkt als "een vast nummer ... op het programma van mijn kantoor voor bevolkingszaken" (1989: 258) en het omschrijft als een desideratum (1989: 293). Hoewel het Kantoor voor Bevolkingszaken soms het uitvoerend orgaan is voor dit onderzoek, zijn de opdrachten afkomstig van het lokale bestuur, de Dienst Binnenlandse Zaken, de Dienst voor Gezondheidszorg en de Raad voor de Volksopvoeding. In paragraaf 8.4 kom ik hierop uitgebreid terug.

raad mee, 'denk erom dat je niet met missionarissen en zendingen praat', dat kon alleen maar maskerend werken ..." (interview Lagerberg, 21 mei 1986).

"Het verschil katholiek/protestant, dat speelde in Nieuw Guinea een grote rol, en dat was gezien de situatie in het veld ook wel reëel. Zending en missie zijn nou eenmaal kleine koninkrijkes op zich, waar het bestuur ook het nodige mee te stellen heeft. In een onderzoeksgebied moet je een positie gaan innemen, waarbij je enerzijds tracht je zelfstandigheid te bewaren ten opzichte van het bestuur en anderzijds ten aanzien van missie of zending, dat is uiterst belangrijk" (interview Pouwer, 3 mrt. 1982).

Dergelijk scherpe formuleringen zijn typisch voor de situatie van begin jaren vijftig. In de interviews met mensen die eerst in de tweede helft van de jaren vijftig naar Nieuw Guinea kwamen, ontkent men meestal het bestaan van dergelijke adviezen. Alleen indien de relatie tot missie of zending ten koste ging van het bestuurswerk of de verhouding tot de bevolking, waarschuwde men van bovenaf (interview Dubbeldam, 28 apr. 1988).

Het gebrek aan tijd had een tweede belangrijke consequentie: men had geen gelegenheid om zorgvuldig contact te leggen met de bevolking en de onderzoeker zat vaak vast aan de identificatie die de bevolking bij het eerste contact maakte. Hierbij ervaart de onderzoeker de identificatie met het bestuur begrijpelijk als nadelig en mijdt deze zoveel mogelijk.

"... wanneer daar een ambtenaar van de landbouwdienst of van het bestuur langs kwam en een tournee maakte, dan had hij dragers nodig. Dan werd er gevraagd naar dragers tegen betaling, dat kon gebeuren. Als antropoloog ... was je daar doodvoorzichtig mee. Dat ging vooral niet in de vorm van een boodschap aan een dorpshef in de vorm van 'ik heb zoveel man nodig daarvoor ...'. Dat deed je op een andere manier: 'zijn er mensen geïnteresseerd om met mee te gaan daarvoor, tegen die-en-die betaling?'. ... Je was dus aan de ene kant gouvernementsantropoloog en je probeerde aan de andere kant niettemin op de geïkete manier zoals een antropoloog te werk gaat, vooral niet helemaal geïdentificeerd te worden met name met de overheid of iets van dien aard" (interview Van Logchem, 2 juli 1987).

Het is echter de vraag of dergelijke voorzorgsmaatregelen per definitie zinnig waren. Ook Schoorl wijst er op dat hij voornemens was zijn eigen bestuursgebondenheid zo min mogelijk naar voren te brengen. Een officiële ontvangst van bestuurs- en missiezijde bemoeilijkte dat echter. Terugziend wijst hij op twee aspecten: (1) de identificatie met hetzij missie/zending, hetzij bestuur was voor een blanke in die situatie onvermijdbaar; dit was alleen op lange termijn te rectificeren; (2) de identificatie van de onderzoeker met een bestuursambtenaar met het daaraan verbonden gezag werd ook geaccepteerd door het lokale bestuurs- en missiepersoneel, hetgeen deels bepalend was voor hun bereidheid aan het onderzoek mee te werken (1967: 179).

Toch zijn dit afwegingen die voor iedere onderzoekssituatie verschillend zijn. Schoorl trof in het Moejoe-gebied meer missie- en bestuurspersoneel aan dan Van Logchem in de Argoeni-baai. Ook voor Pouwer is de afweging anders geweest: hij zat gedurende drie jaar in

hetzelfde gebied en kon zich de luxe veroorloven een eigen identiteit op te bouwen tegenover de bevolking. Broekhuijse had een tweeledige opdracht: hij diende orde en rust in de Baliem-vallei te handhaven en tevens de cultuur van de aldaar wonende Dani te bestuderen. Beide elementen bleken niet verenigbaar. Omdat juist oorlogsvoering zo'n centraal thema in de Dani-cultuur vormde, was het niet doenbaar dit tegelijkertijd te bestuderen en het optreden ervan te voorkomen.

De verslaglegging, onder meer van etnografisch materiaal, was het begin van een vrij omvangrijke procedure:

"Het vermelden van etnografische informatie in je regelmatige rapporten, daar kreeg je commentaar op. Procedure: ik maakte een rapport en dat moest je altijd indienen met een half wit vel, iedere pagina, dat was het formaat. Dat ging naar je controleur, die zette er kanttekeningen bij, het ging naar je resident en die zette er ook weer kanttekeningen bij. Als het interessant was dan ging zo'n stuk naar Bevolkingszaken, die zetten er opmerkingen bij, en dan kreeg je het op een gegeven moment weer terug. En dat gebeurde regelmatig eigenlijk. Ook de survey's, die questionnaires, daar heb ik wel reacties op gehad ... deels schriftelijk ... dat was wel stimulerend" (interview Dubbeldam, 28 apr. 1988).⁽¹³⁾

De verslaglegging bleef overigens in de meeste gevallen bij een rapport. De mogelijkheden voor verdere publikatie van een etnografisch verslag waren niet groot. Voor de meeste bestuursambtenaren geldt, dat als ze al publiceerden, dit slechts incidenteel gebeurde.⁽¹⁴⁾

Bestuursambtenaren konden ook niet makkelijk iets aanvangen met het door hen verzamelde materiaal. De drempels hiervoor waren vrij hoog:

"Toen heb ik aan Grader⁽¹⁵⁾ gevraagd wat ik nou zou kunnen doen, en die zei 'schrijft u eens een monografie.' Ik vond dat toch een moeilijk woord. En toen

13) Op het bestaan van deze respons van bovenaf hebben meerdere mensen mij expliciet gewezen, en ze is als zodanig ook vaak zichtbaar in archiefstukken.

14) Enigermate illustratief hiervoor is de samenstelling van de Adatrechtbundels 1955. De bundel bevat 114 artikelen. De samenstelling van de bundel geschiedde door overname van fragmenten uit rapporten en bestrijkt slechts de periode tot 1954. Tweederde hiervan (76 bijdragen) is geschreven in de periode 1950/54. De 38 bijdragen van vóór 1950 zijn alle geschreven door bestuursambtenaren. Dit betreft 19 auteurs, waarvan één persoon vaker dan drie maal geciteerd wordt. Na 1950 vallen de auteurs uiteen in twee categorieën: bestuursambtenaren (20 auteurs met 66 bijdragen) en medewerkers van het Kantoor voor Bevolkingszaken (5 auteurs verantwoordelijk voor 10 bijdragen). Van beide categorieën worden drie personen meer dan drie maal geciteerd. Het beeld is veel onevenwichtiger wanneer men uitsluitend let op de langere bijdragen (meer dan 5 pagina's). Van de in totaal 27 langere bijdragen zijn er 13 afkomstig van vóór 1950 (met een gemiddelde lengte van 7,2 pagina's). Van de bijdragen van na 1950 zijn er 4 afkomstig van bestuursambtenaren (gemiddelde lengte 7 pagina's) en 10 van medewerkers van het Kantoor (gemiddelde lengte 17,3 pagina's). Vergelijken met de bijdragen van vóór 1950 is er een sterke terugloop in het aantal bestuursambtenaren waarvan langere stukken geciteerd wordt, ten koste van de vlotjds onderzoekers van het Kantoor.

15) Ch.J. Grader volgde in 1952 Van Baal op als Hoofd Kantoor voor Bevolkingszaken.

heb ik nog eens gevraagd, hoe ik veldonderzoek kon doen, maar ja, dat was allemaal maar lastig. Zo waren er nog een paar mensen. En dat is op zich natuurlijk een verkeerd teken, dat ... bestuursambtenaren met zoveel aarzeling daar naar toestapten om eens te kijken wat ze konden doen" (interview Lagerberg, 21 mei 1986).

De Diensten en met name het Kantoor waren de enige instanties die tijd en geld beschikbaar konden stellen voor onderzoek en voor het te schrift stellen van de verzamelde informatie. Als zodanig waren zij, zeker tot aan het eind van de jaren vijftig, de enige arbiter voor het verzamelen van etnografisch materiaal.

Al eerder is erop gewezen, dat hoewel sprake was van een interesse van bovenaf voor etnografische informatie, er - ondanks de hierboven vermelde respons - slechts weinig terugvloeyde naar het lokale bestuursniveau:

"Dat was een beetje een rare zaak eigenlijk. Er bereikte ons niks van die kant. Dat zat niet in de gewone bestuurskanalen ... Ik denk ook dat het bestuurlijk niet echt interessant was voordat Van Baal kwam. Men was geïnteresseerd in rust en orde, in economische opbrengst, in politieke troebelen, want dat leefde heftig natuurlijk, maar men was niet geïnteresseerd in de adat, in de Papoea-bevolking als zodanig" (interview Lagerberg, 21 mei 1986).

De discussie over de etnografische beschrijving van de Papoea's strekte zich niet uit tot het lokale bestuursniveau. Wat maakte het dan toch interessant voor ambtenaren van de bestuursdienst om etnografische informatie te verzamelen, hierover rapporten op te stellen en deze door te sturen naar hun superieuren en naar belangstellende instanties in Hollandia?

Hierboven is er al op gewezen, dat er slechts weinig mogelijkheden waren voor de individuele bestuursambtenaar om zelf iets met het verzamelde materiaal aan te vangen. Dit kan dus geen factor van betekenis zijn. Evenmin is het te zien als een middel om kritiek te leveren op het beleid van Hollandia. Hoewel hiervan duidelijke voorbeelden aan te wijzen zijn (Broekhuijse 1960a: 34/48; Lagerberg 1959: 29/35), gingen de mogelijkheden tot kritiek niet ver en moest men er mee oppassen (interview Broekhuijse, 16 mrt. 1989; interview Grootenhuis, 2 mrt. 1989; interview Lagerberg, 21 mei 1986). Verzamelen van etnografische informatie was weliswaar een onderdeel van de bestuurstaak, maar dat verklaart niet waarom dergelijke informatie vaak zeer interessant is en een allesbehalve routinematig karakter draagt. Hierbij zal de toenemende belangstelling voor de Papoea's een rol gespeeld hebben. Het is inderdaad zo dat, zoals Pouwer in een eerder citaat ook stelt, er sprake was na de oorlog van een veranderende attitude binnen de bestuursdienst.

Wat ook indirect een bijdrage geleverd kan hebben, is het carrière-aspect waar onder meer Schoorl aandacht voor vraagt: de concurrentie voor hogere posities (1967: 174). Rangschikking voor bevordering geschiedde buiten het aantal dienstjaren tevens aan de hand van het conduite naar gedrag en prestatie. Hoewel Schoorl er mij op wees dat

het (kunnen) verzamelen van etnografische informatie in dit opzicht slechts voor een zeer klein aantal functies binnen het bestuursapparaat als een voordeel te zien is (interview 17 apr. 1989), werkt dit - onbedoeld - ten voordele van het verzamelen van etnografische informatie in een situatie waar bevordering schaars en zeker geen automatisme is. In dat opzicht kunnen uitzonderlijke opdrachten, zoals Schoorl en ook Broekhuijse die kregen, ook een belangrijke rol spelen, of als zodanig te zien zijn (interview Lagerberg, 21 mei 1986).

6.4 *het verzamelen van informatie*

Tot nu toe heb ik slechts incidenteel stilgestaan bij de aard van het verzamelen van informatie door het bestuur. Primair moet ik er op wijzen, dat dit lang niet altijd even succesvol geschiedde. Zo constateert Elmborg:

"... the last controleur of Ayamaru complained in 1955 about 'the rigorous patriarchal system' shared alike by the population and the lower civil servants ('bestuursambtenaren'). He does not question the nature of this coincidence nor does he give details of the 'patriarchy' which he makes appear excessive" (Elmborg 1966: 21).

Elmborg, die zelf tot geheel andere conclusies komt, wijst erop dat dergelijke 'misverstanden' in de wereld kunnen komen doordat men te vaak uitsluitend bij de man, het 'gezins'hoofd, informeerde naar diens verwantschappelijke relaties, daarbij tevens aannemende (a) dat hij afstamming traceerde, en (b) dat hij dit patrilineair deed.

De Europese ambtenaren van bestuursdienst beschikten over het algemeen over een academische opleiding, of een gerichte beroepsopleiding. Hierbij had een deel reeds tijdens hun opleiding scholing in methoden en technieken van sociaal-wetenschappelijk onderzoek ontvangen. Aanvullend gaf het Kantoor voor Bevolkingszaken - ter stimulering van systematische verzameling van etnografische informatie - stencils uit met een methodendictaat en een beknopte tweedelige handleiding voor onderzoek van de hand van Pouwer (1954a). Voorts hanteerde het Kantoor hulpmiddelen als de vragenlijst van Van Emst (1955), die niet alleen verwezen naar deze handleidingen, maar die tevens zelf voorzagen in strakke aanwijzingen omtrent de te onderzoeken materie.

Voor de beschrijving van de werkwijze in het veld hanteer ik een citaat uit Galis' proefschrift, daar diens onderzoek met een duur van een paar maanden - in perioden van telkens enkele dagen uitgesmeerd over drie jaar - waarschijnlijk nog het meest representatief is voor bestuurlijk onderzoek.

"De werkwijze was aldus, dat ik in ieder dorp begon met een huis-aan-huis bezoek om de namen en de leeftijden, sexe en eventuele verwantschapsrelaties van eventuele bewoners te noteren. Nadien maakte ik van enkele grote 'gezinnen' genealogieën, en aan de hand daarvan noteerde ik de verwantschapsterminologie. Verhalen over de 'oorsprong' der familie, vroegere woonplaatsen, enz., kwamen

dan meestal los; en zo kwam men weer op grond- en of visserij-kwesties, geboorte, huwelijks- en begrafenisgebruiken, het voormalige tempelwezen, de kostbaarheden, enz. ... Dat de resultaten van een onderzoek, dat over enige jaren verspreid, tussen het normale kantoorwerk door verricht moest worden en in totaal slechts een achttal weken geduurd heeft, niet anders dan hoogst fragmentarisch kunnen zijn, spreekt vanzelf" (Galís 1955: 5/6).

Ook Pouwer in zijn eerder genoemde handleiding adviseert het gebruik van de alhier geschetste aanpak. Men dient echter eerst een globaal inzicht in de dorpsleven te verkrijgen (1954a dl. II: 3/4). Wel waarschuwt Pouwer voor een te voortvarend gebruik van de huis-aan-huis aanpak, daar ze voor de bevolking tevens associaties heeft met de inning van belastingen, etc. (1954a dl. II: 6). Overigens beperkte een dergelijke genealogische registratie zich niet tot etnografisch onderzoek. Ook de gezondheidsdienst benutte de methode bij inentingscampagnes, bij voorbeeld voor framboesia (interview Van Amelsvoort, 2 juni 1987).⁽¹⁶⁾

Al eerder is kort stil gestaan bij één van de problemen van het bestuurlijke veldwerk, de identificatie van onderzoeker en bestuursambtenaar. Hierbij is opgemerkt dat dit binnen het bestuursonderzoek een onoverkomelijk probleem was, niet zozeer vanwege het bestuurlijke karakter van het onderzoek, als wel vanwege de tijdsdruk waaronder men het onderzoek uitvoerde. Zo onderzocht Van Logchem in een periode van vier maanden 23 dorpen. Dit dwong hem zijn hele methode aan te passen aan een beperkt verblijf. Hij omschreef het effect als volgt:

"Het viel me eerlijk gezegd mee. ... Zeker de allereerste keer dacht je bij jezelf: 'Hemel, hoe zou dat uitwerken in vredesnaam'. Het druist eigenlijk een beetje tegen de spelregels in, die je geleerd had ... over het werkzaam zijn als antropoloog ... En ik moet zeggen, het viel mee, het kan, maar het heeft zijn beperkingen zonder enige twijfel" (interview Van Logchem, 2 juli 1987).

Deze beperkingen zijn door Schoorl opgesomd in een artikel over antropologie in de bestuursdienst (1967). Hij formuleert een viertal vereisten voor het welslagen van korte-termijn onderzoek, die ik hier in een voor mijn doeleinden iets geëigender volgorde weergeef:

- persoonlijke ervaring van de onderzoeker, hetzij in de zin van eerdere onderzoekservaring, hetzij in de zin van ervaring met de te onderzoeken problematiek of het onderzoeksterrein;
- toegang tot archieven en documenten;
- beheersing van een contacttaal, zowel door onderzoekers als onderzochten;

16) Deze registratie ging verder dan alleen maar aantekenen wie men een injectie gaf. Omdat de behandeling voor succes de gehele groep en al haar contacten diende te omvatten, moest de arts enigszins kunnen inschatten of iedereen in het dorp ook inderdaad verschenen was. Tevens diende hij met het oog op herbesmetting contacten met andere, nog niet bestreken, dorpen te achterhalen, desnoods buiten het bestuurlijk bereik (interview Van Amelsvoort, 2 juni 1987).

- een zekere rijpheid van de regio voor dit type onderzoek (1967: 176/8).

Het eerste punt spreekt voor zichzelf, het is in wezen het onderkennen van het optreden van *culture shock* en het minimaliseren van tijdverlies hierdoor. Binnen de bestuursdienst voegde men de nieuwbakken ambtenaar bij zijn eerste plaatsing meestal als assistent aan een meer ervaren persoon toe. Op vergelijkbare wijze liepen de administratief ambtenaren na hun opleiding een jaar stage. Hoewel een bestuursambtenaar dus niet per definitie onderzoekservaring opdeed, werd hij wel grondig bekend gemaakt met het onderzoekstereïn en de -problematiek. Waarschijnlijk als gevolg van de grote werklast en de kleine staf waren dergelijke voorzorgsmaatregelen zeldzamer bij het Kantoor voor Bevolkingszaken. Zo zond men Van Logchem direct na aankomst in Nieuw Guinea uit om onderzoek te doen naar de achtergronden van de opstand aan de Wisselmeren eind 1956 (interview 2 juli 1987).

Aan het tweede punt is in dit hoofdstuk al herhaalde malen aandacht besteed. Schoorl merkt over zijn onderzoek onder de Moejoe in 1954 op, dat hij te Tanah Merah zelfs nog inzage kon hebben in archieven van vóór de oorlog inzake het gebied (1967: 177). Hoewel uitgebreide gegevens hierover ontbreken, lijkt het toch niet zo te zijn dat iedere districtshoofdplaats consequent een eigen archief bijhield. De meeste bestuursambtenaren hadden vooral de beschikking over de Memories van Overgave van hun directe voorgangers. Een uitputtend archief bestond slechts in Hollandia.

Bij vrijwel alle bestuurlijk onderzoek is de gebruikte taal het Maleis geweest, een zowel voor de onderzoeker als onderzochte vreemde taal. Alleen de langduriger onderzoeken van Pouwer en Van der Leeden zijn als uitzonderingen te beschouwen. Zij hadden door de duur van hun onderzoek de gelegenheid te komen tot een passieve beheersing van de taal. In sommige gebieden als de Wisselmeren en het Centrale Bergland bracht het gebruik van Maleis afhankelijkheid van een tolk mee. Tolken vond men via de lokale bestuursambtenaar of - in de meeste gevallen - via missie of zending. In gebieden langs de kust met een langere bestuurservaring, of in gebieden waar arbeidsmigratie voorkwam, sprak een deel van de bevolking Maleis.

In gevallen dat de onderzoeker direct met de bevolking Maleis kon spreken, leidde dit toch tot de selectie van bepaalde categorieën informanten. Het meest direct contact had men met de groep jongens die onderwijs genoten en met mannen die in de steden gewerkt hadden. Het contact met oudere mannen verliep via hen. Alleen Van Logchem en Galis hadden, respectievelijk aan de Argoeni- en de Humboldt-baai, de ervaring dat de beheersing van het Maleis vrij algemeen was.⁽¹⁷⁾ In alle

17) Galis wijst er echter op dat men ook dan nog niet uit de problemen was, "daar de ouderen - de informanten bij uitstek - om redenen van verschillende aard in vele gevallen latente obstructie voerden ten aanzien van het verschaffen van inlichtingen, of - indien zij wel hielpen - allerlei tegenstrijdige verklaringen gaven" (1955: 224).

gevallen was er sprake van een slecht en slechts incidenteel contact met vrouwen, Van der Leeden wijst hier zelfs expliciet op (1956: 2/3). Redenen hiervoor waren de taal - vrouwen beheersten slechts zelden Maleis - en de sterke man/vrouw scheiding in de Papoea-samenlevingen. Dit laatste maakte dat ook meisjes, die veelal wel enige scholing ontvangen hadden, over het algemeen moeilijk toegankelijke informantes waren. Meestal waren oudere vrouwen nog het best te benaderen door de - uitsluitend mannelijke - onderzoekers.

Het vierde aspect wat Schoorl aanroert, de rijpheid van de bevolking, is het meest interessante. Wat Schoorl hier bedoelt, is zeer scherp verwoord door Watson, die zijn verrassing beschrijft met de verandering die hij aantrof in het dorp in de Oostelijke Hooglanden van Nieuw Guinea, waar hij uiterst moeizaam zijn eerste onderzoek deed:

"Meeting villagers today, an inquisitive outsider would quite likely feel relatively little frustration. They would probably find his questions comprehensible, even interesting. They would grasp at once his lack of background and need of explicitness. If they wanted to, some of them could explain to him the premises he must recognize in order to understand their answers. They could talk to him, and he might therefore never realize what it was like before, for them to talk with strangers" (1972: 191).

Tien jaar eerder slaagde Watson er maar nauwelijks in de bevolking te overtuigen van de zin van zijn vragen, en het verkrijgen van antwoorden was een uiterst bewerkelijk en geduld vergend karwei. Bij zijn retourbezoek was er niet alleen sprake van bereidheid tot antwoorden, maar ook van beginnend begrip voor wat hij kwam doen.

Daar het bestuurlijk onderzoek zich beperkte tot onder bestuur staand gebied, was er in vrijwel alle gevallen enige rijpheid. De meeste Papoea's hadden wel enig idee over wat een blanke was, zij het dat dit geen erg grote variatie kende. Pouwer omschrijft zeer treffend de problemen die hij ontmoette bij zijn introductie bij de Mimika:

"I took this opportunity to deliver an address. I tried to drive home the point that I was neither a District Officer nor a missionary, nor a trader. To them I must have looked like a foreign no-man, for the position of anthropologist was as unknown to them as it is to large number of civilized people. I translated my speech from Dutch into Malayan ... the District Officer, ..., translated the speech into a simpler version of Moluccan Malayan. His Mimika interpreter then proceeded to translate both translations into the Mimika language. Finally, it was up to the chiefs and their followers to render the address, considerably watered down and distorted by three translations, into their classification of foreigners. They then provided the fourth translation in succession. Small wonder their response to my presence could best be described as follows: 'Let us be polite, but not commit ourselves. Wait and see.'" (Pouwer 1968: 12).

Pouwer doorliep hierna classificaties als bestuursambtenaar, als getrouwde missionaris, en tot slot als een veredelde klerk. Dit proces voltrok zich in wisselwerking met zijn werkwijze, en de door hem gestelde vragen. De Mimika verloren daarbij niet uit het oog, dat de aan Pouwer verstrekte informatie ook na diens onderzoek consequenties zou kunnen

hebben (zie 1968: 14/20). Pouwer beklemtoont dat de onderzoeker niet alleen informatie van zijn informanten vertaalt, maar dat zijn informanten hem zelf ook 'vertalen' (1968: 20).

Dit 'vertalingsproces' verliep lang niet altijd probleemloos. Zo is Van Logchem's onderzoek aan de Argoeni-baai aanleiding geweest tot enige sociale onrust in een overigens door het onderzoek niet bestreken gebied. In afwachting van de komst van Van Logchem was men daar zelf gaan zoeken naar 'geslachtsnamen'. Men had besloten deze 'oude namen' maar weer in gebruik te nemen. De verwerping van door de missie gegeven namen werd mede gezien als een uiting van anti-missie sentiment (Hansen 1960b). Een tweede voorbeeld is een aantekening van Boendermaker over een verkenningstocht uitgevoerd door Schoorl:⁽¹⁸⁾

"De controleur te Mindiptana deelde mede, dat de in de vorige verslagen vermelde ongeregeldeheden in de voetheuvels van het Sterrengebergte, welke ontstonden als gevolg van de voorbereidingen van de patrouille Schoorl, en ook door de patrouille zelf, thans met een groot varkensfeest te Iklan werden besloten. Wel kwam een boodschapper vertellen dat er geen nieuwe patrouille in de Ok/Sibilvallei zou worden toegelaten, men zou bomen op de bivaks laten vallen enz.. De reden is dat de patrouille de normale economische verhoudingen verstoord heeft; door het uitdelen van bijlen, kapmessen en andere waardevolle artikelen werden arme mensen rijk en rijke mensen zagen de waarde van hun schelpenbezit gedeprimeerd. Deze bedreiging is wel iets waar een toekomstige expeditie ... rekening mee dient te houden. Doch vermoedelijk zal de hebzucht het wel weer van het isolationisme winnen" (1956. 2).

Overigens is 'rijpheid' een tweesnijdend begrip. Een toenemende kennis van de koloniale samenleving betekende niet automatisch dat de Papoea's ook makkelijker te benaderen waren. Zo ondervond Schoorl bij zijn introductie in Sorong toch meer moeilijkheden dan elders. Enerzijds associeerde men hem minder met het bestuur, anderzijds was er naar zijn mening een groter wantrouwen tegenover buitenstaanders in deze stadssamenleving (interview Schoorl, 17 apr. 1989). Om vergelijkbare redenen gaf Grootenhuis bij zijn onderzoek naar de stedelijke Papoea's de voorkeur aan het hanteren van een vrij gesprek boven een vaste vragenlijst als onderzoeksmiddel (1961a: 2).

6.5 *het blikveld van een Januskop*

In de voorgaande paragrafen heb ik op verschillende plaatsen gewezen op scheidslijnen die door het bestuur heenlopen. Om te beginnen is er een onderscheid tussen een generatie bestuursambtenaren van vóór de

18) Deze tocht, door Schoorl in opdracht van het bestuur in Hollandia uitgevoerd, diende als een verkenning van de mogelijkheden voor de aanleg van landingsbanen in de Ok/Sibilvallei ten behoeve van de in 1959 gehouden Sterrenberg-expeditie (Schoorl 1955). Hoewel er al eerder contacten met bevolking waren geweest, stond het gebied nog niet onder bestuur.

oorlog en één van na de oorlog. De laatste groep kwam in dienst van het koloniaal bestuur vanuit een samenleving waarin het kolonialisme een steeds geringer rol ging spelen. Voorts is er een scheidslijn te trekken tussen het Kantoor voor Bevolkingszaken en de bestuursdienst in het algemeen. Dit onderscheid is niet zo heel erg bevreedend en berust op het verschil in taakstelling tussen onderzoeks- en uitvoerende instanties. Tenslotte is er een onderscheiding te zien binnen het Kantoor zelf, die toch het best te relateren is aan de tweeledige functie van het Kantoor zelf. Enerzijds is er sprake van een duidelijke functie in termen van informatie-verzameling, onderzoek en de hieraan verbonden administratie. Anderzijds maakte de directe plaatsing onder de Gouverneur de mogelijkheden en verantwoordelijkheden van het Kantoor groter en gaven het een beleidsadviserende functie. Dit was ook aanleiding tot een gescheiden aanstellingsbeleid: het hoofd van het Kantoor kwam uit de bestuursdienst, het wetenschappelijk kader miste deze achtergrond.

Al deze scheidslijnen zijn terug te voeren op de aanwezige bestuurlijke infrastructuur. Toch weerspiegelen ze ook naar mijn mening een ambiguïteit die dieper lag (vgl. Van Baal 1989: 223/7, 289/91, 294/5). Hoewel Pouwer het bestuursbeleid in de periode na de oorlog als dekoloniserend kenschetst (1987: 126), bleef Nederlands Nieuw Guinea toch een koloniale maatschappij met een strakke hiërarchie, een sterk bureaucratisch karakter, en een overheersende nadruk op 'goed bestuur'. Dekolonisatie was zeker geen allesoverheersende attitude.

Als voorbeeld kan een citaat van Broekhuijse over het functioneren van de Adviserende Raad voor Hollandia dienen:

"Het was opvallend te zien, hoe enthousiast de autochtone leden opveerden, en aan de discussie deelnamen, wanneer er een doodenkele keer iets van hen ter sprake kwam ... Kasiepo heeft bij de behandeling van de kwestie 'volkswoningen' wel eens gevraagd, wat hij en de zijnen daar eigenlijk mee te maken hadden. Het antwoord kwam prompt: ter gelegener tijd zouden hij en de zijnen daar ook kunnen wonen. Dat is een antwoord op raciaal aspect van de zaak, maar niet op de eigenlijke vraag: wat het belang is van de autochtone groep om over dit soort kwesties, die voor hen niet inurgent en onbelangrijk zijn, mee te praten" (1960a: 152).

In dit citaat komt naar voren dat men Papoea's niet echt als een deel van de 'lokale politiek' zag. In belangrijke mate bleven zij een 'bestuurlijk probleem'. In feite was de benoeming van autochtone leden in de Adviserende Raad ook meer een politiek gebaar. De meeste vraagstukken die in de Raad behandeld werden, betroffen geen belangen van de Papoea-bevolking.⁽¹⁹⁾ Voorzover dergelijke problemen summier aan de orde kwamen, was de invalshoek over het algemeen voor hen oninteressant (1960a: 152).

19) Eerder in zijn rapport over de stedelijke Papoea's wijst Broekhuijse er al op dat als van de ongeveer tienduizend Europeanen één procent op de hoogte was van de levensomstandigheden van de Papoea's in Hollandia, dit ruim bemeten was (1960a: 50/1).

In de bestuurlijke praktijk is een sterke scheiding tussen beleid en bestuur zichtbaar. Ter illustratie hiervan kan dienen de wijze waarop Broekhuijse de beleids-, bestuurs- en autochtone opties voor het vraagstuk van de migratie naar de stedelijke gebieden schetst:

"De meningsvorming omtrent het migratie-vraagstuk moet zijn uitgangspunt vinden in het welzijn en de ontwikkeling van de autochtone bevolking en de situatie waarin de bevolking zich bevindt. Elke andere benadering raakt verward in het verlangen om tot een perfecte administratie, c.q. wetgeving te komen, waardoor het vraagstuk wel verhevigd wordt, maar geen koers zet naar een oplossing. De fundamentele vraag waarvoor de autochtone bevolking staat is: hoe zij aan de haar bij herhaling toegezegde ontwikkeling en meerdere welvaart geraakt" (1960a: 34).

Het effect was een impasse. De strijdigheid tussen beleids- en bestuurs-opties voorkwam enige positieve ontwikkeling. Er bestonden bestuurlijke bepalingen die het de Papoea's verbod permanent in Hollandia te blijven, maar men hanteerde deze willekeurig. Het resultaat was dat vrijwel iedere Papoea illegaal in Hollandia verbleef (interview Broekhuijse, 16 mrt. 1989), en daar voortdurend in een sfeer van rechtsonzekerheid verkeerde (1960a: 35).

Deze tweeslachtigheid strekte zich ook uit tot de bestuurlijke materiaalverzameling die ik onderscheid van een beleidsmatige vraag naar informatie, gericht op bij voorbeeld het opzetten van ontwikkelingsprojecten. Zoals al eerder opgemerkt betrof de materiaalverzameling in hoofdzaak bestuurlijke problemen. Deze problemen waren voornamelijk van het soort waarop men via een waarschuwing of politie-optreden geen greep kreeg, of waarvan men het vermoeden had dat dit averechts zou werken. Voor de rest handelde men naar eigen goeddunken. In dit opzicht kon het bestuurlijk belang zelfs beperkend gaan werken op het verzamelen van informatie. In het voorgaande is er op gewezen dat de onderzoeksoopdracht van Schoorl in het Moejoe-gebied zich niet uitstreckte tot de aldaar optredende *cargo-cults*. Dit kan het gevolg zijn van gebrekkige informatie, er zijn echter ook aanwijzingen dat dit het gevolg was van een ver doorgevoerde voorzichtigheid:

"Er was zeker belangstelling voor van de zijde van het Kantoor, er werd wel gevraagd om erop te letten en beschrijvingen te geven ... De bestuurlijke reactie was een beetje van ... je moet er niet te veel aandacht aan geven, want ... als je dat al te serieus gaat nemen, dan wakker je dat alleen maar aan. In het algemeen was men voorzichtig. ... Maar het bestuur was er wel een beetje kopschuw van ... er is inderdaad weinig of geen concreet onderzoek naar geweest. Enerzijds omdat het bestuur er niet om vroeg, anderzijds omdat in de gebieden waar wij zelf zaten nauwelijks bewegingen waren" (interview Pouwer, 9 mrt. 1988).

De bestuurlijke ambigüiteit ten aanzien van onderzoek weerspiegelt het *ad hoc* karakter van bestuurlijk onderzoek. Dit geldt zowel voor de strikt bestuurlijke vraag naar informatie, als voor de beleidsvraag. Men kon weliswaar niet zonder onderzoek, maar doeleinden op lange termijn waren niet ontwikkeld. Dit had ook gevolgen voor de ge-

publiceerde resultaten. In het merendeel van de publikaties lag de nadruk op beschrijving van de sociale structuur. Het meeste onderzoek was en bleef bij gebrek aan andere richtlijnen inventariserend van aard. Hoewel men in bijna alle studies ingaat op problemen van cultuurverandering, is de meest consequent gevoerde wetenschappelijke discussie toch die omtrent verwantschaps-, en huwelijksstructuur. Deze discussie draait om het zoeken van alternatieven voor de lineage-modellen van verwantschap. Dergelijke modellen blijken door de overwegend kleine groeps-grootte van Papoea-samenlevingen in Nieuw Guinea slecht toepasbaar. Zoals al gesteld, was deze wetenschappelijke discussie sterk verweven met de wetenschappelijke interesse van het Kantoor voor Bevolkingszaken.⁽²⁰⁾

Inzake de interesse voor cultuurverandering kan men nauwelijks spreken van een gemeenschappelijk doel. Een voorbeeld is de scherpe scheiding die bestaat in denken en handelen tussen 'oud' en 'nieuw', 'traditioneel' en 'westers', 'eigen' en 'vreemd'. Zo noemt Pouwer in zijn dissertatie het effect van vorming van gescheiden toepassings-sferen van westerse en traditionele elementen bij de Mimika (1955: 251 e.v.). Hetzelfde aspect is herkenbaar in de schets die Schoorl geeft van het verwachtingspatroon dat de jongere Moejoe's koesteren van het ontwikkelingsplan voor de regio (1957: 230). Ik kan meer voorbeelden citeren, soms vaag, soms heel duidelijk (Dubbeldam 1964: 298/302; Galis 1955: 224; Kouwenhoven 1956: 152 e.v.; Pospisil 1978: 103/5), alle refereren echter aan hetzelfde thema, maar een echte discussie ontbreekt.⁽²¹⁾ Kenmerkend werkt iedere schrijver dit op zijn eigen specifieke wijze uit zonder referentie aan anderen.

Dit is maar een beperkt voorbeeld. De effecten van een toch vrij eenzijdige belangstelling zijn echter op meer plaatsen zichtbaar. Door de gerichtheid op sociale structuur - en de beperkte duur van veel onderzoek - heeft de interesse zich vaak toegespitst op het lokale gebeuren. Zo is er relatief weinig bekend over (handels)contacten die voor de pacificatie bestonden tussen verschillende groepen. Alleen voor het gebied van de Boven-Tor en het binnenland van Sarmi is bij voorbeeld bekend dat vrijgezellen hierbij een belangrijke rol speelden (Van der Leeden 1956; Oosterwal 1961). Ook hier zoekt men vergeefs naar een wetenschappelijke discussie van enige betekenis.

Toch beperkte de invloed van het bestuur zich niet tot het aan- of afwezig zijn van een mening over onderzoek. Het is dan ook

20) Een vergelijkbare discussie over de waardering van verwantschapsmodellen heeft zich ontwikkeld ten aanzien van Papua New Guinea en Australisch Nieuw Guinea. Deze discussie over de toepasbaarheid van Afrikaanse verwantschapsmodellen in Nieuw Guinea ontstond in 1962 naar aanleiding van een artikel van Barnes. Van Nederlandse zijde heeft alleen Pouwer hier aan deelgenomen (1964, 1966). Een samenvatting van de discussie is te vinden in De Lepervanche 1967 en Strathern 1968.

21) Uitzonderingen hierop zijn te vinden in Van der Kroef 1957, 1959; Zegwaard 1954c; Van der Schoot 1969: 133.

belangrijk niet over het hoofd te zien dat het bestuur alomtegenwoordig was. Onderzoek verrichtte men in grote lijnen niet zonder voorkennis van het bestuur. Tevens vereiste het op belangrijke punten medewerking van het bestuur. Hoe marginaal vaak ook, onderzoek vond plaats in de context van het koloniaal bestuur. Deze context speelde een actieve of passieve rol in het onderzoek: een actieve rol in de zin dat een onderzoeker afhankelijk was van de bestuurlijke infrastructuur voor zijn levensonderhoud, een passieve rol in de zin dat de onderzoeker zich doelbewust lieerde of distantieerde van de bestuursaanwezigheid. Dit aspect is in het eerste hoofdstuk al omschreven in het kader van de directe randvoorwaarden. De bestuurlijke infrastructuur, de bijdrage die de bestuursdienst leverde aan onderzoek, de voorzieningen die het trof voor de onderzoeker, maar ook de controle die het uitoefende op de handel en wandel van personen, dit alles creëerde een afhankelijkheidsrelatie tussen onderzoek en bestuur.

Deze afhankelijkheid is in vrijwel iedere onderzoekssituatie merkbaar aanwezig, maar verschilt toch ook wezenlijk in sterkte en resulterende beperkingen. Primair hadden sommige instanties zoals missie en zending, maar ook de Dienst voor Gezondheidszorg, een geheel of gedeeltelijk zelfstandige infrastructuur, hetgeen het onafhankelijk bewegen door bestuurd en onbestuurd gebied vergemakkelijkte. Voorts konden bepaalde instanties zich door directe banden met Hollandia autonoom opstellen ten aanzien van het plaatselijk bestuur. Voorbeelden zijn het Kantoor voor Bevolkingszaken en de Dienst voor Gezondheidszorg. Tot slot verleende men aan bepaalde categorieën onderzoekers vrijwel uitsluitend ondersteuning. Deze - in hoofdzaak academische - onderzoekers liet men verder vrij ongemoeid. Met name buitenlandse academici kregen vrij veel armslag (interview Grootenhuis, 2 mrt. 1989).

"Eigenlijk had ik heel weinig last van invloed van het bestuur. Op dat punt was het een unieke gelegenheid, hoewel ik me dat toen niet realiseerde. Er waren nog geen *kepala kampung*, er werd heel weinig getourneerd. Dus ik had als blanke het rijk daar alleen. Terwijl ik toch - als ik dat wilde - voor een weekendje naar de bestuurspost kon gaan" (interview Ploeg, 24 nov. 1988).

DE ACADEMISCHE ONDERZOEKERS: L'ART POUR L'ART?

7.1 *opdracht en opdrachtgever*

In het voorgaande heb ik het gehad over onderzoekers die - via hun werkkring - verbonden waren met enerzijds missie of zending en anderzijds bestuurlijke instanties.⁽¹⁾ Deze arbeidsrelatie vertaalde zich in de aard en formulering van onderzoeksopdrachten, was zichtbaar in de eindresultaten van het onderzoek en beïnvloedde soms de werkwijze van de onderzoeker. In theorie moeten deze aspecten bij de academische onderzoeker ontbreken. Deze doet geheel op eigen initiatief onderzoek, via een of andere wetenschappelijke instelling gefinancierd, met een vraagstelling die zich niet richt op belangen of problemen van hetzij de missie of de zending, hetzij het bestuur. Simpelweg onderzoek verricht ter verdieping van wetenschappelijke kennis: *l'art pour l'art*. Het is dus mogelijk uitgaande van het voorgaande de volgende - ideale - voorwaarden te formuleren. Voorzover er sprake is van een onderzoeksopdracht,

1) Leden van deze groep duid ik in dit hoofdstuk aan als 'beroepsmatige' onderzoekers of antropologen om ze te onderscheiden van de 'academische' onderzoeker, tenzij de context een nadere onderscheiding noodzakelijk maakt.

betreft deze zich op een wetenschappelijke vraagstelling. De verslaglegging door de onderzoeker is primair gericht op vergroting en/of correctie van de reeds aanwezige wetenschappelijke kennis, alsmede deelname aan de academische discussie hierover. Tot slot geldt dat zijn/haar werkgever geen materieel belang heeft bij de resultaten van het onderzoek.

Het moge duidelijk zijn, dat deze grenzen niet bedoeld zijn om een absoluut onderscheid te maken. Zoals ik in vorige hoofdstukken personen onderscheiden heb, die ondanks hun binding aan missie, zending, of bestuur deelgenomen hebben aan puur academische discussies, zijn er ook nu personen te onderscheiden die ondanks hun academische onderzoeksopdracht en -financiering toch een beroepsmatige binding hadden aan hun onderzoeksgebied.

Zo is Anceaux's linguïstische onderzoek bij onder meer de Nimboran, in opdracht van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, gefinancierd door zowel ZWO⁽²⁾ als het bestuur. Anceaux verrichtte dan ook tevens werkzaamheden voor het Kantoor voor Bevolkingszaken en was vanaf 1957 in dienst van het Kantoor. Oosterwal's onderzoek in het Boven-Tor-gebied was mogelijk door een gezamenlijke financiering van ZWO en de Seventh Day Adventists. Volgens dezelfde constructie droeg WONG⁽³⁾ een deel van de kosten van een later onderzoek aan de Mamberamo. In beide gevallen droeg Oosterwal tevens de zorg voor de openlegging van deze gebieden voor de zending van zijn kerkgenootschap.

Een ander voorbeeld van een dergelijke mengeling van belangen vindt men in het zogenaamde depopulatie-team dat in 1953/54 actief was in het gebied van de Marind. Hier signaleerde het bestuur een probleem en kaartte dit aan bij een onafhankelijke instantie, de South Pacific Commission. Deze verstrekke de financiën voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek. Op vergelijkbare wijze kwam in 1959 een demografisch project tot stand - gefinancierd door de E.E.G. - met als doel de registratie en inventarisatie van de bevolking van de onder bestuur staande gebieden van Nieuw Guinea. Hierbij is in de formulering van de opdracht ook duidelijk sprake van een mengeling van belangen:

- 2) De Stichting Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek (ZWO) kwam bij het in werking treden op 5 jan. 1950 van de gelijknamige wet tot stand als aparte financierende instantie voor anders dan toegepast wetenschappelijk onderzoek. ZWO financierde in de periode 1950 - 1963 een dertiental projecten betreffende Nieuw Guinea, waaronder - betreffende sociaal-wetenschappelijk onderzoek - twee onderzoeks/reisbeurzen en twee beurzen voor publicatie/vertaling van onderzoeksverslagen.
- 3) De Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Nieuw Guinea (WONG) kwam op 1 okt. 1957 tot stand naast ZWO als onafhankelijke financierende instantie voor wetenschappelijk onderzoek in Nieuw Guinea. WONG verkreeg eerst in 1960 fondsen, en financierde van 1960 - 1964 vijftien projecten, waaronder vijf sociaal-wetenschappelijke veldonderzoeken. WONG werd in 1964 geliquideerd en ging op in de nieuw gevormde Stichting Wetenschappelijk Onderzoek van de Tropen (WOTRO) (WONG 1961, 1964).

"Het project ... onderwerp grondige socio-demografische onderzoeken ... en ander teneinde te geraken tot een betere kennis van de socio-demografische structuur (de basis van een economische planning) en om het mogelijk te maken een burgerlijke stand in te richten in Nieuw-Guinea" (Groenewegen & Van de Kaa 1964: 2).

Dat het project uiteindelijk meer wetenschappelijk dan praktisch nut zou hebben, was puur te wijten aan de voortijdige beëindiging van het project door de overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië in 1962.

De vermenging van belangen was ook oorzaak van problemen. Zo moest het depopulatie-team zijn resultaten in het veld uitwerken, daar de beide gouvernementsartsen en de missionaris die deel uitmaakten van het team niet uit Nieuw Guinea wegkonden:

"This method had the following disadvantages: In the first place, the team members had no access to the literature bearing on the subject; secondly, the much needed support by specialists could not be obtained; and last but not least, they had no opportunity to dissociate themselves from their material and the problems connected with it" (Kooijman 1959: 32).

Ook voor de loyaliteiten van de onderzoeker zelf was deze situatie overigens niet altijd even ideaal:

"... een zendingsproblematiek, daar heb ik vaak over zitten denken. Dan dacht ik, 'nee, dat is oneerlijk tegenover ZWO, dat is niet juist'. Zij wilden een rapport en ik wilde een dissertatie. ... en dat was ook een persoonlijke beslissing natuurlijk, om een apart rapport te schrijven voor ZWO en dan nog een dissertatie. Dat was dubbel werk en dat ging niet. Ik had ook geen tijd, ik moest weer terug naar Nieuw Guinea" (interview Oosterwal, 7 sept. 1988).

De meeste onderzoekers kenden deze problemen niet. De buitenlandse onderzoekers werkten veelal vanuit een universiteit ten behoeve van een promotie (Elmberg, Pospisil, O'Brien, Eyde). Alleen Heider maakte hiernaast nog deel uit van de Harvard-Peabody filmexpeditie en bracht vijf maanden in het kader hiervan door in de Baliem-vallei.⁽⁴⁾

Voor de Nederlandse onderzoekers geldt hetzelfde. De financiering verliep hierbij telkens via hetzij ZWO of WONG. De eerste instantie was veelal wat minder vrijgevig en financierde vrijwel uitsluitend de reiskosten (Anceaux, Oosterwal). WONG ging verder en financierde een verblijf in het veld van gemiddeld twee jaar (Serpenti, Gerbrands, Van Nieuwenhuijsen, Van Nieuwenhuijsen-Riedeman), en in een enkel geval ook de uitwerking van het materiaal (Voorhoeve). Alleen voor Ploeg geldt dat hij veldwerk deed als beursaal van een buitenland-

4) De Harvard-Peabody expeditie ontleent zijn naam aan de financierende instanties, Harvard University en het Peabody Museum. De expeditie vond in 1961 plaats in Grote Vallei van de Baliem onder leiding van Robert Gardner. Doel was het vervaardigen van een etnografisch verantwoorde film. De film 'Dead Birds' is het meest belangrijke eindresultaat van de expeditie. Inclusief de voorbereidingen heeft de expeditie zes maanden in het gebied doorgebracht.

se universiteit, de Australian National University in Canberra.

Kijkt men uitsluitend naar het etnografisch onderzoek⁽⁵⁾, dan blijft ook voor het merendeel van deze groep onderzoekers de opdracht het maken van een inventarisatie van de cultuur:

"Van Baal had een aantal projecten, uitgaande van de stelling dat in etnografisch opzicht de witte plekken op de kaart in Nieuw Guinea zo snel mogelijk zouden moeten worden ingevuld. dat was geen specifieke opdracht in de zin van een thematisch onderzoek, een onderzoek naar een bepaald aspect van de cultuur. Van Baal wilde dat ook heel expliciet niet. Er gaat een veldwerker heen die zoveel mogelijk materiaal moet verzamelen, zoveel materiaal dat anderen of hij zelf er naderhand iets mee kunnen doen. En natuurlijk moet hij zelf zo weinig mogelijk interpreteren" (interview Serpenti, 23 juni 1987)

"Dat was eigenlijk onze opdracht ook. De witte vlek invullen en alles verzamelen wat je maar kon vinden. En daar hebben wij ons dus niet helemaal aan gehouden. We begonnen met van alles, maar toen zijn we toch gaan specialiseren, en ik heb me toen echt helemaal tot het huwelijk en de zusterriiil beperkt" (interview Van Nieuwenhuijsen-Riedeman, 11 mei 1988)

"Nee, het is dus duidelijk anders gegaan dan je zou verwachten van universitaire onderzoek: met een hypothese het veld in en die gaan toetsen. Dat is helemaal niet het geval geweest, omdat er over dit gebied totaal niets bekend was. Daarvoor was het ook uitgezocht. En dat is het probleem voor ons geweest. Wat je geleidelijk aan deed tijdens je onderbrekingen van het veldwerk, voorzover de tijd ervoor beschikbaar was, was dat je je ging oriënteren." (interview Van Nieuwenhuijsen, 11 mei 1988)⁽⁶⁾

Op deze algemene bewering zijn twee uitzonderingen te maken. Ten eerste heeft Ploeg onderzoek gedaan met de opdracht specifiek naar het politieke systeem van de Dani te kijken (interview Ploeg, 24 nov. 1988). Ook Oosterwal's onderzoek had een zeer gerichte vraagstelling, namelijk de bestudering van het cultuurcomplex van het sacrale huis en de heilige fluiten, dat toen nog langs de noordkust van Nieuw Guinea te vinden was. Deze opdracht was het resultaat van een verzoek van de American Anthropological Association, die dit als urgent onderzoek beschouwde, gericht aan Oosterwal's promotor Fischer⁽⁷⁾ (interview Oos-

-
- 5) Hierbij zonder ik zorgvuldigheidshalve een aantal studies af. Anceaux en Voorhoeve deden linguïstisch onderzoek, en Gerbrands deed onderzoek naar houtsnijwerk in de Asmat-cultuur. Ook Groenewegen & Van de Kaa's demografische studie (1964), weliswaar voorzien van een uitgebreid etnografisch overzicht, valt buiten de optiek. Van de buitenlandse onderzoekers zijn te weinig concrete gegevens bekend om meer dan incidentele opmerkingen te maken.
 - 6) Hoewel het onderzoek van de Van Nieuwenhuijsen's uiteindelijk in Papua New Guinea (Suka) plaats vond, waren de oorspronkelijke aanvraag en financiering gericht op West Nieuw Guinea (Casuarnekust). Beiden zijn dan ook als onderzoekers in de bestudering van de voorliggende periode meegenomen.
 - 7) Prof Dr H Th Fischer, bijzonder lector aan de Indologische faculteit te Utrecht van 1931 - 1935, lector volkenkunde van 1935 - 1943, bijzonder hoogleraar aan de Indologische faculteit van 1935 - 1943 en van 1946 - 1950, hoogleraar volkenkunde aan de R.U. Utrecht van 1946 - 1970.

terwal, 7 sept. 1988). In beide gevallen was echter een inventariserend onderzoek noodzakelijk bij gebrek aan kennis over de betreffende culturen.

In de formulering van opdrachten zijn al met al strijdigheden tussen de wensen en de realisering hiervan zichtbaar. Enerzijds wanneer er sprake is van een opdracht tot algemene inventarisatie, dan dwingt de hoeveelheid materiaal de onderzoeker toch tot weergave van een selectie hiervan (facet-etnografie). Als er anderzijds al sprake is van bestudering van een specifiek cultuuraspect, dan is dit onmogelijk zonder een voorafgaand inventariserend onderzoek. Deze effecten versterkten elkaar veelal doordat men in toenemende mate onbestuurde of in slechts zeer geringe mate bestuurde gebieden ging opzoeken, waar dientengevolge ook weinig over bekend was.

Mijns inziens is het niet nodig hiervoor een verklaring te gaan zoeken. Het is de keerzijde van het ontbreken van een toegepast karakter van het onderzoek. Wel interessant is de vraag wat de consequenties zijn voor de verzameling en neerslag van informatie over de bestudeerde gebieden. Deze keert in de loop van dit hoofdstuk dan ook een paar maal terug.

De opdrachtgevers zelf zijn tot nu toe enigszins op de achtergrond gebleven. Er is iets bekend van wat ze op het oog hadden en waar ze hun financiën van betrokken. Kijk ik wederom naar dezelfde groep etnografische studies als voorheen, dan komen twee namen duidelijk als opdrachtgever naar voren: Van Baal en Fischer. Van Baal's positie is van meet af aan duidelijk geweest. Held en hij waren via hun werk de belangrijkste oriëntatiepunten voor de na-oorlogse Nieuw Guinea-etnografie. Doordat Held echter na de soevereiniteitsoverdracht in Indonesië bleef en daar in 1955 overleed, bleef zijn verdere invloed op de Nieuw Guinea-etnografie beperkt.

Van Baal bleef echter een centrale positie bekleden, aanvankelijk als Hoofd van het Kantoor voor Bevolkingszaken en later als gouverneur. In beide posities had hij een grote interesse voor het verrichte onderzoek, en ook een niet te verwaarlozen greep op de uitvoering ervan. Zo kwam Elmberg in de Vogelkop terecht op Van Baal's aanbeveling (Elmberg 1966: 1), en verwezenlijkte Van Baal Pospisil's wens de pacificatie van het onderzoeksgebied uit te stellen tot na diens onderzoek (Pospisil 1978: 97).

Na zijn terugkeer in Nederland in 1959 kreeg hij aldaar een buitengewoon hoogleraarschap aan de R.U. Utrecht en een bijzonder hoogleraarschap aan de Universiteit van Amsterdam. Aan deze universiteit vormde zich onder zijn invloed een groep studenten, geïnteresseerd in onderzoek in Nieuw Guinea (interview Van Nieuwenhuijsen/Van Nieuwenhuijsen-Riedeman, 11 mei 1988; persoonlijke mededeling

M. Bax).⁽⁸⁾ Dit vormt een contrast met de situatie in Utrecht, waar zijn invloed - gedurende de jaren dat Fischer daar nog hoogleraar was - begrensd was (De Wolf 1988: 96).

Van Fischer is niet duidelijk wanneer hij exact geïnteresseerd is geraakt in Nieuw Guinea, maar dit gaat waarschijnlijk terug tot voor de Tweede Wereldoorlog.⁽⁹⁾ In de periode 1952 - 1956 is hij echter op verzoek van de toenmalig minister van Overzeese Gebiedsdelen, Kernkamp⁽¹⁰⁾, als adviseur opgetreden bij de verslaglegging over Nieuw Guinea aan de Verenigde Naties inzake artikel 73e van het Handvest (interview Oosterwal, 7 sept. 1988). In 1953 maakte hij een studiereis naar Nieuw Guinea. Tevens is in de jaren vijftig en zestig een aantal van zijn studenten gepromoveerd op een onderwerp betreffende Nieuw Guinea (Oosterwal, Van Logchem, Broekhuijse).

Fischer was evenals Van Baal betrokken bij de financierende instanties. Van Baal werkte mee aan de oprichting van WONG (interview Van Baal, 8 apr. 1986; Van Baal 1989: 353) en maakte van 1961 af tevens deel uit van het bestuur (WONG 1961: 9). Fischer was van 1957 - 1964 voorzitter van het dagelijks bestuur van WONG en tevens van 1956 - 1959 lid van de adviescommissie geesteswetenschappen van ZWO. Voor beiden was er dus sprake van een centrale en dirigerende positie ten aanzien van de stimulering van onderzoek in Nieuw Guinea. Hoever deze rol ging, blijkt uit het volgende interviewfragment:

"... dat wil het volgende zeggen: dat er door ons geen van beide ooit een onderzoeksvorstel op schrift is gesteld, nooit een subsidie-aanvraag bij WONG is ingediend. Van Baal heeft dat allemaal geregeld" (interview Van Nieuwenhuijsen, 11 mei 1988).

Van belang in dit verband is, dat als er al te spreken valt van een 'centrum' voor de Nieuw Guinea-etnografie, dit zich in de loop van de jaren vijftig en begin jaren zestig geleidelijk aan heeft verplaatst van de bestuurlijke sfeer in Nieuw Guinea naar de universitaire sfeer in Nederland.⁽¹¹⁾ Wat niet veranderde was dat dit centrum in belangrijke mate te

-
- 8) Op zijn initiatief richtte men bij het Tenth Pacific Science Congress (1961) het International Committee on Urgent Anthropological Research in New Guinea op, hetgeen zijn secretariaat had bij het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam.
 - 9) Grootenhuis wijst erop, dat Fischer gedurende zijn studie voor geïnteresseerde studenten en docenten een werkgroep over Nieuw Guinea organiseerde (interview 2 mrt. 1989).
 - 10) Prof.Dr. W.J.A. Kernkamp (1899 - 1956), arabist en islamkenner, bijzonder hoogleraar aan de Indologische Faculteit te Utrecht (1936 - 1946), hoogleraar Nederlands Staatsrecht aan de R.U. Utrecht (1946 - 1952), minister voor Overzeese Gebiedsdelen in het kabinet Drees II (1952 - 1956).
 - 11) Deze overheveling blijkt ook duidelijk uit de doelstelling geformuleerd in de stichtingsakte van WONG. Hoewel art. 2.1.b. benadrukt dat het dienen van het belang van (Wordt vervolgd...)

zien is in termen van enkele centrale figuren, niet in termen van een beleids- of financierende instantie.

7.2 *relaties tot bestuur, missie en zending*

Bij het zoeken naar gegevens over de relatie van deze groep onderzoekers tot bestuur, missie en zending, komt een probleem naar voren, dat Heider nog het duidelijkst verwoordt:

"My favorite story from that day came from a government official, who insisted that the Dani language had no grammatical structure at all, and therefore no European could ever really learn it. I tried to convince him that this was impossible. I should have tried to find out why he said such a thing. (Lost opportunities always hurt. I realised only later that the little community of colonial expatriates at Wamena would have been well worth studying, or at least recording. Instead I treated each of my visits there as a relief and a vacation from research and never took notes)" (Heider 1979: 8/9).

In de voorgaande hoofdstukken was telkens sprake van onderzoekers die op meer dan één wijze deelnamen aan het leven in deze koloniale samenleving, en ook buiten hun werk regelmatig in contact kwamen met vertegenwoordigers van bestuur, missie en zending.

De academische onderzoekers trachtten meestal zo snel mogelijk het door hen uitgezochte onderzoeksveld te bereiken en aldaar een zo groot mogelijke scheiding tussen zichzelf en missie, zending of bestuur te creëren. Dit teneinde begrijpelijkerwijs te voorkomen dat mogelijke identificatie met deze instanties de respons van de bevolking beïnvloedt. Dit brengt met zich mee dat de ervaring van deze onderzoekers met de koloniale samenleving in het algemeen oppervlakkig en beperkt van duur is, zich toespitst op enkele persoonlijke relaties, en - zoals ook blijkt uit het bovenstaande citaat - slechts zelden als onderzoeksmaterie is geïncorporeerd.⁽¹²⁾

Toch is een aantal hoofdlijnen te onderscheiden in het materiaal verkregen via de gehouden interviews⁽¹³⁾. Ten eerste blijkt er vrijwel geen contact te zijn met het bestuurlijk niveau in Hollandia, en nog veel

11)(...vervolg)

Nederlands Nieuw Guinea tot de doeleinden behoort, stelt art. 2.1.a. heel duidelijk dat het primaire doel is: "het wetenschappelijk onderzoek met betrekking tot Nederlands Nieuw Guinea aan en vanwege de Nederlandse instellingen van hoger onderwijs te bevorderen ..." (WONG 1961: 23).

- 12) Dat dit overigens wel degelijk mogelijk is, blijkt uit artikelen van Van Nieuwenhuijsen/Van Nieuwenhuijsen-Riedeman (1965, 1972), Ploeg (1979) en Pospisil (1978: 96 - 122). Overigens voor al deze publikaties geldt dat een dergelijke vraag expliciet door een redacteur of redactie naar voren is gebracht.
- 13) Interviews zijn in het kader van dit hoofdstuk gehouden met Gerbrands, Ploeg, Oosterwal, Van Nieuwenhuijsen-Riedeman, Van Nieuwenhuijsen, Serpenti en Voorhoeve. Ten aanzien van het echtpaar Van Nieuwenhuijsen betracht ik hier enige reserve vanwege de lokatie van hun veldwerk.

minder met vertegenwoordigingen van missie en zending aldaar. Alleen Van Nieuwenhuijsen en Van Nieuwenhuijsen-Riedeman verwijzen naar contact met het regionale hoofdkwartier van de Unevangelized Fields Mission, de zendingsgroepering die actief was in het Suki-gebied.

Dit betekent echter geenszins, dat instanties op dit niveau zich niet interesseerden voor onderzoek of zich niet bemoeiden met de onderzoeker. Oosterwal wijst erop, dat zijn relatie tot de voormannen van de Evangelisch Christelijke Kerk destijds sterk bepaald is door zijn eigen geloof. Hij suggereert in deze het bestaan van verzuiling. Dit verbeterde eerst geleidelijk aan, mede door het verschijnen van zijn proefschrift en zijn besluit ook na de bestuursoverdracht in Nieuw Guinea te blijven (interview Oosterwal, 7 sept. 1988).

Hetzelfde beeld valt te schetsen voor het bestuur: men had toestemming nodig om onderzoek te doen en het verkrijgen hiervan hing sterk af van omstandigheden. Zo moest ElMBERG van zijn oorspronkelijke reisdoel afwijken:

"In 1953 my application for a visa to do anthropological research in the Mamberamu/Baliem area was first granted, then countermanded a few days before my departure from Sweden. On arriving in Hollandia, I was advised by the Dutch governor to start working instead around Ayamaru, ..." (ElMBERG 1966: 1).

Ploeg ondervond dezelfde moeilijkheden bij zijn voornemen voor veldwerk in de Baliem, omdat het bestuur het gebrek aan succes van de pacificatie aldaar niet naar buiten wilde laten doordringen (interview Ploeg, 24 nov. 1988). De Harvard-Peabody expeditie, die korte tijd na Ploeg arriveerde, had wat dit betreft meer succes.

Een duidelijk verschil met de beroepsmatige onderzoekers, is dat de academische onderzoekers zich vaker vestigden in onbestuurd gebied. Gegeven de frequentie waarmee dit gebeurde (Oosterwal, Pospisil, Heider, O'Brien, Eyde)⁽¹⁴⁾, moet het bestuur voor deze categorie onderzoekers weinig bezwaren gehad hebben, of hier minder zeggenschap over gehad hebben. Wel diende de onderzoeker schriftelijk te verklaren dat hij onder eigen verantwoording ging (vgl. Van Baal 1989: 538).

"Ze konden zich dus niet garant stellen als er iets zou gebeuren. Het enige wat ze zeiden, was 'als je dus drie maanden te laat terugkomt, dan zullen we wel een expeditie uitsturen' ... Dat was dus een waarschuwing van hun kant, dat ze er geen verantwoordelijkheid voor namen, maar ze gaven wel de toestemming ..." (interview Oosterwal, 7 sept. 1988).

Overigens behoefde men zeer beslist niet ver te gaan voor een zekere mate van privacy:

14) Het onderzoek van Eyde mislukte overigens in eerste instantie omdat hij niet opgewassen was tegen de isolatie van het onbestuurde Asmat-binnenland, hij heeft het onderzoek in bestuurd gebied voltooid.

"Suru lag naast Agats, de hoofdplaats, de mensen gingen in de grote stad werken zagezegd. In Agats zat je recht onder de neus van het bestuur en ik vond dat echt niet prettig, ik wou gewoon voor mezelf mijn onderzoek kunnen doen, zonder daarbij voortdurend op de vingers gekeken te worden. Toen ben ik dus die tien kilometer verderop gaan zitten en daar was eigenlijk de invloed van missie en bestuur praktisch nihil" (interview Voorhoeve, 27 juli 1987).

Het Kantoor voor Bevolkingszaken heeft ook voor deze onderzoekers een bemiddelende rol gespeeld.¹⁵⁾ Hoewel lang niet iedereen vanuit het veld contact met het Kantoor onderhield, diende het als contact-instantie bij aankomst in Nieuw Guinea. Van belang voor de onderzoekers was ook de bibliotheek van het Kantoor, daar deze voorzag in de mogelijkheid om tijdens rustpauzes in het onderzoek vergelijkend materiaal te verzamelen. Er zijn aanwijzingen dat het Kantoor, waarschijnlijk via WONG/ZWO of de uitzendende universiteiten, de beschikking had over exemplaren van de voortgangsverslagen van de onderzoekers. Er is echter weinig van dit materiaal behouden gebleven. In ieder geval bevestigen de interviews dat het Kantoor ook na de bestuurlijke reorganisatie in 1959 een centrale rol ten aanzien van dit onderzoek bleef spelen.

Standpunten ten aanzien van het bestuur in het algemeen waren ook in deze periode alles behalve eenduidig. Wassing heeft zonder meer gelijk als hij stelt dat de politiek van de jaren vijftig steeds de ontwikkeling van de Papoea's centraal stelde (1977: 10). Evenmin heeft Serpenti ongelijk als hij stelt dat het bestuur in deze periode post-koloniaal te noemen valt en zeker het jongere bestuurskader goeddeels uit technologen bestond (interview Serpenti, 23 juni 1987). Toch staat hier ook heel duidelijk een ander beeld tegenover:

"Ik heb toen de eerste shock in mijn leven gekregen, toen ik zag hoe het Nederlands bestuur daar eigenlijk werkte. Je groeit op als Nederlander, je hebt een hoog idee, je leest 'daar wordt wat groots verricht' ... en voor het eerst toen begon ik te ontdekken met wat voor hardheid sommige bestuursambtenaren, soms als goden, opereerden ..." (interview Oosterwal, 7 sept 1989).

Op lokaal niveau waren de relaties sterk afhankelijk van omstandigheden en van persoonlijke aard, soms goed, soms slecht. Dit geldt ook voor relaties met missionarissen en zendelingen ter plaatse.

"Er was op Frederik Hendrik Eiland een bestuurspost, daar zat ... een administratief ambtenaar. Die had het veelal zo druk met administratieve zaken dat hij in het binnenland eigenlijk nauwelijks zijn gezicht kon laten zien. En het verschilde natuurlijk toch nog wel wie er zat. Toen wij daar kwamen zat daar een jongen die een geweldige belangstelling had, ook voor cultuur en voor het leven

15) Als lokaal vertegenwoordiger voor WONG trad van sept 1959 tot mrt 1962 het hoofd van het Kantoor voor Bevolkingszaken, De Bruijn, op. In de periode van mrt 1962 tot sept 1962 volgde Wassing hem in deze functie op. Wassing was aangesteld als wetenschappelijk ambtenaar bij het Kantoor (WONG 1961: 9, 1964 9).

van de mensen, ware het zonder zijn bestuurlijke taak uit het oog te verliezen. Daar heb ik zeer goede relaties mee opgebouwd in die tijd .. Maar helaas na een jaar is hij vervangen door een andere administratief ambtenaar die dat in veel mindere mate had en een veel minder sterke persoonlijkheid, die zeer sterk aanleunde tegen de missie op het eiland. En ik moet zeggen, de relatie met de missie is nooit goed geweest. Niet dat dat geleid heeft tot grote conflicten, bepaald niet. Maar ik kan niet zeggen dat we een prettige verstandhouding gehad hebben. .. Er was ook erg weinig uitwisseling van informatie, dat heeft niet alleen aan de missie gelegen, laat ik dat even voorop stellen. Het lag ook een klein beetje aan mij ... " (interview Serpenti, 23 juni 1987)

Er zijn evenveel, zo niet meer, voorbeelden te geven van zeer goede relaties. Ook hier is echter telkens sprake van relaties van persoon tot persoon. Toch wordt de relatie tussen antropologen en missionarissen of zendelingen tevens gekenmerkt door een meer fundamenteel probleem. Van Nieuwenhuijsen/Van Nieuwenhuijsen-Riedeman wijzen er in een artikel, waarin zij hun relatie tot de zending beschrijven, op dat hoe goed hun sociale relaties met de lokale zendelingen ook waren, de zendelingen hen toch op professioneel terrein wantrouwden. Antropologen zouden "alleen geïnteresseerd zijn in traditionele gebruiken en alles doen om die te achterhalen zonder zich te bekommeren om de gevolgen van hun speurwerk" (1972: 344). Op vergelijkbare manier is er inzake de Harvard-Peabody expeditie nog immer het verwijt de aanzet te hebben gegeven tot hervatting van lokale oorlogen in de Baliem vallei.¹⁶⁾

De oorsprong van dergelijke opvattingen is zelden te achterhalen. Feit is echter dat ze ten aanzien van de academische onderzoekers veel regelmatig opduiken dan met betrekking tot de beide andere groepen. De reden hiervoor moet men ten dele zoeken in het gezochte isolement. De lokale partijen kennen elkaar niet, weten weinig van elkaars achtergrond, en in zo'n situatie is een misverstand snel geboren. Voor de buitenlandse onderzoekers wordt dit probleem verergerd door de slechte beheersing van contacttalen. Er is veel te zeggen voor Heider's losse opmerking dat hij de lokale bestuurspost nader had moeten bestuderen.

Terwijl in andere situaties de verschillende partijen sociale controle op elkaar konden uitoefenen of instanties konden bereiken die corrigerend konden optreden, waren deze mogelijkheden ten aanzien van de academische onderzoeker veel beperkter en sterk afhankelijk van diens - vrijwillige - conformering:

De stemming onder de Suki jegens de zending was in 1965 bepaald minder gunstig dan bij onze aankomst, 2 jaren daarvoor. Het zou ons weinig moeite hebben gekost velen in het dorp Ewe en waarschijnlijk ook in andere Suki dorpen tegen de zending op te zetten, als wij dat, om welke reden dan ook, hadden gewild. Dat hadden ook de zendelingen maar al te goed door en daarom was hen er veel aan

16) Dit laatste gerucht is in de wereld gekomen via een klacht van een CAMA-zending. Het bestuur riep Broekhuysen, die de expeditie begeleidde, voor opheldering van deze klachten naar Hollandia terug. Bij het onderzoek vond men de klachten ongegrond (interview Broekhuysen, 16 mrt. 1989).

gelegen goede betrekkingen met ons te onderhouden, zoals trouwens ook ons veel gelegen was aan goede betrekkingen met hen" (Van Nieuwenhuijsen/Van Nieuwenhuijsen-Riedeman 1972: 350).

7.3 *relaties met de autochtone bevolking*

Er is erg weinig geschreven over de vraag hoe de Papoea's tegen hun onderzoekers aankeken. Toch is het wel degelijk relevant dit aspect wat nader te bestuderen. Immers de wijze waarop de onderzochten tegen de onderzoeker aankijken, beïnvloedt namelijk de antwoorden, die zij op aan hen gestelde vragen geven. Het feit dat de vragensteller in een autoriteitsrelatie - bestuursambtenaar, missionaris/zending, *goeroe* - tot de ondervraagde staat, kan tot gevolg hebben dat de ondervraagde de onderzoeker in overeenstemming met diens verwachtingen antwoordt, ongeacht zijn eigenlijke gebruiken.

Dit werd echter lang niet altijd als een probleem ervaren. Veel onderzoek is zonder meer verricht vanuit een duidelijke autoritaire verhouding tussen onderzoeker en onderzochte. Veel onderzoekers accepteerden de - vanuit hun normale bezigheden voortkomende - dubbelrol als onvermijdelijk, of merkten zelfs de effecten geheel niet op. Er is echter een duidelijk aanwijsbare groep, en hieronder vallen niet alleen de academische onderzoekers, maar ook enkele vanuit bestuur en missie werkzame onderzoekers, die het probleem als zodanig niet alleen onderkenden, maar duidelijk getracht hebben hier onderuit te komen (zie Pouwer 1968, Schoorl 1967).

Er zitten echter nog meer kanten aan de relatie tussen antropologen en onderzochten. Er is niet alleen sprake van een onderzoeker die tracht zich door 'stage management' in een zo gunstig mogelijke categorie te plaatsen. De onderzoeker is zelf evenzeer een pion in een schaakspel. Tekenend is de wijze waarop Heider het contact tussen de Harvard-Peabody expeditie en de Dani omschrijft:

"For the next five months we all lived in the Araucaria-grove. During the days we wandered around, each of us on our own tasks. We were out visiting the Dani in their compounds and homes, or we stayed at home to interview the Dani who came to visit us. Since our camp straddles a major thoroughfare, we have plenty of visitors. If something important like a funeral, dance or battle occurred, we would usually all show up with notebooks and cameras. The Dani were remarkably tolerant, or perhaps the word really is indifferent. It suited everyone for us to be there, but invisibly in the background. If nothing of importance was going on, we were mildly entertaining. If something important began, we were quite ignored" (Heider 1979: 9).

De lokatie van het kamp⁽¹⁷⁾ - buiten het belangrijkste dorp in de omge-

17) Overigens was de lokatie van het kamp met veel overleg gekozen. Door de vestiging buiten het dorp zou men de lokale situatie niet verstoren door de vestiging van een grote groep blanken in een kleine gemeenschap. Bovendien zou het niet nodig zijn om bij het maken van de film voortdurend te letten op het buiten beeld blijven van de uitrusting van de expeditie.

ving - gaf de Dani niet alleen een uitstekende gelegenheid om te beheersen wie men zag, maar ook wat men zag. Zo kwam Heider er bij voorbeeld eerst na het vertrek van de expeditie achter dat hij de belangrijkste leider van de door hem bestudeerde Dani-groepering reeds langere tijd kende, maar dan wel onder een valse naam (1979: 6).

Niet alleen de onderzoeker tracht de onderzochte te manipuleren ten eigen voordele, maar ook het omgekeerde gebeurt. Dit laatste valt soms allesbehalve gunstig voor de onderzoeker uit:

"They expected and evidently wanted me to promote their welfare, and they interpreted my stay among them as another opportunity to show the sincerity of their conversion. ... I disliked the position I was in. Simply to acknowledge the support and friendship the Wanggulam provided me with, would ignore the disappointment the people probably felt about the meagre advantages (...) which resulted from my prolonged stay among them" (Ploeg 1969: 5/6).

Ploeg zelf zag dit - terecht - als een ethisch conflict daar hij onmogelijk aan de door de Dani gekoesterde verwachtingen kon voldoen. Enerzijds manoeuvreerden de Dani hem in een onmogelijke reciprociteitsrelatie, anderzijds kon hij - bezig met een promotie-onderzoek - dit project niet opgeven (interview Ploeg, 24 nov. 1988).

Een essentiële vraag is natuurlijk of er verschil zichtbaar is tussen de academische onderzoekers en de beroepsmatige onderzoekers. Het vermoeden ligt voor de hand dat de academische onderzoekers zich makkelijker zouden kunnen distantiëren van identificatie met bestuur of missie/zending. Voor de juistheid van deze stelling heb ik geen aanwijzingen. Op veel plaatsen waar de academische onderzoekers zaten was te weinig ervaring met bestuurlijke en andere instanties om een dergelijke identificatie op te bouwen. Ditzelfde gold echter ook voor de onderzoekers die wel gebonden waren aan bestuur en/of missie/zending indien zij onderzoek deden in onbestuurd of eerst recent gepacificeerd gebied. Bij onderzoek binnen bestuurd gebied was de identificatie voor beide groepen onderzoekers aanwezig.

Uit de interviews krijg ik wel de indruk dat vooral voor de bestuursonderzoekers deze identificatie een wat groter probleem vormde dan voor de academische onderzoekers. Dit aspect komt naar voren in het fragment uit het interview met Van Logchem, geciteerd in het vorige hoofdstuk (pag. 111). Daarentegen heb ik in geen van de interviews gehouden met academische onderzoekers te horen gekregen dat men bezoeken van of contact met bestuursambtenaren, missionarissen of zendingen als nadelig ervaren heeft. In beide groepen is men zich duidelijk bewust van de mogelijkheid tot identificatie. Men weet ook dat identificatie daadwerkelijk voorkwam. Voor beide groepen moet het ook een even concreet probleem geweest zijn. Dat bestuursonderzoekers dit aspect wat duidelijker als problematisch ervoeren, moet men dan ook zien tegen hun eigen achtergrond. Voor de missie/zendingsonderzoekers schijnt dit een minder zwaarwegend probleem te zijn geweest, of wellicht aanvaarde men de onoverkomelijkheid ervan. Alleen Peters heeft in onbestuurd (Dani-)gebied onderzoek gedaan en heeft zich daarbij strikt

beperkt tot het doen van onderzoek. In alle overige gevallen is er sprake geweest van het op een of andere wijze combineren van onderzoek en pastoraal werk. Overigens wezen zowel Oosterwal als Boelaars mij erop dat zij vanuit hun pastorale relatie toegang hadden tot informatie die op andere gronden vrijwel onbereikbaar zou zijn gebleken. De voor het onderzoek essentiële vertrouwensrelaties - in beide gevallen tot vrouwen - waren in dit geval niet gebaseerd op een gebrek aan identificatie, maar juist op de aanwezigheid ervan.

7.4 *veldwerk: mogelijkheden en onmogelijkheden*

In dit hoofdstuk heb ik niet alleen getracht een beschrijving van de academische onderzoekers te geven, maar ook heb ik een vergelijking gemaakt tussen deze groep en bestuurs- en missie/zendingsonderzoekers. Deze aanpak benut ik ook in deze paragraaf ten aanzien van de opzet en uitvoering van veldwerk, en de ervan verwachte resultaten, voorzover deze niet reeds eerder ter sprake zijn gekomen.

7.4.1 structuur van het onderzoek

In de eerste paragraaf is al aangeduid, dat de meeste onderzoeken, verricht in deze periode, exploratief van aard waren. Voor de onderzoeken uitgevoerd vanuit bestuur, missie en zending had dit een zeer praktisch doel: men trachtte zoveel mogelijk te weten te komen over het gebied waarin men zat of wilde gaan zitten, om op die wijze te kunnen komen tot een zo goed mogelijk beheer en ontwikkeling van het gebied. Het feit dat de academische onderzoekers zich bezig hielden met exploratief onderzoek laat zich verklaren uit het enerzijds uit eigen beweging, anderzijds in overleg met het bestuur en/of andere instanties, opzoeken van gebieden die óf marginaal bestuurd waren, óf geheel onbestuurd. Wat ook de grond was, exploratief onderzoek was nodig in verband met een gebrek aan kennis over de onderzoekspopulatie.

De tijd die men uittrok voor het onderzoek verschilde sterk. Het meeste onderzoek verricht vanuit het bestuur was kortlopend. Zo besteedde Van Logchem aan zijn onderzoek van de Argoeni-baai ongeveer vijf maanden verdeeld over twee veldwerkperioden. Voor het meer probleemgerichte onderzoek naar de oorzaken van de opstand aan de Wisselmeren in 1956 trok het bestuur echter slechts twee maanden uit. Schoorl's onderzoek bij de Moejoe nam eveneens vijf maanden in beslag, zij het dat hij in de daarop volgende anderhalf jaar tevens als Hoofd Plaatselijk Bestuur in het Moejoe gebied functioneerde. Uitzonderingen op deze vrij korte onderzoeksduur zijn alleen de onderzoeken van Pouwer en Van der Leeden in Mimika en Sarmi, die twee respectievelijk drie jaar onderzoekstijd kenden. Voor het bestuur zijn dit echter de enige twee voorbeelden.

Voor missie en zending is het moeilijker van een afgegrensde onderzoeksperiode te spreken, daar men het meeste onderzoek - zoals

opgemerkt - verrichtte in het kader van het normale pastorale werk. Peters is het enige voorbeeld waarbij sprake was van gericht etnografisch onderzoek, dit met een duur van twee jaar. Voor het overige onderzoek valt slechts te spreken van materiaal verzameld over meerdere jaren.

De academische onderzoekers kenden allen duidelijk een langere onderzoekstijd, die schommelde tussen anderhalf en drie jaar. Veelal was er sprake van twee of meer veldwerkperiodes, waarbij men tussentijds voor enkele maanden terugkeerde uit het veld. Alleen bij Pospisil en Heider ziet men dat ze enkele malen na verloop van enkele jaren naar hun onderzoeksveld zijn teruggekeerd voor herhalingsonderzoek.

Een nader onderscheid tussen de beroepsmatige en academische onderzoekers is te zien bij bestudering van de onderzoekslokaties. De missionaris of zendeling deed onderzoek terwijl hij de *goeroe's* in zijn vestigingsgebied bezocht. Voor het bestuursonderzoek geldt dat men het etnografisch onderzoek in vrijwel alle gevallen gecombineerd heeft met een survey van het onderzoeksgebied. De onderzoeker maakte een tournee door een gebied waarbinnen men op basis van bestuursrapporten gelijke of sterk vergelijkbare culturen vermoedde, en registreerde de bevolking, veelal met behulp van de genealogische methode. Alleen bij Pouwer en Van der Leeden stelde het Kantoor voor Bevolkingszaken tijd beschikbaar dit survey aan te vullen met een nauwkeuriger bestudering van enkele dorpen over langere tijd.

De academische onderzoeker is in dit opzicht veel minder mobiel geweest. Vrijwel allen waren zij gedurende hun onderzoek gevestigd in één of hoogstens enkele dorpen.⁽¹⁸⁾ Hoewel enkelen in een later stadium van hun onderzoek meerdere dorpen bezochten voor vergelijkende doeleinden, bleef de focus van hun onderzoek toch beperkt tot een enkele lokatie. Deze aanpak kwam ook in de interviews naar voren. Bijkomend effect was dat het de afhankelijkheid van deze onderzoekers van bestuur en missie/zending in het gebied verder reduceerde.

7.4.2 consequenties van onderzoek

Het is juist deze voorkeur voor een enkele lokatie die de basis vormt voor een onderscheid tussen de twee categorieën onderzoekers. Dit onderscheid is nergens scherper verwoord dan in een opmerking van Pospisil, waarin hij zijn verwondering erover uitspreekt, "how a single research worker can study in a span of even two years, let us say, 80,000 people inhabiting a large territory, parts of which are hardly accessible"

18) Oosterwal is in deze een duidelijke uitzondering. Zijn onderzoek draagt in veel opzichten het karakter van een survey. Elmborg's onderzoek is daarentegen een randgeval. Hoewel hij zich sterk op de activiteiten van één big man (*popoi*) richtte (1965), heeft hij gedurende beide periodes van zijn veldwerk door het Ayamaru gebied gereisd en voor korte periodes in verschillende dorpen verbleven om aldaar de handel in doeken (*kain timoer*) te registreren (1966: 28).

(1963: 15). De opmerking is echter weinig meer dan retoriek, daar het gaat om geheel verschillend onderzoek.

Hoewel er duidelijk mengvormen te vinden zijn, richt de beschrijving door bestuur, missie of zending zich primair op het verschaffen van informatie over een zo groot mogelijk deel van de bevolking van een bepaald gebied. Men deed onderzoek met het besef dat de verslaglegging praktisch toepasbaar moest zijn. De academische onderzoeker kende deze voorwaarde niet. Hij kon zich richten op een duidelijk afgrensbare groep, waarvan hij de cultuur kon beschrijven, ongeacht de grootte van de groep. Een kleine groep kende in deze zelfs het voordeel dat ze gemakkelijker in haar geheel door één onderzoeker te overzien was.

Dit is ook één van de redenen waarom de academische onderzoekers neigden onbestuurde gebieden op te zoeken. De pacificatie betekende vaak het doorbreken van isolement en een sterke schaalvergroting voor de Papoea-samenleving. Dit houdt voor de onderzoeker in, stelt Pospisil, dat hij een *zero level of acculturation* moet gaan reconstrueren, een ideaalbeeld van de 'traditionele samenleving' (1978: 97). Zelf kon hij dit vermijden door te bedingen dat het bestuur zijn gebied eerst na zijn vertrek zou pacificeren:

"In this way I avoided the danger of circular reasoning by which an anthropologist studies the present and modified culture of a people, reconstructing the old unadulterated stage which in turn he uses to interpret the changes that accounted for the existence of the present modified culture" (Pospisil 1978: 97).

Het uitgangspunt is dus methodisch: de afwezigheid van bestuur en andere instanties minimaliseert de noodzaak tot reconstructie. Keerzijde van dit standpunt, dat ik overigens alleen in Amerikaanse teksten zo scherp gesteld zag, is dat de etnografische bestudering van Nieuw Guinea zich specifiek toespitst op de bestudering van culturen, ten koste van de vergelijking daarvan. Eveneens impliceert dit standpunt dat aspecten van verandering van de Papoea-samenleving van secundair belang worden geacht. Papoea's worden nu van wetenschappelijk belang omdat zij eerst zeer recent in aanraking kwamen met de westerse cultuur. Niet ongebruikelijk is dat men in de resulterende etnografische beschrijvingen het aspect van cultuurverandering ondergebracht vindt in een apart hoofdstuk, of soms zelfs in een aparte publikatie (vgl. Elmsberg 1965, 1966).

Eén ding bleef hierbij wel onveranderd: ook puur wetenschappelijke belangstelling bracht onvermijdelijk bestuurlijke aandacht met zich mee. Zo was de Sterrenbergexpeditie⁽¹⁹⁾ in 1959 tevens aanleiding

19) De Sterrenbergexpeditie vond plaats van april tot september 1959 in het gebied van de Ok/Sibil-vallei, gelegen in het Sterrengebergte op de grens tussen Nederlands Nieuw Guinea en Papua New Guinea. In totaal namen vijftien onderzoekers deel vanuit verschillende wetenschappelijke disciplines. De expeditie werd georganiseerd (Wordt vervolgd...)

voor de openlegging van de Sibil-vallei en de vestiging van een bestuurspost aldaar. Hetzelfde gold voor het gebied waar de Harvard-Peabody expeditie zat en voor Pospisil's onderzoeksgebied. Dergelijke consequenties waren soms aanleiding tot gemengde gevoelens van de zijde van de onderzoeker:

"However, the expedition also led to a chain of misfortunes, that none of us could have predicted at the time. Our presence, especially with our movie-cameras, focused attention on that area; thus the Dutch felt compelled to set up a police-post there to guarantee pacification. The police-post was then the origin of much trouble for the Dani, because some factions of Dani became involved on the side of the police - a situation that eventually contributed to renewed warfare in which many Dani were killed and others imprisoned by the Indonesians. Of course it is quite possible that the police-post would have been set up in the Dugum-neighborhood even without the expedition. It was certainly a logical place for it. In any case there were costs as well as benefits from our association ..."
(Heider 1979: 6).⁽²⁰⁾

Er is dan ook een heel belangrijke consequentie voor de academische onderzoeker zelf. Er is sprake van een verschuiving van verantwoordelijkheden. Waar voor de beroepsmatige antropoloog de beslissing over het gebruik van informatie voor een belangrijk deel ligt bij de opdrachtgever (interview Van Baal, 4 juni 1986), komt deze nu veel meer bij de onderzoeker zelf te liggen. Meer nog dan de beroepsmatige onderzoekers werpt dit de academische onderzoeker terug op zijn eigen oordeel. Bovendien kon men hem verantwoordelijk achten voor de gevolgen van zijn handelen.

Eerder is al gewezen op het ethische conflict waarvoor Ploeg zich bij de Dani geplaagd zag. In een later onderzoek kon hij zich veroorloven zijn onderzoek om vergelijkbare redenen te beëindigen, toen niet (interview Ploeg, 24 nov. 1988). Ook noemenswaard is het dilemma van de Harvard-Peabody expeditie waarvan de deelnemers zich als westerlingen geplaagd zagen temidden van een stammenoorlog waarvan de Dani zeker wisten dat het bestuur die afkeurde (Heider 1979: 18). Van Nieuwenhuijsen en Van Nieuwenhuijsen-Riedeman herinneren er terecht aan dat men deze ethische implicaties maar al te makkelijk oversimplificeert (1972: 340). Voortkomend juist uit de onafhankelijkheid van de onderzoeker, vormen zij een geheel nieuwe dimensie van het onderzoek.

19)(...vervolg)

door het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (Schoorl 1958, Pouwer 1964: 160; Van Baal 1989: 538/9).

20) Broekhuijse stelt dat Heider hier ongelijk heeft. Pacificatie van de Baliem-vallei onder Nederlands bestuur is nooit gerealiseerd; hiervoor was te weinig mankracht voorhanden. Ook betwijfelt hij of er daadwerkelijk sprake was van een einde van de lokale oorlogen, zoals Heider veronderstelt (1979: 20, 112). Deze zullen uitsluitend zijn verplaatst buiten bestuursbereik (interview 16 mrt. 1989), en daarmee buiten Heider's waarnemingsvermogen.

7.4.3 het verzamelen van informatie

De eerste barrière die iedere onderzoeker moet nemen is die van de taal. Hij moet op een of andere manier kunnen communiceren met de door hem onderzochte groep wil hij informatie vergaren. In de vorige hoofdstukken is al gebleken dat de beheersing van de lokaal gesproken taal uitzonderlijk is. Onder de beroepsmatige onderzoekers zijn er slechts enkelen die het gedurende hun onderzoek brachten tot meer dan een passieve beheersing van de taal. Meestal werkte men met het Maleis als contacttaal.

Voor de academische onderzoekers lijkt de situatie in eerste instantie hetzelfde. Voor Elmberg, Gerbrands en Serpenti, die in bestuur gebied zaten, geldt dat zij konden beschikken over Maleis sprekende tolken of informanten.⁽²¹⁾ Serpenti merkt over de mogelijkheid de taal te leren op:

"Er werden vier talen op het eiland (Frederik Hendrik Eiland; SRJ) gesproken, dus het was zonder meer een belachelijk idee om vier talen in twee jaar te gaan leren. ... ik maakte dus gebruik van informanten die ... enigszins het Maleis beheersten. Het was natuurlijk niet zo geweldig, maar ik had wel Maleis geleerd voor ik wegging." (interview Serpenti, 23 juni 1987).

De etnografische onderzoekers in het bergland waren echter veel meer aangewezen op een daadwerkelijke beheersing van de lokaal gesproken taal. Volgens Pospisil - overigens de enige die zich beroept op een actieve beheersing van de lokaal gesproken taal - dwongen de omstandigheden hem hiertoe, omdat tolken - door een gebrek aan cultuurcontact - niet te vinden waren. Met behulp van een woordenlijst/grammatica en de medewerking van de bevolking wist hij zich in zes maanden de Kapauku-taal dusdanig eigen te maken, dat hij normale gesprekken kon volgen (1963: 21).⁽²²⁾ Tolken waren in het gehele Bergland door het zeer recente cultuurcontact⁽²³⁾ zeer zeldzaam. Zo beschikte de Harvard-Peabody expeditie over één Dani-politieman, die Maleis kon spreken met Broekhuijse die als bestuursambtenaar aan de expeditie was toegevoegd. Broekhuijse kon dit dan weer voor de expeditieleden - die voor het merendeel uitsluitend Engels spraken - vertalen (Heider 1979: 11). Hei-

21) In het gebied waar Serpenti zat was de voedselproductie marginaal, hetgeen handel in voedsel uitsloot. Het verloop van tolken/informanten was dan ook groot daar zij moesten voorzien in het levensonderhoud van hun gezin (interview Serpenti, 23 juni 1987).

22) Pospisil verzweeg overigens enige tijd zijn competentie in de taal, daar de Kapauku onderling veel vrijer spraken, indien zij van mening waren dat hij hen niet kon verstaan (1963: 21).

23) Voor de Baliem-vallei was dit begin jaren vijftig, voor de Bokondini-vallei (Ploeg) was dit eind jaren vijftig.

der zelf heeft in de loop van zijn onderzoek, met behulp van een grammatica gekregen van de missie, het Dani leren spreken, zij het nooit vloeiend (1979: 11).⁽²⁴⁾

Het ontbreken van tolken en contacttaal, maakte dat veel van deze onderzoeken in aanvang maar langzaam vooruit kwamen. Pospisil wijst erop, dat hij zich in de eerste maanden voornamelijk moest beperken tot observeren en registreren van kwantitatieve gegevens (1963: 13). Ploeg stelt dat dit van invloed was op zijn hele wijze van veldwerk doen:

"... het heeft maanden en maanden geduurd voordat ik me enigszins verstaanbaar kon maken en voordat ik iets kon opvangen van de plaatselijke taal ... ik had het geluk dat vrij kort nadat ik aankwam het seizoen begon voor het aanleggen van de nieuwe tuinen. Daar kon ik meegaan en de organisatie daarvan observeren: observeren wie er met wie samenwerkte, hoe vaak dat voorkomt, enz. ... maar werkelijk informatie van enige diepgang, dat is pas vlak voor het einde van mijn eerste veldwerkperiode voor het eerst geweest. En het heeft eigenlijk altijd mijn manier van onderzoek doen beïnvloed. Ook bij later onderzoek, dat ik erg geneigd was om te observeren, en heel weinig - misschien minder dan anderen - gebruik heb gemaakt van formele interviews en sleutel-informanten" (interview Ploeg, 24 nov. 1988).

Overigens schijnt het houden van formele interviews niet tot de meest frequent benutte methodes behoord te hebben. De enige onderzoeker die expliciet melding maakt van het systematisch gebruik van formele gestructureerde interviews is Heider, die deze en ook experimentele methodes vooral benutte bij zijn herbezoeken:

"I sat outside the schoolhouse with pencil and a notebook and the children came out to me one by one. I asked sixty schoolchildren the very simple question, 'what do people do?', and kept repeating the question until each had given me fifteen responses" (Heider 1979: 23).

De meest gebruikte methodes zijn van informele aard, zoals het vergezellen van mensen op hun werkzaamheden en het praten over hun bezigheden. De hier opgedane informatie controleert men later via het stellen van vragen. Een methode waaraan meerdere onderzoekers refereren voor het controleren van gegevens, het laten vertellen van verhalen en mythen en dergelijke, is de sessie met meerdere informanten tegelijk, waarbij de verschillende informanten elkaar aanvullen. Voorhoeve om-

24) Heider wijst er overigens op dat de Dani in de omgang met de Nederlanders een vereenvoudigde vorm van hun eigen taal ontwikkeld hadden, die ze consequent tegenover iedere blanke benutten (1979: 11). Een dergelijke ontwikkeling geeft enerzijds te denken over een classificatie die Heider in een eerder artikel geeft van de Dani in de Baliem-vallei als een 'classical case of contact without acculturation' (1975: 56). Anderzijds wees Peters mij er op, dat hij bij de Dani het gebruik van 'archaische' taal tijdens de uitvoering van ritueel registreerde (interview 22 sept. 1987). Naar zijn zeggen heeft de linguïst Van der Stap dit rituele taalgebruik onderzocht en het bestaan ervan bevestigd. Daar Heider naar eigen zeggen het bestaan van een tweede taalniveau opmerkte bij de registratie van mythen (1979: 117), komt het mij voor dat hij hier over hetzelfde aspect spreekt.

schrijft op deze wijze de registratie en verwerking van een mythe:

"During the narration, the speaker sat cross-legged on the ground on a sleeping-mat, according to Asmat custom. And, since the stories were being told to an audience, the hand microphone, on its holder, was placed on the ground in front of the narrator. A number of listeners were always present during recording sessions. The speaker was only interrupted during the telling of the story when a new tape had to be put on. The recorded stories were later transcribed and translated with the help of my informants. For the transcripts, they repeated the stories word by word, and the translating of each story was only done when the transcription had been completed" (Voorhoeve 1965: 180).

Pospisil beschrijft zijn gebruik van dergelijke forum-sessies uitgebreid, en onderscheidt aan de hand hiervan zijn informanten in twee groepen: (a) personen die hem informatie vertelden aan de hand van specifieke voorvallen, en (b) personen die hem informatie verschaften over de cultuur in algemene termen (1963: 24). Hij wijst er bovendien aan de hand van vergelijking van materiaal op, dat geen enkele Kapauku, hoe ervaren ook, geheel op de hoogte is van zijn eigen cultuur (1963: 21/2). Lang niet iedere onderzoeker vermeldt echter het bestaan van dergelijke sleutelinformanten, dus dit hoeft zeker geen algemeen beeld te zijn.

De betaling van informanten was voor vrijwel alle onderzoekers gelijksoortig: tabak en gebruiksvoorwerpen. Geld kwam zeer weinig voor, daar de geldeconomie nergens echt was doorgedrongen. Alleen in het Centrale Bergland was er sprake van de mogelijkheid te betalen met een lokaal waardemiddel, de *kauri*-schelp. Pospisil introduceerde - naar eigen zeggen - zelfs een nieuw betaalmiddel in zijn onderzoeksgebied, de blauwe glazen kraal (1963: 304; 1978: 112).⁽²⁵⁾

Van Nieuwenhuijsen en Van Nieuwenhuijsen-Riedeman wijzen nog op een moeilijkheid die zij ondervonden bij de betaling van hun informanten, daar de lokale zending het gebruik van tabak afkeurde. De tabak was echter vooral onder de niet gedoopte Suki erg in trek. Zij betaalden daarom in het openbaar hun christelijke informanten altijd met vishaakjes en andere gebruiksvoorwerpen. Vaak ruilde de persoon in kwestie dit dan 's avonds alsnog om tegen tabak.

Er is overigens geen evenwicht in de samenstelling van de gebruikte groep informanten. Leeftijdsonderscheid vormt klaarblijkelijk geen probleem. Dit viel ook niet te verwachten, daar de academische onderzoekers voor langere tijd in het veld verblijven, en over het algemeen ook geen gebruik maakten van een of andere contacttaal. Echter, net als de beroepsmatige onderzoekers geven academische onderzoekers aan moeilijkheden te hebben met de benadering van vrouwen. Heider merkt op dat hij vrouwen - hoewel ze hem accepteerden - nooit kon gebruiken als informanten:

25) Het is onduidelijk of deze glazen kralen reeds als betaalmiddel aan de Wisselmeren bestonden. Duidelijk is wel dat ze een steeds belangrijker rol zijn gaan spelen (Pospisil 1978: 112; Dubbeldam 1964: 294).

"... I was never able to have real discussions with women ... Men yes; boys usually; girls often; but women almost never. I am still not sure why. Whenever I try to ask a woman a question, she would usually just giggle, shake her head, and say she did not know. I suppose that I gave up to easily" (1979: 9).

Ploeg schetst een ander aspect van het probleem:

"Eén van de problemen was dat je vrouwen minder makkelijk alleen kon spreken. Het leven van vrouwen was vrij solitair in tegenstelling tot het leven van mannen. De meeste vrouwen met kinderen, die woonden alleen in een vrouwenhuis, of sliepen alleen met hun kinderen, ze konden 's ochtends wat met elkaar praten, onderweg of in de tuinen, dan gingen ze naar hun eigen plot, waren daar een paar uur bezig, kwamen dan terug, gingen naar hun huis, kookten daar een maaltijd en waren daar ook weer een paar uur aan bezig. ... En het ging niet aan voor mij alleen om naar een akker te gaan om daar een vrouw te spreken, ook omdat sex vaak in de akkers plaats vond. Dus als ik ging, dan ging ik vaak vergezeld van een jonge man die me hielp. En dat maakte natuurlijk de mogelijkheid om een bepaalde soort informatie te krijgen moeilijker" (interview Ploeg, 24 nov. 1988).

Toch kan het tot systematische vertekening leiden vrouwen bij de gegevensverzameling te negeren. Zo wijst Elmsberg erop dat de vrouwen als arbiter optreden inzake de handhaving van normen en waarden (1965: 67). Tevens spelen zij een voorname rol bij de voor de Mejprat zo belangrijke doekenruil (1965: 79). Zowel Oosterwal als Gerbrands wijzen op betrokkenheid van vrouwen bij hun toelating tot de lokale gemeenschap (interview Oosterwal, 7 sept. 1988; interview Gerbrands, 7 nov. 1988). Oosterwal wijst bovendien nog op het beslissingsrecht dat vrouwen hebben over grondgebruik in de sagotuinen (1961: 59), alsmede op de bepalende rol die vrouwen kunnen spelen in het verloop en beslechting van conflicten in het dorp (1967: 186/7).

Oosterwal vormt op het eerste gezicht een uitzondering want hij is niet van mening dat hij moeilijkheden had bij de benadering van vrouwen, hoewel ook zijn ervaringen bepaald niet probleemloos waren. In zijn beschrijving van contact met vrouwen geeft hij echter een paar interessante punten aan:

"... voordat je in het dorp komt, zitten de vrouwen verdekt achter de bosjes en die bekijken je dan en geven een seintje aan de man of je geaccepteerd wordt of niet ... en meestal de eerste met wie je contact had, dat waren de vrouwen, die gingen dan naast je zitten, over je benen strijken, dat vinden ze natuurlijk interessant een paar harige benen ... Urenlang kunnen ze dat volhouden" (interview Oosterwal, 7 sept. 1988).

Hij wijst erop dat hij zich meestal vrijelijk door de tuinen kon bewegen. Hoewel de mannen hem er een paar keer uitgooiden, hadden ze over het algemeen een groot vertrouwen in hem, afgaande op het oordeel van hun vrouwen. Contact met vrouwen in de tuinen bleef indirect. Oosterwal beheerste gaandeweg de taal voldoende om de gesprekken tussen de vrouwen te kunnen volgen. Echt persoonlijke contacten ontwikkelden

zich eerst later in het onderzoek, waarbij Oosterwal ook wijst op zijn rol als zendeling en op het contact wat zijn vrouw had met de lokale vrouwen:

"Ik heb erg veel contact gehad, maar dat was voor een deel persoonlijk, voor een deel in mijn rol als zendeling. Maar van het begin af aan heb ik vrij makkelijk contact gehad. Mijn vrouw was er vaak bij, en die had contact met die vrouwen. Het eerste contact was dus indirect, ... met de mannen aanwezig, en pas in de laatste plaats dus persoonlijke contacten. Maar dan moet je de taal kennen" (interview Oosterwal, 7 sept. 1988).

Oosterwal's ervaringen zijn niet zo heel erg verschillend van die van de overige onderzoekers. Het grote probleem is het sterke man/vrouw antagonisme dat de meeste Papoea samenlevingen kenmerkt. De onderzoeker moet dit op een of andere manier overbruggen. De manier waarop dit gebeurt, is ook een weerspiegeling van het belang dat de onderzoeker zelf aan vrouwen als informanten hecht. Zo ondervroeg Pospisil 46 mannen en 25 vrouwen naar hun visgewoonten, een opvallende verdeling daar hij het vissen juist als van groot economisch belang voor de vrouwen schetst en stelt dat zij in tegenstelling tot de mannen serieus vissen (1963: 227/231).

Overigens verkeert een vrouwelijke onderzoeker hier niet wezenlijk in een verschillende positie. Van Nieuwenhuijsen-Riedeman had bij vrouwen toegang tot terreinen waar een man niet of hoogstens uiterst moeizaam zou kunnen gaan, maar zij stelt over enkele gesprekken tussen haar man en diens informanten:

"Ja, het is wel eens geweest, als jullie over zaken wat betreft de homosexualiteit wilden praten, dan moest missus Van toch maar weg. Nou dan ging ik maar waterliëties plukken, zodanig dat ze konden zien, dat ik ook niet onder het huis stond" (interview, 11 mei 1988).

Het is niet onwaarschijnlijk dat op dergelijke gebieden de onderzoeker pas - ongeacht zijn sexe - toegang krijgt, als het eraan verbonden sexe-onderscheid in de samenleving zelf gaat vervagen.

7.5 *doeleinden en hun realisering*

Ik heb mij bij de beschrijving van de groep academische onderzoekers vooral gericht op de etnografische onderzoekers. Ook in deze paragraaf beperk ik mij hiertoe. De linguïstische onderzoeken, de expedities en wetenschappelijke projecten, alsmede het onderzoek van Gerbrands vallen daarmee weliswaar buiten de hoofdlijn van het betoog, maar zijn toch in grote lijnen vergelijkbaar. De optiek van de onderzoekers verschilde weliswaar, maar het zijn veelal de condities in het veld die beperkingen opleggen aan de werkwijze van de onderzoeker.

De doeleinden van het onderzoek, verricht door de etnografische onderzoekers, zijn al in aanvang van het hoofdstuk opgesomd. Op twee uitzonderingen na betrof het inventariserend onderzoek, hetgeen

ook als zodanig in de vraagstelling van het onderzoek tot uiting kwam. Voor het merendeel ging het daarnaast om onderzoekers die bezig waren met een promotie, hetzij in Nederland, hetzij in het buitenland. In al deze gevallen bestond een duidelijke opdracht en een aanwijsbare opdrachtgever. De financiering van het onderzoek stond op één uitzondering na duidelijk los van eventuele doeleinden van de opdrachtgever.

Deze groep onderzoekers is vrijwel in zijn geheel wetenschappelijk actief gebleven. De onderzoekers hebben, blijkens publikaties, onderzoeksactiviteiten en congresbezoek, hun interesse in hun oorspronkelijke onderzoeksterrein behouden. Dat er desalniettemin een discontinuïteit in het onderzoek is opgetreden, is te wijten aan de politieke situatie, die onderzoek - zeker voor Nederlandse onderzoekers - tot ver in de jaren zeventig bemoeilijkte. De Amerikaanse onderzoekers zijn hierin overigens iets succesvoller geweest. Heider heeft in 1964 en 1970 nog onderzoek weten te doen onder de Dani, Pospisil bracht in 1975 een retourbezoek aan de Wisselmeren.⁽²⁶⁾

Valt voor de beroepsmatige onderzoekers een scheiding te maken in praktijk-gerichte en wetenschappelijke eindverslagen, de onderzoeksresultaten van de academische onderzoekers zijn vrijwel zonder uitzondering gericht op een academische discussie. Daarbij is aan te tekenen dat - doordat het zwaartepunt van deze groep onderzoekers begin jaren zestig viel - vrijwel al deze publikaties voor bestuurlijk gebruik eerst beschikbaar kwamen 'na winkelsluiting' (interview Van Baal, 8 apr. 1986). De bestuurlijke bemoeienis - financieel en organisatorisch - beperkt zich overigens ook, namelijk tot het onderzoek van Anceaux, en tot de beide wetenschappelijke projecten die plaatsvonden in deze periode.⁽²⁷⁾

Het gebruik van informatie, vergaard door deze groep onderzoekers, is - behalve de allereerste onderzoeken - voor het bestuur niet meer van nut geweest.⁽²⁸⁾ Een overigens uniek gebleven 'experiment' op het gebied van informatie-uitwisseling heeft plaatsgevonden vlak voor de overdracht van Nieuw Guinea in het Centrale Bergland. In 1962 vond in Wamena een conferentie plaats, een bijeenkomst van alles wat op dat moment aan sociaal-wetenschappelijke onderzoekers in het Dani-gebied actief was: bestuursambtenaren, linguïsten van de CAMA en de RK missie, en academici. Het doel van de conferentie was:

-
- 26) Pospisil wijst er echter wel op dat de politieke situatie hem noodzaakte zijn oorspronkelijke plan, om iedere drie jaar een bezoek te brengen, op te geven (1978: 97).
- 27) Ik doel hierbij op het depopulatie-onderzoek in Zuid Nieuw Guinea (1953/54) en op het demografische project dat tot stand kwam in 1959 (zie pag. 124). Aan de Sterrenbergexpeditie en aan de Harvard-Peabody expeditie verleende het bestuur voornamelijk personele bijstand.
- 28) Wel hebben de onderzoekers dus in enkele gevallen gediend als voorhoede voor de openlegging van hun onderzoeksgebied.

"... to exchange ethnological data on cultures of the Dani and Uhundini Papuans, people hitherto known only from a few brief articles. This exchange of ethnological information is expected to accelerate and facilitate further research and should also serve as an aid to the Government's officials charged with the administration of the Highlands territory" (Working Papers in Dani Ethnology 1962: 1).

De conferentie, opgezet door het Kantoor voor Bevolkingszaken, was mogelijk doordat een uitzonderlijk groot aantal onderzoekers op dat moment in het gebied actief was. De elf deelnemers wisselden gedurende een aantal dagen ideeën uit - geformuleerd in 21 papers - over leiderschap, conflicten, nativistische bewegingen en economische ontwikkeling.

Overigens was het materiaal, wat nog wel op een zodanig tijdstip gepubliceerd was dat het nut had voor de bestuurlijke praktijk, lang niet altijd hiervoor bruikbaar:

"In 1959, while visiting the Dutch courts in session, I was amused to see my book *Kapauku Papuans and Their Law* used by the administrative officer as a legal codex - as 'the source of Kapauku law.' Although I was amused, this was certainly not the reaction of all the Kapauku; as a matter of fact my work was very unpopular with some of them ... My book dealt with law as it was administered within the Ijaaj-Pigome confederacy ... Traditionally, every such political confederacy had a different legal system and there were sixteen of them in the Kamu valley alone. So what was actually happening was that the Dutch officer, by using my book for all cases brought to his attention, unwittingly promoted the legal system of one political confederacy to a sort of 'tribal law,' which had never existed before" (Pospisil 1978: 102/3).

Dit aspect is een omkering van Pospisil's eerder geciteerde verwijt richting de survey-matige onderzoeken gestimuleerd vanuit het bestuur: Pospisil's rapportage is te kleinschalig om een ander dan wetenschappelijk belang te dienen.

Op grond van wat er verder in dit hoofdstuk over dit probleem gezegd is, kan ik de al eerder gesuggereerde mogelijkheid van het naast elkaar bestaan van praktijkgericht en algemeen wetenschappelijk gericht onderzoek ten dele nader specificeren. Ik heb deze tweedeling in termen van twee stereotiepe onderzoeksvraagstellingen geformuleerd, gericht op enerzijds het acculturatieproces, anderzijds op het probleem van de culturele verscheidenheid. Dit laatste kenmerk is nu nader in te vullen. Buiten dat in Nieuw Guinea culturele verscheidenheid als probleem centraal staat - het invullen van de witte plekken op de etnografische kaart -, staat ze in het begin van de jaren zestig ook als middel centraal. Zeker de Amerikaanse onderzoekers bezagen het gebied impliciet als een ideaal laboratorium voor etnografische vergelijking, overigens zonder hier negatieve connotaties aan te verbinden.⁽²⁹⁾ De grote

29) Overigens is Ploeg's onderzoek vanuit een vergelijkbare optiek tot stand gekomen. Hij stelt over de keuze voor de Dani: "... men dacht dat het interessant was om het (Wordt vervolgd...)

verscheidenheid aan culturen en de kleinschaligheid van de samenlevingen maakt het tot een ideaal onderzoeksterrein voor vraagstellingen ten aanzien van het functioneren van cultuur en het optreden van cultuurverandering. Deze ontwikkeling is echter - evenals andere - voortijdig beëindigd.

Het academisch onderzoek is naar buiten toe - op grond van het niet tot ontwikkeling komen van een praktijkgerichte vraagstelling - als eenheid af te grenzen. Naar binnen toe vormde het echter alles behalve een eenheid. Primair valt er een scheidslijn te trekken langs de achtergrond van de onderzoekers. De academische context verschilde in Nederland en Amerika - de voornaamste landen van herkomst - te zeer van elkaar om de opvattingen over etnografisch onderzoek vergelijkbaar te doen zijn. De nadere specificatie in de inventariserende vraagstelling, die ik direct hierboven heb aangebracht, wijst hier ook op. De periode dat er sprake is geweest van academisch onderzoek is ook te kort geweest voor de ontwikkeling van een gemeenschappelijke wetenschappelijke discussie. Ook latere ontwikkelingen hebben niet tot eenheid bijgedragen. Nieuw Guinea is langere tijd uitsluitend voor onderzoek vanuit Indonesische universiteiten toegankelijk geweest. Eerst sinds midden jaren zeventig is er ook weer sprake van Nederlands onderzoek. In de tussenliggende periode is de uitwisseling van informatie in vaktijdschriften schaars en incidenteel gebleven.

29)(...vervolg)

onderzoek dat men op dat moment verrichtte vanuit Canberra in het bergland van Papua New Guinea te complementeren met studies uit West Irian" (interview Ploeg, 24 nov. 1988).

LOKAAL BEZIEN

8.1 *inleiding*

In de drie voorgaande hoofdstukken is aandacht besteed aan de verschillende werkkringen van waaruit etnografisch onderzoek is verricht in Nieuw Guinea tijdens de periode '50 - '62. Hierbij heb ik voor ieder van deze groepen hun achtergrond, de beperkingen van hun wetenschappelijke belangstelling en hun wijze van onderzoek geschetst. Tevens is voor ieder van de groepen nagegaan in hoeverre zij inderdaad als groep bestaan. Het is dit groepsverband waarbinnen (etnografische) informatie uitgewisseld wordt, en wetenschappelijke discussie⁽¹⁾ plaatsvindt. Voor ieder van de onderscheiden werkkringen is echter naar voren gekomen dat zij een versnipperd beeld geven.

Voor missie en zending lopen scheidslijnen niet alleen tussen de verschillende geloofsgemeenschappen, maar ook daarbinnen. Zo kennen de verschillende missie-congregaties ieder hun eigen opleiding, hun eigen missie-gebied, hun eigen infrastructuur, hun eigen missionaire

1) Voor de definiëring van de begrippen 'wetenschappelijke interesse' en 'wetenschappelijke discussie', zie respectievelijk pag. xiv, voetnoot 5 en pag. 8, 14, 22.

benadering en daarmee ook een eigen specifieke wetenschappelijke interesse. Binnen de zending valt over het geheel genomen vooral de fundamentalistische zending uiteen in onafhankelijke infrastructuren met - kenmerkend - een eigen interesse voor en gebruik van informatie over de autochtone bevolking. De Nederlandse zending biedt een meer geïntegreerd beeld. Dit heeft dan ook in de jaren vijftig tot verzelfstandiging van de lokale kerk geleid.

Bestuurlijk onderzoek valt in feite uiteen omdat het bestuurlijk beleid ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek onduidelijk en ambigu was. Enerzijds had men onderzoek, zowel etnografisch als anderszins, nodig en uit dien hoofde entameerde men dan ook onderzoek. Anderzijds ontbrak het aan een duidelijk geformuleerde doelstelling van onderzoek, hetgeen - als vanzelfsprekend - leidde tot onbevredigende resultaten. Bij gebrek aan voorschriften richtte iedere onderzoeker zich op hetgeen hem het meest na stond: de benadering hetzij opgedaan tijdens zijn opleiding, hetzij voortkomend uit de wetenschappelijke interesse van zijn directe werkomgeving. De resultaten bestrijken alle delen van het kompas: reconstructies van de traditionele cultuur, studies van cultuurverandering, artikelen over voorkomen en toepasbaarheid van bepaalde typen verwantschapsstructuur, maar ook sociaal-medische studies. De publikaties zijn velerlei, maar door het ontbreken van een gemeenschappelijke optiek vaak moeilijk vergelijkbaar.

Het academisch onderzoek kent een soortgelijk verhaal. Binnen de sociale wetenschappen ontbreekt een strakke onderzoeksdiscipline en dit maakt onderzoek vaak per universiteit verschillend. Daar komt bij dat Nieuw Guinea een geheel nieuwe uitdaging was voor de Nederlandse antropologie. Vóór de oorlog was de discipline vooral georiënteerd op Indonesië. Na de onafhankelijkheid van Indonesië viel deze oriëntatie weg en zocht men nieuwe onderzoeksgebieden, Nieuw Guinea was er één van. Het ontbrak hier echter aan onderzoekstraditie en wezenlijk aan de tijd deze te ontwikkelen.

Het academisch onderzoek kent bovendien nog scheidslijnen langs de verschillende nationaliteiten van de onderzoekers. In de eerste hoofdstukken is er al op gewezen hoe belangrijk omgevingsfactoren zijn voor de opzet en uitvoering van het onderzoek. Wetenschappelijke interesse komt niet in isolement bij de onderzoeker tot stand, zij is het resultaat van interactie met zijn omgeving. De academische wereld en ook de opvattingen binnen de antropologie zelf verschillen in Nederland en Amerika - de voornaamste landen van herkomst van academische onderzoekers in deze periode - te zeer om directe vergelijkbaarheid en wederzijdse acceptatie van resultaten vanzelfsprekend te maken. Dit en het wegvallen van de toegankelijkheid van het onderzoeksgebied hebben internationale uitwisseling van Nieuw Guinea materiaal weinig intensief doen zijn.

Nu vormen de werkkringen zeker niet de enig mogelijke basis voor het ontstaan en voeren van een wetenschappelijke discussie. Een onderscheid kan even zo goed plaats vinden op basis van een ge-

meenschappelijk onderzoeksgebied. In dit opzicht kan de discussie zelfs een veel vruchtbaarder bodem vinden, omdat verschillende onderzoekers in belangrijke mate persoonlijke ervaringen in de vorm van onderzoekproblemen, onderzoekslokatie, informanten, etc., delen. Een goed voorbeeld hiervan is al in het vorige hoofdstuk aan de orde gekomen bij de beschrijving van het onderzoek onder de Dani in het Centrale Bergland. Zoals gezegd, waren hier in 1962 zoveel onderzoekers actief, dat het verantwoord bleek een onderzoeksconferentie in het veld te organiseren.

Deze specifieke discussie werk ik in dit hoofdstuk bij gebrek aan materiaal niet verder uit. In de volgende paragrafen ga ik voor drie 'lokaties' in Nieuw Guinea na of het zinvol of mogelijk is het aanwezige onderzoek op te vatten in termen van een wetenschappelijke discussie. De drie lokaties - het Nimboran-project, het Asmat-gebied en het onderzoek naar stedelijke Papoea's - hebben gemeen dat ze onderzocht zijn door meerdere onderzoekers en dat er ook enige, zichtbare neerslag is van aanwezige discussie. De werkwijze is hier wezenlijk hetzelfde als in de voorgaande hoofdstukken, waarbij de methodische zijde van het verzamelen van informatie bekend is verondersteld. Ik bekijk wie er informatie verzamelde en uitwisselde, en wat hier de consequenties van waren in termen van een wetenschappelijke discussie. Van ieder van de lokaties geef ik beknopt enige belangrijke kenmerken aan.⁽²⁾

Aan het eind van het hoofdstuk ga ik na of de verschillende wetenschappelijke discussies vanuit deze lokale optiek elementen gemeen hebben en of er systematische factoren te isoleren zijn. Hierbij vergelijk ik de drie genoemde lokaties en de in het vorige hoofdstuk beschreven situatie in het Centrale Bergland. Afhankelijk van de resultaten van deze beperkte vergelijking is te bezien of het zinvol is om naast een verdeling van de onderzoekers naar werkkring en de daarop gebaseerde wetenschappelijke interesse, tevens een verdeling naar onderzoekslokatie te hanteren.

8.2 *het Asmat-gebied*

Het Asmat-gebied, gelegen aan de zuidwestkust van Nieuw Guinea, varieert tussen moerasland aan de kust en laag heuvelland in het binnenland. Het gehele gebied is doorsneden door rivieren die de belangrijkste mogelijkheid voor transport bieden. Van Amelsovoort onderscheidt van zee naar binnenland vier vegetatie-typen: mangrove, oerwoud, savanne en heuvelland (1964: 32). De bevolking van het gebied noemt zich voor het overgrote deel Asmat, hetgeen zich laat vertalen als 'wij, de echte

2) Hierbij is niet gestreefd naar volledigheid, daar het in eerste instantie de bedoeling is een mogelijk aanwezige wetenschappelijke discussie te isoleren.

mensen', of 'wij, de boom-mensen'.⁽³⁾ De bevolking voorzag in haar levensonderhoud met sagowinning, vissen, jacht en verzameling van insecten en schelpdieren. Vissen en verzamelen waren vrouwenwerk, de jacht mannenwerk. De sago, het belangrijkste voedsel, bepaalde echter het ritme van het leven. De Asmat plantten zelf geen sagotuinen aan, maar exploiteerden de aanwezige arealen. Raakten de sago-tuinen uitgeput na drie tot zes maanden, dan verhuisde het dorp naar een andere lokatie binnen het eigen territorium (Van Amelsvoort 1964: 37). Voor transport waren de Asmat geheel afhankelijk van kano's.

Het dorp bestond uit een aantal mannenhuizen, de *jō*, die langs een kreek of rivier gelegen waren. Bij ieder mannenhuis waren de gezinswoningen van de mannen behorende tot de *jō* gelegen. De *jō* was het sociale centrum van het dorp: het was de verblijfplaats van de man, vormde de heersende sociale ordening in het dorp en de groep waarbinnen men over het algemeen huwde (Van Amelsvoort 1964: 39/42; Zegwaard/Boelaars 1955). De leiding van het dorp berustte bij het hoofd van de belangrijkste *jō*.⁽⁴⁾

Het complex van rituelen verbonden aan het koppensnellen, en de symbolische weergave hiervan die plaatsvindt bij het vellen van de sagopalm, zijn centrale aspecten van deze cultuur (Zegwaard 1959; Gerbrands 1981). De ideologie achter het koppensnellen is door Zegwaard (1959) uitgebreid geanalyseerd. Het artikel geeft de mythische achtergrond van het snellen weer, aan Zegwaard verteld door

Warsekomen, diens belangrijkste informant. Daarnaast omschrijft hij het snelfeest aan de hand van eigen observatie en registratie van getuigenverslagen (Zegwaard 1952a). Bij zijn verklaring van het fenomeen wijst Zegwaard op een interessant aspect:

"While comparing the different myths and stories, I discovered that changes in actions had taken place and are taking place all the time, and that such changes are the result of individual, contemporary thinking, of which the people are themselves unconscious" (1959: 1037).

Tabel V - genoemde onderzoekers Asmat

onderzoeker	verbl.duur	werkkring
Van der Schoot	1959/1960	bestuur
Van Amelsvoort	1959/1962	gezondheidsdienst
Boelaars	1954	missie
Zegwaard	1950/1955	missie
Trenkenschuh	1958/-	missie
Gerbrands	1960/1961	academisch
Voorhoeve	1960/1962	academisch
Byde	1960/1961	academisch

3) Zegwaard wees mij erop, dat er een betere vertaling te geven is. *Asmat-ow* (*Asmat* = plaats; *ow* = mensen) betekent 'mensen van de(ze) plaats', in de zin dat de mensen bij het land behoren evenals het land bij de mensen (correspondentie Zegwaard, 4 okt. 1989).

4) Voor een uitgebreide beschrijving van de sociale structuur van de Asmat, zie Zegwaard/Boelaars 1955, Van Amelsvoort 1964, of Van der Schoot 1969.

Dit is een aspect dat eerder in Zegwaard's werk ook zichtbaar is, wanneer hij de Asmat-cultuur als syncretistisch kenschetst, 'een verzameling van cultuurverschijnselen en cultuurelementen die door vermenging, overheersing en overname, is tot stand gekomen' (1957a: 181).

Hoewel het bestuur het gebied reeds in 1904 bezocht en men er vanaf 1926 patrouilleerde, duurde het tot 1938 voor men de eerste bestuurspost in Agats opende. Deze bestuurspost sloot men in 1941 weer in verband met de dreiging van Japanse troepen. Men herstelde het bestuur na de oorlog niet direct. Heftige intertribale oorlogen, die zo'n 6.000 Asmatters naar Mimika en de monding van de Digoel-rivier deden uitwijken, dwongen het bestuur echter het gebied toch weer onder controle te plaatsen, in aanvang door patrouilles vanuit Mimika (Van Amelsvoort 1964: 65).⁽⁵⁾ In 1954 arriveerde de eerste bestuursambtenaar van na de oorlog in Agats (Van Amelsvoort 1964: 61/9; Van der Schoot 1969: 87/92).

Naast het bestuur waren tevens missie en fundamentalistische zending (The Evangelical Alliance Mission) actief in het gebied. De Missionarissen van het Heilig Hart (M.S.C.) bezochten vanaf 1950 de Asmat en vestigden zich in 1953 in Agats. TEAM vestigde zich in 1956 in het bestuurscentrum. De relatie tussen missie en zending was ook hier gespannen (interview Zegwaard/Boelaars, 29 sept. 1987), en niet ontbloeit van een zeker element van concurrentie in het openen van scholen en het plaatsen van *goeroe's* en katechisten in dorpen (Van der Schoot 1969: 198). Het verschil tussen de extensieve aanpak van de missie en de intensieve methode van de zending is in hoofdstuk 5 (pag. 73) al aan de orde gekomen. Ook de missie stapte in de jaren zestig over op een intensiever aanpak (Trenkenschuh 1982b: 46). De Crosier Fathers (O.S.C.), die het missiegebied in 1958 overnamen, beheerden toen reeds de missie in het Asmat-gebied.

De openlegging door het bestuur die plaats vond, was een eenrichtingverkeer (interview Van Amelsvoort, 2 juni 1987), kort maar krachtig omschreven door Van der Schoot:

"Als we de term openlegging gebruiken, verstaan we daaronder die eenzijdige van buitenaf ondernomen actie, welke gericht is op de verbreking van het isolement van een landstreek teneinde haar, onder meer door middel van pacificatie van de plaatselijke bevolking en het scheppen van eenvoudige basisvoorzieningen, rijp te maken voor westerse beïnvloeding van constructieve aard. Openlegging behoeft op zichzelf geen economische ontsluiting te omvatten en heeft dit m.n. in Mimika en Asmat ook zeker niet gedaan" (1969: 93).

De nadruk lag in het Asmat-gebied aanvankelijk vooral op de pacifica-

5) Van der Schoot plaatst vraagtekens bij deze interpretatie. Hij wijt de verhuizing van zo'n 20% van de Asmat-populatie eerder aan de mobiliteit en expansiviteit van de bevolking. Hij ontkent hierbij overigens niet dat er - als gevolg van bevolkingsdruk - sprake was van spanningen in het Asmat-gebied, die bijdroegen tot deze volksverhuizing (1969: 90/1).

tie, waarbij ook de missie een belangrijk aandeel gehad heeft (Van der Schoot 1969: 94). Het bestuur hield zich daarnaast vooral bezig met het verbeteren van de gezondheidstoestand en de voedselsituatie in het gebied (Van Amelsvoort 1964: 83 e.v.)

De oorzaak hiervan moet men overigens niet alleen zoeken - bij de instanties die werkzaam waren in het gebied, maar evenzeer in de problemen eigen aan het gebied:

"De politiek van de vijftiger jaren is er steeds op gericht geweest, de Papoea centraal te stellen. Hij had recht op ontwikkeling in de ruimste zin van het woord en deze werd hem dan ook in velerlei vorm geboden: op het gebied van onderwijs, economie, landbouw, visserij, medische zorg, bestuur, enz.. Het spreekt vanzelf dat de gang van zaken in een gebied als de Asmat, waar men nog in het stenen tijdperk leefde, wel enigszins afweek van die in andere delen van Nieuw Guinea waar men op een voorsprong van enkele decennien kon bogen. In de Asmat trouwens werd men al direct met een probleem van de eerste orde geconfronteerd: een acculturatieproces dat heel geleidelijk en heel voorzichtig geleid diende te worden, wilde men dat de integratie zonder brokken zou verlopen en desastreuze gevolgen zouden uitblijven" (Wassing 1977: 10).

Van Amelsvoort verwijt het bestuur in deze wel ambiguïteit in haar aanpak. Over het algemeen ging het bestuur voorzichtig te werk met Asmat tradities. Zo was er in de onder bestuur staande dorpen een verbod op koppensnellen. Toch ontvingen personen die werkten in het Asmat-gebied instructies om geen aandacht te besteden aan sneltrofeeën en andere symbolen van het koppensnellen die men aantrof. Geheel in tegenspraak met het verbod waren de korte bezoeken - vaak met officiële goedkeuring - van journalisten, filmmakers, verzamelaars van etnografica, etc., die veelal een geheel eenzijdige aandacht toonden voor de koppensnelpraktijken van de Asmat. Van Amelsvoort spreekt hier en bij andere voorbeelden terecht van een slechte synchronisatie of coördinatie tussen de verschillende instanties werkzaam in het gebied (1964: 99/101).

Hoewel Van der Schoot zich in de conclusie van zijn studie over het ontwikkelingsbeleid in Mimika en Asmat vooral op de eerste regio richt, hebben zijn kritische opmerkingen ook geldigheid voor het Asmat-gebied (1969: 227):

- men had slechts een gebrekkig inzicht in de mate waarin de aanwezige maatschappelijke structuur door de omgeving bepaald was;
- de gebrekkige informatie over lokale omstandigheden maakte beleid afgestemd op lokale behoeften zeldzaam;
- er was een zekere blindheid voor het feit dat de aanwezige maatschappelijke structuur een gedurende langere tijd geslaagde aanpassing aan de omgeving vormde;
- er was eveneens een zekere blindheid voor de relativiteit van de eigen westerse maatschappelijke structuur, te vaak suggereerde men oplossingen naar westers model als de enig juiste;
- er was een zeer grote onbekendheid met het wereldbeeld en de denktradities van de autochtone bevolking, hetgeen vaak tot onbegrip voor de reacties van de autochtone bevolking leidde.

Overheersend in de bovenstaande kritiek is de verwijzing naar een ge-

brek aan kennis. Dit beeld lijkt onderschreven te worden in de bibliografische studie over West Irian van Van Baal, Galis en Koentjaraningrat:

"There is not a single monograph on an Asmat tribe or subtribe which deserves to be called a full-fledged ethnography. There are a great many data available, but they are either too general or too specific and are insufficient for the compilation of an integral description of their culture. Towards that end two or three subtribal monographs are still badly needed. Nevertheless, the available data are so diverse, that they cannot but arouse the anthropologist's curiosity" (1984: 131).

Dit is een oordeel wat er niet om liegt, maar wat ik toch een weinig wil kwalificeren. De nieuwsgierigheid waar in het citaat sprake van is, schijnt niet alleen gewekt te zijn; ze levert ook resultaten. Voor de meeste regio's in Nieuw Guinea geldt weliswaar dat er na 1962 publikaties blijven verschijnen, maar niet echt regelmatig of veelvuldig. Op deze regel vormt de Asmat een uitzondering. Daarbij komt dat het oeuvre over het Asmat-gebied in een tweede opzicht opmerkelijk is: het is namelijk voor een groot deel in het buitenland gepubliceerd.

Toch blijkt het moeilijk te zijn om tot kennisvorming over het gebied te komen, bij voorbeeld in de vorm van een etnografische monografie over de Asmat. Pogingen hiertoe zijn de afgelopen jaren wel ondernomen, maar tot nu gestrand (interview Boelaars/Zegwaard, 2 sept. 1987; interview Gerbrands, 7 nov. 1988). De oorzaak hiervoor zoek ik toch in het ontbreken van een overkoepelende wetenschappelijke discussie, zowel toen als ook nu. Er zijn weliswaar verschillende groepen onderzoekers in het gebied werkzaam geweest, maar deze zijn alle te kenmerken door een sterk op zichzelf gerichte wetenschappelijke interesse.

De belangrijkste etnograaf van het gebied is zonder meer Pater Zegwaard M.S.C., die van 1950 tot 1955 als missionaris in het gebied actief is geweest. In hoofdstuk 5 is er al op gewezen, dat hij weliswaar niet over scholing in de antropologie beschikt, maar wel tot de meer produktieve auteurs over Nieuw Guinea te rekenen is. Zijn geschriften, die voor een deel ongepubliceerd zijn gebleven, bestrijken een groot aantal aspecten van de Asmat-cultuur.⁶⁾ Echter buiten een artikel dat hij in samenwerking met Boelaars schreef (1955), is er van Zegwaard's hand geen poging tot integrale beschrijving van de Asmat-cultuur.

Overigens is dit artikel tekenend voor de moeizame uitwisseling van informatie tussen de verschillende instanties. Het artikel, een beschrijving van de sociale structuur van de Asmat en een inventarisatie

6) Om enkele van deze aspecten te noemen: koppensnellen (1952a, 1959), rituelen benut voor conflictbeslechting (1955a), biologische en fysiologische opvattingen bij de Kamoro en Asmat (1953a), naamgeving bij de Asmat (1955c), gebruik van magie en symboliek in het snehritueel (1956b), een beschrijving van het varkensfeest (1957b), mythen (1956a, 1956e, 1978) en een bundel oorsprongverhalen (1955c). Een overzicht van Zegwaard's werk, zoals opgesteld door Van Amelsvoort (1964), is te vinden in de literatuurlijst.

van de bestuurlijke problemen, kwam tot stand vanuit een opdracht aan Pater Boelaars, die toen werkzaam was voor het Kantoor voor Bevolkingszaken. Zegwaard vermeldt in een geschiedschrijving over het Asmat-missiegebied het volgende effect van dit artikel op de eerste plaatsing van bestuursambtenaren in het Asmat-gebied:

"Resident Boendermaker liet duidelijk doorschemeren dat de Gouverneur, de Directeur Binnenlandse Zaken en hij weinig te spreken waren over de 'voortijdige' opening van een Missiepost in Agats die hun voorgangers er toe had gebracht om de bestuursvestiging in een geforceerd tempo voor te breiden. Het inschakelen van een (gesubsidieerde) Missie-antropoloog om de sociale structuur van de bevolking te bestuderen en hen te adviseren met betrekking tot de bestuursvestiging, werd niet in dank afgenomen. Het was een streep door de plannen van Gouverneur Van Baal om de te benoemen HPB eerst een jaar de tijd te geven voor sociaal-economisch onderzoek, zoals hij dat ook in 1954 voor het Moejoegebied organiseerde. Voor de HPB was het een gemiste kans. Het begon erop te lijken dat de Missie door dergelijke wetenschappelijke studies en adviezen zich op het terrein van het Bestuur ging begeven. En daar waren de heren van het Bestuur niet van gediend" (correspondentie Zegwaard, 4 okt. 1989).⁽⁷⁾

De discussie gevoerd vanuit de missie blijft in belangrijke mate een eigen debat, gevoerd voor een eigen publiek van ten dele leken en ten dele missiewerkers. Zo is ook slechts weinig van Zegwaard's materiaal gepubliceerd in tijdschriften met een specialistisch publiek uit de sociale wetenschappen. Veel meer is verschenen in publikaties die aansloten op het publiek waarvoor hij schreef, zoals missietijdschriften, Nederlands Nieuw Guinea, Schakels, en later in de Asmat Sketch Books. Deze tijdschriften zijn gericht op een breed publiek of - zoals Asmat Sketch Books - een publiek van missiewerkers.

Hetzelfde beeld geldt voor de zending. TEAM werkte begin jaren zestig met twee linguïsten, Roesler en Dresser, in het gebied om een werkzame kennis van de Asmat-taal op te bouwen. Deze kennis benut men vooral voor vertaling van bijbelteksten ten behoeve van het zendingswerk. Ten tijde van de publikatie van Voorhoeve's proefschrift over de Asmat-taal was nog geen materiaal van de hand van deze beide linguïsten verschenen (1965: 4). Voorhoeve wijst er ook op dat de zending erg wantrouwig stond tegenover buitenstaanders, en dat er geen uitwisseling van materiaal heeft plaatsgevonden (interview, 27 juli 1987).⁽⁸⁾

Academische onderzoekers zijn gedurende een vrij korte periode werkzaam geweest in het gebied. Gerbrands en Voorhoeve arriveerden beiden najaar 1960 en verbleven in het Asmat-gebied voor een jaar, respectievelijk bijna twee jaar. Eyde heeft aanvankelijk in het binnenland

7) Dit fragment is ontleend aan een recente bewerking van het artikel 'Missiegeschiedenis' (oorspronkelijk geschreven in 1955, in 1982 in vertaling verschenen; 1955h, 1982b)

8) Drabbe bestudeerde in de periode 1957/59 een drietal Asmat-dialecten (Drabbe 1963). Zegwaard stelt dat de resultaten hiervan tijdens Voorhoeve's onderzoek nog niet beschikbaar waren (correspondentie Zegwaard, 10 okt. 1989).

gezeten, maar voegde zich na een mislukking aldaar midden '61 bij Gerbrands in Amenamkai. Ook hier is sprake van een sterke versnippering in het resulterende werk. Voorhoeve heeft na voltooiing van zijn dissertatie eerst in de afgelopen jaren weer aandacht besteed aan zijn Asmat-materiaal, na langere tijd vanuit Australië in Papua New Guinea werkzaam te zijn geweest (interview 27 juli 1987). Vanuit Gerbrands' werk is er onder hem en zijn leerlingen in Leiden wel een wetenschappelijke discussie rondom het Asmat-materiaal tot stand gekomen, welke discussie zich vooral richt op de bestudering van de materiële cultuur en de hierin werkzame symboliek (interview Gerbrands, 7 nov. 1988; Vermeulen 1985).⁽⁹⁾

Bestuurlijk onderzoek is alleen in de vorm van de dissertatie van Van der Schoot naar voren gekomen. Hoewel dit geen etnografische studie is, maar een evaluatie van ontwikkelingsbeleid, geeft de auteur een etnografische beschrijving van zowel Mimika als Asmat. Hij gaat in op de in deze gebieden zichtbare acculturatieprocessen. Opmerkelijk is dat zowel Van der Schoot als Zegwaard het aspect van het bestaan van twee gescheiden sferen in de lokale cultuur onderscheiden, een traditionele sfeer die hier sterk getekend is door het koppensnellen en een moderne sfeer waarin elementen als het christelijk geloof, loonarbeid, etc., vallen.

Ook hier is echter het effect zichtbaar waar ik in hoofdstuk 6 op wees: beide auteurs ontwikkelen dit idee klaarblijkelijk onafhankelijk van elkaar op eigen wijze. Zegwaard sluit aan op het idee van tweeslachtigheid ontwikkeld door Pouwer en beziet of er in dit verband te spreken valt van een mentaliteit van verzet tegen cultuurverandering (1957a: 184). Van der Schoot hanteert het echter wezenlijk anders, namelijk als een mogelijk symptoom van een optredende teleurstelling met het uitblijven van daadwerkelijke verbeteringen in de levensstandaard als gevolg van de westerse aanwezigheid (1969: 133). In beide interpretaties ligt het moment van optreden van het verschijnsel verschillend. Van der Schoot ziet het dan ook duidelijker en eerder optreden bij de Mimika, die reeds veel langer gepacificeerd zijn dan de Asmat.

Bij de academische en bestuurlijke onderzoekers is het uitwisselen van informatie met en gebruik van kennis van - vrijwel uitsluitend - de missie nog het meest zichtbaar.⁽¹⁰⁾ Voorbeelden van deze samenwerking zijn ook in eerdere hoofdstukken al gegeven. Deze betroffen vooral het toegankelijk maken van informatie, hulp bij het opstarten van het onderzoek (selectie van een onderzoekslokatie, tolken en soms initiële

9) Overigens vormen de collecties van Asmat-kunst in zowel Leiden als Rotterdam ook een belangrijke bijdrage aan de etnografie van het gebied (vgl. Gerbrands 1967, 1981). Ik heb hier echter niet apart aandacht aan besteed.

10) Gerbrands en Voorhoeve, maar ook Van Amelsvoort, beschikten over al Zegwaard's aantekeningen betreffende het Asmat-gebied en hebben hier ook gebruik van kunnen maken. Ook Van der Schoot heeft geprofiteerd van de gegevens van Zegwaard (correspondentie Zegwaard, 4 okt. 1989).

contacten) en incidenteel het bespreken van resultaten. Feit blijft dat de samenwerking incidenteel en vooral persoonsgebonden is gebleven. Er is geen systematische uitwisseling van informatie ontstaan, noch is er sprake van integratie van de verschillende wetenschappelijke discussies als gevolg van de bestaande contacten. Dit aspect heeft ook latere ontwikkelingen in de weg gestaan.

8.3 *het Nimboran-project*

Het Nimboran-gebied is ongeveer 80 km ten westen van Hollandia gelegen in het stroomgebied van de Grimé-rivier. Het gebied kreeg in 1925 een permanente vestiging van bestuur en zending in het streekcentrum Genjem. De bevolking woonde verspreid over 23 dorpen, vrijwel alle binnen een straal van 5 km rondom het bestuurscentrum. De dorpen waren georganiseerd in één tot vier patrilineaire, patrilocale en exogame clans (*tang*), waarbij iedere clan een eigen leider kende en in sterke mate zelfstandig was. Kouwenhoven spreekt het vermoeden uit, dat de concentratie van de bevolking in dorpen het resultaat van bestuursingrijpen is geweest (1956: 47).

De belangrijkste economische eenheid in de Nimboran-samenleving was het gezin. Men won sago en verbouwde daarnaast knolgewassen, groenten en bananen volgens het principe van 'shifting cultivation'. Het gezin was in belangrijke mate zelfvoorzienend, maar met name voor het bijeenbrengen van de

bruidsprijs (*harta*) afhankelijk van steun van andere gezinnen in clan en dorp. Overigens zijn de gegevens over de Nimboran-samenleving voor de komst van zending en bestuur fragmentarisch. De resulterende kennis berust in belangrijke mate op reconstructie (Kouwenhoven 1956: 12).⁽¹¹⁾

Het gebied is voor het eerst verkend door de Wichman-expeditie in 1903. Het contact met de bevolking groeide mede door de handel die men dreef met de kustbevolking. In 1917 lijfde het bestuur het gebied in bij het district Demta (Kouwenhoven 1956: 44).

"When Bijkerk⁽¹²⁾ visited Nimboran in 1924, the 'pacification' of the area apparently had made good progress, for a large part of the population had been con-

Tabel VI - genoemde onderzoekers Nimboran

onderzoeker	verbl.duur	werkking
Van Baal	1951	bestuur
Kouwenhoven	1951/1955	bestuur
Galus	1953	bestuur
Lagerberg	1957/1959	bestuur
Kabel	1948/1952	zending
Elmberg	1948/1949	academisch
Op 't Land	-	academisch

11) Voor beschrijvingen van de traditionele cultuur zij verwezen naar Kouwenhoven 1956: 13/42, Van Baal 1953: 7/16 en Op 't Land 1970: 210/224. Een beschrijving van de traditionele religie is te vinden in Kabel 1953.

12) Ds. J. Bijkerk van de Utrechtse Zendingsvereniging, van 1915 tot 1939 werkzaam geweest op Nieuw Guinea.

centrated in villages at the foot of the southern Nimboran hills, while each village had its own *korano*, and the habit to use clothing and to show a sense of shame at being seen naked by strangers was developing. Furthermore, no singing and dancing or feasting was practised any longer" (Kouwenhoven 1956: 44).

Met de vestiging van een zendings- en bestuurspost in Genjem ging het gebied een apart district binnen de onderafdeling Hollandia vormen. Op 't Land noemt de vooroorlogse invloed van bestuur en zending op de bevolking ingrijpend:

"Beide instanties hadden diepe invloed op het leven der Nimboranners uitgeoefend. Op een honderdtal mensen na, kon de gehele gemeenschap als gekerstend worden beschouwd. De mensen stonden bekend als ordelievend en volgzzaam. Verschillende ambtelijke verslagen noemen hen vijtig en gehoorzaam. De toeloop op het christendom was snel en massaal geweest. ... Naast de oude tradities - die daardoor aan betekenis en samenhang inboetten - kwamen nieuwe opvattingen en zaken de aandacht van de mensen opeisen. Inderdaad toonden de Nimboranners een levendige belangstelling voor de verworvenheden van de westerse beschaving. Al spoedig vond men velen van hen in dienst van het bestuur en particulieren tot ver buiten hun eigen woongebied. Deze houding verried - zo scheen het - een zekere bereidwilligheid om op de weg der verwestering voort te gaan" (1970: 207).

Toch is dit beeld niet zonder weerspraak. Kabel, die ingaat op het optreden van de *kasiap*-beweging,⁽¹³⁾ merkt op dat het gebied vanaf de eerste vestiging van de zending onrustig is geweest. Hij zet zich dan ook af tegen de typering van de beweging als een poging om op magische wijze aan welvaart te komen (Van Baal 1953: 14) en typeert het als een crisisritueel (1970: 170/1). Op 't Land, die een opsomming geeft van de belangrijkste veranderingsmomenten, laat ook zien dat de verschillende bewegingen (en het deelnemen aan bewegingen ontstaan buiten het gebied) een zekere samenhang vertonen hiermee (1970: 242/3).

Na de Tweede Wereldoorlog treedt een verandering op in de typering van de bevolking. Van zowel bestuurs- als zendingszijde ziet men de situatie in het gebied verslechteren. Kouwenhoven gaat zelfs zo ver de term 'desintegratie' te gebruiken (1956: 92). Op 't Land wijst in navolging van Kouwenhoven op een toenemende afhankelijkheid van het bestuur, dit ondanks dat de bevolking het bestuur wantrouwde en meed (1970: 230). Dat deze effecten pas na de oorlog te zien zijn, wijt Kouwenhoven aan twee factoren: (1) de traditionele cultuur bleef - althans uiterlijk - functioneren; (2) er was vanaf het einde van de oorlog sprake van een intensivering van contact, die de aanwezige veranderingen versterkte (1956: 94/5).

Bij bodemkundig onderzoek was reeds voor de oorlog gebleken dat de natuurlijke gesteldheid van het gebied bij uitstek geschikt was voor verdere ontwikkeling. Initiatieven tot commerciële exploitatie dateerden reeds uit die periode (Op 't Land 1970: 206/7). Een daadwerkelijke

13) Een beschrijving van dit begrip is te vinden op pag. 88, voetnoot 32.

poging tot ontwikkeling van het gebied kwam echter eerst na de oorlog op gang. Het betrof in oorsprong een idee van Van Eechoud, waarop de South Pacific Commission inhaakte. Deze instantie zag in het idee van Van Eechoud een goede mogelijkheid een experiment op te zetten met het idee van 'community development'. Op 't Land wijst er wel op dat de betrokkenheid van de South Pacific Commission zich voornamelijk beperkt heeft tot de voorbereidingsfase (1970: 208). Hoewel men bij het voorbereidende onderzoek en het opstellen van het projectontwerp rekening hield met de opzet als een experiment in 'community development', is - stelt Op 't Land - het ontwikkelingsproject een bestuurlijke aangelegenheid gebleven. Hierbij leverde het Kantoor voor Bevolkingszaken in overleg met de betrokken Diensthoofden het ontwerp en lag de uitvoering in handen van lokale bestuursambtenaren (1970: 208).

Het project liep van 1952 tot 1954. Kern van het project waren de economische activiteiten: een communaal gemechaniseerd landbouwproject, stimulering van de huisnijverheid en de opzet van de coöperatie 'Jawa Datum' (Op 't Land 1970: 247/50). Daarnaast kende het project een aantal sociale doelstellingen, in hoofdzaak gericht op het opzetten van gemeenschapsactiviteiten en het ontmoedigen van traditionele feesten (Kouwenhoven 1956: 139/40). Over deze laatste aspecten stelt Kouwenhoven, dat men in de opzet van het plan er vanuit ging, dat de sociale reconstructie vanuit de samenleving zelf zou komen, indien deze economisch tot meer welvaart zou komen (1956: 102; Van Baal 1953: 18/9). Op 't Land wijst erop, dat over deze zijde van het project weinig gegevens beschikbaar zijn, en dat er waarschijnlijk ook niet systematisch materiaal over verzameld is.

De voorbereiding en de latere bestudering van het project kan men beschouwen als een wetenschappelijke discussie. De eerste fase bestond uit de na-oorlogse materiaalverzameling door Elmberg en Kouwenhoven. Deze vond eind jaren veertig, begin jaren vijftig plaats. Op basis van eigen gegevens en die van Elmberg en Kouwenhoven, stelde Van Baal in 1952 het ontwerp voor het project op in een nota gericht aan de South Pacific Commission. Er is tot dan toe voornamelijk sprake van verzameling van etnografisch materiaal betreffende de traditionele cultuur van de bevolking en de desintegratie die hierin had plaatsgevonden ten gevolge van cultuurcontact. Zijdelings betrokken bij de discussie - door zijn verzameling van materiaal over de *kasiep*-beweging - is ds. Kabel. Een kritische beschouwing van de verzameling van etnografisch materiaal vond plaats door Anceaux (1957).

De tweede fase van de discussie betreft de evaluatie van het project. Hierbij is er duidelijker sprake van een gerichte en samenhangende discussie. Als deelnemers zijn te noemen Galis (1953e), Kouwenhoven (1956), Lagerberg (1959, 1962) en Op 't Land (1970). Dit debat beperkt zich niet langer tot de etnografische beschrijving van het Nimboran-gebied. Het is duidelijk gericht op een waardering van de ontwikkelingen die als gevolg van het project plaatsvonden. In alle gevallen is er tevens aandacht voor de consequenties van bestuurshandelen in het

kader van het project. Kouwenhoven en specifiek Op 't Land richten zich bovendien op de gebruikte ontwikkelingsmethodiek als zodanig. De voortdurende verwijzing naar elkaars materiaal en dat van Elmberg, Van Baal en Kabel geeft de discussie een sterk gesloten karakter.

Uit deze discussie komt naar voren, dat enigszins in tegenpraak met de aanvankelijke formulering van het project in termen van een experiment een concrete onderzoeksstrategie hiervoor niet traceerbaar is:

"Wanneer we dus nu ter afronding van ons overzicht nog iets over de uitwerking van het project op de in de diagnose vermelde tekortkomingen willen zeggen dan is dat onder voorbehoud. Het blijkt namelijk niet uit de verslagen van Lagerberg en Kouwenhoven dat er een uitgewerkt program van periodieke metingen is geweest om bepaalde ontwikkelingen door het project in gang gezet te volgen en te controleren. Zij brengen wel veel informatief materiaal, maar het is niet steeds zichtbaar hoe het werd verzameld" (Op 't Land 1970: 266).

Hier is weer sprake van de ambiguïteit van het bestuur ten aanzien van onderzoek. Het streven van het bestuur was primair gericht op de economische ontsluiting van het Nimboran-gebied om als consequentie daarvan de sociale problematiek te kunnen verminderen. Wat er terug te vinden is aan rapportage van bestuursambtenaren uit de periode, duidt erop dat de verslaglegging over het project voornamelijk plaatsvond in het kader van de normale bestuursrapportage (Van Baal, Galis & Koenjtjaraningrat 1984: 217/9). Uitzondering hierop is het bezoek van Galis in 1953, die twaalf dagen doorbracht met het ter plekke bestuderen van de resultaten van de coöperatie 'Jawa Datum' en de diverse hiermee verbonden bedrijfjes (1953e).

Feitelijk is een belangrijk deel van deze lokale wetenschappelijke discussie gebaseerd op bestuurlijk onderzoek. De beperkingen hiervan zijn in zekere zin ook zichtbaar. Op 't Land wijst op het ontbreken van voldoende controle-gegevens om te komen tot meer dan een oppervlakkige afweging van de invloeden van verschillende delen van het project (1970: 266/9). Anceaux (1957: 308, 312/3) noemt een aantal hiaten in de beschrijving van de Nimboran-bevolking die te relateren zijn aan beperkingen, voortkomend uit de betrokkenheid van de onderzoeker bij bestuur of zending (zie pag. 91).

Dit zijn echter nog geen indicaties dat de wetenschappelijke discussie rond het Nimboran-project hier ook daadwerkelijk hinder van ondervond. Toch zijn deze er wel. Met name blijkt dit uit de halfslachtige manier waarop men ingaat op verschijnselen als de *kasiép*-beweging. Kouwenhoven typeert deze beweging als één van de belangrijkste kenmerken van de veranderende Nimboran-samenleving (1956: 143). Hij introduceert hierbij een onderscheid tussen samenleving en individu. De reactie van de samenleving op het project was afwachtend en initiatiefloos. Bepalend hiervoor waren drie factoren: (a) de ervaring dat hetzij zending, hetzij bestuur eigen initiatief meestal onderdrukten; (b) de verwachting, tot uiting komend in de *kasiép*-beweging, dat verbetering van de levensomstandigheden uiteindelijk alleen met medewerking

van de voorouders tot stand kon komen; (c) een gebrek aan vertrouwen in het bestuur, voortkomend uit een ontbreken van kennis omtrent zijn intenties en mogelijkheden. Daartegenover zet Kouwenhoven - hoewel het de vraag is of deze tegenstelling als zodanig hanteerbaar is - de reactie van de individuele Nimboranners, die wel degelijk positief reageren op de door het project geboden kansen. Kouwenhoven wijst er echter tevens op, dat dit niet consequent resulteerde in een veranderde attitude ten aanzien van werk (1956: 145). Voor veel van de ondernemingen geldt dan ook dat het enthousiasme ervoor na verloop van tijd terugliep. Evenmin was er sprake van het leggen van een verband tussen het behaalde eigen voordeel en de welvaart van de gehele samenleving (1956: 144). Zo trad een scherpe scheiding op in sferen van arbeid: terzake van werk dat geld opleverde, hanteerde men de werkuren zoals het bestuur die voor arbeid hanteerde; werkte men echter voor de eigen voedselvoorziening dan gebeurde dit onveranderd van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Kouwenhoven wijst in dit verband op het bestaan van twee werelden waarin de Nimboranners leven, twee werelden waartussen nog geen synthese bestaat (1956: 153/4).

Op 't Land bouwt in zijn verklaring van het falen van het project voort op het belang van individualisme. Hij ziet de nadruk op gezamenlijk handelen als de wezenlijke fout in het ontwerp van het project. Hij wijst erop dat het communale landbouwproject eerst winstgevend begon te worden toen men de gemeenschappelijke exploitatie na het beëindigen van het project in 1954 staakte (1970: 256/8). Hij traceert de fout in het gehanteerde uitgangspunt, 'een (ons inziens fictieve) totale belangengemeenschap van de Nimboranners' (1970: 278), naar een eenrichtingverkeer in de aanwezige meningsvorming:

"Omdat de opinievorming te Nimboran onvoldoende geïnstitutionaliseerd was, werd verhinderd dat de interne dynamiek, die onmiskenbaar aanwezig was, gebundeld en gericht kon worden op de door de externe dynamiek (uitgaande van Hollandia, het bestuur en de projectleiding) aanwezige ontwikkelingsdoelinden. De interne Nimboranse krachten konden zich onvoldoende organiseren en de inspanning bleef coördinatie missen en daardoor over het algemeen op een laag peil van organisatie hangen. In de meeste gevallen was die inspanning van individuele aard en individualistisch georiënteerd" (1970: 283).

De ineffectiviteit van het aanwezige protest leverde, stelt hij, sociale onrust op. Hij benut hierbij de *kasiep*-beweging als een indicatie van autochtone ontevredenheid.

Toch vergist Op 't Land zich met zijn opmerking dat de bewegingen na '54 tot het verleden behoorden (1970: 283). Lagerberg meldt in zijn Memorie van Overgave uit 1959 sociale onrust in de vorm van *kasiep*-bijeekkomsten in het gebied rondom Genjem.⁽¹⁴⁾ De bewegingen

14) Hij geeft hierbij de correspondentie weer die hij hierover voerde met het Kantoor voor Bevolkingszaken. Onderzoek van de klachten die Lagerberg bereikten, toonde (Wordt vervolgd...)

zijn dan ook niet te zien als een simpele indicatie van sociale onrust; zij zijn eerder indicaties van het gemeenschapsaspect dat Op 't Land in zijn analyse terzijde schuift.⁽¹⁵⁾ Wat hij in het bovenstaande citaat als interne dynamiek aanduidt, uitte zich in belangrijke mate in 'eigen' termen en daarmee op een gemeenschappelijk niveau. Op 't Land lijkt hierbij over het hoofd te zien wat Kouwenhoven uit eigen ervaring wel signaleerde, namelijk dat de vertaling van individuele welvaart naar maatschappelijk belang geen automatisme is.

De vraag is dan ook of Op 't Land's beschrijving van het Nimboran-project niet juist bij de belangrijkste vraag ophoudt, namelijk waarom de Nimboran-bevolking hardnekkig bleef vasthouden aan het idee dat welvaart uiteindelijk slechts door bemiddeling van de voorouders te verkrijgen is. Ook Kouwenhoven doet weinig met wat hij noemt 'the attitude of the Nimboran population towards the project'. Hij signaleert in de daarop volgende hoofdstukken verdere symptomen van een onderscheid in traditionele en westerse sferen, zoals de genoemde scheiding in wijze van werken, de beperkte circulatie van geld (1956: 178), de veranderende verhoudingen tussen de sexen (1956: 152/4), etc.. Toch lijdt deze hele wetenschappelijke discussie onder het niet kunnen waarden van fenomenen als de *kasiep*-beweging: er is in het gepleegde onderzoek geen visie op zowel verandering als de begeleidende verschijnselen geweest. Wat er gebeurde is weliswaar geregistreerd, maar door gebrek aan problematisering nooit grondig bestudeerd.

8.4 *stedelijke Papoea's*⁽¹⁶⁾

In hoofdstuk 4 is er al op gewezen, dat de stedelijke centra te beschouwen zijn als lokatie van de meest vanzelfsprekende bronnen van acculturatie: onderwijs en loonarbeid. In theorie is hier nog een derde factor aan toe te voegen, die zowel een produkt van acculturatie is als een

14)(...vervolg)

aan dat er een sterke gelijkenis was met de *kasiep*-beweging die in 1954 vrijwel geheel het Nimboran-gebied omvatte (1959: 28). Hij verzocht de *kasiep*-bijeekkomsten onder de feestordonantie te mogen plaatsen en zo te mogen verbieden, alsmede op te mogen treden tegen de leiders van de beweging (1959: 32). Het waarnemend hoofd van het Kantoor wees beide verzoeken af. Verbieden zou kunnen bevestigen dat het bestuur de beweging serieus nam en zo de beweging eerder stimuleren dan ontmoedigen. Daarbij kwam dat het moeilijk was de beweging te onderscheiden van de uitingen van de Pinkstergemeente die rond dat tijdstip in het Nimboran-gebied een sterke groei vertoonde (afschrift brief wnd. hoofd KBZ dd. 19/2/59; Lagerberg 1959: 34/5).

- 15) Het is opmerkelijk dat Op 't Land zelf op een mogelijke rol van de clan (*tang*) als organisatiestructuur voor het project wijst, een mogelijkheid die men bij de conceptie van het plan niet aangreep (1970: 257/8).
- 16) Stedelijke Papoea's of Stadspapoea's is een weinig gelukkige term, waarmee men de tijdelijk of permanent naar de stedelijke centra gemigreerde autochtone bevolking aanduidt. Grootenhuis geeft aan dat ten tijde van zijn onderzoek (1961) over deze term nog geen consensus bestond (interview 2 mrt. 1989).

bron ervan, namelijk de ontwikkeling van een autochtone middenstand. Hoewel veel in de stedelijke centra¹⁷⁾ werkende Papoea's hun loon op één of andere wijze aanvulden (Galis 1952, Broekhuijse 1960a: 81) heeft dit toch nooit geleid tot vorming van een middenstand, zoals dit in het oostelijk deel van Nieuw Guinea wel het geval was (vgl. Ploeg 1975a: 200 e.v.). De redenen hiervoor zijn niet echt duidelijk. Enerzijds zijn ze te zoeken in de sterke oriëntatie op Europeanen als referentiekader (interview Dubbeldam, 28 apr. 1988; 1962b: 207), die veelal geen middenstand vormden. Anderzijds vormde de aanwezigheid van een tussenlaag van Indonesiërs, Indische Nederlanders en Aziaten, die de rol van middenstand vervulde, een barrière.

Groenewegen & Van de Kaa wijzen erop, dat onder invloed van de uitbouw van bestuur en particulier bedrijfsleven in verschillende centra een aantal migratiestromen op gang kwam (1964: 71/2).

- Een stroming van de best opgeleide krachten naar bestuursposten en stedelijke centra. Veelal berustte dit op een vraag naar lager en middenkader-personeel bij bestuur, missie/zending, en bedrijfsleven. Het betrof meestal vast werk, hetgeen mannen in staat stelde zich met hun gezin in de centra te vestigen.
- Een tweede stroom van ongeschoolde of weinig geschoolde jonge mannen richtte zich meer op de stedelijke centra. Groenewegen & Van de Kaa typeren deze stroming als georiënteerd op het zoeken naar vertier en het verdienen van geld. Deze migratie is veelal tijdelijk van aard.
- Een derde stroming kwam gaandeweg op gang naarmate de infrastructuur van Nieuw Guinea verder tot ontwikkeling kwam. Het betrof jongeren die op zoek waren naar voortgezette opleidingen en vakopleidingen. Deze stroming kreeg vaak een definitief karakter omdat men voor geschoold werk aangewezen was op dezelfde mogelijkheden als de eerste groep.
- Een laatste groep migranten waren de contractarbeiders. Hoewel dit strikt genomen geen migranten waren, was de kennismaking met stedelijke centra en de ingrijpende verandering van het wereldbeeld die dit teweegbracht, vaak aanleiding zich na afloop van het arbeidscontract bij een van de overige migratiestromen te voegen.

Tabel VII - genoemde onderzoekers sted. Papoea's

onderzoeker	verbl.duur	werkkring
Galis	1952	bestuur
Schoorl	1953	bestuur
Broekhuijse	1960	bestuur
Grootenhuis	1961	bestuur
Lucas	1953	academisch
Huizenga	1957	academisch
Lagerberg	-	acad./best.

17) Ik spreek overigens van stedelijke centra, omdat het woord stad hier eigenlijk nauwelijks van toepassing is. Zo kende Hollandia in 1955 een bevolking van 13.911 zielen, waaronder 9.205 Europeanen (Vademecum 1956: 155). In wezen is er sprake van een bestuurscentrum met een grotere bevolkingsconcentratie.

Groenewegen & Van de Kaa wijzen erop, dat er omtrent de grootte van deze migratiestromen weinig bekend is. Zij citeren de rapportage aan de Verenigde Naties uit 1961, en stellen dat van de 13.000 personen werkzaam in de stedelijke centra er 7.100 migranten waren. Zij wijzen er echter direct op dat, aangezien dit cijfers zijn gebaseerd op migratie tussen afdelingen, de werkelijke aantallen veel hoger zullen liggen (1964: 72/3). Aan de hand van de rapportages aan de Verenigde Naties geven zij een indicatie hiervan via de ontwikkeling van de arbeidsmarkt.

Een indruk van de omvang en groei hiervan is te vinden in de onderstaande tabel,⁽¹⁸⁾ waarin de ontwikkeling van autochtone arbeid is aangegeven, gerangschikt naar respectievelijk aanstelling door het bestuur of de private sector en werk binnen of buiten de stedelijke centra. Hoewel deze cijfers niet erg hoog lijken te liggen, moet ik hier een aantal andere cijfers tegenover stellen. Ten eerste is hier sprake voorname-

Tabel VIII - ontwikkeling van een autochtone arbeiderspopulatie

datum registratie	bestuursdienst		private sector		stedelijke centra		buiten centra	
	aantal	index	aantal	index	aantal	index	aantal	index
1 feb. 1952	2305	67,8	5017	71,0	?		?	
31 dec. 1952	4211	123,8	8343	118,0	?		?	
31 jul. 1953	3402	100,0	7068	100,0	6797	100,0	3673	100,0
31 jul. 1954	5079	149,3	7421	105,0	9064	133,4	3436	93,6
31 jul. 1955	7103	208,8	8258	116,8	11178	164,5	4183	113,9
31 jul. 1956	7996	235,0	9330	132,0	12101	178,0	5225	142,3
31 jul. 1957	6989	205,4	8912	126,1	11715	172,4	4186	114,0
31 jul. 1958	7884	231,7	8002	113,2	11567	170,2	4319	117,6
31 jul. 1959	9508	279,5	7238	102,4	11100	163,3	5646	153,7
31 jul. 1960	9093	267,3	6817	96,5	10221	150,4	5689	154,9
31 jul. 1961	10548	310,1	8438	119,4	12986	191,1	6018	163,8

index-cijfers gebaseerd op 31 jul. 1953
(gegevens ontleend aan Groenewegen & Van de Kaa 1964: 72)

lijk van mannen. Zoals Groenewegen & Van der Kaa aangeven bedroeg het totaal aantal mannen van 18 jaar en ouder in het bestuurd gebied slechts ongeveer 111.000 (1964: 73). Daar komt nog bij dat er voortdurend verloop in de samenstelling van de groep arbeiders was, en dat een deel van de arbeiders hun gezin meenam naar de stedelijke centra. Lagerberg stelt, dat door directe of indirecte betrokkenheid bij de arbeidsmarkt grofweg een derde van de geregistreerde bevolking te maken had

18) Deze cijfers betreffen alleen ongeschoolde contractarbeiders. Ten aanzien van het aantal werkende autochtonen vertekenen deze cijfers in ieder geval richting het bestuur. Zo waren er bij het bestuur in 1960 tevens 2.192 lager-middelbare en 2.400 lagere autochtone ambtenaren werkzaam. In totaal werkten bij het bestuur dus 13.500 Papoea's (Lagerberg 1962: 198).

met een veranderde levensstijl (1962: 204).¹⁹⁾

Het is moeilijk de effecten in termen van acculturatie van deze migratie te waarderen, daar deze zich - door het vaak tijdelijke karakter van de migratie - niet beperken tot de stedelijke centra zelf. Bovendien is er een gebrek aan informatie ten aanzien van zowel stedelijke Papoea's als dit acculturatieproces. Voor de stedelijke centra zijn echter indicatief de ontwikkelingen in politiek en sociaal bewustzijn, parameters die met name door Lagerberg uitgebreid beschreven zijn (1962, 1979; zie echter tevens Broekhuijse 1960a en Grootenhuis 1961a, 1961b).

In steden als Hollandia, Manokwari en Sorong vormden grote groepen Papoea's, die voor kortere of langere tijd - vaak zonder verblijfsvergunning - ver van hun woonplaats in de stedelijke omgeving verbleven, het grootste sociale probleem. Bij de opvang hiervan namen diverse autochtone verenigingen een belangrijke plaats in. Uit een memorandum hierover van het Kantoor voor Bevolkingszaken (Memorandum 1953) blijkt dat deze verenigingen, vooral bij gebrek aan organisatie, vaak een wankel bestaan leidden. Er is een terughoudendheid van bestuurszijde al te sterk in te grijpen in deze verenigingen uit angst het doel voorbij te schieten met een te westers resultaat. Hoewel missie en zending bereid waren financiële steun te verlenen, ontmoedigde het bestuur dit daar zij als voorwaarde stelden zeggenschap in de verenigingen te verwerven.

Hoe weinig effectief deze belangenverenigingen, waar ook in hoofdstuk 4 al sprake van was (zie pag. 60), ook waren in de praktijk, ze hebben een paar belangrijke dingen gemeen. Het eerste punt is reeds onderkend in het memorandum over het verenigingsleven: ze zijn autochtoon. De Papoea's hebben de Papoea's ontdekt. Veel van deze verenigingen, tot sportverenigingen toe (Lagerberg 1962: 85), waren gesloten voor niet-autochtonen, maar richtten zich niet op een specifieke bevolkingsgroep. Daarbij komt een tweede, belangrijker punt: al deze verenigingen, hoe slecht georganiseerd ook, waren volgens een westerse structuur opgezet. Ze waren in de stedelijke omgeving herkenbaar en plaatsbaar, niet voor de Papoea, maar voor de westerling.

De eerste autochtone politieke partijen ontstonden eind jaren veertig, aanvang jaren vijftig, en waren erg beperkt in hun doelstelling. De twee meest bekende, de pro-Indonesische Partai Kemerdekaan Indonesia Irian (P.K.I.I.) en de pro-Nederlandse Gerakan Persatuan Nieuw Guinea (G.P.N.G.), ontstonden bovendien beide op initiatief van buitenaf. Beide partijen haakten in op bestaande sentimenten rond de soevereiniteitsoverdracht van Indonesië en verloren in belangrijke mate hun

19) Toch is de trek naar de steden zelden de eerste stap in een acculturatieproces. Broekhuijse wijst erop, dat onder de autochtone migranten in Hollandia een vrij laag percentage analfabeten zichtbaar was: onder gehuwde mannen was dat 14,3%, onder gehuwde vrouwen 26,5% en onder alleenstaande mannen 22%. Hij stelt dan ook dat het genoten dorpsonderwijs naar alle waarschijnlijkheid geestverruimend gewerkt heeft en dat er sprake is van een oververtegenwoordiging van dorpscholieren onder migranten (Broekhuijse 1960a: 77).

bestaansgrond en momentum toen deze kwestie haar actualiteit kwijt raakte. Voor de P.K.I.I. kwam hier nog bij dat haar leider, Silas Papare, bij de overdracht vertrok naar Indonesië. De P.K.I.I. en G.P.N.G. bleven overigens wel van invloed gedurende de jaren vijftig, ondanks het feit dat ze nauwelijks functioneerden als partij of belangenvereniging.⁽²⁰⁾

In 1957 laaide de discussie rond de overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië weer op (zie pag. 35). Op Seroei richtten aanhangers de P.K.I.I. opnieuw op en in Hollandia richtte men de Democratische Volkspartij (D.V.P.) op met afdelingen in Seroei, Sarmi en Sorong. De D.V.P. traceerde zichzelf terug naar de G.P.N.G., en is het best te schetsen als pro-Nederlands, behoudend en pro-voortgang. Onder voortgang verstond men in belangrijke mate sociale lotsverbetering, zowel van Papoea's in het algemeen, als van de politieke voormannen in het bijzonder. Daarnaast wilde men een stem hebben in de toekomst van Nieuw Guinea. Veel duidelijker was er nu sprake van standpunten en doeleinden. Desondanks geeft Broekhuijse aan dat voor een deel van de volgelingen deze doeleinden mythische of zelfs messianistische connotaties hadden (1960a: 146/50). Slechts een klein deel had een meer realistische visie.

Drie jaar later kwam er opnieuw bloei in het politieke leven als gevolg van voornemen tot oprichting van de Nieuw Guinea Raad. Zowel in Hollandia, Manokwari als Sorong ontstonden kleine, vaak zeer op lokale belangen georiënteerde partijen (voor een overzicht zie Lagerberg 1962: 186 e.v.). Was de D.V.P. aanvankelijk een conglomeraat van een aantal leiders en hun respectieve volgelingen, in 1960 scheidde het meest progressieve deel zich af als de Partai Nationaal (PARNA), waarna de D.V.P. zich opnieuw oprichtte. Hoewel de oprichting van deze partijen samenviel met de voorbereiding van de verkiezingen voor de Nieuw Guinea Raad, en ook stimulerend moet hebben gewerkt voor de opkomst bij de verkiezingen, hebben ze zelf hierbij nauwelijks een rol gespeeld.

De PARNA verschilde wezenlijk van de D.V.P.. De leden beschikten voor het grootste deel over meer scholing dan uitsluitend de dorpschool en behoorden tot de jongere generatie. De politieke eisen waren in belangrijke mate gericht op lotsverbetering, onderwijs en gelijkstelling. Verder was de partij veel duidelijker dan de D.V.P. nationalistisch, men was in eerste instantie pro-Nieuw Guinea. Hoe men dit doel verwezenlijkte, via Indonesië of Nederland, was onbelangrijk. Men was uit op onafhankelijkheid. Echter, ook de D.V.P. toonde volgens Grootenhuis (interview 2 mrt. 1989) een realistischer beeld dan voor-

20) Lagerberg wijst erop dat de P.K.I.I. iets minder succesvol was en zich voornamelijk beperkte tot Seroei waar ze ontstaan was. De G.P.N.G. wist zich echter over de gehele noordkust van Nieuw Guinea uit te breiden (1962: 128). Schoorl wijst in zijn beschrijving (1953) van de verschillende bevolkingsgroepen werkzaam in Sorong ook een aantal malen op politieke contacten met de G.P.N.G., er is echter geen aanwijzing dat deze contacten ook werkelijk van betekenis waren.

heen en kende niet langer de mythisch/messianistisch georiënteerde uitgangspunten.

De D.V.P. en de PARNA waren de belangrijkste en de enige niet-lokale autochtone partijen die tot ontwikkeling kwamen. De overige partijen waren zonder enige uitzondering lokaal en gebonden aan, of georganiseerd rond, een bepaald belang. Ook bij de D.V.P. was dit element nog vrij sterk aanwezig. Alleen de PARNA sprong hier enigszins uit, vooral door haar samenstelling. De rest van de partijen waren belangenbewegingen, waarbij de stedelijke omgeving bepalend was voor de vorm. Van Baal merkt terecht op dat zeker de oudere leden van deze bewegingen behoorden tot de potentiële aanhangers van een cargo-cult (1969: 75).

Dit is overigens een aspect dat - vooral bij gebrek aan kennis van de westerse samenleving - nergens ver beneden het oppervlak lag. Grootenhuis stelt hierover het volgende:

"Voor iedere geïnterviewde, ook buiten de PARNA, zijn de essentiële knelpunten in de ontwikkeling van Nieuw Guinea economie en onderwijs. Velen bezien deze problemen met een enigszins irrefeel vooruitgangs-optimisme. 'Als er maar genoeg scholen en kapitaal zijn, loopt alles automatisch'. Dit kapitaal moet dan uiteraard uit het buitenland komen" (1961a: 43).

Grootenhuis wijst er tevens op dat er onder de mensen die hij interviewde weinig vertrouwen in de politieke partijen bestond. Enerzijds identificeerde men deze met de leiders, die men te jong, te oud, te weinig ervaren of te weinig geschoold vond. Anderzijds was er een sterke identificatie van de politieke partijen met de door het bestuur als subversief aangeduide organisaties. Er was vaak weinig onderscheid zichtbaar in de gebruikte standpunten, hetgeen het wantrouwen tegen beide versterkte (1961a: 80/1).

Desondanks was er ook buiten de partijen een sterke overeenkomst in uitgangspunten:

"In de meningen van de informanten treden dezelfde tendensen aan de dag als binnen de partijen geconstateerd werden: ongerustheid over een te grote afstand tussen de politieke en de sociaal-economische ontwikkeling, het sterkst aanwezig bij degenen, die in de praktijk werkzaam zijn, en de pre-occupatie met rassendiscriminatie bij de administratief werkzamen" (Grootenhuis 1961a: 82/3).

Hoewel Broekhuijse in een onderzoek gedaan in 1959 tot veel negatievere conclusies ten aanzien van het politieke bewustzijn van stedelijke Papoea's komt (1960a: 145/53), wijst hij er in zijn rapport op, dat er voor velen sprake was van een positieve keuze voor het leven in de stedelijke centra. Ruim 40% van de geënqueteerden wenste in Hollandia te blijven (1960a: 52/60). Tevens wijst hij elders op een duidelijk bewustzijn van het feit dat de condities waaronder men leefde voor verbetering vatbaar waren (1960a: 125; 135/6). Aanzienlijk sterker dan de ontevredenheid over de lage lonen, was hierbij de onvrede met de aanwezige wooncondities in de autochtone woonoorden (1960a: 125/140).

De autochtone stedelijke bevolking vormde een op zichzelf staand probleem. Weliswaar bleef het gebied van herkomst in belangrijke mate een punt van oriëntatie voor contacten zowel binnen als buiten de stedelijke centra (interview Broekhuijse, 16 mrt. 1989), maar er was toch sprake van een heel aparte problematiek. De stedelijke centra waren duidelijk meer dan oorden waar men tijdelijk verbleef om zich voor zichzelf of zijn verwanten geld of westerse goederen te verschaffen.²¹⁾ De hierboven geschetste geleidelijke veranderingen in het politiek en sociaal bewustzijn zijn echter specifiek voor de stedelijke centra en veroorzaken zelfs een zekere vervreemding ten aanzien van het gebied van herkomst (vgl. Dubbeldam 1962b: 203/6).

Er is echter, zoals al opgemerkt, weinig onderzoek gedaan naar de autochtone stedelijke bevolking. Het onderzoek beperkt zich bovendien tot Sorong en Hollandia. De resultaten voor beide centra zijn overigens niet direct vergelijkbaar. Het onderzoek in Sorong heeft Schoorl (1953) verricht in opdracht van het bestuur ten behoeve van de N.N.G.P.M.. Het onderzoek betrof een inventarisatie van de leefomstandigheden in de diverse *kampongs* waar contractarbeiders van dit bedrijf verbleven. Schoorl verzamelde zijn materiaal - vrijwel uitsluitend kwalitatief - binnen een zeer korte periode. De onderzoeken in Hollandia betroffen voornamelijk onderzoek naar de leefomstandigheden van in Hollandia gevestigde gezinnen en zijn in eerste instantie kwantitatief van aard. Ook hier was in alle gevallen sprake van kortstondig onderzoek.

Zelfs ten aanzien van het onderzoek in Hollandia kan men - nauwelijks spreken van het bestaan of de vorming van een wetenschappelijke discussie. Hiervoor is een aantal redenen aanwijsbaar. Ten eerste is er sprake van verschillende opdrachtgevers en uiteenlopende opdrachten:

- het onderzoek van Galis (1952) naar budgets van autochtone gezinnen betrof een opdracht van het hoofd van het Kantoor voor Bevolkingszaken;
- het sociografisch onderzoek van Lucas naar stedelijke Papoea's (1953, 1954) was een uitvloeisel van besprekingen over dit probleem in de Raad voor de Volksopvoeding;
- Huizenga's onderzoek naar gezinsbudgets (1958) verrichtte hij deels in opdracht van een commissie die zich met deze problematiek bezighield, deels in opdracht van de Dienst voor Gezondheidszorg;
- Broekhuijse (1960a) werkte bij zijn beschrijving van stedelijke Papoea's in opdracht van de resident van Hollandia;
- Grootenhuis (1961a) deed zijn onderzoek naar politiek bewustzijn onder de Papoea-elite in opdracht van het Kantoor voor Bevolkingszaken.

21) Dit economisch verkeer tussen de stedelijke centra en het platteland - voedselproducten naar de centra, geld en westerse goederen naar het platteland - is overigens wel degelijk aanwezig en de onderzoekers onderkennen het ook duidelijk. Veel gegevens zijn hier echter niet over.

Hoewel hergebruik van informatie bij de opeenvolgende onderzoeken zichtbaar is, bouwde men niet voort op eerdere onderzoeksvragen of conclusies.⁽²²⁾

Ten tweede lijkt het onderzoek naar de stedelijke autochtone bevolking slechts incidenteel belangstelling te genereren en dientengevolge ook geen consequente uitvoering te kennen. Weliswaar vloeit Lucas' onderzoek voort uit besprekingen in de Raad voor de Volksopvoeding, maar het eerste experiment met budgetonderzoek onder de autochtone bevolking werd pas in 1957 door Huizenga uitgevoerd. In belangrijke mate was dit ook een kwestie van gebrek aan middelen: op een groot, deels onbestuurd, eiland met een klein bestuurscorps lag de prioriteit nu eenmaal niet bij onderzoek in de stedelijke centra (interview Grootenhuis, 2 mrt. 1989). Het resulterende gebrek aan kennis leidde soms tot een aanpak die eerder gerechtvaardigd was voor een willekeurige bestuurspost dan voor een centrum als Hollandia. Zo stelt Broekhuijse dat zijn onderzoek op zijn eigen verzoek plaatsvond ter controle van de consequenties van een voornemen van de resident van Hollandia een groot deel van de Papoea's in Hollandia terug te transporteren naar hun gebied van herkomst (interview 16 mrt. 1989). Weliswaar zag men - gegeven Broekhuijse's bevindingen - van dit voornemen af, maar naar Broekhuijse's eigen kennis is zijn rapport daarna nauwelijks meer benut (interview 16 mrt. 1989).

Broekhuijse, ingaand op de bestuurlijke praktijk ten aanzien van migratie, is in zijn kritiek vrij ongezoeten:

"De Papoea-migrant is ... 'in de steek gelaten'. De migrant is er een tijd lang tevreden mee, dat hij in de stad mag vertoeven. Maar de blijheid van de eenvoudige verandert naarmate de tijd verloopt, naarmate hij zich nieuwe inzichten verwert, zich meer zichzelf bewust wordt. Alhoewel het de uitdrukkelijke wens is van de Nederlandse regering om te gelegener tijd een zelfbewuste Papoea achter te laten, worden de verschijnselen waaronder zich de meerdere bewustheid uit, niet altijd gewaardeerd" (1960a: 49/50).

Hij somt voor migranten de volgende consequenties op van het gevoerde beleid:

- migranten, die hun arbeid op de markt aanbieden, worden bestuurlijk ten hoogste geduld;
- zelfs al slagen zij erin arbeid te vinden, dan kunnen zij deze arbeid

22) Verwijzingen zijn te vinden in de studies van Grootenhuis (1961a) en Broekhuijse (1960a). Grootenhuis verwijst concreet naar de behandeling door Broekhuijse van de ontwikkeling van politiek bewustzijn onder de bevolking van Hollandia-Haven en Hollandia-Binnen. Broekhuijse verwijst naar de studies van Galis (1952), Lucas (1953) en Huizenga (1958), alsmede naar materiaal van volkstelling die vlak voor zijn onderzoek plaatsvond. Zijn hergebruik van informatie beperkt zich echter tot vergelijking van statistische cijfers over de ontwikkeling van de autochtone bevolking van Hollandia. Lagerberg, die in zijn studies over de ontwikkeling van de Papoea-bevolking (1962, 1979) regelmatig stil staat bij de situatie in de stedelijke centra, maakt ook gebruik van gegevens uit de genoemde onderzoeken.

nog niet in geld omzetten; hebben zij geld, dan hebben zij er in de *kampong* waar zij wonen niets aan;

- de salariëring voor de migranten is ongelijk;
- iedere mogelijkheid tot verdere scholing ontbreekt, terwijl bijna 22% van de Papoea's belangstelling voor verdere scholing toont. Als enige voorlichting zou plaatsvinden, zou dit percentage tot 50% kunnen stijgen. De mogelijkheden tot scholing ontbreken echter;
- men maakt geen gebruik van de mogelijkheden om de productiviteit van Papoea-migranten verder te vergroten (1960a: 50).

Broekhuijse stelt, dat de toepassing van de huidige wetgeving mank gaat, omdat men de migratie geheel aan banden wilde leggen, in een situatie die men voor het overige op zijn beloop liet. Door de oorzaken van de migratie niet aan te pakken waren de gevolgen arbitrair. Hij wijst erop, dat men slechts tegen arbeidsoverschot in de stad kan optreden bij een evenwichtige ontwikkeling van stad en platteland (1960a: 40/1). Deze situatie was rond Hollandia allesbehalve aanwezig. De enige plaats waar sprake was van een poging de bevolking economisch weerbaar te maken was Nimboran. Toch leefde ook hier driekwart van de bevolking nog in de zelfvoorzieningsfeer (1960a: 47).

"Verwacht mag worden dat voortgaand contact met de westerse sfeer - vooral door middel van onderwijs - het verlangen naar verdere ontwikkeling en inschakeling zal doen toenemen en daarmee de migratie als zijnde het enige middel om te komen tot verdere economische ontwikkeling en inschakeling. De plattelands-economie is jaren (naar schatting 10 tot 15 jaar) ten achter bij de stedelijke economie vergeleken" (1960a: 47).

Broekhuijse typeert dit als fnuikend voor de ontwikkeling van zowel de stedelijke centra als het platteland. Men dwong de bevolking als het ware om in beide kampen te leven om aan een zeker geldinkomen te geraken. Op zijn best werkte dit een heen en weer zwerfende bevolking in de hand (1960a: 47). In de praktijk realiseerde zich echter een niet onaanzienlijke groep permanente migranten (1960a: 52/60).

Een derde aspect is dan ook dat er feitelijk weinig bestuurlijke visie en beleid was ten aanzien van het migratie-probleem en stedelijke Papoea's. Hiermee ontbrak ook iedere aanzet tot het vormen van een wetenschappelijke discussie, althans van bestuurlijke zijde. Dit is een aspect dat in hoofdstuk 6 ook al aan de orde is gekomen (zie pag. 120), toen ik wees op de afstand die bestond tussen bestuur en beleid. Ook hier zijn mogelijkheden tot onderzoek verloren gegaan door de aanwezige belangentegenstellingen. Zo wees Grootenhuis mij erop, dat hij geen opdracht had om te kijken naar de rol van de autochtone politieke partijen bij de verkiezingen voor de Nieuw Guinea Raad in 1961. De politieke activiteit van de autochtone bevolking en de verkiezingen voor de Nieuw Guinea Raad behoorden tot 'heel verschillende circuits' (inter-vieu 2 mrt. 1989).

In feite is dit commentaar een herhaling van hetgeen ik al eerder in het kader van het bestuurlijk onderzoek opgemerkt heb. Het onderzoek is ook in belangrijke mate, ondanks van het bestuur onafhan-

kelijke onderzoekers als Lucas en Huizenga, bestuurlijk onderzoek gebleven. Een academische interesse is ook vanuit andere disciplines dan de antropologie nooit tot stand gekomen. Er was belangstelling van de zijde van missie en zending (interview Grootenhuis, 2 mrt. 1989; Van Baal 1989: 258), maar deze lijkt zich toch - waarschijnlijk bij gebrek aan mankracht - beperkt te hebben tot de discussie in de Raad voor de Volksoopvoeding. Deze instantie heeft over de gehele periode uiterst gebrekkig gefunctioneerd.

8.5 *vergelijking*

In de inleiding heb ik buiten de drie besproken lokaties nog verwezen naar het Centrale Bergland als een vierde mogelijkheid om een lokale wetenschappelijke discussie te isoleren. Verschillende onderzoekers die hier werkzaam zijn geweest, zijn in het vorige hoofdstuk aan de orde gekomen. Tevens is toen verwezen naar een onderzoeksconferentie die in 1962 in Wamena plaatsvond en waaraan vrijwel alle toen onder de Dani-bevolking werkzame onderzoekers deelnamen. Deelnemers aan de conferentie waren:

- van bestuurszijde Dubbeldam, Grootenhuis, Den Haan (de laatste leverde geen bijdrage aan de conferentie);
- van missie-zijde (O.F.M.) Van der Stap (in tegenstelling tot de vermelding in het voorwoord woonde Peters de conferentie niet bij);
- van de zijde van de Christian and Missionary Alliance (CAMA) Bromley, Ellenberger en Larson;
- tevens waren de volgende academische onderzoekers aanwezig: Pospisil, Heider, O'Brien en Ploeg (Working Papers in Dani Ethnology 1962: i/iv).

De conferentie zelf valt te zien als een wetenschappelijke discussie. Er vond uitwisseling en bespreking van etnografische informatie plaats en de resultaten zijn - in gestencilde vorm - gepubliceerd. Toch ontbreekt ook hier het element van continuïteit.⁽²³⁾ Een aantal van de hier genoemde onderzoekers heeft later materiaal over de Dani gepubliceerd, maar er bestaan slechts weinig wederzijdse reacties op elkaars werk. Alleen Ploeg (1966, 1987) en Heider (1975) hebben artikelen gepubliceerd, waarin zij vergelijkingen tussen verschillende Dani-culturen maken.⁽²⁴⁾

Van de vier lokaties die bezien zijn - de Asmat, het Nimboran-project, stedelijke Papoea's en het Centrale Bergland - valt alleen het

23) Hoewel de titel van het verslag van deze conferentie, *Working Papers in Dani Ethnology nr. 1*, een voornemen tot continuïteit doet vermoeden, heeft deze conferentie nooit een vervolg gehad.

24) De wetenschappelijke discussie over het Centrale Bergland heeft op het eerste gezicht een overwegend academisch aanzien. Hierbij moet ik echter aantekenen, dat de publikaties van de zending slecht toegankelijk zijn. Dit aspect, en de gebrekkige informatie over zowel de zending als de Amerikaanse academische onderzoekers, zijn de redenen dat ik deze lokatie niet uitgebreider behandel.

Nimboran-project enigermate als een wetenschappelijke discussie aan te merken. Voor het materiaal over de Asmat geldt - en dat over het Centrale Bergland lijkt dit te bevestigen - dat het een weerspiegeling is van de afzonderlijke wetenschappelijke interesses van aldaar werkzame etnografen. Deze wetenschappelijke interesses wederom zijn bepaald door de werkkring van de etnograaf in kwestie. Alleen daar waar er sprake van noodzaak is of waar de verschillende partijen gedurende kortere of langere tijd intensief contact hebben, is er sprake van - tijdelijke - integratie. In zowel het Asmat-gebied als het Centrale Bergland zijn het zoeken van een juiste lokatie voor veldonderzoek en de introductie in de veldsituatie voorbeelden van het eerste type uitzondering. Een voorbeeld van het tweede type is de Dani-conferentie in het Centrale Bergland, maar ook de gelijktijdige aanwezigheid van Voorhoeve, Gerbrands, Van Amelsvoort en Zegwaard in het Asmat-gebied heeft zo gewerkt.

In de twee overige gevallen - het Nimboran-project en de stedelijke Papoea's - is er sprake van een overheersende activiteit van één enkele werkkring, waarvan de wetenschappelijke interesse bepalend is geweest voor het resulterende onderzoek. In het geval van de stedelijke Papoea's is zelfs op te merken dat het feit dat deze lokatie sterk aangewezen was op het bestuur als opdrachtgever voor onderzoek funest is geweest voor het ontstaan van een wetenschappelijke discussie. Nieuw Guinea was voor het koloniale bestuur een gebied dat men binnen afzienbare tijd tot ontwikkeling moest brengen. Dit betekende prioriteit geven aan in eerste instantie openlegging en pacificatie van het binnenland en in tweede instantie integratie van de inheemse economie in de westerse markteconomie. De meeste aandacht - en daarmee de stimulering van onderzoek - richtte zich op deze prioriteiten. Dit betekende dat men voor het overige alleen problematische situaties onderzocht en dit is ook precies wat zichtbaar is in het geval van de stedelijke Papoea's: onderzoek naar de mogelijkheden tot opvang van vaak illegaal verblijvende Papoea's, die soms noch over contacten in de stad noch over kennis van de stedelijke samenleving beschikten; onderzoek naar de loonhoogte en daarmee naar de mogelijkheden tot levensonderhoud voor Papoea's in de stad; onderzoek naar het economische, respectievelijk politieke potentieel van stedelijke Papoea's.

Missie en zending waren betrokken bij deze problematiek en zonder twijfel ook geïnteresseerd in de resultaten van onderzoek. Het feit dat zij zelf - anders dan via de Raad voor de Volksoopvoeding - niet optraden als opdrachtgever heeft vermoedelijk twee redenen. Ten eerste beschikten zij nog minder dan het bestuur over geschoolde onderzoekers. Ten tweede lag het evenwicht tussen missie/zending en bestuur in de stedelijke centra anders dan in het binnenland. In het binnenland was er sprake van een 'machtsevenwicht' tussen het Hoofd Plaatselijk Bestuur en de pastoor of zendeling: men had elkaar nodig wilde men komen tot een minimum aan benodigde informatie. In de stedelijke centra ontbrak dit evenwicht. Problemen van volksgezondheid, arbeid, etc., waren veel duidelijker uitsluitend een zaak van het bestuur en onder-

werp van bestuurlijk onderzoek.

In het geval van het Nimboran-project is er ook sprake van het bestuur als opdrachtgever. Ook hier resulteert dit in beperkingen. De beperking ligt hier echter niet in het niet verrichten van onderzoek; integendeel het bestuur entameerde hier zelfs onderzoek. De beperkingen zijn hier veeleer gelegen enerzijds in het feit dat men voor bestuurlijk onderzoek zelden een voltijds onderzoeker benutte en ook geen extra mankracht inzette. Zo stelde het bestuur Kouwenhoven alleen bij het uitwerken van zijn onderzoeksresultaten vrij van overige taken via een verlenging van zijn verlof. Anderzijds speelt ook hier weer - en daar is al op gewezen - de sterke prioriteit van de economische ontwikkeling van het gebied een rol. De gezochte informatie was sterk gericht op de sociale structuur en beperkte zich in belangrijke mate tot het Nimboran-gebied.⁽²⁵⁾

De vergelijking van de verschillende lokaties toont overigens nog een interessant aspect. Bij twee studies is er sprake van gebruik van materiaal uit de tweede hand, niet ontnomen aan eigen onderzoek. Enerzijds is dit het geval bij Op 't Land's beschrijving van het Nimboran-project, anderzijds bij Lagerberg's bestudering van de ontwikkeling van de Papoea's onder het Nederlands bestuur, met name wanneer hij ingaat op stedelijke Papoea's. In beide gevallen betreft het materiaal dat onderhevig is aan de beperkingen van bestuurlijk onderzoek. Op 't Land, wiens ervaring met Nieuw Guinea zich geheel tot literatuuronderzoek beperkt, lijkt meer hinder te ondervinden van deze beperkingen dan Lagerberg. Hij kan wel aangeven waar het hem ter beschikking staande materiaal incompleet is, maar de wijze waarop het bestuursonderzoek vorm heeft gegeven aan de onderzoeksresultaten lijkt hem te ontgaan. Hiervan is niets vergelijkbaars te bespeuren bij Lagerberg's uitspraken over de stedelijke Papoea's. Hoewel een dergelijke hypothese bij gebrek aan vergelijkbaar materiaal met de nodige reserve te hanteren is, is het waarschijnlijk dat Lagerberg's persoonlijke ervaring bij het bestuur hem in staat stelt bepaalde lacunes in het materiaal te compenseren. Dit impliceert dat kennis van de achtergronden van wetenschappelijke discussies wel degelijk van belang is.

Al met al levert de vergelijking van de verschillende lokaties geen systematische verbetering in de tracering of bestudering van wetenschappelijke discussies op. Het is dan ook beter het gebruik van de term te beperken tot de groepen georganiseerd op basis van werkkring. In twee van de lokaties is er sprake van het overheersen van één wetenschappelijke discussie, en het totaal aan verzamelde informatie weerspiegelt in deze gevallen ook de beperkingen van deze wetenschappelijke interesse. Bij de overige twee lokaties is er sprake van meerdere

25) Zo wijst Kouwenhoven erop dat men er eerst gaandeweg de uitvoering van het project achter kwam dat er door een vrij gecentraliseerde import van voedsel geen vraag in Hollandia was naar de voedselproducten die het project leverde (1956: 179/81).

wetenschappelijke discussies en is het totaal aan informatie veelzijdiger. Hoe veelzijdig valt op voorhand niet te zeggen, daar pogingen tot integratie van materiaal van de verschillende discussies voor beide lokaties ontbreken.

Wel toont deze vergelijking aan, dat voor eventuele secundaire analyses van etnografisch materiaal de lokale situaties van het tweede type het meest geschikt zijn. Men kan geen materiaal halen waar het niet is, en een overheersende wetenschappelijke interesse voor een bepaalde lokatie betekent dat bepaalde informatie, die voor deze interesse niet interessant was of een geringe prioriteit had, niet geregistreerd is. Het bestaan van verschillende wetenschappelijke interesses voor één enkele lokatie sluit het niet registreren van informatie niet uit, maar vermindert de kans erop wel.

**'ONS KENT ONS':
ANALYSE EN CONCLUSIES**

9.1 *inleiding*

In het voorgaande heb ik in hoofdzaak met twee begrippen gewerkt, 'wetenschappelijke discussie' en 'wetenschappelijke interesse'. Met het eerste begrip heb ik telkens de concrete uitwisseling van informatie aangeduid die rondom het onderzoek plaatsvindt en die voortgaande produktie van (etnografische) kennis ten doel heeft. Het zich hierbij voltrekkende proces van acceptatie van informatie en kennisvorming is theoretisch beschreven in hoofdstuk 2. Zoals in het vorige hoofdstuk al is aangeduid, valt er voor de etnografie van West Nieuw Guinea geen homogene wetenschappelijk discussie te onderscheiden; er is sprake van een sterke versnippering van de produktie van etnografische kennis.

Het tweede begrip, wetenschappelijke interesse, heb ik benut om de voorwaarden en condities aan te geven waaronder onderzoek plaatsvond. Hiermee heb ik telkens aangegeven welke richting het zoeken naar informatie nam. Dit beperkt zich niet tot de belangstelling die de onderzoeker op basis van opleiding of werkkring toonde, maar strekt zich met name uit tot belemmeringen of stimulansen voortkomend uit de condities waaronder onderzoek plaatsvond. In wijdere zin omvat dit begrip het hierboven genoemde begrip wetenschappelijke discussie, daar

de beschikbaarheid van informatie (en de aanwezigheid van kennis) voor, tijdens en na het onderzoek mede bepalend is voor het eindresultaat van het onderzoek.

De verdelingen in wetenschappelijke discussies en interesses komen niet willekeurig tot stand. Bij vergelijking van de verschillende onderzoekssituaties zijn regelmatigheden in de achtergronden ervan zichtbaar. Noemenswaard zijn hierbij de werkkring van de onderzoeker en de beperktheid van middelen die het onderzoek in Nieuw Guinea kenmerken. Deze en andere (f)actoren beïnvloeden bij voorbeeld doelstellingen, organisatie en werkwijze van onderzoek. De resulterende compromissen werken door in de gepubliceerde eindresultaten en vergroten - door gemeenschappelijk gebruikt materiaal, soortgelijke onderzoeksomstandigheden, etc. - de vergelijkbaarheid ervan, ook al komt dit niet tot uitdrukking in de optredende wetenschappelijke discussies. Deze regelmatigheden, die soms direct, soms indirect van invloed zijn op het verrichte onderzoek, heb ik in het eerste hoofdstuk aangeduid als randvoorwaarden.

Via deze gemeenschappelijke randvoorwaarden is de neerslag van etnografisch materiaal veel sterker onderling verweven dan uit de versnippering in wetenschappelijke discussies af te leiden valt. Het bestaan van de veelvoud aan wetenschappelijke discussies duidt er echter wel op, dat de aanwezige uitwisseling van informatie geen institutionele basis had, maar veeleer een *de facto* aspect van de aanwezige situatie was. Informele relaties vormen dan ook een niet te verwaarlozen element in de evaluatie van het etnografisch onderzoek van Nieuw Guinea.

In de volgende drie paragrafen ga ik hier verder op in, daarbij telkens uitgaande van één van de drie hierboven genoemde begrippen. Voorts laat ik zien hoe deze externe bepaaldheid leidde tot een aantal lacunes in de etnografische kennis over Nieuw Guinea, lacunes die weliswaar niet uniek zijn voor deze regio, maar wel systematisch te relateren zijn aan de omstandigheden van onderzoek. In de voorlaatste paragraaf ga ik in op de betekenis van het koloniale bestuur voor de etnografische beschrijving van Nieuw Guinea. Tot slot formuleer ik aan de hand van het model van de onderzoeksruimte enige conclusies.

9.2 *wetenschappelijke discussies*

Het begrip wetenschappelijke discussie heb ik in het eerste hoofdstuk gedefinieerd als 'de uitwisseling van onderzoeksinformatie tussen verschillende onderzoekers met als doel (gemeenschappelijke) kennisvorming of -uitbouw'. Op basis van de gemeenschappelijke kennisvorming ontstaat een groep, die zich - naarmate de omvang en gemeenschappelijke kennis toenemen - op een of andere wijze organiseert en structureert. Ik heb tevens aangegeven - en dit geldt ook voor wetenschappelijke interesse - dat men de term 'wetenschappelijk' hierbij niet in een te nauwe betekenis moet opvatten. De etnografie van Nieuw Guinea is mijns inziens nauwelijks op waarde te schatten, indien men voorbij gaat

aan het feit dat een belangrijk deel van de materiaalverzameling buiten een academische context heeft plaatsgevonden en - naar alle waarschijnlijkheid - nog plaatsvindt.⁽¹⁾ Ik gebruik het concept dan ook in een zeer brede zin en duid het 'puur wetenschappelijk' onderzoek uitsluitend aan met de term 'academisch'.

Er is in hoofdstuk 1 tevens gewezen op een vertalingsaspect dat een rol speelt bij de verzameling en overdracht van informatie. De onderzoeker is een bemiddelaar tussen twee werelden: zijn eigen wereld en die van de onderzochte groep. Zijn belangen liggen echter op langere termijn in zijn eigen wereld. Hierop stemt hij ook de neerslag van zijn informatie af. Dit houdt in dat de onderzoeker bij het schrijven van zijn onderzoeksverslag streeft naar acceptatie door wat hij beschouwt als zijn eigen referentiegroep of zich laat leiden door de wensen van zijn opdrachtgever. In de meeste gevallen - dat is ook te zien in de Nieuw Guinea-etnografie - liggen beide aspecten in elkaars verlengde.

De tijdens het onderzoek verworven kennis bepaalt weliswaar inhoudelijk het uiteindelijke onderzoeksverslag, maar de wetenschappelijke discussie waarbij de onderzoeker aansluiting zoekt of tracht te behouden is bepalend voor de vorm die het verslag neemt. Het gaat hierbij om categorisering van het materiaal, gebruik van concepten, opbouw van de analyse, maar ook om bij voorbeeld de aard van de representatie van het onderzoeksverloop in de tekst. Zoals ik in hoofdstuk 2 al benadrukt heb, benut de onderzoeker hierbij veelal strategieën die eerder al met succes benut zijn voor acceptatie van onderzoeksverslagen door de groep onderzoekers waarbij hij zich bij tracht aan te sluiten. In deze zin is eerdere kennisneerslag vormgevend voor nieuw te vormen kennis en is kennisvorming in wezen een conservatief proces. Voor het doen accepteren van nieuwe inzichten is de onderzoeker mede aangewezen op aanvullende factoren, zoals een gevestigde reputatie, etc..

Een voorbeeld hiervan is de introductie door Pouwer van de term *ambilinealiteit* in de discussie over de verwantschapsstructuur in Nieuw Guinea. In zijn dissertatie over *Mimika* omschrijft Pouwer de *taparu* als een groep mensen die de grond waarop zij wonen delen. Een groep matrilineair verwante vrouwen (de *paraekò*) functioneert hierbij als kern van de *taparu* (1955: 87/90). Hij week hierbij in eerste instantie niet af van de gangbare praktijk van het zoeken naar lineaire verwantschapsstructuren (interview 3 mrt. 1982). Opmerkelijk is echter dat hij in de stellingen van zijn proefschrift dezelfde *taparu* schetst als 'een non-unilineaire, sterk aan een bepaald territorium gebonden groepering, waarin

1) Dit weerspreekt niet het feit dat antropologie als academische discipline uiteindelijk normgevend is voor de wijze van beschrijven van waargenomen cultuuraspecten. Toch moet men hier niet teveel belang aan hechten. Lang niet iedere onderzoeker neigt ertoe het wiel opnieuw uit te vinden. Ook is voor acceptatie van een onderzoeksverslag voor publicatie vaak een afstemming op een gangbare beschrijvingswijze noodzakelijk (vergelijk hetgeen in aanvang van hoofdstuk 5 gezegd is). Een dergelijke afstemming is in eerste instantie cosmetisch en duidt niet noodzakelijkerwijs op een doelbewust streven naar deelname aan een academische discussie.

de matrilineaire verwantschapsrekening op de voorgrond trad' (1955: stelling XIV). Eerst vijf jaar later herhaalde hij dit idee veel nadrukkelijker in een polemiek met Van der Leeden in de Bijdragen (Pouwer 1960a, 1960b; Van der Leeden 1960). Hij wees er bij deze gelegenheid op dat de niet-unilineaire, bilaterale kijk op verwantschapsstructuur (ambilinealiteit) even goed, zo niet beter rekenschap kon geven van de bestaande instabiele demografische, economische en territoriale situatie in Nieuw Guinea (1960b: 365).

Het conservatieve karakter van de wetenschappelijke discussie werkt ook het gesloten karakter in de hand. Waar invoering van nieuwe concepten al op problemen stuit, werkt een afwijkende mening in het geheel niet bevorderlijk voor acceptatie. In die zin heb ik het gedrag van de individuele onderzoeker ook wel geschetst als opportunistisch. Hij probeert aansluiting te vinden daar waar zijn kans op slagen het grootst is. Feitelijk is het gesloten en conservatieve karakter van een wetenschappelijke discussie een zich zelf bevestigende hypothese. Keerzijde hiervan is dat het ontstaan van wetenschappelijke discussies welhaast vanzelf scheidslijnen oproept, scheidslijnen die steeds concreter en formeler vorm krijgen naarmate de groep in kwestie in omvang en mate van organisatie toeneemt.

Toch is het onjuist te veronderstellen dat de meningsverscheidenheid over de etnografie van Nieuw Guinea even groot is als de aanwezige versnippering in wetenschappelijke discussies suggereert. Het door de hele studie heen gehanteerde onderscheid tussen bestuur, missie en zending, en academische instanties is terug te voeren op een aanwezige meningsverscheidenheid en een daaruit voortvloeiend verschil in wetenschappelijke interesse. Er zijn echter ook binnen deze globale categorieën scheidslijnen zichtbaar waarlangs zich wetenschappelijke discussies kristalliseren. Deze verscheidenheid is in lang niet alle gevallen uitsluitend terug te voeren op aanwezige verschillen in mening.

In het vorige hoofdstuk ben ik al kort ingegaan op deze versnippering. Zo heb ik aldaar twee academische discussies onderscheiden, een Nederlandse en een Amerikaanse. Hier valt wel te spreken van verscheidenheid die optreedt als gevolg van een onderscheid in kennisvorming.⁽²⁾ De academische achtergrond van de respectieve onderzoekers is dermate verschillend, dat een gemeenschappelijke kennisvorming niet voor de hand ligt. Hiermee valt ook één van de belangrijkste gronden voor systematische uitwisseling van informatie weg.

Bestuurlijk etnografisch onderzoek is veel minder opgesplitst. De reden hiervoor is vooral dat een zelfstandig onderzoeksbeleid met

2) Hoewel mij niet voldoende materiaal ter beschikking staat om meer dan vermoedens uit te spreken, lijkt het mij waarschijnlijk dat dit onderscheiden van discussies van respectievelijk binnenlandse en buitenlandse onderzoekers niet alleen zinnig is voor de academische sfeer. Het is zonder meer ook van betekenis op de overige plaatsen waar het onderscheid aanwezig is, bij voorbeeld bij de missie en de fundamentalistische zending.

daarbinnen concreet geformuleerde lange termijn-doeleinden ontbrak. Het onderzoek was over het algemeen gericht op het oplossen van bestuursproblemen en het beantwoorden van vragen gerezen in het kader van het gevoerde ontwikkelingsbeleid. Dientengevolge droeg het een sterk *ad hoc* karakter. Er valt vanuit te gaan dat de informatie, voortkomend uit het oplossen van de vele praktische problemen die het bestuur confronteerde en uit de vaak zeer grondige verslaglegging van het lokale bestuur, de basis vormde van kennisvorming. Op deze wijze is het hele bestuursapparaat - met name de bestuursdienst zelf, het Kantoor voor Bevolkingszaken, maar ook de Dienst voor Gezondheidszorg - aan te duiden als een wetenschappelijke discussie. Soms kende dit plaatselijk een grotere intensiteit, hetgeen de basis vormde voor een meer specifieke wetenschappelijke discussie, waarbinnen een groter consensus bestond omtrent doeleinden. Van de beide in het vorige hoofdstuk besproken lokale voorbeelden van bestuurlijk onderzoek, voldoet de discussie over het Nimboran-project aan deze voorwaarde. Het karakter van de bestuurlijke discussie was evenwel zodanig, dat ze - behoudens enkele najl-effecten - uit elkaar viel toen de eigenlijke beweegredenen ervoor, (goed) bestuur, verdween.

Ik heb echter in hoofdstuk 6 ook binnen het bestuur scheidslijnen aangegeven, waarvan enkele tevens de basis vormden van wetenschappelijke discussies. Zo zijn er twee discussies te onderscheiden, die hoewel ze beide berusten op bestuurlijk onderzoek meer het karakter dragen van academisch onderzoek en ook als zodanig gecontinueerd zijn. Enerzijds doel ik hier op de discussie die binnen het Kantoor voor Bevolkingszaken ontstond over de problematiek van verwantschapsorganisatie, anderzijds de discussie binnen de Dienst voor Gezondheidszorg over de integratie van gezondheidszorg in Derde Wereldlanden. Beide discussies waren voor hun bestaan niet strikt afhankelijk van de uitwisseling van etnografisch materiaal betreffende West Nieuw Guinea. Dit had echter wel een katalyserende werking op de continuïteit ervan in de Nederlandse academische situatie. In beide gevallen valt te stellen dat de wetenschappelijke interesse waarop deze discussies berusten, academisch en niet bestuurlijk was.

Missie en zending geven een geheel ander beeld te zien. Hoewel ook hier formeel op basis van verschil in kennisvorming een onderscheid in de verschillende geloofsgemeenschappen te maken is,⁽³⁾ zijn er ook binnen deze gemeenschappen - met name voor missie en fundamentalistische zending - scheidslijnen zichtbaar. Voor de fundamentalistische zending is dit nog begrijpelijk, daar deze uit meestal kleine sektarische bewegingen bestaat. Voor de missie liggen dergelijke scheidslijnen echter niet direct voor de hand. De oorzaak voor de versnippering die hier zichtbaar is, is mijns inziens meer te zoeken in de aanpak en orga-

3) Ik duid hier de Rooms-katholieke missie, de Nederlandse zendingsverenigingen en de fundamentalistische zendingsbewegingen aan als verschillende geloofsgemeenschappen.

nisatie van de missionering van Nieuw Guinea.

In grote lijnen was geheel West Nieuw Guinea verdeeld in twee helften bestreken door hetzij missie, hetzij Hervormde zending. Aan de marges van het door hen bestreken gebied zijn veelal vestigingen van de fundamentalistische zending te vinden (TEAM, U.F.M., CAMA, etc.). De S.D.A. en de pinkstergemeentes werkten tevens in gebieden die al langere tijd onder beheer van de Hervormde zending stonden; zij vormden daar als het ware een alternatieve geloofskeuze. Men vindt dan ook in vrijwel geen enkel gebied meer dan één geloofsgemeenschap. Waar dit wel het geval is, verschijnen beide groepen met een duidelijk tijdsverschil en is er voor de tweede groep geen noodzaak onafhankelijk informatie te verzamelen. Uitwisseling van informatie vond in alle gevallen voornamelijk plaats met het bestuur.

De culturele verscheidenheid in Nieuw Guinea - het sterk lokale karakter van culturen - versterkt nog deze compartimentalisering. Missie en zending rouleerden weliswaar hun mensen door het bestreken gebied, maar dit heeft slechts bij uitzondering gevoerd tot een vergelijking van culturen (Boelaars 1968, Kamma 1959, 1961a). Net zoals bij het bestuur is de aandacht voor de ontwikkeling van de cultuur voornamelijk op de lokale groep gericht en in veel mindere mate op de positie van de Papoea's binnen de koloniale maatschappij.⁽⁴⁾ Uitwisseling van informatie binnen eigen gelederen vond op zijn hoogst plaats op de jaarlijkse pastoors- of zendelingenconferentie, maar er was geen noodzaak contact te zoeken buiten de eigen denominatie of congregatie.

Er is samenvattend een aantal factoren te noemen die de vorming en uitbouw van wetenschappelijke discussies in de hand werkten of juist beperkten. Ten eerste is dat kennisvorming zelf, die zowel een stimulerende als een remmende factor vormt. Het remmende aspect is hierbij gelegen in het gesloten karakter van de wetenschappelijke discussie. Dit kan zich beperken tot het aspect van kennisvorming, maar zich even zo goed uitstrekken tot de uitwisseling van informatie. De wijze waarop deze afsluiting zich uit, kan variëren van een kritische attitude ten aanzien van de kennis stammend uit een andere wetenschappelijke discussie tot een nauwelijks beredeneerd wantrouwen ten aanzien van de leden van de groep in kwestie. In Nieuw Guinea is in dit opzicht het volledige spectrum van reacties zichtbaar. De aard van de reactie is sterk afhankelijk van de mate waarin binnen de wetenschappelijke discussie consensus bestaat omtrent de eigen doeleinden. Bestaat een dergelijke consensus niet of nauwelijks - zoals bij de bestuurlijke discussie -, dan is de reactie naar buiten toe veelal nauwelijks beredeneerd en zelden consequent.

Ten tweede valt op te merken dat uitwisseling van informatie geen automatisme is. Hoewel een dergelijke uitwisseling op eenvoudiger

4) Een uitzondering hierop is de stichting van de Evangelisch Christelijke Kerk. Hierover zijn echter niet zo heel veel gegevens te schrift gesteld (Locher 1956, 1959; Romainam & Middag 1956).

gronden kan geschieden dan een streven naar gemeenschappelijke kennisvorming, vindt het toch alleen daar plaats waar beide betrokken partijen dit als zinnig ervaren. In hoofdstuk 1 is er al op gewezen dat de relaties binnen de onderzoeksräume functioneren op basis van reciprociteit. Valt de basis of motivatie voor deze reciprociteitsrelatie weg, dan verdwijnt binnen afzienbare tijd ook de uitwisseling van informatie. Dit houdt omgekeerd in dat naarmate deze basis of motivatie complexer is, de resulterende uitwisseling van informatie duurzamer is. Zo betekende de overdracht van West Nieuw Guinea aan Indonesië het einde van de bestuurlijke discussie, want de belangrijkste grond voor het verzamelen van bestuurlijke informatie viel in een klap weg. De aanwezige academische discussies namen door gebrek aan toegang tot het onderzoeksgebied wel af, maar verdwenen niet. Hun aanwezigheid was mede afhankelijk van aspecten van theorievorming en de aanwezigheid hiervan garandeerde continuïteit.

De belangrijkste - en vooral remmende factor - is echter de sterke lokale gerichtheid van de aandacht voor Nieuw Guinea. Zowel missie, zending als bestuur waren in eerste instantie bezig met de pacificatie van lokale gebieden. De opbouw van een samenleving die de gehele bevolking van Nieuw Guinea omvatte was een nauwelijks geconcretiseerd toekomstbeeld. Hun hele organisatie was dan ook gericht op opbouw van stabiele lokale samenlevingen, hetgeen onvermijdelijk tot uiting kwam in de onderzoeksoptiek. Het gevonden etnografische materiaal gaf ook in hoofdzaak een beeld van sterke culturele verscheidenheid te zien, hetgeen bestudering van eventuele grotere verbanden nauwelijks noodzakelijk maakte. Ook van academische zijde ontstond nauwelijks enige aandacht, in niet onbelangrijke mate omdat men juist naar Nieuw Guinea kwam om kleine gelokaliseerde groepen te bestuderen.

9.3 *wetenschappelijke interesses*

Het begrip 'wetenschappelijke interesse' is in het inleidende hoofdstuk reeds gedefinieerd. Het omvat niet alleen de visie van de onderzoeker op diens onderzoeksobject, maar ook de beperkingen in de materiaalverzameling die voortkomen uit de condities (opdracht, organisatie, werkwijze) waaronder het onderzoek plaatsvindt. Als zodanig omschrijft dit begrip het geheel aan (f)actoren dat op een of andere wijze bepalend is voor de vorm en inhoud van het proces van verzameling van informatie tijdens het onderzoek. In de hoofdstukken 5, 6 en 7 is de bestudering hiervan uitgewerkt door te kijken naar:

- de opdrachtgever;
- de intenties van opdrachtgever en onderzoeker ten aanzien van het onderzoek (de opdracht);
- de middelen die het onderzoek ter beschikking stonden, zoals tijd, toegang tot het veld, toegang tot secundaire bronnen van informatie, assistentie bij het onderzoek, benutte informanten, etc.;
- werkwijze bij het verzamelen en controleren van informatie.

Vanzelfsprekend is het mogelijk deze combinatie van factoren voor ieder onderzoek dusdanig te detailleren dat een unieke configuratie ontstaat. Dit is echter een mogelijkheid die in de praktijk van dit onderzoek niet gekozen is.

Van meet af aan ben ik ervan uitgegaan, dat het etnografisch onderzoek in Nieuw Guinea met bepaalde bedoelingen voor ogen gestimuleerd is en dat deze bedoelingen direct of indirect doorklinken in het totaal aan onderzoeksresultaten. Om deze reden ga ik bij het begrip 'wetenschappelijke interesse' niet uit van een unieke configuratie, maar van de (f)actoren die de basis vormen voor grote delen van het verrichte onderzoek. Het is ook in die zin, dat ik hier een driedeling naar bestuurlijke, missie/zendings-, en academische achtergrond hanteer.⁽⁵⁾ Het bestuur - dat wil zeggen de verschillende Diensten, het Kantoor voor Bevolkingszaken, en de bestuursdienst zelf - was hierbij als opdrachtgever direct verantwoordelijk voor het grootste deel van het verrichte onderzoek. Tevens vormde het - middels de infrastructuur die het in stand hield - een voorwaarde voor veel van het overige onderzoek. Het bestuursonderzoek is op enkele uitzonderingen na vanuit dezelfde globale intentie van goed bestuur uitgevoerd: het handhaven van orde en voorkomen van sociale onrust (pacificatie), en het zo efficiënt mogelijk implementeren van vooral economische ontwikkeling (acculturatie). Op de problemen en vragen die hierbij rijzen, zijn de vraagstellingen van onderzoek gericht.

Dezelfde doeleinden van pacificatie en acculturatie lagen tevens ten grondslag aan het onderzoek verricht vanuit missie en zending. De doeleinden van pacificatie en acculturatie verschilden alleen in die zin, dat zij meer toegespitst waren op de taken van onderwijs en de bekering tot het Christelijk geloof. Pacificatie richtte zich in dit opzicht meer op het wegnemen van belemmeringen voor een christelijke levenshouding en -wandel, hetgeen overigens in slechts enkele, maar soms wel belangrijke aspecten, verschilde van de opvattingen van het bestuur. Ten aanzien van acculturatie hadden missie en zending op het eerste gezicht bredere doelstellingen dan het bestuur, daar zij naast het leveren van een bijdrage aan de economische ontwikkeling van de bevolking, tevens de verantwoordelijkheid voor het onderwijs droegen. De meeste scholen kregen echter subsidie van het bestuur, die uit hoofde daarvan tevens de inhoud van het gegeven onderwijs bepaalde en verantwoordelijkheid droeg voor de onderwijsinspectie. Hoewel missie en zending alles behalve een homogene categorie opdrachtgevers vormden, waren zij qua intenties ten aanzien van het verrichten van onderzoek mijns inziens sterk vergelijkbaar. Tevens opereerden - hoewel de accenten verschillend kunnen liggen - al deze onderzoekers onder de spanningsvelden die omschreven zijn aan het einde van hoofdstuk 5. Ik voel mij dan ook

5) Dit is overigens geenszins een willekeurige keuze. Het is een verdeling die in alle gehouden interviews als zodanig naar voren kwam en als basis voor identificatie en waardering functioneerde.

- evenals bij het bestuur - gerechtvaardigd dit als één enkele wetenschappelijke interesse te behandelen.

Missie, zending en bestuur verschillen ten aanzien van onderzoek vooral in hun aanpak. De enige personen die gedurende langere perioden onderzoek konden doen, waren de missionaris, de zendingling en de lokale bestuursambtenaar. Hierbij werkte de bestuursambtenaar - tenzij hij een persoonlijke interesse in etnografie had of ontwikkelde - meestal met directe, nauw omschreven opdrachten. Daar kwam bij dat uit hoofde van zijn gezagspositie zijn 'rapport' met de bevolking vaak minder was dan dat van de missionaris of zendingling. Missie en zending hadden bovendien de beschikking over een netwerk van *goeroe's*, hetgeen voor onderzoek weliswaar geen ideaal hulpmiddel was, maar toch een belangrijke bemiddelende rol vervulde. Potentieel verkeerden missie en zending dan ook in een betere uitgangspositie voor het verzamelen van informatie dan het bestuur.⁽⁶⁾ Effectief werkten beide partijen echter met zeer beperkte middelen en waren zij voor hun functioneren sterk op elkaar aangewezen. Dit werkte ook het uitwisselen van informatie op informele basis in de hand. Ook bezoekende onderzoekers maakten veelal gebruik van de aanwezige lokale kennis om hun eigen bevindingen te completeren. Men deed weliswaar vanuit een verschillende optiek onderzoek en gebruikte verschillende methoden, maar het verzamelde materiaal was voor alle partijen bruikbaar.

Veel bezwaarlijker is het om het academische onderzoek hiermee op één lijn te stellen. Dit onderzoek is vooral een fenomeen van de tweede helft van de jaren vijftig. In hoofdstuk 7 is er op gewezen dat het zwaartepunt van het ontamen van onderzoek eind jaren vijftig, begin jaren zestig verschoof van Nieuw Guinea naar Nederland. Hierbij trad tevens een verplaatsing op van de onderzoeksfinanciering naar academische instellingen. In dezelfde periode vond een strakkere omschrijving plaats van het takenpakket van het Kantoor voor Bevolkingszaken. Die resulteerde uiteindelijk in een plaatsing van het Kantoor onder de Dienst Binnenlandse Zaken en niet langer direct onder de Gouverneur. Tegelijkertijd heeft men toen de verantwoordelijkheid voor het ontwikkelingsbeleid ten aanzien van Nieuw Guinea deels verlegd naar een aantal semi-overheidsinstellingen in Den Haag en daarmee ontnomen aan de competentie van de Gouverneur (Lagerberg 1962: 158). Over het geheel genomen ontstaat hier een beeld van decentralisering van het ontwikkelingsbeleid en het daaraan verbonden onderzoek.

Bij het tot stand komen van het academisch onderzoek is de invloed van een beperkt aantal mensen te onderkennen. In hoofdstuk 7

6) In de praktijk hing dit natuurlijk af van de belangstelling van de mensen die lokaal werkten. Zo wees Schoorl mij erop, dat de kennis van de missie in het Moejoe-gebied over de traditionele religieuze gebruiken van de Moejoe gering was (interview Schoorl, 17 apr. 1989). De CAMA werkte in het Centrale Bergland zowel met geschoolde linguïsten (Bromley, Doble), als ook met vrijwel ongetrainde lekenpredikers. Deze laatste categorie had over het algemeen weinig inzicht in of interesse voor levenswijze van de lokale bevolking (interview Broekhuijse, 16 mrt. 1989).

is hierbij al gewezen op de rol van Van Baal en Fischer, zowel vóór als na de toename in invloed van de academische instellingen. Ik moet hier echter tevens De Bruijn noemen, daar ook hij een rol heeft gespeeld bij het interesseren van buitenlandse, met name Amerikaanse onderzoekers, die vooral eind jaren vijftig, begin jaren zestig in Nieuw Guinea actief waren. Voor vrijwel alle academisch onderzoek geldt, dat deze personen hetzij functioneerden als opdrachtgever, hetzij in belangrijke mate bijdroegen aan de verwezenlijking van het onderzoek (poortwachtersfunctie). De Bruijn en met name Van Baal hebben de Hoofd Kantoor voor Bevolkingszaken - en de laatstgenoemde tevens als gouverneur - eenzelfde stempel gedrukt op het bestuurlijk onderzoek, vooral op dat deel dat buiten de normale bestuurspraktijk viel (zie pag. 100).

De meest opvallende overeenkomst - kenmerkend voor het academisch onderzoek, ondanks de grote verschillen die zichtbaar zijn - ligt echter in het onderscheid in uitgangspunten met het overige onderzoek. Ik roep hier in herinnering dat ik in hoofdstuk 1 (pag. 11) heb gesproken over een toenemende aanpassing van de gehanteerde vraagstelling voor onderzoek aan de actuele situatie. In hoofdstuk 4 (pag. 63) heb ik de op deze wijze optredende verschuiving nader geschetst als een onderscheid tussen een beleidsmatige, praktijkgerichte en een wetenschappelijke, inventariserende vraagstelling. Voor zowel het bestuurlijke onderzoek als het onderzoek verricht vanuit missie en zending is een praktijkgerichte vraagstelling kenmerkend. Deze uitgangspunten voor onderzoek weerspiegelen de 'gemeenschappelijke' optiek van pacificatie en acculturatie. Het academisch onderzoek kent geen vergelijkbare binding met het gebied, hetgeen zichtbaar is in het uitvoeren van vooral inventariserend onderzoek. De volgende met elkaar verbonden factoren leidden ertoe dat het academisch onderzoek sterk autonoom bleef.

Als eerste aspect wil ik hier noemen de geringe ervaring die academische onderzoekers opdeden met de koloniale maatschappij. Zoals ik in hoofdstuk 7 al omschreven heb, beperkte het verblijf buiten het onderzoeksveld zich over het algemeen tot een minimum en concentreerde zich in rustperiodes, waarbij men over het algemeen in het bestuurscentrum of in Hollandia archiefmateriaal bestudeerde, of nader literatuuronderzoek deed in de bibliotheek van het Kantoor voor Bevolkingszaken. Daarbij kwam voor de buitenlandse onderzoekers nog het bestaan van een taalbarrière. De academische onderzoekers hadden ook in het veld minder redenen tot intensief contact met missie, zending en bestuur. Hun onderzoekstijd was relatief lang en zij konden zich - meer dan bij voorbeeld bestuurlijke onderzoekers - veroorloven geheel op eigen kracht hun materiaal te verzamelen. Daar komt bij dat vooral de Amerikaanse onderzoekers doelbewust onbestuurd gebied opzochten. De academische onderzoekers waren bovendien beduidend minder mobiel tijdens hun onderzoek, hetgeen de afhankelijkheid van de lokale transportfaciliteiten minimaal maakte. De contacten met bestuurs- of missie/zendingsposten beperkten zich veelal tot bevoorrading en incidentele sociale contacten. Dit gaf voor de lokale vertegenwoordigers van

bestuur, missie en zending aan het academisch onderzoek een aspect van oncontroleerbaarheid, hetgeen wantrouwen - althans op het professionele vlak - in de hand kon werken.

Ook qua opdrachten en onderzoeksrapportage is er weinig contact geweest tussen bestuur en academische onderzoekers. Onderzoek in bestuursopdracht uitgevoerd door academische onderzoekers (o.m. Anceaux, Kooijman, Huizenga, Groenewegen & Van de Kaa) vond voornamelijk plaats tot aan het einde van de jaren vijftig. Geen van de academische onderzoekers die begin jaren zestig etnografisch onderzoek deed, werkte in opdracht van het bestuur of rapporteerde aan het bestuur.⁷⁾ Er was ook niet langer sprake van gedeeltelijke financiering van het onderzoek, zoals bij voorbeeld voor het onderzoek van Anceaux in Nimboran nog wel het geval was. De voornaamste bijdrage die het bestuur leverde was logistieke ondersteuning. Over het geheel genomen liet het bestuur het academisch onderzoek eind jaren vijftig, begin jaren zestig op zijn beloop. Ook ten aanzien van vestiging buiten bestuursbereik lijkt men over het algemeen de academische onderzoekers minder in de weg te hebben gelegd dan bestuurlijke of missie/zendingsonderzoekers.

Toch is er geen absolute grens te trekken tussen de academische interesse enerzijds en de bestuurlijke en missie/zendingsinteresse anderzijds. In de voorgaande paragraaf is er al verwezen naar twee wetenschappelijke discussies in de bestuurlijke sfeer, die duidelijk een meer academisch karakter droegen. Bij de beschrijving van het Kantoor voor Bevolkingszaken attendeerde ik op het bestaan van een reeks publikaties die zich bezig houden met de beschrijving van verwantschappelijke organisatie en sociale structuur. Deze publikaties dragen een vooral inventariserend karakter en raken nauwelijks aan de problematiek van acculturatie. Deze wetenschappelijke discussie die zich beperkte tot het Kantoor en dit ook naar buiten toe enigszins apart plaatste, werd na de overdracht van Nieuw Guinea voortgezet in de academische sfeer. Enigszins analoog is de ontwikkeling van een wetenschappelijke discussie te zien op basis van de belangstelling voor de problematiek van de opbouw van de gezondheidszorg in Nieuw Guinea (Van Amelsvoort 1964, Veeger 1959, Vogel 1965).

In beide gevallen valt op dat de desbetreffende instanties een vrij onafhankelijke positie bekleedden binnen het kader van het bestuur. De positie als onafhankelijke adviesinstantie van de Gouverneur en ook de centrale rol bij het verzamelen van onderzoeksmateriaal plaatsten het Kantoor een weinig apart van het normale bestuurskader. Dit was een indruk die men van buitenaf in de praktijk door allerlei kleinigheden bevestigd zag en die ook heerste binnen het Kantoor zelf. De Dienst voor Gezondheidszorg nam een vrij autonome positie in binnen het

7) Het is echter niet onwaarschijnlijk dat het Kantoor voor Bevolkingszaken dat optrad als lokale vertegenwoordiging van ZWO en WONG wel indirect via deze instanties rapportages ontving. Van dit materiaal is echter nauwelijks iets behouden gebleven.

bestuur en beschikte ook over een eigen infrastructuur (Van Amelsvoort 1964: 69/72). Hoewel het te simpel is om uitsluitend hierop een verklaring te funderen, is er wel een verband aanwijsbaar tussen een minder nadrukkelijk aanwezige bestuursinvloed en het zich kunnen ontwikkelen van een meer academische interesse.

De hier geschetste verdeling in wetenschappelijke interesses is nauw gerelateerd aan de van aanvang af gehanteerde verdeling in werkkringen. Zij vormt de rechtvaardiging van het gebruik ervan. Met enige reserve valt te stellen dat de werkkringen de basis vormen voor het bestaan van bepaalde wetenschappelijke interesses en de implementatie ervan in onderzoek. De reserve is terug te voeren op het feit dat er duidelijk uitzonderingen bestaan. Niet alleen zijn er individuele voorbeelden van 'gemengd' onderzoek, maar ook verwees ik hierboven al naar een tweetal bestuurlijke discussies met een veeleer academische interesse. Een afwijkende wetenschappelijke interesse kan zich klaarblijkelijk onder voorwaarden handhaven binnen een bepaalde werkring, hetgeen impliceert dat wetenschappelijke interesses in bepaalde opzichten autonoom zijn.

Zoals ik al eerder heb beklemtoond, vormt de meningsverschidenheid, die zich uit in verdeling in wetenschappelijke interesses, de basis voor een globale driedeling in de optredende wetenschappelijke discussies. De wetenschappelijke interesse is echter een samengesteld gegeven en draagt dan ook niet zonder meer bij aan de versnippering in wetenschappelijke discussies. Enerzijds is er sprake van factoren - tijdsduur van het onderzoek, gebruikte contacttaal, mobiliteit tijdens het onderzoek, etc. - die het directe gevolg zijn van de condities waaronder de onderzoeker werkt en daarmee mogelijkheden heeft tot het plegen van onderzoek. Indirect zijn dit indicaties voor het belang van uitwisseling van informatie met andere onderzoekers - ongeacht hun werkring - voor het realiseren van de beoogde eindresultaten van het onderzoek. Deze factoren zijn direct gerelateerd aan de werkring zelf.

Anderzijds zijn de wetenschappelijke interesses een uitdrukking van een verschil in uitgangspunten. Deze verdeling komt voort uit de algemene doelstellingen die ten grondslag liggen aan al het handelen van de vertegenwoordigers van een bepaalde werkring. Deze doelstellingen zijn ten eerste aanleiding tot het optreden van variatie in de aard van de gehanteerde vraagstellingen; naast een strikt inventariserende ontstaat een praktijkgerichte optiek. Ten tweede geven zij formeel vorm aan de (professionele) verhoudingen tussen de verschillende werkkringen.⁸⁾ Deze factoren hebben geen directe invloed op het verrichte onderzoek, maar zijn eerder begrenzend. Om in termen van de uitwisseling van informatie te blijven, zij geven aan wat voor informatie men uitwisselt, wanneer dit gebeurt en waartoe men deze benut. Zo wissel-

8) Het zeer gebrekkig functioneren van de Raad voor de Volksopvoeding is hier een goed voorbeeld van. Van bestuurszijde bestond de indruk dat wat men opgezet had als een adviserende instantie in toenemende mate een controlerende rol kreeg.

den academische onderzoekers in eerste instantie informatie uit met bestuur, missie en zending om te komen tot een juiste selectie van een onderzoekslokatie. De hele opzet van hun onderzoek was gericht op vermindering van storende invloeden. Uitwisseling van informatie vond vooral aan het begin van het onderzoek plaats, waarna men contacten sterk vermeed.

9.4 *randvoorwaarden*

In hoofdstuk 1 heb ik erop gewezen dat het bij de vergelijking van onderzoekssituaties in Nieuw Guinea mogelijk is regelmatigheden te vinden in de opbouw van de verschillende onderzoeksruimtes, met name wat betreft het onderzoeksnetwerk (A) en het politiek-economische netwerk (B). Deze regelmatigheden heb ik randvoorwaarden genoemd, en gedefinieerd als (f)actoren die ten aanzien van te verrichten onderzoek beperkend werken in de zin dat zij hetzij richting geven aan het onderzoek, hetzij een bepaalde onderzoeksbenadering verhinderen. Deze randvoorwaarden heb ik nader onderscheiden naar directe of indirecte invloed. De directe randvoorwaarden heb ik geoperationaliseerd in termen van de verschillende actoren en hun belangen en relaties. Het gaat mij hier met name om de concrete gang van handelingen waar het onderzoek deel van uitmaakt.

Met de indirecte randvoorwaarden duid ik vooral op het geheel aan factoren - meningen, doelstellingen, uitgangspunten, voorschriften - dat in algemene zin richting geeft aan het verrichte onderzoek; van betekenis acht ik hier vooral de relaties die onderzoeker onderhoudt met zijn kennisfundament en zijn opdrachtgever. Ik heb dit begrip slechts in één enkele vorm geoperationaliseerd, namelijk in de verschuiving die optreedt in de vraagstelling als gevolg van een toenemende afstemming van onderzoeksdoeleinden op de actuele situatie in Nieuw Guinea.

In de voorgaande twee paragrafen heb ik al gewezen op het bestaan van een aantal randvoorwaarden. Het bestaan van scheidslijnen, die niet systematisch door de uitwisseling van informatie te overbruggen zijn, werkt het ontstaan van een diversiteit aan wetenschappelijke discussies in de hand. Een wetenschappelijke discussie grenst zich vanzelfsprekend af naar buiten. Hoe groter de consensus omtrent het doel van kennisvorming is, hoe sterker en weloverwegener dit effect is. Het houdt ook in dat uitwisseling van informatie alleen binnen de groep gericht is op gemeenschappelijke kennisvorming. Uitwisseling van informatie buiten de groep draagt meer het karakter van gegevensverzameling. Deze vindt plaats waar en wanneer de gelegenheid zich voordoet en impliceert geen continuïteit.

Ik heb drie randvoorwaarden aangeduid die dit proces kunnen remmen of stimuleren, namelijk kennisvorming zelf, het noodzakelijke karakter van uitwisseling van informatie en het sterk lokaal gerichte karakter van de etnografische bestudering van Nieuw Guinea. Het eerste

punt is in principe een nadere verwoording van hetgeen ik hierboven al opmerkte. De aparte vermelding verdient enige toelichting. De na-oorlogse bestudering van Nieuw Guinea is niet vanaf nul gestart. Zoals ik in diverse hoofdstukken al aangestipt heb, was er een duidelijke vooroorlogse erfenis met een paar bepalende kenmerken: een oriëntatie van de etnologische kennis op de veel complexer samenlevingen in Indonesië; overheersend negatieve ervaringen van zowel bestuur als missie en zending bij de eerste cultuurcontacten; sterk gespannen en competitieve relaties tussen bestuur, missie en zending eigen aan de toenmalige koloniale machtsverhoudingen. Deze aspecten wogen zeker in het begin van de jaren vijftig zwaar mee bij de uitwisseling en vergaring van informatie.

De drie randvoorwaarden versterken de neiging tot afsluiting van de wetenschappelijke discussie. Men concentreert de discussie zoveel mogelijk in eigen gelederen. Het is hierbij om het even of deze selectiviteit berust op criteria gebaseerd op reeds bestaande kennis, op de zinnigheid van uitwisseling van informatie, of op de omvang van het probleem wat men wenst te bestuderen. Toch is dit proces van versnippering niet geheel ongeremd. In lang niet alle gevallen is het resultaat namelijk de kleinste mogelijke discussie die voorstelbaar is. Hoewel de bestuurlijke discussie slechts in beperkte mate aanleiding is geweest tot vorming van etnografische kennis, omvat ze een aanzienlijke hoeveelheid informatie betreffende geheel Nieuw Guinea. De omvang van deze discussie werd niet zozeer veroorzaakt door uitgebreide uitwisseling van informatie, als wel door de wijze waarop de bestuursdienst informatie vergaarde.

Een wetenschappelijke discussie kan op zichzelf vorm geven aan een bepaalde wetenschappelijke interesse. De wetenschappelijke discussie institutionaliseert zich in dit geval en de groep draagt zelf verantwoording voor de opzet en uitvoering van onderzoek. Het in Nieuw Guinea verrichte academisch onderzoek benadert deze situatie nog het meest. Toch stond in Nieuw Guinea het vergaren van gegevens goeddeels los van de vorming van wetenschappelijke discussies. Vormgevend voor de aard van het vergaren van gegevens was de werkring van de onderzoeker en de daaraan verbonden wetenschappelijke interesse. De werkring vormt voor alle verrichte onderzoek een directe randvoorwaarde in die zin dat het bepalend is voor de fysieke condities waaronder het onderzoek plaatsvond (tijdsduur, gebruikte contacttaal, aanpak van het onderzoek, mobiliteit tijdens het onderzoek, mate van isolatie waarin het onderzoek plaatsvond). In deze zin is ook de wetenschappelijke interesse bepaald door de werkring.

Er zijn echter ook indirecte randvoorwaarden van invloed op de wetenschappelijke interesse. Ik doel hier op de uitgangspunten die ten grondslag liggen aan het handelen vanuit een bepaalde werkring, hetgeen doorwerkt in de wetenschappelijke interesse. Deze uitgangspunten zijn vrij fundamenteel en ontstaan in de voorliggende periode vooral onder druk van de internationale situatie rond Nieuw Guinea en de geleidelijk aan veranderende visie op kolonialisme. Ik heb ten aanzien

van de wetenschappelijke interesses gewezen op twee randvoorwaarden die hierop gebaseerd zijn. Ten eerste zijn de vraagstellingen voor onderzoek vanuit zowel bestuur als missie/zending overwegend gericht op de problematiek rond acculturatie, terwijl vanuit de academische interesse een meer fundamentele interesse voor enerzijds de verdwijnende culturele variatie, anderzijds het functioneren van zeer kleinschalige samenlevingen, zichtbaar was. Ten aanzien van bestuurs- en missie/zendingsinteresse is de verschuiving zichtbaar die ik in aanvang als indirecte randvoorwaarde geoperationaliseerd heb. Ten tweede was de onverenigbaarheid van de respectieve uitgangspunten de basis voor de formele verhoudingen tussen de werkkringen, hetgeen zichtbaar is in de globale driedeling tussen de wetenschappelijke discussies. In deze zin versterkt de wetenschappelijke interesse de exclusiviteit van de wetenschappelijke discussie en de optredende diversificatie in discussies.

Het bestuur vormt een interessante uitzondering op de verbinding tussen werkring en wetenschappelijke interesse. Binnen het bestuursonderzoek vormden zich wetenschappelijke discussies, die duidelijk georiënteerd waren niet op een bestuurlijke, maar op een academische interesse. Debet hieraan is de ambiguïteit van de bestuurlijke interesse. Enerzijds was er een duidelijke behoefte aan onderzoek. Zonder informatie kon men uiteindelijk de problemen rond pacificatie en acculturatie niet aan. In het kader van de meeste bestuursverslagen, iedere Memorie van Overgave, vond daarom verzameling van etnografische informatie plaats, soms zeer beperkt in omvang en waarde, soms van uitstekende kwaliteit. De bestuurlijke infrastructuur vormde in deze zin een uitstekende en goed georganiseerde basis voor een vrij omvangrijke wetenschappelijke discussie. Anderzijds bestond er slechts een oppervlakkig belang bij kennisuitbouw. Het merendeel van het bestuurlijk onderzoek betrof het zoeken van concrete antwoorden op concrete vragen. Dit is een zeer stabiel type onderzoek waarin weinig nieuwe lijnen van onderzoek tot ontwikkeling komen. Vanuit het bestuur als werkring kwamen dan ook weinig initiatieven tot verdere ontwikkeling van het onderzoek; er bestonden slechts vage voorstellingen hierover. Instanties als de Dienst voor Gezondheidszorg en het Kantoor voor Bevolkingszaken, die een redelijk autonome positie innamen in de bestuurlijke infrastructuur hadden hierdoor de ruimte hun eigen wetenschappelijke interesse te ontwikkelen. Een voor dan hand liggende keuze in beide gevallen was oriëntatie op een wetenschappelijke discussie eigen aan de achtergrond van de aangestelde academici.

Wetenschappelijke discussie en wetenschappelijke interesse staan niet in een eenduidige relatie tot elkaar in Nieuw Guinea. Er is sprake van een drietal wetenschappelijke interesses en een lappendeken aan wetenschappelijke discussies die weliswaar een globale verdeling naar wetenschappelijke interesse laten zien, maar deze - door de aanwezige variatie - toch ook weer niet duidelijk bevestigen. De naar voren gehaalde randvoorwaarden laten vooral mogelijkheden tot verdere versnippering zien en bieden weinig adequate middelen dit te remmen. Er wa-

ren in feite te weinig institutionele garanties voor het tot stand komen van eenheid in de etnografische bestudering van Nieuw Guinea. Er waren te veel redenen aanwezig om paal en perk te stellen aan uitwisseling van informatie en het was te makkelijk om uitgewisselde informatie niet te gebruiken voor gemeenschappelijke kennisvorming.

Men moet echter zeker niet vergeten dat men wel degelijk wederzijds elkaars informatie gebruikte. Bij gebrek aan middelen waren vooral bestuur, missie en zending sterk op elkaar aangewezen en op een informeel vlak vond dan ook vrij algemeen uitwisseling van informatie plaats. De nadruk ligt hier echter op het informele karakter. Officieel bestonden hiervoor buiten de Raad voor de Volksopvoeding geen kanalen. Het informele karakter impliceert ook dat de uitwisseling van informatie sterk op persoonlijke basis plaatsvond. Dit ging goed voorzover de lokale relaties goed waren, hetgeen lang niet altijd het geval was. Waren de relaties tussen het hoofd plaatselijk bestuur en de lokale missionaris of zending slecht, dan hadden zij beiden weinig andere keuze dan elkaars informatie en kennis te dupliceren. Voor geen van beide partijen bestonden duidelijke voorschriften omtrent het gedrag ten opzichte van de ander, hoewel de indruk bestaat dat met name aanvang jaren vijftig men vanuit Hollandia contact niet aanmoedigde.

Ook voor het academisch onderzoek speelde de informele uitwisseling van gegevens een rol, specifiek bij de directe voorbereiding van het onderzoek en de selectie van de onderzoekslokatie. Er is echter voor bestuurlijk en - met name Nederlands - academisch onderzoek nog een informele (f)actor van belang. De gemeenschappelijke noemer ligt hier niet zozeer in de uitvoering van het onderzoek, maar in de opdrachtgever. Van Baal heeft namelijk - eerst als Hoofd Kantoor voor Bevolkingszaken, later als Gouverneur en tenslotte vooral als hoogleraar in Amsterdam - een enorme en vooral continue invloed gehad op het onderzoek in Nieuw Guinea.⁽⁹⁾ Toch zijn ook hier beperkingen zichtbaar. Zijn invloed lijkt zich eerder te uiten in een nadruk op continuïteit in de uitvoering van onderzoek, dan in een voorkeur voor vorm of richting van het gewenste onderzoek. Tijdens zijn periode als bestuurder werkte Van Baal met name via het Kantoor voor Bevolkingszaken, een instantie die na zijn vertrek sterk aan flexibiliteit inboette. Bovendien was hij een sterk voorstander van een centrale verantwoordelijkheid voor onderzoek, hetgeen de zwakke kennisvorming binnen de bestuurlijke discussie en het sterk praktijkgerichte karakter ervan in de hand werkte. Reeds tijdens zijn bestuursperiode stimuleerde hij academisch onderzoek. Opmerkelijk is dat Van Baal zich hierbij een voorstander toonde van inventariserend onderzoek, met name betreffende het in kaart brengen van de 'witte plekken' in het etnografisch overzicht van Nieuw Guinea. Na zijn terugkeer in Nederland kreeg hij door benoemingen als hoogleraar in Amsterdam en Utrecht tevens de gelegenheid het onder-

9) Dit strekt zich zelfs - via zijn bemiddeling bij publikaties - uit tot het onderzoek verricht door missie en zending.

zoek vanuit Nederland verder te stimuleren. De mogelijkheden hiertoe ontstonden door de uitbreiding van financieringsmogelijkheden voor academisch onderzoek in Nieuw Guinea. Er zijn overigens geen aanwijzingen dat hij hierbij samenwerkte met Fischer die al langere tijd op dit terrein actief was.

De betekenis van deze informele contacten moet men zeker niet onderschatten. Zij omvatten weliswaar lang niet alle onderzoekers die actief zijn geweest in Nieuw Guinea, maar toch wel een duidelijke kern binnen deze groep. Er is sprake van een beperkt aantal onderzoekers die een grondige kennis hebben van elkaars werk, en soms zelfs in hetzelfde onderzoeksgebied werkzaam zijn geweest. Tevens hebben zij veelal een vergelijkbare opleiding genoten, bestuursambtenaren, academici en in enkele gevallen tevens missionarissen en zendelingen. Aanvankelijk vond dit voornamelijk plaats aan de universiteiten van Leiden en Utrecht, later tevens aan de Universiteit van Amsterdam. Voorts zijn zij vrijwel allen op een of andere wijze beïnvloed door met name Van Baal, hoewel ook Fischer en De Bruijn hier een niet onaanzienlijke rol hebben gespeeld. Deze voormalige onderzoekers vormen - nu nog - een informeel netwerk dat een actieve interesse, nu voor Irian Jaya, deelt. Informele contacten, veel meer dan institutionele kaders, vormen de basis voor een perceptie van eenheid in de etnografie van West Nieuw Guinea.

9.5 *hiaten en accenten*

In het vorige hoofdstuk heb ik er al op gewezen, dat een onderzoek niet automatisch alle aspecten van een bestudeerde cultuur in dezelfde mate naar voren haalt. Waaraan de onderzoeker aandacht besteedt, is in belangrijke mate afhankelijk van waar zijn attentie - middels een wetenschappelijke interesse - op gericht is. Dit vormt de basis voor de operationalisering van de vraagstelling die plaatsvindt. Toch betekent 'operationalisatie' niet voor ieder onderzoek hetzelfde. Bij concrete onderzoeksvragen is het eenvoudig aan te geven. Veelal stelt men dergelijke vragen vanuit een zekere voorkennis omtrent de te onderzoeken situatie en de vragen geven reeds een duidelijke problematisering van wat de onderzoeker dient te bestuderen.

Voor een onderzoek dat zich richt op een inventariserende beschrijving van een bepaalde cultuur ligt dit probleem anders. Tenzij er al de nodige kennis over de desbetreffende cultuur bestaat, moet de operationalisering van de vraagstelling plaatsvinden hetzij op basis van algemene kaders die de onderzoeker tijdens zijn opleiding heeft opgedaan, hetzij op basis van een als vergelijkbaar aangeduide cultuur. Het patroon van vragen dat bij de operationalisering ontstaat - of dit nu gebaseerd is op een theoretisch model of kennis omtrent een tweede cultuur - kent een open einde. Er zijn geen te falsifiëren hypothesen, er is geen aanuiding van een minimum of maximum aan informatie dat de onderzoeker kan of moet verzamelen. Ontbreekt een bepaald aspect als

probleem in de basis voor de operationalisering, dan wordt dit ook niet uit zichzelf in de onderzoekssituatie geproblematiseerd.

Het onderzoek dat vanuit een specifieke vraagstelling plaatsvindt, kent dit probleem vanzelfsprekend ook, maar er is sprake van een tussenfase. Het onderzoek heeft als het ware op papier al plaatsgevonden, waarbij reeds concepties van het te verwachten resultaat ontstaan. Dit vermindert het open-einde-karakter van het onderzoek. Men struikelt minder over toevalligheden, maar wat men specifiek zoekt, vindt men sneller en met meer zekerheid.⁽¹⁰⁾ Gerichte vragen garanderen evenmin een complete aandacht voor de cultuur als een inventariserende vraagstelling dit doet. Daar ze gebaseerd zijn op welomschreven problemen, zijn ze echter een minder directe vertaling van de globale uitgangspunten van de wetenschappelijke interesse of de achtergrond of opleiding van de onderzoeker.

Hoewel de feitelijke situatie in vrijwel alle gevallen tussen deze twee uitersten in ligt, zijn er toch op basis van de voorgaande hoofdstukken hiaten en accenten in de etnografische beschrijving van Nieuw Guinea met een duidelijk systematische basis aan te duiden. De meeste voorbeelden - zoals de overwegende aandacht voor sociale structuur, het zoeken naar lineaire verwantschapsstructuren, de pogingen tot identificatie van een traditioneel leiderschap en de beschrijving van grondrechten middels de theorieën van Van Vollenhoven (zie Ploeg 1970) - zijn zeker niet uniek voor de etnografie van Nieuw Guinea en sommige hiaten die nu gesignaleerd kunnen worden hebben destijds geheel geen probleem voor de antropologie gevormd. Gezamenlijk vormen deze hiaten en voorkeuren echter een signatuur voor het Nieuw Guinea-onderzoek. Ik besteed hier nader aandacht aan een aantal aspecten die ik bij uitstek kenmerkend acht voor deze signatuur.

9.5.1 de bestudering van vrouwen

Voor vrijwel alle onderzoekers geldt dat ze problemen hebben gehad met het gebruik van vrouwen als informant. Deze problemen zijn van tweeërlei aard: de benadering van vrouwen is problematisch en er is sprake van een taalbarrière. Mits men de problemen met de taal weet te overwinnen, blijken voornamelijk oudere vrouwen⁽¹¹⁾ bereid vragen te beantwoorden. Toch blijven ook dit incidentele voorbeelden. Meestal berusten gegevens over vrouwen dan ook op informatie afkomstig van mannen en op observatie door de onderzoeker. Een complicerende factor hierbij is dat de aandacht besteed aan vrouwen als informanten

10) Om deze reden is korte-termijn onderzoek ook niet echt met een inventariserende aanpak te verenigen. Dit is ook te onderkennen in de eisen die Schoorl formuleert voor dit type onderzoek (zie pag. 115).

11) Hoewel men dit in lang niet alle gevallen specificeert, lijkt men hier te doelen op vrouwen voorbij de leeftijd dat ze nog kinderen kunnen krijgen. Voor deze leeftijds-categorie is de man/vrouw-scheiding het minst stringet.

vaak ook een afspiegeling is van het belang dat onderzoekers hechten aan vrouwen als informant. De etnografie van de man/vrouw-relaties was in die dagen nog niet zo ver geproblematiseerd als het dat nu is. Ik heb in dit verband al gewezen op Pospisil die over het onderwerp visvangst beduidend meer mannen ondervroeg als vrouwen, ondanks dat hij de rol van vrouwen hierin veel belangrijker achtte.

Resultaat is dat men man/vrouw-relaties veelal schetst in termen van de tegenstelling 'de ritueel dominante man' versus 'de economisch superieure vrouw'. Dit stereotiep is niet uitsluitend voor West Nieuw Guinea in gebruik, Faithborn (1975: 129/30) signaleert het ook voor de Centrale Hooglanden in Oostelijk Nieuw Guinea. In de meeste gevallen gebruikt men deze oppositie als een metafoor (vgl. Pouwer 1984: 154). Van Baal gaat echter verder. Hij ziet deze oppositie als kenmerkend voor de relaties tussen man en vrouw (1975b: 122/3; 1984: 162/4). Mannen zijn zich acut bewust van hun economische inferioriteit, en trachten de resulterende frustratie te verminderen door hun rituele dominantie te benutten. Vrouwen kunnen hier weinig tegen inbrengen, daar hun rituele rol hetzij een verzwakte versie is van de mannelijke rol of afhankelijk is van de beslissingen van mannen (Van Baal 1984: 140).

Toch zijn delen van deze tegenstelling zeer onvolledig onderzocht. Er is vrij veel bekend over de respectieve economische rollen van man en vrouw, en ook over de wijzen waarop man en vrouw in het productieproces samenwerken. Over de sociale organisatie is het beeld al minder compleet: er is nauwelijks onderzoek gedaan naar organisatie van vrouwen. Het minst is echter bekend over de rol van vrouwen en van de tegenstelling tussen de mannelijke en de vrouwelijke rol in het ritueel.

Vrouwen spelen wellicht een 'ondergeschikte' rol in het rituele domein, maar vaak is hun rol onmisbaar. Zo is de rol van sperma onmisbaar in de rituele cyclus van veel culturen aan de Zuidkust, men gebruikt het als medicijn, voor magische doeleinden, tijdens de initiatie, etc.. Echter altijd is het van belang dat het sperma stamt van een coïtus tussen man en vrouw. De medewerking van vrouwen is in dergelijke gevallen vereist; of hun medewerking vrijwillig of onvrijwillig is, vormt al weer een open vraag, daar alleen indirecte gegevens en veelal niet meer dan vage vermoedens hierover bestaan (vgl. Serpenti 1984: 299/301).

Echter ook de vrouwelijke identiteit speelt een belangrijke rol. Langs de hele Zuidkust zijn er momenten zichtbaar waarop jongens in hun groei (en initiatie) naar man voor een bepaalde duur gezien worden als vrouw. Het aangaan van sexuele relaties met volwassen mannen of oudere initiandi tijdens de initiatieperiode, maar ook de ambiguïteit in de kleding van initiandi, duiden op een dergelijke identificatie. Het aanspreken van een man als vrouw kan echter ook dienen om een verschil in status of prestige aan te geven, hetgeen ook voorkomt tussen volwassen mannen (Pouwer 1955: 72; Zegwaard/Boelaars 1955: 274)

Hoewel er tamelijk veel losse informatie is, hebben slechts weinig onderzoekers zich meer systematisch bezig gehouden met de rol

van vrouwen (Van Baal 1975a, 1975b; Pouwer 1984). Er zijn veel interessante aspecten die mijns inziens niet de aandacht hebben gekregen die zij verdienen. Ik heb hierbij eerder al gewezen op de vergelijkbare rol die vrouwen speelden bij de acceptatie in de lokale samenleving van zowel Gerbrands als Oosterwal, op de rol van vrouwen als arbiter voor de handhaving van normen en waarden onder de Mejprat (Elmberg 1965: 67). Er valt ook te wijzen op de centrale rol die vrouwen spelen in de verbroederingsceremoniën van de Asmat (Zegwaard 1955a). In de meeste etnografieën zijn wel dergelijke voorbeelden te vinden. Er is informatie aanwezig, maar een systematische vergelijking en waardering ontbreekt.

9.5.2 acculturatie en sociale onrust

De bestudering van de effecten van acculturatie heeft zich vooral gericht op de resultaten van onderwijs, ontwikkelingsprojecten, vorming van coöperaties, etc.. Zoals Lagerberg echter heeft opgemerkt (1962: 203/4), hebben de Papoea's hier zelf ook initiatieven ontwikkeld. Ik heb in het vorige hoofdstuk het effect hiervan binnen de stedelijke situatie al beschreven aan de hand van materiaal van Broekhuijse (1960) en Grootenhuis (1961a).

Ook buiten de stedelijke centra is het opgemerkt en geregistreerd, maar veelal in andere vormen en verbanden. De geregistreeerde verschijnselen verschillen van de eigen interpretatie en inpassing van Westerse invloeden tot meer zulke verschijnselen als cargo-cults, religieuze bewegingen, etc.. De eerste vorm is met name zeer grondig beschreven door Pouwer voor de Mimika (1955: 251 e.v.). Pouwer wijst erop dat het wereldbeeld van de Mimika een tamelijk systematische verklaring en rechtvaardiging van de door hen waargenomen omgeving behelst. Na de komst van 'de vreemdeling' verwerkte men ook hem in dit beeld. Pouwer geeft hier aan de hand van een aantal mythen voorbeelden van (1955: 251/2). Hij wijst erop dat er als reactie geen messianistische verwachtingen ontstonden, maar wel een strakke scheiding tussen 'eigen' en 'vreemd'. Hij signaleert twee vormen van deze onderscheiding: (1) men neemt nieuwe elementen niet over, maar associeert ze uitsluitend met de wereld van de vreemdeling; (2) men neemt de elementen wel over, maar reïnterpreteert ze naar eigen inzicht. Vooral de eerste vorm is kenmerkend voor Mimika. Ik heb er eerder al op gewezen, dat dit aspect weliswaar bij meerdere auteurs te onderkennen is, maar dat men het zelden op dezelfde wijze duidt (zie pag. 121).

Het andere uiterste - de acculturatieve beweging - is met name door Kamma beschreven en geanalyseerd (de Koreri-bewegingen op Biak en Noemfoor; 1954, 1972). Kamma analyseert de beweging tegen de historische achtergrond ervan. Centraal staat zijn overtuiging dat men

de Koreri-beweging⁽¹²⁾ alleen kan begrijpen uitgaande van het geloof van de volgelingen in de werkzaamheid ervan. De beweging is een poging een onzekere wereld meer acceptabel te maken door haar te koppelen aan een ideale (mythische) situatie. Uitgaande van deze interpretatie benadrukt Kamma dat de beweging geheel inheems is in conceptie en in wezen geen westerse elementen nodig heeft. Hij staat hiermee lijnrecht tegenover de verklaring van De Bruijn (1949) die juist de klemtoon legt op het lenen van westerse organisatorische structuren en het religieus-nationalistische karakter van de beweging. Zijn verklaring gaat uit van het falen van de traditionele sociale structuur als gevolg van de abrupte en vaak intensieve veranderingen die het resultaat waren van de introductie van het Nederlandse bestuur. In De Bruijn's visie is de beweging irrationeel en het gevolg van een groeiend cultureel vacuüm en toenemende gevoelens van culturele ontoereikendheid. Hij sluit hierbij aan op een verklaringswijze die Van Baal voor de degeneratie van de Marind-cultuur hanteerde (1939).

Reden voor het verschil valt met name te zoeken in de verschillende wetenschappelijke interesse die beide onderzoekers hanteerden. Kamma was een zendeling en De Bruijn was verbonden aan het bestuur. Waar Kamma de beweging opvatte als een geloofskwestie, signaleerde en analyseerde De Bruijn vooral de optredende sociale onrust. Sociale onrust is in veel gevallen een symptoom van acculturatieverschijnselen. Veel van het materiaal betreffende wat Kamma 'spontane' acculturatie noemt, is terug te vinden onder deze noemer. Men behandelt het bovendien niet als een op zichzelf staand probleem, maar als symptoom van een falend bestuurs-, missie- of zendingsbeleid. In onderzoeksopdrachten en bestuursverslagen is dit ook wel herkenbaar als verwijzing naar bestuursproblemen.

Omdat verandering nu eenmaal niet zonder wrijving gaat, bestaat er een koppeling met sociale onrust. Cargo-cults, maar ook stedelijke belangenverenigingen en dergelijke zijn te zien als kanalisaties voor deze onrust, die soms reduceren, soms echter aanwakkeren. Het lijkt voor de hand te liggen hier onderzoek naar te verrichten. De bestuurlijke aanpak richtte zich echter op handhaving van rust en men moedigde onderzoek naar sociale onrust niet aan. Hieraan liggen een paar overwegingen ten grondslag. Men zag het verrichten van onderzoek naar de oorzaken de onrust slechts in de hand werken. De toenemende aandacht van bestuurszijde zou ten onrechte als goedkeuring te interpreteren zijn. In enkele gevallen ging men er bovendien vanuit dat sociale onrust het gevolg was van Indonesische agitatie. In zulke gevallen zag

12) De Koreri-beweging is de oudst bekende acculturatieve beweging op West Nieuw Guinea. De beweging heeft haar voornaamste uitingen gehad voor de Tweede Wereldoorlog. Ongeveer de helft van de geregistreerde gevallen dateert zelfs van voor de eeuwwisseling. In de eerste helft van deze eeuw nam de verspreiding van de geregistreerde gevallen sterk toe, wellicht in reactie op de grotere verspreiding en invloed van zending en bestuur.

men het als een politiezaak. Daarbij kwam dat de aard van onderzoek - in veel gevallen toch korte-termijn werk - zich niet leende tot het spontaan vinden van de oorzaken van sociale onrust. Hier speelt weer het gebrek aan middelen een rol.

Vanuit missie en zending is er weliswaar onderzoek geweest naar de oorzaken van sociale onrust (Kamma 1954, 1972; Kabel 1953; Oosterwal 1963), echter niet veel. In de meeste gevallen lijkt men sociale onrust gezien te hebben als een probleem dat het bestuur diende op te lossen. Dit komt neer op eenzelfde symptoombenadering als het bestuur ook hanteerde. Voor het academisch onderzoek vormde de optredende sociale onrust slechts een zijdelingse interesse. De aandacht ging primair uit naar de traditionele cultuur en sociale onrust - voorzover gerelateerd aan acculturatie - was in dit opzicht meer een storend dan interessant fenomeen. Belangrijker was echter dat men meestal marginaal of niet-bestuurde gebieden opzocht, waar navenant ook de effecten van acculturatie geringer waren. Pospisil geeft dit zelfs aan als één van de overwegingen voor zijn keuze van onderzoeksveld (1978: 97).

Het resultaat is dat binnen de Nieuw Guinea-etnografie het onderzoek naar acculturatie en de eraan te relateren sociale onrust weliswaar niet verwaarloosd is, maar zeker niet te zien is als een duidelijk identificeerbare lijn van onderzoek. Ten aanzien van het vooroorlogse onderzoek is een dergelijk uitgangspunt te begrijpen, hoewel er toen ook al indicaties waren - cargo-cults, en het door Van Baal (1939) aangeduide teruglopen van de bevolkingsgrootte - dat veranderende omstandigheden een steeds grotere greep op de samenlevingen aan het krijgen waren. In de na-oorlogse etnografie verwaarloosde men echter, vooral gezien een opkomende interesse in een meer geleide vorm van acculturatie, een belangrijk aspect van de samenleving.

9.5.3 aandacht voor de lokale situatie

In hoofdstuk 4 heb ik er al op gewezen dat zich in de loop van de jaren vijftig een toenemende aandacht voor het bestuderen van culturele verscheidenheid begon te ontwikkelen, waarbij men zich geleidelijk aan verwijderde van de globale indruk van het bestaan van één overkoepelende Papoea-cultuur die op basis van vooral vooroorlogs onderzoek bestond. Een ambtelijk rapport uit 1953 noemt vrees, wantrouwen, wraak en oorlog kenmerkend voor het sociale bestel en schetst de lokale groep als middelpunt en omvang van het wereldbeeld van de Papoea's (Interdepartementale Commissie 1953: 271; zie pag. 52).

Toch zijn er op tal van plaatsen indicaties te vinden voor de betrekkelijkheid van dit beeld. Zowel Van der Leeden als Oosterwal wijzen er op dat de vrijgezellen in het binnenland van Sarmi, het Torgebied en het Mamberamo-gebied zeer mobiel waren en contacten tussen diverse lokale groepen in stand hielden (Van der Leeden 1956: 99,

105/6; Oosterwal 1959: 835/6).¹³⁾ Oosterwal onderschrijft de sfeer van vrees en wantrouwen ten aanzien van buitenstaanders. Hij wijst er echter tevens op dat de contacten tussen de lokale groepen in het gebied vaak zeer intensief waren (1961: 27/55). In het Centrale Bergland is oorlog bepalend voor de vorm van de onderhouden relaties. Deze bepaalt niet alleen de relaties tussen de verschillende lokale groepen die elkaar ondersteunen, maar ook tussen de strijdende partijen onderling. Deze verbanden zijn in grote lijnen gedurende langere tijd vrij stabiel (Broekhuijse 1967: 68/73). Dergelijke voorbeelden zijn uit te breiden door te kijken naar uitwisseling van (waarde)goederen, zoals de *kain timoer* in de Vogelkop, schelpengeld aan de Wisselmeren en in het Moejoe-gebied. In geen van deze gevallen is de door de onderzoekers gesignaleerde sfeer van wantrouwen en vrees tegenover de buitenwereld een hinderpaal voor het bestaan van (vaak uitgebreide) patronen van interlokale contacten.

Toch is de kennis op dit punt gering. Het meeste onderzoek richt zich in eerste instantie, soms zelfs uitsluitend, op de lokale situatie. Informatie omtrent interlokale contacten beperkt zich tot opmerkingen in het kader van de bestudering van verwantschap, huwelijk, conflict, handel, etc.. De redenen liggen ten dele ook weer in de aard van de wetenschappelijke interesses van de verschillende onderzoekers. De academische onderzoekers waren over het algemeen niet erg mobiel en hun interesse was - als gezegd - zeer sterk beperkt tot de kleine lokale groep. Alhoewel er meestal wel materiaal over interlokale contacten verzameld is, kent het onderwerp in het uiteindelijke onderzoeksverslag geen hoge prioriteit. Voor bestuur, missie en zending ligt de gerichtheid op de lokale situatie meer voor de hand. Het belangrijkste deel van hun werk - en daarmee hun onderzoeksinteresse - beperkte zich tot deze sfeer. Mobiliteit van de bevolking bracht men vooral in verband met de gevolgen van conflicten, en bestuurlijke problemen zoals dorpsabsentisme.

Een bijkomend aspect, waar met name Van der Schoot op wijst, is dat interlokale en vooral intra-territoriale mobiliteit een verdwijnende zaak was (1969: 113/4). Ten dele kwam dit voort uit het bijeenbrengen van de bevolking in goed bestuurbare dorpen. Ook missie en zending stimuleerden dit, vooral om de vestiging van scholen rendabel te maken. Van der Schoot wijst er echter op, dat het voor een deel ook een spontane reactie van de zijde van de bevolking was. Hij ziet dit als een effect van de toenemende bedrijvigheid die ontstond door de vestiging van bestuurs- en missie/zendingsposten. De mogelijkheden die dit schiep voor werk en inkomen, brachten meer en meer mensen ertoe zich permanent op dergelijke lokaties te vestigen. Schoorl schetst in zijn

13) Van der Leeden tekent hierbij echter aan dat hij de rol van de vrijgezellen bij de integratie van lokale groepen in grotere verbanden niet groot acht, de belangrijkste integratieve factor is volgens hem de traceerbare verwantschap die aanwezig is tussen de groepen (1956: 106).

dissertatie (1957) eenzelfde beeld voor het Moejoe-gebied, met name voor de jongeren. Vrijwel alleen die groepen die zich aan de grenzen van het bestuurs-, missie- en zendingsbereik bevonden, kenden dan ook nog meer dan incidentele mobiliteit en mobiliteit tussen dorp en tuinen. Dit werkte zichtbaarheid van interlokale contacten niet in de hand.

9.6 *een 'koloniale' onderzoeksruimte?*

De afweging van achtergrondfactoren van etnografische kennisvorming heeft zich in het verleden met name gericht op fenomenen als misbruik van etnografische kennis of - vooral koloniale - inbedding van etnografische kennisvorming. In de inleiding heb ik in dit verband met name gerefereerd aan de artikelen van Asad, Feuchtwang en James in de door Asad geredigeerde bundel *Anthropology and the Colonial Encounter* (1973). De auteurs houden zich bezig met een evaluatie van de relatie tussen het Britse koloniale systeem en het vooroorlogse structureel-functionalisme.

Asad laat zien dat door het vermijden van bepaalde vragen, als gevolg van de nadruk op sociale structuur als hun primaire theoretische interesse, de functionaristen een bepaald beeld van de politieke structuur van de niet-Europese samenlevingen bevestigden. Buiten schot bleef daarbij de vraag in welke mate de koloniale infrastructuur deze politieke structuur in stand hield. Hiermee rechtvaardigden zij impliciet het koloniale systeem:

"The anthropologist, it may be argued, was prepared to accept the total colonial system (while quarrelling with particular colonial policies in relation to his 'tribe') because he was impressed by its obvious success in maintaining itself and in securing an apparently benign form of local order within the ethnic group he observed so intimately. He was concerned, as the European administrators for their own reasons were equally concerned, with protecting subordinate African cultures, and was therefore prepared to accept the colonial definition of African politics ..." (Asad 1973: 115).

Asad behandelt het Britse functionalisme als eigen aan de tijd en acht de onderschrijving van het kolonialisme een onbewust fenomeen. Hij gaat hierin minder ver dan James, die stelt dat de antropoloog een kolonialist tegen wil en dank was (1973: 42). Feuchtwang stelt zich veel kritischer op en wijst erop dat de Britse functionaristen wel degelijk concessies deden aan het koloniale systeem. Hij richt zich in zijn artikel op een beperkt verband, namelijk op de Britse antropologen en hun sponsors. Zijn aandacht richt zich hierbij op "the relation between the material conditions of that ideological apparatus which is social anthropology, as it was formed historically and the knowledge produced in it" (1973: 72). Zijn conclusies zijn weinig lovend:

"Social anthropologists, I argue, did not analyze colonialism, they reproduced the colonial divide in an inverted form as a colonial 'us' interpreting or representing a colonized 'them'. Criticism commonly amounted to appeals to the given colonial administration for protection from too sudden change which would bring

about the disintegration of the social order anthropologically analyzed. However well represented, however altruistically, it was done within the system ... Indirect rule gave to anthropologists small-scale cultural formations as units of study to be treated as integrated and complete social systems. These units were studied on the one hand as facts related immediately to universal humanity and on the other hand as matters for recommendations on short-term effects of colonial policy" (1973: 98/9).

De belangen van de onderzochte groeperingen bezag de onderzoeker hetzij als een zaak voor zijn persoonlijke ethische instelling, hetzij als op lange termijn identiek met de heersende koloniale waarden. Men besteedde echter geen aandacht aan de eigen uitgangspunten voor het verrichten van onderzoek (1973: 99). Men werkte binnen het koloniale systeem en profiteerde ervan.

Hoewel veel van wat Feuchtwang zegt, herkenbaar is in de etnografische bestudering van Nederlands Nieuw Guinea (vgl. Ellen 1976: 322), onderschrijf ik zijn conclusies niet zonder meer. Bezwaar van deze hele discussie is dat ze zich uitsluitend richt op één wetenschappelijke discussie, het Britse functionalisme. Het belangrijkste raakvlak van deze antropologische discipline met het kolonialisme was de etnografische beschrijving, voornamelijk van gebieden die onder koloniaal bestuur stonden. Vooral via de produktie van etnografieën was deze wetenschappelijke discussie van belang voor het koloniaal bestuur. Naar mijn mening is het echter verstandig hier een onderscheid te maken. De etnografische beschrijving van een bepaald gebied is niet per definitie het exclusieve voorrecht van de academische antropologie, zij is het resultaat van zeer uiteenlopende werkzaamheden. Wil men dus iets beweren over koloniale bepaaldheid van etnografische beeldvorming, dan moet men uitgaan van het verzamelen van etnografisch materiaal, en niet van een wetenschappelijke discipline die zich hierop richt. Asad heeft zonder meer gelijk dat de Britse antropologie ontstond binnen het koloniaal bestel, maar dit zegt op zich nog maar weinig over de aard van de etnografische beeldvorming.

Voor Nieuw Guinea geldt dat in bepaalde opzichten de etnografische beschrijving met de aanwezige bestuurspraktijk samenviel, en deze daarmee bevestigde en ondersteunde. Hierbij valt met name te denken aan de concentratie van de aandacht op de kleinschalige groep. Dit betekent echter nog niet dat een willekeurige onderzoeksruimte verregaand koloniaal bepaald was. Een dergelijke uniformiteit vereist dat een groot aantal relaties binnen de onderzoeksruimte binnen eenzelfde kader geïnstitutionaliseerd zijn, in dit geval binnen de koloniale infrastructuur.⁽¹⁴⁾ Pas dan is een groot aantal randvoorwaarden - en daarmee de uitwisseling van informatie in de onderzoeksruimte - dusdanig gefor-

14) Ik neem hier gemakshalve aan dat het bestuur, de bestuurlijke infrastructuur, de belangrijkste vertolker van koloniale uitgangspunten in Nederlands Nieuw Guinea was. Dit is een zeer plausibele aanname, daar de belangen van het Nederlandse bedrijfsleven in Nieuw Guinea gering waren en een lokale elite, die haar positie aan de koloniale verhoudingen ontleende, ontbrak.

maliseerd, dat de wetenschappelijke interesse en de resulterende wetenschappelijke discussie overheersend koloniale belangen weerspiegelen.

De situatie in Nederlands Nieuw Guinea laat dit echter nauwelijks zien. Zelfs het onderzoek verricht vanuit het bestuur had een overwegend *ad hoc* karakter. Het was geen uiting van een weloverwogen onderzoeksbeleid, maar geschiedde meestal in reactie op gerezen problemen. Veel sterker was de invloed van de bestuurlijke organisatie zichtbaar in de materiële condities die het schiep voor onderzoek. De bestuurlijke infrastructuur creëerde de logistieke mogelijkheden voor vrijwel al het bestuurlijk onderzoek, voor al het academisch onderzoek en ten dele voor het onderzoek vanuit missie en zending. De bemoeienis in dit opzicht was echter hoofdzakelijk die van een bureaucratische organisatie en ontleende weinig aan de koloniale 'idealen' die aan het bestuur ten grondslag lagen.

Hoewel men het bestuur zonder meer alomtegenwoordig kan noemen, en er geen onderzoek heeft plaatsgevonden dat niet op een of andere wijze bestuursbemoeienis kende, bestaat er niet zoiets als een koloniaal bepaalde onderzoeksruimte. De houding van het bestuur ten aanzien van onderzoek was te ambigu om in de resultaten enige homogeniteit aan te kunnen brengen. Aanwijzing hiervoor zijn ook de vrij hoge drempels tussen de verschillende wetenschappelijke interesses; was er sprake geweest van een sterke bestuurlijke of koloniale invloed op onderzoek dan was de afgrenzing veel vager geweest. Hetzelfde geldt eigenlijk voor de verantwoordelijkheid die men gedurende het onderzoek droeg ten aanzien van de belangen van de onderzochte groep. Voor bestuurlijk onderzoek en missie/zendingsonderzoek lag deze nog bij de respectieve opdrachtgevers, voor de academische onderzoekers lijkt deze in belangrijke mate bij de onderzoeker zelf te liggen. Ook hier is geen aanwijzing voor enige centrale richtlijn.

Eenheid in de Nieuw Guinea-etnografie is dan ook niet het gevolg van een koloniale erfenis. Evenmin weerspiegelt het een overheersende rol van een bepaalde wetenschappelijke discussie, een plaats die het Britse functionalisme wel leek in te nemen voor de etnografie van Afrika (vgl. Trouwborst/Kommers 1988: 41/2). De hierboven omschreven randvoorwaarden kennen dan ook geen gemeenschappelijke noemer. Daar slechts een beperkt aantal randvoorwaarden vorm geeft aan iedere willekeurige onderzoeksruimte, is er geen onbeperkte variatie zichtbaar in de benutte wetenschappelijke interesse. De perceptie van eenheid in de Nederlandse context lijkt vooral gelegen te zijn in een informeel netwerk van relaties tussen mensen die zich gedurende de omschreven periode op een of andere manier interesseerden voor de bestudering van de Papoea's.

9.7 *conclusies*

Ik heb mij bij dit onderzoek niet op de individuele onderzoeker gericht. Er zijn geen referenties gemaakt aan de persoonlijkheid van de onderzoekers en nauwelijks aan hun persoonlijke opvattingen. Zelfs bij referenties aan de opleiding van de diverse onderzoekers heb ik mij vooral gericht op het relatiepatroon wat hierdoor ontstaat en de invloed die dit heeft op de uitgangspunten gehanteerd bij onderzoek. Dit vloeit niet voort uit een gebrek aan interesse voor de persoonlijke invloed van de onderzoeker op zijn eigen onderzoeksresultaat, maar ik heb kennisvorming van meet af aan benaderd als een collectief proces. Het individu is weliswaar de lokatie waar kennisvorming plaats vindt, maar het is de interactie met zijn omgeving die uiteindelijk bepalend is voor vorm en inhoud van deze kennis.

De onderzoeksruimte is weliswaar een omschrijving van de onderzoeks situatie als een unieke configuratie van rollen, maar het maakt als heuristisch model van deze configuratie tevens een systematische vergelijking van onderzoeks situaties mogelijk. Uit deze vergelijking komen regelmatigheden naar voren, die - zoals aangetoond - richting geven aan het verrichte onderzoek en grenzen stellen aan de resultaten. De onderzoeksruimte als heuristisch model verschaft de middelen deze randvoorwaarden te onderscheiden. De individuele onderzoeker die voor één enkele maal, als enige binnen een kring van gelijkgestemde collega's, onderzoek doet op een bepaalde lokatie, veroorzaakt weinig deining en merkt zelf ook weinig van eventuele onrust in het vaarwater waarin hij zich bevindt. Het onderzoek is in dit geval nauwelijks van betekenis voor de omgeving van de onderzoeker en er vindt nauwelijks terugkoppeling plaats vanuit deze omgeving. Gaan deze factoren - tijdstip, lokatie, onderzoeksgroep - op meerdere punten overlappen, dan compliceert dit beeld zich echter al snel. Een grotere frequentie van onderzoek trekt wel degelijk de aandacht en schept ook allerlei mogelijkheden tot terugkoppeling.

Uitgaande van een beperkte variatie in onderzoekslokatie, tijdsdruk en beperkte middelen als kenmerken voor het etnografisch onderzoek in Nieuw Guinea, liggen de volgende ontwikkelingen voor de hand:

- de organisatiegraad van de onderzoekers neemt toe:
 - men omschrijft de doeleinden van materiaalverzameling en kennisvorming nauwkeuriger;
 - de optredende kennisvorming gaat steeds meer richting geven aan nieuw onderzoek;
 - men gaat op steeds formeler gronden oordelen over onderzoeksresultaten;
 - de publikatie van onderzoeksresultaten (neerslag van kennis) vindt steeds meer gemeenschappelijk plaats;
- er ontstaat een streven naar optimalisering van het gebruik van middelen:

- er vindt coördinatie plaats in de vraag naar sponsors en afstemming van het onderzoek op de wensen van sponsors;
- er vindt een toenemende formalisering plaats in de relaties tot de poortwachters;
- men genereert een lokale vraag naar onderzoek en stimuleert lokale uitvoering van onderzoek;
- er ontstaat een toenemend bewustzijn binnen de onderzoekssituatie, in dit geval vooral binnen de externe sfeer van de onderzochte groep, de lokale vertegenwoordigers van bestuur en missie/zending:
 - men stelt in toenemende mate eisen aan de uitvoering van het onderzoek;
 - er vindt een verschuiving plaats van een algemene naar een specifieke onderzoeksvraag;
 - er ontstaat in toenemende mate de neiging onderzoek geheel of gedeeltelijk in eigen hand te nemen;
- er ontwikkelt zich een (belanghebbend) publiek buiten de directe doelgroep van de onderzoeker; in dit geval vooral het bestuur, missie en zending in mindere mate, en verder instanties die op een of andere wijze belang hadden bij de (politieke) situatie in Nieuw Guinea:
 - er komt (on)gewenste bemoeienis met de materiaalverzameling en -verwerking;
 - er groeit onvoorzien gebruik van de onderzoeksresultaten.

Deze opsomming van mogelijkheden is slechts ten dele in het voorgaande herkenbaar.

Een toenemende graad van organisatie is slechts in zeer beperkte mate zichtbaar. Zeker is dat zich hier geen aparte institutionele kaders voor ontwikkeld hebben. Onderzoekers vallen nog het best te onderscheiden naar hun werkkring, *in casu* opdrachtgevers. Het zijn de werkkringen die in eerste instantie bepalend zijn voor de wetenschappelijke interesse die vorm geeft aan het onderzoek. Een onderlinge coördinatie van middelen en wensen heeft nauwelijks plaatsgevonden. De meest geëigende instantie hiervoor, de Raad voor de Volksopvoeding, heeft slechts gebrekkig gefunctioneerd. Het Kantoor voor Bevolkingszaken was te zeer een bestuurlijke instantie om voor alle betrokken partijen een aanvaardbaar forum te vormen. Andere institutionele kaders zijn niet tot ontwikkeling gekomen. Het bestuur had in theorie - als belangrijkste opdrachtgever - een veel centraler rol kunnen spelen. De ambigue houding binnen het bestuur ten aanzien van onderzoek sloot deze ontwikkeling echter vrijwel uit. Hoewel geen enkel onderzoek in deze periode geheel vrij is geweest van bestuursbemoeienis, bleef dit veelal een formeel gegeven. Zelfs voor het eigen onderzoek is er geen sprake van een duidelijke continuïteit in de gehanteerde vraagstellingen. Het waren over het algemeen actuele bestuurlijke problemen die vorm gaven aan het onderzoek.

Dit sluit ook uit dat het koloniale karakter van het bestuur als externe vormgevende factor voor al het onderzoek te zien is. Indirect is het onderzoek zonder meer getekend door de koloniale verhoudingen.

Vooral de formele relaties tussen de afzonderlijke groepen onderzoekers stonden sterk onder invloed van de aanwezigheid van de koloniale samenleving. Ook het beeld van de Papoea's als levende in stamverbanden zonder aanwijsbare leiderschapsstructuren is waarschijnlijk meer bepaald door het 'ordenen' van de bevolking in bestuurbare eenheden dan door etnografisch onderzoek. Onbedoeld versterkte dit ook de aanwezige gerichtheid van het onderzoek op kleinschalige lokale samenlevingen, hetgeen ten dele zijn oorzaak vond in beperkte onderzoeksmiddelen, ten dele in methodische voorkeur en ten dele in een beperkte belangstelling. Er valt in alle gevallen echter moeilijk te spreken van koloniaal bepaald onderzoek. Hiertoe nam de bestuurlijke invloed te weinig tastbare vormen aan. Ook van andere opdrachtgevers of poortwachters is de binding met of vertolking van koloniale belangen te gering om - anders dan in een zeer oppervlakkige betekenis - te kunnen spreken van koloniaal bepaald onderzoek.

Het ontbreken van overkoepelende richtlijnen voor onderzoek was geen gevolg van het ontbreken van een vraag naar onderzoek. Een dergelijke vraag bestond duidelijk en was bovendien aanleiding tot een toenemend bewustzijn dat men dit tevens vanuit 'eigen gelederen' moest verwezenlijken. In aanvang geschiedde het meeste onderzoek nog in opdracht of op aanzet van het bestuur, of dit nu verricht werd door bestuursambtenaren, academici, missionarissen of zendelingen. Later realiseerden de verschillende werkkringen echter meer en meer eigen onderzoek. Dit hing ook samen met de behoefte naar realisering van eigen specifieke belangen in het onderzoek. Dit werkte wel echter een toenemende diversiteit in de hand.

Ook een groeiende buitenlandse interesse voor het verrichten van onderzoek versterkte de versnippering. De buitenlandse interesse vond enerzijds plaats in het kader van een groeiende academische interesse, waarbij Nieuw Guinea een ideale lokatie leek voor intensief onderzoek van kleinschalige geïsoleerde samenlevingsverbanden. Men zag in dit opzicht Nieuw Guinea als een etnografische laboratoriumsituatie. Anderzijds kwam de interesse voort uit een toenemend aantal missie- en zendingsgroeperingen dat betrokken raakte bij de kerstening van het gebied.

De optredende diversiteit heeft zowel positieve als negatieve zijden. In positieve zin draagt zij er zorg voor dat veel onderzoekssituaties vanuit verschillende optieken onderzocht zijn. Eerder is er al op gewezen dat dit het risico van het ontstaan van hiaten kan verminderen. Toch is dit alleen mogelijk indien men bij analyse van het materiaal over de grenzen van de eigen wetenschappelijke discussie heenstapt. Nadeel is dat er in de aanwezige kennisneerslag zelden iets van de diversiteit is terug te vinden. De weergave van de redenen ervoor in het etnografische produkt is vaak verre van volledig. Dit komt niet uitsluitend voort uit het gesloten - op zichzelf gerichte - karakter van de wetenschappelijke discussies. De redenen voor de aanwezige diversiteit weerspiegelen sterk de omstandigheden waaronder het onderzoek plaatsvond. Bestaande con-

venties voor het beschrijven van de etnografische realiteit geven slechts een lage prioriteit aan de vermelding van deze omstandigheden.

Toch is er een duidelijke kanttekening te maken bij dit beeld van versnippering. Ondanks de vele factoren die diversiteit van de etnografische produktie in de hand werken en het ontbreken van integrerende factoren, bestaat er in de Nederlandse context een zeker besef van eenheid betreffende de etnografie van Nieuw Guinea. Dit besef geeft geen vorm of inhoud aan de etnografie; het vormt in slechts beperkte mate de basis voor verdere initiatieven. Het berust meer op een grote mate van familiariteit die de door mij geïnterviewde onderzoekers toonden met elkaars werk, werkzaamheden en achtergrond. De basis hiervan is het informele netwerk waarop ik al enige malen gewezen heb.

Het bestaan van deze relaties is in zekere zin een erfenis van de (koloniale) omstandigheden. De koloniale samenleving in Nieuw Guinea had een zeer geringe omvang, en men opereerde - zeker ten aanzien van onderzoek - met zeer beperkte middelen. Vooral de onderzoekers, afkomstig uit bestuur, missie en zending, waren - ondanks manifeste verschillen in opvattingen - hierdoor sterk op elkaars expertise aangewezen. Voor de academische onderzoekers woog dit alles wat minder zwaar; echter ook hier zijn - blijkens de interviews - aspecten als hulp bij de selectie van een onderzoekslokatie, logistieke steun, maar ook sociale contacten vaak van groot belang geweest. Al deze elementen vormen de basis voor een informeel netwerk van voornamelijk Nederlandse onderzoekers dat ook heden ten dage nog functioneert. Er zijn wel individuele contacten met buitenlandse onderzoekers, maar de samenhang is hierbij toch veel minder.

Evenmin als de oorzaken van de optredende versnippering, vindt men deze aspecten terug in de wetenschappelijke produktie van de onderzoekers. De versnippering in wetenschappelijke discussies die kenmerkend is voor de Nieuw Guinea-etnografie vermindert er ook niet door. Men kan stellen dat het de noodzaak deze versnippering te verminderen voor een belangrijk deel heeft weggenomen en nog steeds wegneemt. De grote familiariteit met elkaars werk doet deze onderzoekers met relatief gemak over de grenzen van hun verschillende wetenschappelijke discussies heenstappen. Het impliceert dat er een grotere verwevenheid van het Nieuw Guinea-materiaal bestaat, dan er uitsluitend op basis van formele criteria valt te onderkennen. Dergelijke uitwisseling van informatie vindt echter plaats op basis van informele relaties en garandeert geen verlaging van de barrières tussen de verschillende wetenschappelijke discussies. Evenmin valt er uit te concluderen dat de huidige praktijk op de lange duur enige continuïteit zal kennen.

BIJLAGEN

- bijlage 1 - English summary (206)
- bijlage 2 - Informanten betrokken bij het onderzoek (relevante gegevens) (209)
- bijlage 3 - Lijst van vreemde woorden (216)
- bijlage 4 - Diagrammen (219)
- bijlage 5 - Tabellen (219)
- bijlage 6 - Kaart 1 - overzicht West Nieuw Guinea (220)
- bijlage 7 - Kaart 2 - reikwijdte van het bestuur (221)
- bijlage 8 - Index (222)

English summary

Bijlage 1

The aim of this study is to give an evaluation of a specific period in the history of Dutch anthropology, using methods developed in the history of science. The period under consideration, falling between the achievement of Indonesian independence in 1949 and the end of active Dutch colonial control over Western New Guinea in 1962, is characterized by intensive ethnographical study of this region. Evaluation of the material gathered during this decade presents problems because it resulted not only from academic research, but also from research done by Roman Catholic and Protestant missions and by the colonial administration. This aspect makes the description and comparison of the diversity of backgrounds of the ethnographers necessary. For this purpose an analytical model has been developed to account for the relations which can possibly be involved in any research-situation.

In this study the formation of knowledge is presumed to be a collective and historical process. Besides the existence of knowledge itself, formation of knowledge presupposes a group of people involved in the expansion of this knowledge. Such a collective process will be referred to as a 'scientific discussion.' It refers to any and every exchange of information between a group of persons, in whatever context, aimed at extending a specific body of knowledge. For the individual ethnographer this means that during the writing down of the ethnographic information he personally gathered, he will closely follow the example of existing knowledge on the subject in question. In so doing, he attempts to have his research report accepted by the participants in the scientific discussion on the subject. In the context of the ethnographical description of Western or Dutch New Guinea several scientific discussions can be isolated. Nature and form of these discussions are by and large determined by the background from which research into the native population, the Papuans, was stimulated.

In the period and region in question the ethnographers can best be distinguished by their occupations and/or their sponsors. By using occupational criteria research can be distinguished in three main categories: administrative, missionary, and academic research. These occupational fields determined the main points of interest and the material conditions, which in their turn shaped the possibilities for research. In this respect the separate areas remained fairly autonomous; coordination of means and motives for research remained fairly limited. In theory the administration - as the most important sponsor - could have played a unifying role, but the ambiguous attitudes within the adminis-

tration itself towards the uses of ethnographic research precluded any such development. Although nearly all ethnographic research done in this period shows some signs of administrative involvement, its influence remained marginal. Even research done by the administration itself did not show much continuity in its over-all approach to ethnographic inquiries. In general such research involved the day-to-day problems of administration.

This also means that the colonial character of the administration cannot be seen as an independent determining factor for the ethnographic research done in Western New Guinea. Indirectly all research was influenced by the nature of colonial society. Especially the formal relations between researchers of separate backgrounds were strongly influenced. Also the image of Papuans living in small tribal groups without any overt leadership was probably more determined by the arrangement of the population in administrative units than by available ethnographic information. Unintentionally this reinforced the prevalence of research into small, local societies, originating in part from limited time and means, partly from methodical preference and in part from a strongly focused interest. However, in all cases one can hardly refer to the result as colonial research. The influence of colonial administration on ethnographic research was too haphazard and too marginal for this to be true. The other sponsors present, though functioning in a colonial context, did not share any long-term colonial interests and cannot be seen to promote colonial research.

The lack of general aims for ethnographic research did not mirror a lack of research. On the contrary, there was a genuine need for ethnographic research, which also led to separate research efforts within each occupational field. In the early fifties most research was instigated by the administration, whether or not it was executed by administrative, missionary, or academic researchers. In the second half of the fifties the occupational fields conducted more and more research on their own. This originated from a need felt by the separate fields to satisfy specific interests through ethnographic research. This led to a growing diversification. Based on the separate areas of employ scientific discussions developed, between which exchange of information was limited.

A growing foreign interest further enhanced diversification. On the one hand academic researchers, especially from the United States looked upon Western New Guinea as an ideal location to study small-scale societies in isolation. Especially the fact that large areas of Western New Guinea were but infrequently visited by administration or missions presented an ideal ethnographic laboratory-situation. On the other hand the 'unpacified' areas also drew many missionary societies - Protestant and Roman-Catholic - both from Holland and abroad. An increasing number of such groups became involved in christianizing the area.

Despite increasing diversity in the production of ethnographic knowledge and the lack of integrating factors, there exists within the

Dutch context a certain notion of unity concerning the ethnography of Western New Guinea. This notion of unity had no influence on either form or contents of the ethnographic description of the area. Nor, except for a very limited sense, has it been a base for further initiatives towards research. It can be traced largely to a degree of familiarity the ethnographers show with each others occupation, work and background. This familiarity is in a sense an inheritance from the colonial context. Western New Guinea as a colonial society was very small-scale and operated - certainly as far as ethnographic research is concerned - with very limited means. Especially administrative and mission-researchers were in actual practice - despite manifest differences in interest - very dependent upon each others' expertise and cooperation. Academic researchers were relatively well off as far as research-means and -time were concerned. However, here too, support for instance with the selection of research locations and logistics, but also social contacts played important roles. These elements form the main supports of an informal network mainly involving Dutch researchers, which is still functional. Though many individual Dutch researchers also maintain contacts with foreign researchers dating back to the period involved, these remain by and large individual relations.

Neither the effects of the linking in an informal network, nor the causes of the diversification are visible in the ethnographic products of the researchers who were active in Western New Guinea. The diversification into scientific discussions is not markedly diminished by the existence of the informal network. It is even possible to maintain that the network has lessened - and still does lessen - the necessity to decrease the present diversification. The familiarity with each others' work dispenses with the problems the researchers might have with their adherence to different scientific discussions. This implies that the ethnography of Western New Guinea is in fact more integrated than might be supposed using formal criteria alone. On the other hand, the resulting exchange of information is largely possible through the existence of informal relations and does not imply a lowering of barriers between the diverse scientific discussions and their related bodies of knowledge. Much less does it imply that the present situation will continue when in time the present informal network will disappear.

Informanten betrokken bij het onderzoek (relevante gegevens)

Bijlage 2

V.P.F.M. van Amelsvoort*datum/data interview(s):* 2 juni 1987*opleiding:* Medicijnen (Universiteit van Amsterdam)*werkkring:* Bestuur (Dienst voor Gezondheidszorg)*werkzaamheden:* Gouvernementsarts in het Asmat-gebied (1959-1962).*bijzonderheden:* Van Amelsvoort promoveerde bij J.W. de Wolff (Universiteit van Amsterdam, 1964) op een sociaal-medisch onderzoek naar de ontwikkeling van de gezondheidszorg in het Asmat-gebied. Hij is als hoogleraar verbonden geweest aan de K.U. Nijmegen.**J. van Baal***datum/data interview(s):* 9 maart 1982/22 maart 1982/8 april 1986/4 juni 1986*opleiding:* Indologie (R.U. Leiden)*werkkring:* Bestuur, academisch*werkzaamheden:* Assistent-controleur te Merauke (1936-1938); hoofd Kantoor voor Bevolkingszaken (1951-1952); gouverneur Nederlands Nieuw Guinea (1953-1958); bijzonder hoogleraar R.U. Utrecht (benoemd 1960); buitengewoon hoogleraar Universiteit v. Amsterdam (benoemd 1960); gewoon hoogleraar R.U. Utrecht (1969).*bijzonderheden:* Van Baal promoveerde bij A.W. Nieuwenhuis (bij afwezigheid van J.P.B. de Josselin de Jong) op een literatuurstudie over de Marind-anim (R.U. Leiden, 1934). Hij verzamelde tevens materiaal over de Marind tijdens zijn aanstelling in Merauke, enerzijds door raadpleging van archiefmateriaal, anderzijds door waarnemingen tijdens zijn tournee's door het gebied. Van Baal verrichtte voorts een kort onderzoek in en rondom Genjem (1951) naar aanleiding van de opzet van het Nimboran-project (South Pacific Commission).**J. Boelaars M.S.C.***datum/data interview(s):* 29 september 1987 (tezamen met G.A. Zegwaard M.S.C.)*opleiding:* Aanvullend aan de priesteropleiding aan het seminarie, studeerde Boelaars linguïstiek en volkenkunde aan de R.U. Utrecht. Hij promoveerde bij J. Gonda op een uitwerking van taalkundig materi-

aal verzameld door Pater J. Drabbe M.S.C. (R.U. Utrecht, 1950).
werkkring: R.K. missie (Missionarissen van het Heilig Hart)
werkzaamheden: Mappi-gebied (1951-1960); Mandobo-gebied (1961-1967).
bijzonderheden: Boelaars was van 1951-1956 als part-time onderzoeker toegevoegd aan het Kantoor voor Bevolkingszaken. Hij werkte uit dien hoofde onder meer met Pater Zegwaard M.S.C. samen aan de uitwerking van diens materiaal over de sociale structuur van de Asmat (Zegwaard/Boelaars 1955).

J.Th. Broekhuijse

datum/data interview(s): 18 maart 1989
opleiding: Niet-westerse sociologie (R.U. Utrecht)
werkkring: Bestuur
werkzaamheden: Hollandia (1959), onderzoek naar de sociale en economische omstandigheden van de stedelijke autochtone bevolking; H.P.B. te Wamena, Baliem-vallei (1959-1961); adviseur streekraad Biak-Noemfoor (1961-1963).
bijzonderheden: Broekhuijse werd van september 1960 tot januari 1961 toegevoegd aan de staf van het Kantoor voor Bevolkingszaken als cultureel antropologisch adviseur voor de Harvard-Peabody expeditie. Hij promoveerde bij H.Th. Fischer op een etnografische beschrijving van de Wiligiman-Dani (R.U. Utrecht, 1967).

L.F.B. Dubbeldam

datum/data interview(s): 28 april 1988
opleiding: Opleiding als Administratief Ambtenaar aan de bestuurschool te Hollandia; niet-westerse sociologie (R.U. Leiden).
werkkring: Bestuur
werkzaamheden: Enarotali, Wisselmeren (1955-1957); Wamena, Baliem-vallei (1962).
bijzonderheden: De opleiding tot administratief ambtenaar was een éénjarige beroepsopleiding, gevolgd door een jaar stage. Een beperkt aantal van dit kaderpersoneel werd na een eerste dienstperiode van 3 jaar teruggezonden naar Nederland voor het volgen van een relevante universitaire opleiding. Dubbeldam is als bijzonder hoogleraar verbonden aan de R.U. Utrecht.

K.W. Galis

datum/data interview(s): 23 maart 1989
opleiding: Indologie (R.U. Leiden)
werkkring: Bestuur
werkzaamheden: Controleur te Merauke en Fakfak (1940-1942); Merauke, Hollandia, Biak (1945-1946, toegevoegd aan het NICA-

corps); controleur Manokwari (1947-1950); wetenschappelijk hoofd-ambtenaar/waarnemend hoofd Kantoor voor Bevolkingszaken (1951-1960).

bijzonderheden: Galis promoveerde bij J.P.B. de Josselin de Jong op een etnografische beschrijving van de bevolking van de Humboldt-baai (R.U. Leiden, 1955). Hij deed verder onderzoek onder meer op Biak/Noemfoor, in het Centrale Bergland en in het Nimboran-gebied.

A.A. Gerbrands

datum/data interview(s): 7 november 1988

opleiding: Indologie (R.U. Leiden)

werkkring: Academisch

werkzaamheden: Gerbrands is van 1947 tot 1966 verbonden geweest aan het Museum voor Volkenkunde te Leiden. Daarnaast was hij hoogleraar culturele antropologie aan de R.U. Leiden (1966-1983).

bijzonderheden: Gerbrands deed in 1960-1961 onderzoek naar de vervaardiging van houtsnijwerk in het Asmat-gebied, gefinancierd door WONG. Hij deed bij dit onderzoek ervaring op met het gebruik van film bij etnografisch veldwerk. De toepassing hiervan is bij later onderzoek door hem (en zijn leerlingen) verder uitgewerkt.

G.W. Grootenhuis

datum/data interview(s): 2 maart 1989

opleiding: Sociale geografie met als bijvak culturele antropologie (R.U. Utrecht)

werkkring: Bestuur

werkzaamheden: Kantoor voor Bevolkingszaken (1960-1962)

bijzonderheden: Grootenhuis deed onderzoek naar de betekenis van politieke partijen onder de autochtone stedelijke bevolking en onder de bevolking van Japen (1960-1961). Hij deed tevens kort onderzoek naar de Wege Bage-beweging aan de Wisselmeren (1961). Hij nam als vertegenwoordiger van het Kantoor voor Bevolkingszaken deel aan de Dani onderzoeksconferentie te Wamena (1962).

C.S.I.J. Lagerberg

datum/data interview(s): 21 mei 1986

opleiding: Indologie (R.U. Utrecht)

werkkring: Bestuur

werkzaamheden: H.P.B. te Koakanao, Mimika (1954-1956); ter beschikking van de resident te Sorong (1956/1957); H.P.B. te Nimboran (1957/1959); waarnemend hoofd Bevolkingsvoorlichting (1959/1962).

bijzonderheden: Lagerberg promoveerde bij J. Prins op een proefschrift (rechtswetenschappen) over het ontwikkelingsproces zoals dat in Nieuw Guinea tussen 1949 en 1961 plaatsvond (R.U. Utrecht, 1962).

A.C. van der Leeden

datum/data interview(s): 22 januari 1982/7 januari 1985

opleiding: Indologie/culturele antropologie (R.U. Leiden)

werkkring: Bestuur

werkzaamheden: Kantoor voor Bevolkingszaken (1951-1955)

bijzonderheden: Van der Leeden verrichtte van 1952-1955 onderzoek in Sarmi. Hij promoveerde bij J.P.B. de Josselin de Jong op basis van de etnografische beschrijving van twee groepen in het westelijk binnenland van Sarmi (R.U. Leiden, 1956). Het interview van 7 januari 1985 werd afgenomen door Paul Haenen te Djakarta.

J.Th. van Logchem

datum/data interview(s): 25 juni 1987/2 juli 1987

opleiding: Sociale geografie met culturele antropologie als hoofdvak (R.U. Utrecht)

werkkring: Bestuur

werkzaamheden: Kantoor voor Bevolkingszaken (1956-1959)

bijzonderheden: Van Logchem verrichtte onderzoek aan de Wisselmeren (februari/maart 1957) en aan de Argoeni-baai (oktober/november 1957, juli/augustus 1958). Hij promoveerde bij H.Th. Fischer op basis van het materiaal verzameld aan de Argoeni-baai (R.U. Utrecht, 1963).

C.H. van Nieuwenhuijsen-Riedeman

datum/data interview(s): 11 mei 1988

opleiding: Sociale geografie met culturele antropologie als bijvak (Universiteit van Amsterdam)

werkkring: Academisch

werkzaamheden: Etnografisch onderzoek in het Suki-gebied (Papua New Guinea), gelegen tussen de Fly-rivier en de grens van Irian Jaya (1963-1965). Het onderzoek werd gefinancierd door WONG.

bijzonderheden: Van Nieuwenhuijsen-Riedeman is bij A.J.F. Köbben gepromoveerd op een etnografische beschrijving van het huwelijkssysteem bij de Suki (Universiteit van Amsterdam, 1979). Hoewel een aantal onderzoekers bij hun werk bijgestaan werden door hun vrouw, zijn Van Nieuwenhuijsen-Riedeman en O'Brien de enige vrouwelijke etnografen die in de omschreven periode in westelijk Nieuw Guinea actief waren.

J.W. van Nieuwenhuijsen

datum/data interview(s): 11 mei 1988

opleiding: Culturele antropologie (Universiteit van Amsterdam)

werkkring: Academisch

werkzaamheden: Etnografisch onderzoek in het Suki-gebied (Papua New Guinea), gelegen tussen de Fly-rivier en de grens van Irian Jaya (1963-1965). Het onderzoek werd gefinancierd door WONG.

bijzonderheden: Het echtpaar Van Nieuwenhuijsen werd gezamenlijk geïnterviewd. De oorspronkelijk geplande onderzoeksklokatie was de Casuarine-kust, dit kon echter door de politieke ontwikkelingen in 1962 niet doorgaan.

G. Oosterwal

datum/data interview(s): 7 september 1988

opleiding: Theologisch seminarie van de Seventh Day Adventists; sociale geografie met als hoofdvak culturele antropologie en theologie met als hoofdvak godsdienstwetenschappen (R.U. Utrecht)

werkkring: Zending (Seventh Day Adventists), academisch

werkzaamheden: Zending SDA, werkzaam in het boven-Tor en Mamberamo-gebied (1957-1964); etnografisch onderzoek in het boven-Tor-gebied, gefinancierd door ZWO (1957-1960); etnografisch onderzoek in het Mamberamo-gebied, gefinancierd door WONG (januari/februari 1962, januari/maart 1963).

bijzonderheden: Oosterwal promoveerde bij H.Th. Fischer op een etnografisch onderzoek naar het heilige fluiten en mannenhuis-complex onder de bevolking van de bovenloop van de Tor-rivier (R.U. Utrecht, 1961). Al zijn onderzoek is geschied in periodes van vrijstelling van zijn werk als zendeling in hetzelfde gebied. Hij droeg in 1963 tijdens het UNTEA-bestuur zorg voor de verzameling etnografica van het Kantoor voor Bevolkingszaken.

H.L. Peters O.F.M.

datum/data interview(s): 22 september 1987

opleiding: Priesteropleiding aan de katholieke seminaries in Nijmegen en Weert; sociale geografie met als hoofdvak culturele antropologie (R.U. Utrecht)

werkkring: R.K. missie (Franciscaner Minderbroeders)

werkzaamheden: Amungmé, Carstenszgebergte (1956-1959); Dani, Baliem-vallei (1959-1964).

bijzonderheden: Peters werd van 1963-1964 vrijgesteld voor onderzoek onder de Dani in de Baliem-vallei. Hij vestigde zich hiertoe buiten bestuurs- en missiebereik. Hij promoveerde bij J. van Baal op een etnografische beschrijving van de Dani (R.U. Utrecht, 1965).

A. Ploeg

datum/data interview(s): 24 november 1988

opleiding: Rechten met als bijvak antropologie (R.U. Groningen)

werkkring: Academisch

werkzaamheden: etnografisch onderzoek onder de Bokondini-Dani, Centraal Bergland (1960-1962). Het onderzoek werd gefinancierd door de Australian National University.

bijzonderheden: Ploeg promoveerde aan de Australian National University (1965) op een analyse van het politieke systeem van de westelijke Dani. Hij deed nog enkele malen onderzoek in Papua New Guinea, onder meer vanuit de New Guinea Research Unit (1967-1973).

J. Pouwer

datum/data interview(s): 3 maart 1982/12 maart 1982/24 februari 1988/
9 maart 1988

opleiding: Indologie/culturele antropologie (R.U. Leiden)

werkkring: Bestuur

werkzaamheden: Kantoor voor Bevolkingszaken (1952-1962)

bijzonderheden: Pouwer verrichtte onderzoek in het Mimika-gebied (1952-1954), aan het Ajamaroe-meer en in de Oostelijke Vogelkop (1956), in het Sterrengebergte (1959) en onder de Toegoenezen in Hollandia (1961). Hij promoveerde bij J.P.B. de Josselin de Jong op een etnografische beschrijving van de sociale structuur van de bevolking van Mimika (R.U. Leiden, 1955). Hij was als hoogleraar verbonden aan de Universiteit van Amsterdam en aan de Victoria Universiteit (Wellington, Nieuw Zeeland).

J.W. Schoorl

datum/data interview(s): 17 april 1989

opleiding: Indologie (R.U. Leiden)

werkkring: Bestuur

werkzaamheden: Assistent-controleur te Merauke (1951-1953); onderzoek bij de NNGPM te Sorong (1953); ter beschikking gesteld aan het Kantoor voor Bevolkingszaken voor onderzoek in het Moejoegebied (1953-1954); H.P.B. Moejoe-gebied (1955-1956); H.P.B. Nimboran-gebied (1958); ter beschikking gesteld aan de resident te Merauke (1958-1959); Dienst Binnenlandse Zaken (1959-1961).

bijzonderheden: Schoorl verrichtte onderzoek tijdens een tournee door Frederik Hendrik Eiland (1952), in Sorong naar de leefomstandigheden van de autochtone arbeiders van de NNGPM en in het Moejoegebied. Verder voerde hij een verkenningstournee uit naar de Sibivallei (1955) in het Sterrengebergte als voorbereiding van de Sterrenberg-expeditie (1959). Hij promoveerde bij G.W. Locher op een etnografische beschrijving van de sociale structuur en de optredende sociale veranderingen bij de bevolking van het Moejoe-gebied (R.U. Leiden, 1957). Hij is als hoogleraar verbonden geweest aan de V.U. Amsterdam

L.M. Serpenti

datum/data interview(s): 23 juni 1987

opleiding: Sociale geografie met antropologie als bijvak (Universiteit van Amsterdam)

werkkring: Academisch

werkzaamheden: Etnografisch onderzoek op Frederik Hendrik Eiland (1960-1962), gefinancierd door WONG.

bijzonderheden: Serpenti promoveerde bij A.F.J. Köbben op een etnografische beschrijving van de sociale structuur en het ritueel van de Kimam van Frederik Hendrik Eiland (Universiteit van Amsterdam, 1965).

C.L. Voorhoeve

datum/data interview(s): 27 juli 1987

opleiding: Taalwetenschap met als bijvakken Austronesische linguïstiek en antropologie (R.U. Leiden)

werkkring: Academisch

werkzaamheden: Linguïstisch onderzoek onder de Asmat (1960-1962), gefinancierd door WONG

bijzonderheden: Voorhoeve promoveerde bij E.M. Uhlenbeck en A. Teeuw op een beschrijving en analyse van het Asmat-dialect gesproken aan de Flamingo-baai (R.U. Leiden, 1965).

G.A. Zegwaard M.S.C.

datum/data interview(s): 29 september 1987 (tezamen met J. Boelaars M.S.C.)

opleiding: Priesteropleiding aan het seminarie te Driehuis-Velzen (voorbereidend jaar, twee jaar filosofie, vier jaar theologie)

werkkring: R.K. missie (Missionarissen van het Heilig Hart)

werkzaamheden: Mimika (1947-1953); Asmat (1950-1955); Merauke (1956-1965).

bijzonderheden: Zegwaard is een amateur-etnograaf. Hij werkte in 1954 met Pater Boelaars M.S.C. samen aan een beschrijving van de sociale structuur van de Asmat.

Lijst van vreemde woorden

Bijlage 3

Adviseur voor Bevolkingszaken - alternatieve aanduiding van het Hoofd Kantoor voor Bevolkingszaken.

akiaq-wir (Jaqai) - raadgever, arbiter van traditie.

amberi (Maleis) - aanduiding voor personen van geheel of gedeeltelijk Indonesische herkomst.

BB - binnenlands bestuur (Dienst van Binnenlandse Zaken).

cargo-cult - religieuze beweging, veelal gericht op verandering en/of verbetering van de levenswijze van de deelnemende groep, met als centraal element de verwachting van de (terug)komst van de voorouders beladen met goederen (cargo).

culture shock - trauma, gevoel van ernstige desoriëntatie, optredend bij onverwachte confrontatie met een vreemde cultuur.

etnografische vragenlijst Van Emst - hulpmiddel ontwikkeld door het Kantoor voor Bevolkingszaken voor het inventariserend beschrijven van culturen. De vragenlijst bestond uit twee delen: een lijst met zeer specifieke vragen betreffende de materiële cultuur, en een lijst met globale vragen over religie en sociale structuur.

framboesia - tropische ziekte, in het eerste stadium gekenmerkt door frambooskleurige zweren; in het laatste stadium vindt tevens aantasting van het beendergestel plaats. De ziekte werd bestreden met een kuur van salvarsan-injecties.

goeroe (Maleis) - aanduiding voor dorpsonderwijzer, trad vanwege de aanstelling door missie of zending veelal ook op als de lokale vertegenwoordiging van de kerk.

harta (Maleis)⁽¹⁾ - waardegoederen, veelal gebruikt bij betaling van een

1) Termen als bij voorbeeld *harta*, *kain timoer*, *soeangi* zijn van origine Maleise termen, die echter in de etnografie van Nieuw Guinea sterk ingeburgerd zijn en regelmatig benut zijn ter beschrijving van bepaalde fenomenen. Lang niet altijd vermeldend au-
(Wordt vervolgd...)

bruidsprijs, maar ook bij vereffening van schulden, etc.

HPB - hoofd plaatselijk bestuur.

Indologie - academische opleiding tot bestuursambtenaar, die gevolgd kon worden aan de R.U. Leiden of de R.U. Utrecht. De opleiding bestond uit een taalkundig en een economisch deel, dat afhankelijk van de belangstelling van de student in de kandidaats- of doctoraalfase van de studie gevolgd kon worden.

jō (Asmat) - aanduiding voor zowel het mannenhuis zelf, als de verwantengroep waarvan de mannen het mannenhuis gebruiken.

kain timoer (Maleis) - letterlijk 'doeken uit het Oosten', overkoepelende term voor doeken die in de Vogelkop gebruikt worden als waarmedel (voor een uitgebreide beschrijving hiervan zij verwezen naar Miedema 1984 en Elmberg 1966).

kampong (Maleis) - bestuurlijke aanduiding voor een dorp (veelal gevormd door het samentrekken van enkele kleine gehuchten of de verplichte vestiging van enkele zwerggroepen), of voor een stadswijk bewoond door autochtone migranten.

kasiep - deze term is traditioneel in gebruik als aanduiding van een rituele trance, gedurende welke een persoon contact heeft met een geest of voorouder. Traditioneel verkreeg men op deze wijze informatie die van belang was voor jacht of oorlog. Sinds bestuurs- en zendingscontact is er echter tevens sprake van een heilsverwachting. In deze laatste vorm is de term benut als aanduiding voor een reeks bewegingen die sinds de komst van het bestuur hebben plaatsgevonden, respectievelijk voor de geest/voorouder die tijdens deze beweging(en) de welvaart zou realiseren.

kauri-schelp - kleine ovaal-ronde schelp gebruikt als waardemiddel, voornamelijk in de Centrale Berglanden en aan de Wisselmeren. De schelpen zijn door langdurig gebruik vaak wit afgesleten en verkleurd. Hoe ouder de schelp hoe meer waarde er veelal aan wordt toegekend.

kepala kampong (Maleis) - door het bestuur aangesteld dorps hoofd.

korano - door het bestuur aangesteld dorps hoofd; deze term werd voornamelijk gebruikt langs de noordkust.

1)(...vervolg)

teurs de desbetreffende autochtone term of geven zij aan in hoeverre de Maleise term dekkend is voor het autochtone gebruik.

Memorie van Overgave - verslag door een bestuursambtenaar geschreven bij het beëindigen van zijn aanstelling/plaatsing in een bepaald gebied.

messias-beweging - religieuze beweging met als centraal element de verwachting van de komst van een Messias (of een mythische cultuurheld). Deze figuur zal bij zijn komst (of door zijn komst) een als ideaal beschouwde leefsituatie doen ontstaan of herstellen. Het meest bekende voorbeeld hiervan is de Koreri-beweging op Biak/Noemfoor.

paraekò (Mimika) - groep bij elkaar wonende *extended families*, die hun onderlinge relatie traceren op basis van afstamming van een gemeenschappelijke (classificatoire) moeder's moeder (zie Pouwer 1955: 76/80).

Resident - bestuurlijk hoofd van een onderafdeling.

shifting cultivation - systeem van cultivatie van tuinen, waarbij periodiek een nieuw areaal in cultuur wordt gebracht hetgeen na één of enkele jaren van cultivatie weer wordt verlaten. Kenmerkend is dat de periode van braakliggen van de grond langer is dan die van de cultivatie.

soeangi (Maleis) - vooral in de etnografie van de Noordkust en de Vogelkop gebruikelijke aanduiding van het gebruik van magie. Het betreft veelal de aanduiding van het kwaadaardig gebruik van magie, met name (maar niet uitsluitend) door vrouwen.

taparu (Mimika) - een groep mensen die hun woongrond gemeenschappelijk hebben. Vestiging is matrilokaal. Kern van de groep is meestal een groep matrilineair verwante vrouwen (zie hierboven *paraekò*). De grond (evenals de naam van de *taparu*) wordt ook meestal matrilineair vererfd (zie Pouwer 1955: 87/90).

tournee/tourneren - uit de bestuursdienst stammend woord gebruikt ter aanduiding van het rondreizen door de bestuursambtenaar, missionaris of zendeling door het onder zijn beheer staand gebied.

UNTEA - United Nations Temporary Administration. De bestuurlijke verantwoordelijkheid werd in 1962 niet direct door Nederland aan Indonesië overgedragen, maar aan de Verenigde Naties (UNTEA-bestuur) die het enige maanden later weer overdroeg aan Indonesië.

woordenlijst - een lijst van veel voorkomende woorden die als hulpmiddel gebruikt werd voor een primaire inventarisatie van de Papoea-talen voor bestuursdoeleinden. In Nieuw Guinea waren er twee in gebruik, ten eerste de standaardwoordenlijst, die 360 woorden omvat

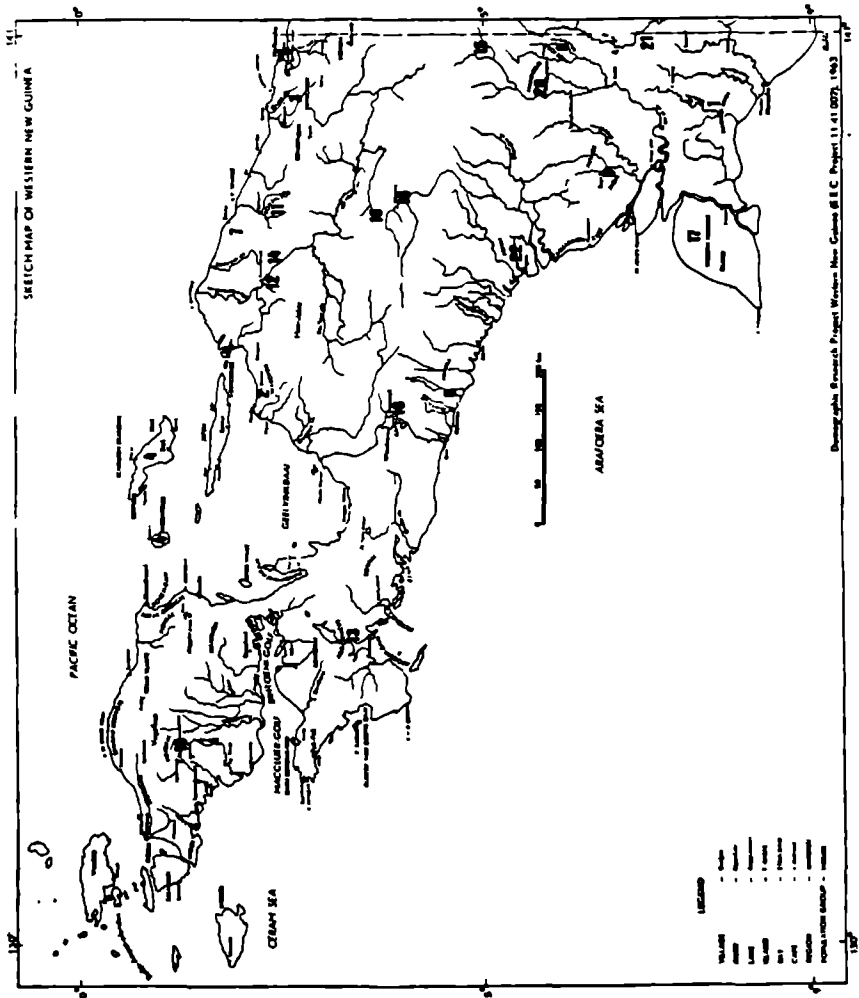
te en in 1947 uitgevaardigd werd door de resident van Nieuw Guinea (Van Eecloud), en ten tweede de honderd-woorden-lijst die meer specifiek voor linguïstisch onderzoek ontwikkeld werd door Anceaux en Grace (1955).

Diagrammen**Bijlage 4**

-
- Diagram 1 - *het onderzoeksproces* (xv)
Diagram 2 - *de onderzoeksruimte* (3)
-

Tabellen**Bijlage 5**

-
- Tabel I - *naoorlogs onderzoek* (xvii)
Tabel II - *Nederlandstalige publikatiemedia* (23)
Tabel III - *kabinetswisselingen* (37)
Tabel IV - *begrotingen* (40)
Tabel V - *genoemde onderzoekers Asmat* (150)
Tabel VI - *genoemde onderzoekers Nimboran* (156)
Tabel VII - *genoemde onderzoekers stedelijke Papoea's* (162)
Tabel VIII - *ontwikkeling van een autochtone arbeiderspopulatie* (163)
-

Index

Bijlage 8

- Aanvaarding/acceptatie**
 arbitrage (16)
 kennis (7), (15-16), (177)
 strategieën (16)
- Accomodatie** (71)
- Acculturatie** (56), (58-60), (67),
 (93), (182), (184), (194)
- Acculturation**
 zero level of (137)
- Adatrechtbundels** (48), (112)
- Administratief ambtenaren** (102),
 (116)
- Amberi** (31), (83)
- Amelsvoort, V.F.P.M. van** (79),
 (100-101), (115), (149),
 (150-153), (155), (171),
 (185-186), (209)
- American Anthropological Association**
 (126)
- Amsterdam**
 Universiteit van (127), (191)
- Anceaux, J.C.** (91), (107),
 (124-126), (158-159), (185)
- Anti-Revolutionaire Partij** (35)
- Antropologie**
 Brits, koloniaal (xiii)
 definitie (15)
- Argoeni-baai** (60), (104), (109),
 (111), (116), (118), (135)
- Ariks, Johan** (31)
- Asad, T.** (xiii), (198-199)
- Asmat** (70), (89), (101), (141),
 (149-155), (170-171), (194)
- Augustijnen (O.S.A.)** (70)
- Australian National University**
 (126)
- Ayamaru** (130)
- Baal, J. van** (iii), (x), (xvii-xviii),
 (23), (29), (32-33), (35),
 (37-39), (41-42), (45),
 (46-57), (59-61), (66), (74),
 (77-82), (84-85), (90),
 (96-97), (102), (104-108),
 (110), (112), (113), (119),
 (126-128), (130), (138),
 (144), (153-154), (156-159),
 (166), (170), (184),
 (190-191), (193-196), (209),
 (213)
- Baliem** (112), (130), (132)
- Bank, J.** (69), (74)
- Barnes, J.A.** (1), (11), (121)
- Bavink, J.H.** (68)
- Bax, M.** (127)
- Bedrijfsleven** (35)
- Belangenverenigingen**
 stedelijk (60), (164), (195)
- Bemiddelaars** (5)
- Berreman, G.D.** (5)
- Bestuur**
 bemoeienis (200), (202)
 controle (38)
 doeleinden (38), (199), (202)
 etnografische verslaglegging
 (112)
 infrastructuur (xii), (119),
 (122), (189), (199)
 materiaalverzameling (120)
 onderzoek (108), (114), (116),
 (121), (189), (195), (200)
 organisatie (39), (200)
 papoeanisering (40)
 scheiding beleid/bestuur (120)
 uitgaven (40)
- Bevolkingszaken**
 Kantoor voor (ii), (xi), (xviii),
 (xix), (23), (39-45), (49),
 (52), (57), (81), (90), (99),
 (100-114), (116), (119),
 (120-122), (124), (127),
 (131), (136), (145), (154),
 (158), (160-161), (164),
 (167), (179), (182-185),
 (189), (190), (202),
 (209-214), (216)
- Bibliografische studies** (xvii)
- Bijkerk, J.** (156)
- Bijlmer, H.J.T.** (101)
- Blauw, J.** (88)
- Boelaars M.S.C., J.** (iii), (xvii),
 (65-66), (68-70), (72-84),
 (86-87), (89-90), (92-94),
 (96-97), (100), (135),
 (150-151), (153-154), (180),
 (193), (209-210), (215)
- Boelen, K.W.J.** (101)

- Boendermaker, A. (118)
 Bone, R.C. jr. (32-33)
 Boon, L. (9-11), (17), (21)
 Bouritius S.C.J., G. (68), (73)
 Broekhuijse, J.Th. (iii), (xvii), (81),
 (100), (103), (107-110),
 (112-114), (119-120), (128),
 (132), (138-139), (162),
 (164-169), (183), (194),
 (197), (210)
 Bruijn, J.V. de (49), (102-105),
 (107), (184), (191), (195)
- Cargo-cult (58), (60), (109), (120),
 (166), (194-195)
 Casuarinekust (126)
 Centrale Bergland (78), (116),
 (139), (141), (149), (170),
 (171), (197)
 Centrum (6)
 Christian and Missionary Alliance
 (CAMA) (70), (132), (144),
 (170), (180), (183)
 Clemmer, R.O. (6)
 Cognitie (17-18)
 collectief aspect (20)
 Cognitief schema (9)
 Commissie Nieuw Guinea (Irian)
 (33-34)
 Comprehensive approach (72)
 Contacttaal (116)
 Cornelissen, J.F.L.M. (29), (74)
 Crapanzano, V. (2)
 Crosier Fathers (O.S.C.) (70), (73),
 (151)
 Culture shock (116)
 Culturele verscheidenheid (49)
 Cultuurimprovisator (49-51)
 Cultuurverandering (66), (121)
 Cushman, D. (7), (21)
- Dani (90-91), (109), (112),
 (133-134), (138), (144),
 (149), (170)
 Dani-onderzoeksconferentie (144)
 Demografisch project E.E.G. (124)
 Denkgemeenschap (9)
 Depopulatie-team (124-125)
 Dienst Binnenlandse Zaken (39),
 (183)
 Dienst voor Gezondheidszorg (39),
 (101), (122), (179)
 Dissonantie (19), (20)
 Dorren, M. (101)
 Drabbe M.S.C., P. (84)
 Dubbeldam, L.F.B. (iii), (xvii), (58),
 (59), (111-112), (121), (141),
 (162), (167), (170), (210)
- Dubbelzending (29), (78)
 Dugum (138)
- Eechoud, J.P.K. van (xi), (xvii),
 (30-33), (37), (40-41),
 (158), (218)
 Ellen, R.F. (xiii), (199)
 Elmberg, J.E. (114), (127), (130),
 (136-137), (139), (142),
 (158-159)
 Emst, P. van (100), (114)
 Esterik, C. van (32), (35-36)
 Ethisch conflict (134), (138)
 Etnografie
 definitie (15)
 Etnografisch holisme (24)
 Etnografisch onderzoek
 definitie (15)
 Etnografische beschrijving
 definitie (15)
 Etnografische laboratoriumsituatie
 (145), (203)
 Etnologie
 definitie (15)
 Etnologisch studieveld (50), (53)
 Evangelisch Christelijke Kerk (71),
 (76), (87), (130)
 Eyde, D.B. (130), (154)
- Facet-etnografie (127)
 Faithorn, E. (193)
 Fakfak (30), (70)
 Feddema, H. (xiii)
 Feestordonantie (80)
 Feiten (18)
 definitie (15)
 Festinger, L. (19)
 Feuchtwang, S. (xiii), (198-199)
 Fischer, H.Th. (56), (126), (128),
 (191)
 Fleck, L. (xviii), (7), (9), (17-20)
 Framboesia (115)
 Franciscaner Minderbroeders
 (O.F.M.) (70)
 Frederik Hendrik Eiland (139)
 Freitag S.V.D., A. (67), (71-73)
 Functionalisme (198-200)
- Galis, K.W. (iii), (ix), (xvii), (23),
 (42), (101), (104-105),
 (107), (110), (114-116),
 (121), (153), (156),
 (158-159), (162), (167-168),
 (210), (211)
 Gardner, R. (125)
 Gedachtengemeenschap (14), (21)

- Gegevens**
 definitie (15)
Geloofsverkondiging (95)
Genjem (157)
Gerbrands, A.A. (iii), (125-126), (129), (139), (142-143), (150), (154-155), (171), (194), (211)
Geus, P.B.R. de (31-32), (34-36), (43)
Goeroe (73), (77-78), (82-83), (90-91), (95), (133), (136)
Gouvernementsarts (101), (125)
Grader, Ch.J. (105), (107), (112)
Gregorius O.F.M. Cap., P. (85)
Groenewegen, K. (30), (38), (49), (53), (62), (126), (162-163), (185)
Groep-Rijkens (35)
Grootenhuis, G.W. (103-104), (107-108), (110), (113), (118), (122), (128), (161), (164), (166-170), (194), (211)
Haan, R. den (170)
Hansen, G.V. (118)
Harvard-Peabody expeditie (103), (125), (130), (132-133), (138-139)
Heider, K.G. (89), (90), (129), (130), (132-134), (136), (138-140), (144), (170)
Held, G.J. (xiii), (xvii-xviii), (42), (44-45), (47), (48-56), (127)
Herskovits, M.J. (56)
Heuristiek
 negatief/positief (18)
Hoeven, J.A. van der (101)
Hogerwaard, T. (78)
Hollandia (164-166), (168), (169)
Huizenga, L.H. (110), (167), (168), (170), (185)
Humboldt-baai (104), (116)
Hylkema O.F.M., S. (96)
Ilaga-vallei (104)
Indische Ondernemersraad (35)
Indologie (55)
Indonesische Raad van Kerken (69)
Informatie (16)
 definitie (15)
 stroom (6)
 vergaring (8), (61), (93)
Interesse
 academisch (170), (203)
Interlokale contacten (197), (198)
Inventaris Nienhuis (42)
James, W. (xiii), (198)
Jaqai (65), (86), (89)
Josselin de Jong, J.P.B. de (50), (75)
Jouwe, Nicolaas (31), (40)
Kaa, D.J. van de (30), (38), (49), (53), (62), (126), (162-163), (185)
Kabel, J.P. (84), (91), (157-159), (196)
Kabinet-De Quay (34)
Kain timoer (57), (60), (197)
Kamma, F.C. (xvii), (27-30), (65), (67), (69), (71-73), (75-78), (80), (82-85), (87), (93-94), (96), (180), (194-196)
Kamoro (153)
Kantoor voor Bevolkingszaken (ii), (xi), (xviii-xix), (23), (39-45), (49), (52), (57), (81), (90), (99-110), (112-114), (116), (119), (120-122), (124), (127), (131), (136), (145), (154), (158), (160-161), (164), (167), (179), (182-185), (189), (190), (202), (209-214), (216)
Kapauku (141), (145)
Kasiep-beweging (87), (157-159), (161)
Kasiepo, Marcus (31), (119)
Kauri-schelp (141)
Kennedy, R. (xiii), (44), (45)
Kennis (16), (17)
 definitie (15)
Kernkamp, W.J.A. (128)
Kijne, I.S. (68-69), (87)
Klein, W.C. (47)
Koentjaraningrat, R.M. (xvii), (42), (153), (159)
Koloniale etnografie (xiii)
Koloniale infrastructuur (xii), (198)
Koloniale maatschappij (119)
Kolonialisme (188)
Kommers, J.H.M. (xiii), (200)
Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (124)
Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (137)
Kooijman, S. (185)
Koreri-beweging (57), (194)
Kortsluitingsreactie (57)
Kouwenhoven, W.J.H. (91), (102), (121), (156-161), (172)
Kroef, J.M. van der (121)

Lagerberg, C.S.I.J. (iii), (27), (30-32), (37-41), (45), (57), (60), (62), (94), (101), (102), (106), (108), (111), (113-114), (156), (158-165), (168), (172), (183), (194), (211)

Lakatos, I. (9), (17), (18)

Leeden, A.C. van der (iii), (xvii), (51), (99-100), (103-105), (107-108), (116-117), (121), (135-136), (178), (196-197), (212)

Leiden

Rijksuniversiteit (191)

Lepervanche, M. de (121)

Locher, G.P.H. (68-69), (75-76), (87)

Logchem, J.Th. van (iii), (104), (107), (109), (111), (115-116), (118), (128), (134-135), (212)

Losse structuur (51)

Lucas, L.M.A. (110), (167-168), (170)

Luijken, R. (101)

Macro-niveau (6)

Malinowski, B. (xiii)

Mamberamo (124), (196)

Man/vrouw antagonisme (143), (193)

Man/vrouw scheiding (117)

Mandobo (66)

Mannen

als informanten (92), (116)

gender onderzoeker (143)

leeftijd (92), (116), (142)

ritueel (193)

Manokwari (28), (30), (164-165)

Marcus, G.E. (7), (21)

Marind-anim (28), (51), (60), (124), (195)

Merauke (30), (60)

Meso-niveau (6)

Messianisme (165-166), (194)

Methodendictaat (114)

Meuwese M.S.C., J. (81), (90)

Micro-niveau (6)

Middenstand (162)

Miedema, J. (55)

Militaire Exploratie (30)

Mimika (27), (29), (70), (103), (117), (121), (135), (152), (155), (194)

Missionarissen van het Heilig Hart (M.S.C.) (28), (70), (151)

Moejoe (109), (111), (116), (120-121), (135), (183), (197), (198)

Moluks Protestantse Kerk (70)

Muijzenberg, O.D. van den (xiii)

Mulders, A. (68)

N.N.G.P.M. (35), (167)

Netwerk

politiek-economisch (6), (8)

Netwerken (4), (10)

formeel karakter (5)

gelegenheidscombinatie (5)

tijdelijk karakter (5)

NICA-corps (31)

Nienhuis, P. (42)

Nieuw Guinea Raad (59), (165), (169)

Nieuwenhuijsen, J.W. van (iii), (125-130), (132-133), (138), (141), (143), (212-213)

Nieuwenhuijsen-Riedeman, C.H. van (iii), (125-127), (129), (130), (132-133), (138), (141), (143), (212)

Nimboran (87), (102), (124), (156), (158-159), (161), (169), (172), (185)

Nimboran-project (149), (158-159), (161), (170-172), (179)

Noemfoor (101)

Nooteboom, C. (xiii), (41), (42), (45), (56)

O'Brien, D. (130), (170)

Oecumenische Raad van Kerken (35), (69)

Ok/Sibil-vallei (118), (137)

Onderzoek

academisch (122-123), (146), (148), (178), (183-185), (190), (196), (200)

bestuurlijk (108), (114), (116), (121), (148), (169), (172), (178), (182), (184), (189), (190), (195), (200)

missie/zending (67), (70), (95), (147), (179), (182), (190), (196), (200)

Onderzoeker

gender (143)

Onderzoekers

academisch (141), (203-204)

beroepsmatig (123), (141)

bestuur (203-204)

missie/zending (203-204)

Onderzoekennetwerk (187)

Onderzoeksrapportage (xiv)

Onderzoeksruiimte (4), (17), (61), (187), (198-201)

Onderzoekssituatie (4), (10-11), (13), (201), (203)

Oosterwal, G. (iii), (84), (86), (96),

(121), (124-126), (128-131),
(135-136), (142), (194), (196-197),
(213)

Op 't Land, C. (157-161), (172)

Oprachtgever (2), (10), (21), (61),
(171-172), (202-203)

Osook, E. (78)

Overzichtsstudies (xviii)

Pacific Science Congress (48), (108)

Pacificatie (55-56), (60), (62), (182),
(184)

Papare, Silas (165)

Periferie (6), (7)

Peters O.F.M., H.L. (iii), (xvii),
(66), (74-75), (78-81), (84),
(86), (89-92), (134), (136),
(140), (170), (213)

Peters, J. (74)

Platteel, P.J. (37)

Ploeg, A. (iii), (xvii), (56), (123),
(125-126), (129-130), (134),
(138-140), (142), (145),
(146), (162), (170), (192),
(213), (214)

Politieke partijen
autochtoon (164), (169)

Poortwachter (1), (21), (184), (203)

Pospisil, H.L. (121), (127), (129),
(130), (136), (137), (139),
(140-141), (144-145), (170),
(193), (196)

Pouwer, J. (iii), (xvii), (44), (49),
(53-54), (80), (82),
(102-108), (110-111),
(113-121), (133), (135-136),
(138), (155), (177), (178),
(193-194), (214), (218)

Publiek (2), (21-22), (96)

Publikatiemedia (22-23)
interne rapportage (23)
monografieën (23-24)
tijdschriftartikelen (23-24)

Raad voor de Volksopvoeding
(xix), (39-40), (43), (45-46),
(71), (78), (95), (101),
(110), (167-168), (170-171),
(186), (190), (202)

Rabinow, P. (6)

Randvoorwaarden (8), (13), (20), (176)
direct (10), (61), (187-188)
indirect (8), (11), (62), (187-189)

Randwijck, S.C. Graaf van (27-28),
(69), (75), (85)

Rassers, W.H. (75)

Rationaliteit (9-10), (57)

Rhijn, M. van (101)

Ronde Tafel Conferentie (31), (33)

Roon, Jan van (73)

Sarmi (103-104), (107), (121),
(135), (165), (196)

Scheiding eigen/vreemd (121),
(194)

Schoorl, J.W. (iii), (100), (108),
(109), (111), (113),
(115-118), (120-121), (133),
(135), (137), (165), (183),
(197), (214)

Schoot, H.A. van der (55), (74),
(121), (150-152), (155),
(197)

Secundaire analyse (173)

Seroei (165)

Serpenti, L.M. (iii), (125-126),
(129), (131-132), (139),
(193), (215)

Seventh Day Adventists (S.D.A.)
(70), (124), (180)

Silverman, M.G. (7)

Sociale onrust (195-196)

Soevereiniteitsoverdracht (xi)

Sorong (109), (118), (164-165)

South Pacific Commission (xi),
(42), (101), (103), (124),
(158)

Stap O.F.M., P.A.M. van der (140),
(170)

stedelijke belangenverenigingen
(60), (164), (195)

Stedelijke Papoea's (104), (110),
(118-119), (149), (161),
(164), (166), (168),
(169-172)

Sterrenberg-expeditie (118), (137)

Sterrengebergte (118), (137)

Strathern, A. (121)

Suki (PNG) (126), (132)

Taal
passieve beheersing (139)

Teutscher, H.J. (73), (84)

The Evangelical Alliance Mission
(TEAM) (71), (151), (154),
(180)

Thornton, R.J. (21), (24-25)

Tillemans M.S.C., H. (74), (82),
(86)

Toegoenezen (110)

Tolk (5), (116), (139-140)

Tor (121), (124), (196)

Trenkenschuh O.S.C., F. (73), (151)

Trouwborst, A.A. (xiii), (200)

Tweede Vaticaans Concilie (71),
(76)

- Uhundini (145)
 Unevangelized Fields Mission (130)
 Utrecht
 Rijksuniversiteit (127), (191)
 Utrechtse Zending Vereniging (UZV)
 (27), (70)
- Veeger, L.M. (28), (101), (185)
 Venerisch granuloom (28)
 Verenigde Naties
 artikel 73, Handvest (xi), (34),
 (39), (42-43)
 politieke bemoeienis (34)
 rapportage aan (99), (102),
 (163)
- Vermeulen, H.F. (155)
 Verschueren M.S.C., J.C. (xvii),
 (29), (30), (60), (66), (67),
 (70), (74), (78), (80), (81),
 (84), (85-87), (90), (93),
 (94), (96)
- Vertaalpunten (6)
 Vertalingsproces (5)
 Verwestering (56)
 Vogel, L.C. (185)
 Vogelkop (29), (57), (60), (70),
 (78), (127), (197)
- Vollenhoven, C. van (192)
 Voorhoeve, C.L. (iii), (125-126),
 (129), (131), (140-141),
 (154-155), (171), (215)
- Voorlopers (82)
 Vormvoltooiing (49)
 Vraagstelling (xvi)
 inventariserend (11), (63), (65),
 (121), (145-146), (184),
 (186), (190-191)
 praktijkgericht (11), (63), (65),
 (145-146), (184), (186),
 (190)
- Vragenlijst Van Emst (114)
 Vrijgezellen (121), (196)
 Vrouwen
 als informanten (117), (135), (141),
 (192)
 belang gehecht aan (143), (192-193)
 gender onderzoeker (143)
 identiteit (193)
 leeftijd (142), (192)
 organisatie van (193)
 ritueel (193)
 taal (beheersing) (92), (117), (192)
 toegang tot (92)
- Waardenburg, S.J.L. van (33), (37),
 (41-42), (81)
 Waarneming (17)
 Wamena (144)
 Wanggulam (134)
 Warsekome (89), (150)
 Wassing, R.S. (131)
 Watson, J.B. (7), (117)
 Wereldoorlog II (x), (30), (62),
 (128)
 Werkkring (xvi), (10), (13), (22),
 (24), (70), (123), (148),
 (171), (175-176), (186),
 (188-189), (202-203)
- Wertheim, W.F. (xiii)
 Wetenschappelijk onderzoekspro-
 gramma (10)
 Wetenschappelijke discussie (8),
 (10), (14), (21-22), (25),
 (153), (169), (171-173),
 (175-180), (185-189),
 (199-200), (203-204)
- Wetenschappelijke interesse (xiv),
 (14), (22), (148), (153),
 (171-172), (175-176),
 (178-179), (181-183), (186),
 (188-189), (191-192), (195),
 (197), (200), (202)
 academisch (189)
 bestuurlijk (189)
 missie/zending (189)
- Wisselmeren (104), (116), (135),
 (144), (197)
- Wolf, J.J. de (128)
 WONG (124-125), (128), (131),
 (185)
- Yéi-nan (66), (84), (90)
- Zegwaard M.S.C., G.A. (iii), (xvii),
 (74), (76), (79-81), (84),
 (86-87), (89), (97), (121),
 (150-151), (153-155), (171),
 (193-194), (209-210), (215)
- Zelfbeschikkingsrecht (34), (59)
 Zwart, F.H.A.G. (107)
 ZWO (124), (125), (128), (131),
 (185)

LITERATUUROVERZICHT

Adatrechtcommissie

1955 'Woord vooraf van de commissie', *Adatrechtbundels XLV*
(Nieuw-Guinea): v - vii

Amelsvoort, V.F.P.M. van

1964 *Early Introduction of Integrated Rural Health into a Primitive Society*,
Assen: Van Gorcum

Anceaux, J.C.

1955 'Verslag over mijn werkzaamheden voor het taalonderzoek gedurende de maanden juli/december 1955', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 791, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling

1957 'Nimboranse notities', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 113: 305 - 324

1958 'De taalsituatie op de eilanden Japen, Koeroedoe, Naoe en Miosnoem', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 239, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling

1961 *The Linguistic Situation in the Islands of Yapen, Kurusym Nau, and Miosnum, New Guinea*, Den Haag: Nijhoff

1965 *The Nimboran Language. Phonology en Morphology*, Den Haag: Nijhoff

- Asad, T.
1973 'Two European Images of Non-European Rule', in: T. Asad (ed.), *Anthropology and the Colonial Encounter*, pag. 103 - 118, London: Ithaca
- Asperen, L.N. van
1936 *Zending en zendingsonderwijs op Nederlandsch-Nieuw Guinee*, Leiden: Dubbeldam
- Baal, J. van
1939 'De bevolking van Nieuw Guinea onder Nederlands bestuur. 36 jaren', *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde* LXXIX(3): 309 - 415
- 1948/1949a 'De Westerse beschaving als constante factor in het hedendaagse acculturatieproces', *Indonesië* 2: 102 - 139
- 1948/1949b 'Antwoord op Verwestering', *Indonesië* 2: 556 - 558
- 1952a 'Het Nimboran ontwikkelingsplan', *Rapportenaarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 69, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- 1952b 'The Nimboran Development Project', *South Pacific* 6: 492 - 498
- 1953 *The Nimboran Community Development Project*, Sydney: South Pacific Commission
- 1953/1954a 'Algemene sociaal-culturele beschouwingen', in: W.C. Klein (red.), *Nieuw-Guinea: de ontwikkeling op economisch, sociaal en cultureel gebied, in Nederlands en Australisch Nieuw-Guinea* dl. I: 230 - 258, Den Haag: Staatsuitgeverij
- 1953/1954b 'Volken', in: W.C. Klein (red.), *Nieuw-Guinea: de ontwikkeling op economisch, sociaal en cultureel gebied, in Nederlands en Australisch Nieuw-Guinea* dl. II: 438 - 470, Den Haag: Staatsuitgeverij
- 1956 'Om eigen wereld', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* dl. 112: 193 - 203
- 1960 'Erring Acculturation', *American Anthropologist* 62: 108 - 121
- 1961 'Boekbespreking: G. Oosterwal - People of the Tor', *Nieuw-Guinea Studiën* 5(1961): 339 - 342
- 1966 *Dema - Description and Analysis of Marind-anim Culture (South New Guinea)*, Den Haag: Nijhoff
- 1969 'The Political Impact of Prophetic Movements', *International Yearbook for the Sociology of Religion* 1969: 69 - 88
- 1972 'Past Perfect', in: S.T. Kimbal & J.B. Watson (eds.), *Crossing Cultural Boundaries - the Anthropological Experience*, pag. 87 - 101, San Francisco: Chandler
- 1975a 'The Part of Women in the Marriage Trade: Objects or behaving as Objects?', in: J. van Baal (ed.), *Reciprocity and the Position of Women. Anthropological Papers*, pag. 70 - 96, Assen: Van Gorcum
- 1975b 'The Role of Women as Care-givers', in: J. van Baal (ed.), *Reciprocity and the Position of Women. Anthropological Papers*, pag. 97 - 123, Assen: Van Gorcum
- 1981 *Man's Quest for Partnership*, Assen: Van Gorcum
- 1984 'The Dialectics of Sex in Marind-anim Culture', in: G.H. Herdt (ed.), *Ritualized Homosexuality in Melanesia*, pag. 128 - 166, Berkeley: University of California Press
- 1986 *Oniglipi verleden dl. I. Verhaal van mijn jaren in een wereld die voorbijging*, Franeker: Wever
- 1989 *Oniglipi verleden dl. II. Leven in verandering: 1947 - 1958*, Franeker: Van Wijnen

- Baal, J. van, K.W. Galis & R.M. Koentjaraningrat
1984 *West Irian - a Bibliography*, Dordrecht: Foris
- Bank, J.
1984 *Katholieken en Indonesische Revolutie*, Baarn: Ambo
- Barnes, J.A.
1962 'African Models in the New Guinea Highlands', *Man* 62: 5 - 9
1967 'Some Ethical Problems in Modern Field Work', in: Jongmans & Gutkind (eds.), *Anthropologists in the Field*, pag. 191 - 213, Assen: Van Gorcum
1979 *Who Should Know What? Social Science, Privacy and Ethics*, Harmondsworth: Penguin
- Bavink, J.H., J. Blauw, P. Boendermaker e.a.
1951 'Bijbelse grondslagen van de Zending', *De Heerbaan* 4: 197 - 221
- Berremen, G.D.
1962 *Behind Many Masks: Ethnography and Impression Management in a Himalayan Village*, New York: Ithaca
- Blauw, J.
1952 'De voornaamste trekken in het missionaire denken sinds 1945', *De Heerbaan* 5: 25 - 39/63 - 77
- Boelaars M.S.C., J.
1953 *Nieuw-Guinea, uw mensen zijn wonderbaar*, Bussum: Brand
1955 'Losse gegevens betreffende de sociale structuur en enige toestanden in de onderafdelingen Mappi en Asmat (1953)', *Adatrechtbundels XLV (Nieuw-Guinea)*: 234 - 243
1957 *Papoea's aan de Mappi*, Utrecht: De Fontein
1964 'Implantatio - theorie en praktijk', *Het Missiewerk* 43: 219 - 229
1968 'Acculturatie op Zuid-West Irian', *Het Missiewerk* 47: 85 - 99/129 - 146/212 - 223
1970 *Mandobo's tussen de Digoel en de Kao. Bijdrage tot een etnografie*, Assen: Van Gorcum
1981 *Headhunters about Themselves - an Ethnographic Report from Irian Jaya, Indonesia*, Den Haag: Nijhoff
1986 *Tot mensen gezonden*, Oestgeest: De week voor de Nederlandse missionaris
- Boendermaker, A.
1956 'Uittreksel bestuursverslag over de maanden mei tot aug. 1956 van de afd. Zuid Nieuw-Guinea - cargo cults', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 321, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- Bone, R.C. jr.
1958(1962) *The Dynamics of the Western New Guinea (Irian Barat) Problem*, Ithaca N.Y.: Cornell U.P.
- Boon, L.
1983 *De list der wetenschap. Variatie en selectie: vooruitgang zonder rationaliteit*, Baarn: Ambo
- Bouritius S.C.J., G.
1952 'De missionerende kerk en haar cultuurtaak', *Het Missiewerk* 31: 155 - 169/209 - 223

- Broekhuijse, J.Th.
 1960a *De Papoea migrant in Hollandia*, Hollandia: stencil
 1960b 'Levensgewoonten Baliem', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea*, (1912) 1950 - 1962, inv.nr. 166, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- 1961 'Oorlogvoering Baliem', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea*, (1912) 1950 - 1962, inv.nr. 165, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- 1967 *De Wilgiman-Dani. Een cultureel-anthropologische studie over religie en oorlogvoering in de Baliem-vallei*, Utrecht: Gianotten
- Bruijn, J.V. de
 1949 'De Mansren-cult der Biakkers', *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde* 83: 313 - 330
 1970 'Ekagi Land Tenure', in: A. Ploeg (ed.), *Land Tenure in West Irian*, pag. 13 - 23, Canberra: ANU
- Clemmer, R.O.
 1974 'Truth, Duty, and the Revitalization of Anthropologists: A New Perspective on Cultural Change and Resistance', in: D. Hymes (ed.), *Reinventing Anthropology*, pag. 213 - 250, New York: Vintage Books
- Cornelissen, J.F.L.M.
 1988 *Pater en Papoea: ontmoeting van de missionarissen van het heilig hart met de cultuur der Papoea's van Nederlands Zuid-Nieuw-Guinea*, Kampen: Kok
- Crapanzano, V.
 1977 'On the Writing of Ethnography', *Dialectical Anthropology* 2(1977): 69 - 73
- Drabbe M.S.C., P.
 1963 *Drie Asmat-dialecten*, Den Haag: Nijhoff (Verhandelingen KITLV no. 42)
- Dubbeldam, L.F.B.
 1962a 'Traditionele elite in West-Nieuw-Guinea', *Nieuw-Guinea Studiën* 6(1962): 132 - 151
 1962b 'De nieuwe elite in Nieuw-Guinea. Veranderingen in de sociale stratificatie in West-Nieuw-Guinea (1930-1950)', *Nieuw-Guinea Studiën* 6(1962): 189 - 210
 1962c 'Some Thoughts on Leadership in the Eastern Highlands', *Working Papers in Dani Ethnology no. 1*, pag. 8 - 9, Hollandia: UNTEA
 1962d 'Some Thoughts about Fighting', *Working Papers in Dani Ethnology no. 1*, pag. 26 - 27, Hollandia: UNTEA
 1962e 'Some Thoughts on Nativistic Movements', *Working Papers in Dani Ethnology no. 1*, pag. 48, Hollandia: UNTEA
 1962f 'Some Thoughts on Economic Development of the Central Highlands, Eastern Division', *Working Papers in Dani Ethnology no. 1*, pag. 67 - 69, Hollandia: UNTEA
 1964 'The Devaluation of the Kapauku-cowrie as a factor of social disintegration', *American Anthropologist* vol. 66, part 4(2), special publication: 293 - 303

- Eechoud, J.P.K. van
1947 'Nota bestuursbeleid Nieuw-Guinea, 10 maart 1947', *Rapportenaarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 844, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- 1954a 'De reis der parlementaire missie', *Nederlands Nieuw-Guinea* 2(2): 7 - 8
- 1954b 'Nieuw-Guinea (redevoeringen uitgesproken op de Tropische Landbouwdagen te Wageningen, 4/5 okt. 1954)', *Landbouwkundig Tijdschrift van het Nederlands Genootschap voor Landbouwwetenschap (1954)*
- 1955 'Algemeen bevolkingsoverzicht (1947)', *Adatrechtbundels XLV (Nieuw-Guinea)*: 1 - 12
- 1962 *Ethnografie van de Kaowerawédj*, Den Haag: Nijhoff (Verhandelingen KITLV 37)
- Ellen, R.F.
1976 'The Development of Anthropology and Colonial Policy in the Netherlands: 1800 - 1960', *Journal of the History of the Behavioral Sciences* 12(1976): 303 - 324
- Elmberg, J.E.
1949 'Nota naar aanleiding van een ethnologisch onderzoek in de Nimboran, Gressi en Japsi in juni - september 1949', *Rapportenaarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 68, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- 1965 'The Popot Feast Cycle', *Ethnos*, vol. 30 (supplement)
- 1966 *Balance and Circulation: Aspects of Tradition and Change among the Mejbrat of Irian Barat*, Stockholm: Skandia
- Emst, P. van
1955 'Richtlijnen volkenkundig onderzoek', *Rapportenaarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 761, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- Esterik, C. van
1982 *Nederland's laatste bastion in de Oost*, Baarn: Anthos
- Eyde, D.B.
1966 *Cultural Correlates of Warfare among the Asmat of South-West New Guinea*, New Haven: Yale University
- Faithborn, E.
1975 'The Concept of Pollution among the Kafe of the Papua New Guinea Highlands', in: R.R. Reiter (ed.), *Toward an Anthropology of Women*, pag. 127 - 140, New York: Monthly Review Press
- Feddema, H. & O.D. van den Muijzenberg
1978 'Koloniale belangen in de academie: hoe kwam de Utrechtse opleiding tot stand?', in: F. Bovenkerk, H.J.M. Claessen e.a. (red.), *Toen en thans: de sociale wetenschappen in de jaren dertig en nu*, pag. 105 - 118, Baarn: Ambo
- Festinger, L.
1957 *A Theory of Cognitive Dissonance*, Evanston (Ill.)

- Feuchtwang, S.
1973 'The Colonial Formation of British Social Anthropology', in: T. Asad (ed.), *Anthropology and the Colonial Encounter*, pag. 72 - 100, London: Ithaca
- Fischer, H.Th.
1931 'Het belang van de volkenkunde voor de koloniale politiek', *De Indische Gids* LII(12): 1057 - 1068
1948/1949 'Verwestersing', *Indonesië* 2(1948/49): 470 - 476
1957 'Recent Ethnographical Studies on Netherlands New Guinea', *Nieuw-Guinea Studien* 1: 91 - 105
- Fleck, L.
1979 *Genesis and the Development of a Scientific Fact*, Chicago: U.P.
1980(1935) *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache*, Frankfurt
- Freitag S.V.D., A.
1954 'Bepaling van de missiemethode naar haar geografische en ethnologische invloedsfeer', *Het Missiewerk* 33: 75 - 87
- Galis, K.W.
1952 'Budgetonderzoek autochtone bevolking', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 39, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
1953a 'Het Eram-feest te Bonggrang', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 110: 20 - 38
1953b 'Nota betreffende het Humboldtbaai-rehabilitatie-plan', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 53, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
1953c 'Het eiland Noemfoor en zijn bewoners', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 213, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
1953d 'Sociaal-economisch onderzoek van het eiland Noemfoor', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 208, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
1953e 'Nota nopens de Nimboran', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 76, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
1953/1954 'Geschiedenis', in: W.C. Klein (red.), *Nieuw-Guinea: de ontwikkeling op economisch, sociaal en cultureel gebied, in Nederlands en Australisch Nieuw-Guinea* dl. I: 1 - 65, Den Haag: Staatsuitgeverij
1954 'Nota over grond- en visrechten op Noemfoor', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 215, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
1955 *Papoea's van de Humboldt-Baai*, Den Haag: Voorhoeve
1961a 'Nota nopens de Ilaga en omgeving', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 294, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
1961b 'Westerse contacten (van de berg-Papoea's in en om de Ilaga)', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 295, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
1962 *Bibliografie van Nederlands Nieuw Guinea*, Den Haag

- 1968 'Nieuw Guinea journalistiek', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 119: 189 - 200
- 1970 'Land Tenure in the Biak-Numfor Area', in: A. Ploeg (ed.), *Land Tenure in West Irian*, pag. 1 - 12, Canberra: ANU
- Gerbrands, A.A.
- 1951 'Kunststijlen in West Nieuw-Guinea', *Indonesië* 4: 251 - 283
- 1962 *The Art of the Asmat, New Guinea*, New York: The Museum of Primitive Art
- 1967 *Wow-ipits. Eight Woodcarvers of New Guinea*, Den Haag: Mouton
- 1981 'De symboliek in het houtsnijwerk van de Asmat', *Natuurkundige voordrachten* N.R. 59: 161 - 171, Den Haag: Diligentia
- Geus, P.B.R. de
- 1984 *De Nieuw-Guinea kwestie - aspecten van buitenlands beleid en militaire macht*, Leiden: Nijhoff
- Goody, J.
- 1977 *The Domestication of the Savage Mind*, London: Cambridge U.P.
- Gregorius O.F.M. Cap., P.
- 1955a 'Enige beschouwingen over het aanpassingsvraagstuk', *Het Missiewerk* 34: 47 - 50
- 1955b 'De ethnologische, godsdienstwetenschappelijke en linguïstische scholing van de missionarissen', *Het Missiewerk* 34: 129 - 143
- Groenewegen, K. & D.J. v.d. Kaa
- 1964 *Westelijk Nieuw Guinea: resultaten van het demografisch onderzoek, I*, Den Haag: Staatsuitgeverij
- Grootenhuis, G.W.
- 1961a *Papoea-elite en politieke partijen I*, Hollandia: stencil
- 1961b *Papoea-elite en politieke partijen II. Achtergronden van de pro-Indonesische gezindheid op Japen*, Hollandia: stencil
- 1962a 'Wege Bage-beweging', *Nederlands Nieuw-Guinea* 10(4): 31
- 1962b 'Nativistic Movements', *Working Papers in Dani Ethnology no. 1*, pag. 49 - 53, Hollandia: UNTEA
- Hansen, G.V.
- 1960a 'Brief dd. 29 september 1960 aan de Resident van West Nieuw-Guinea, betreffende: vermoedelijke cargo-cult te Mambriema e.o.', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 747, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- 1960b 'Brief dd. 29 december 1960 aan de Resident van West Nieuw-Guinea betreffende Mangaregabeweging rond Mabriema', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 748, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- Heider, K.G.
- 1970 *The Dugum Dani. A Papuan Culture in the Highlands of West New Guinea*, Chicago: Aldine
- 1975 'Societal Intensification and Cultural Stress as Determining Factors in the Innovation and Conservatism of Two Dani Cultures', *Oceania* XLVI(1): 53 - 67
- 1979 *Grand Valley Dani. Peaceful Warriors*, New York: Holt, Rinehart & Winston

- Held, G.J.
 1947a *De Papoea's van Waropen*, Leiden: Brill
 1947b 'Het tijdsperspectief in de Geelvinkbaai-culturen', *Indonesië* 1(1947/48): 162 - 177
 1950 *Magie, hekserij en toverij*, Groningen: Wolters
 1951 *De Papoea: cultuurimprovisator*, Den Haag/Bandung: v. Hoeve
 1953 'An Archaic Eastern Society: New Guinea in a Modern World', *Indonesië* 7(1953/54): 471 - 480
 1959(1953) 'Applied Anthropology in Government: the Netherlands', in: A.L. Kroeber (ed.), *Anthropology Today*, pag. 866 - 879, Chicago: University Press
- Herskovits, M.J.
 1938 *Acculturation, the Study of Culture Contact*, New York
- Hogerwaard, T.
 1953 'Het aandeel van de Amberi-goeroe's in het zendingswerk', in: F.C. Kamma (red.), *Kruis en korwar. Een honderjarig waagstuk op Nieuw Guinea*, pag. 258 - 265, Den Haag: Voorhoeve
- Huizenga, L.H.
 1958 *Uitkomsten van een onderzoek naar de levensomstandigheden van 22 Papoea-gezinnen te Hollandia in juni-juli 1957*, Wageningen
- Hylkema O.F.M., S.
 1974 *Mannen in het draagnet. Mens- en wereldbeeld van de Natum (Sterrengeberge)*, Den Haag: Nijhoff
- James, W.
 1973 'The Anthropologist as Reluctant Imperialist', in: T. Asad (red.), *Anthropology and the Colonial Encounter*, pag. 41 - 67, London: Ithaca
- Jarvie, I.C.
 1964 *The Revolution in Anthropology*, London: Routledge & Kegan Paul
- Josselin de Jong, J.P.B. de
 1935 *De Maleische Archipel als ethnologisch studieveld*, Leiden: Ginsberg
- Kabel, J.P.
 1953 'De Kesjep-beweging in Nimboran', *De Heerbaan* 6: 106 - 125/148 - 171
- Kamma, F.C.
 1947/48 'De verhouding tussen Tidore en de Papoease eilanden in legende en historie', *Indonesië* jg. 1: 361 - 370/536 - 559; jg. 2: 177 - 188/256 - 275
 1950a 'Het vraagstuk der liturgische vormgeving op het zendingsveld', *De Heerbaan* 3: 94 - 107
 1950b 'De oermens en wat hij gelooft', *De Heerbaan* 3: 272 - 279
 1952 'Messianic movements in Western New Guinea', *International Review of Missions* 41: 148 - 160
 1953a 'Kruis en korwar', in: F.C. Kamma (red.), *Kruis en korwar. Een honderjarig waagstuk op Nieuw Guinea*, pag. 14 - 19, Den Haag: Voorhoeve

- 1953b 'Religieuze voorstellingen', in: F.C. Kamma (red.), *Kruis en korwar. Een honderjarig waagsstuk op Nieuw Guinea*, pag. 20 - 30, Den Haag: Voorhoeve
- 1953/1954 'Zending', in: W.C. Klein (red.), *Nieuw-Guinea: de ontwikkeling op economisch, sociaal en cultureel gebied, in Nederlands en Australisch Nieuw-Guinea* dl. I: 82 - 159, Den Haag: Staatsuitgeverij
- 1954 *De messiaanse Korari-bewegingen in het Biaks-Noemfoorse cultuurgebied*, Den Haag: Voorhoeve
- 1959 'Sociale problematiek in Nieuw-Guinea', *De Heerbaan* 12: 45 - 60
- 1961 'Spontane Acculturatie op Nieuw-Guinea', *De Heerbaan* 14: 4 - 30
- 1972 *Messianic Movements in the Biak-Numfor Culture Area*, Den Haag: Nijhoff
- 1977 *Dit Wonderlijke werk - Het probleem van de communicatie tussen Oost en West gebaseerd op de ervaringen in het zendingswerk op Nieuw-Guinea (Irian Jaya) 1855 - 1972. Een sociomissiologicalhe benadering*, Oegstgeest: Raad v.d. Zending (2 dln.)
- Kantoor voor Bevolkingszaken
- 1959 'Anthropological Research in Netherlands New Guinea since 1950', *Oceania* vol. 29: 132 - 163
- Kennedy, R.
- 1944 'Applied Anthropology in the Dutch East Indies', *Transactions of the New York Academy of Sciences* series 2, no. 6 (1944): 157 - 162
- Kommers, J.H.M.
- 1979 *Besturen in een onbekende wereld: het Europese binnenlands bestuur. Een antropologische studie*, Meppel: Krips Repro
- Kooijman, S.
- 1956a 'Bevolkingsonderzoek. S.P.C.-expeditie in Zuid Nieuw-Guinea', *Oost en West* 49(2): 12 - 13
- 1959 'Population Research Project among the Marind-anim and Jeei-nan Peoples in Netherlands South New Guinea', *Nieuw-Guinea Studiën* 3: 9 - 35
- 1983 'The Netherlands and Oceania: a Summary of Research', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* dl. 139 (2/3): 199 - 246
- Kooijman, S., J.C. Verschuieren M.S.C., e.a.
- 1958 'Rapport van het bevolkingsonderzoek onder de Marind-anim van Ned. Zuid Nieuw Guinea', *South Pacific Commission. Population Studies - S 18 Project*, Hollandia
- Kouwenhoven, W.J.H.
- 1956 *Nimboran: a Study of Social Change and Social Economic Development in a New Guinea Society*, Den Haag: Voorhoeve
- Kroef, J.M. v.d.
- 1957 'Patterns of Culture Change in Three Primitive Societies', *Social Research* 24: 427 - 456
- 1959 'Culture Contact and Culture Conflict in Western New Guinea', *Anthropological Quarterly* 32: 134 - 160
- Kijne, I.S.
- 1955 'Mythe of kruis in Nieuw Guinea', *De Heerbaan* 8: 1 - 15
- Lafeber, C.V.
- 1968 *Nieuw-Guinea en de Volkskrant*, Assen: Van Gorcum

Lagerberg, C.S.I.J.

- 1956 'Memorie van Overgave van de onderafdeling Mimika, 17 nov. 1954 - 1 apr. 1956', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 522, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- 1959 'Memorie van Overgave van de Onderafdeling Nimboran; april 1957 - 29 april 1959', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 83, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- 1962 *Jaren van reconstructie. Nieuw-Guinea van 1949 tot 1961*, Den Bosch: 1979 *West Irian and Jakarta Imperialism*, London: Hurst & Co

Lakatos, I.

- 1975a 'Falsification and the Methodology of Scientific Research Programmes', in: Worrall & Currie (eds.), *The Methodology of Scientific Research Programmes, Philosophical Papers I*, pag. 8 - 101, Cambridge: University Press
- 1975b 'History of Science and its Rational Reconstruction', in: Worrall & Currie (eds.), *The Methodology of Scientific Research Programmes, Philosophical Papers I*, pag. 102 - 138, Cambridge: University Press

Leeden, A.C. van der

- 1955a 'Geschiedenis van een vete tussen twee volksgroepjes', *Adatrechtbundels XLV (Nieuw-Guinea)*: 134 - 142
- 1955b 'Verwantschapstermen en -verhoudingen in het Sarmische', *Adatrechtbundels XLV (Nieuw-Guinea)*: 436 - 454
- 1955c 'Coöperaties in het Sarmische (1953)', *Adatrechtbundels XLV (Nieuw-Guinea)*: 541 - 544
- 1956 *Hoofdtrekken der sociale structuur in het westelijk binnenland van Sarmi*, Leiden: IJdo
- 1960 'Social Structure in New Guinea', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* dl. 116(1): 119 - 149
- 1961 'Sarmiërs in contact met het Westen', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* dl. 117: 51 - 63
- 1970 'Australia and Melanesia: Propositions regarding Comparative Research', *Anniversary Contributions to Anthropology: Twelve Essays*, pag. 78 - 94, Leiden: Brill

Leeden, A.C. van der, J. Boelaars M.S.C., e.a.

- 1955 'Huwelijksbeletselen. Is gemeenschap van een man met zijn stiefdochter een delict? (1953)', *Adatrechtbundels XLV (Nieuw-Guinea)*: 469 - 478

Leeden, A.C. van der, J. Pouwer

- 1955 'Ambtelijke omgang met bevolkingsgroepen', *Adatrechtbundels XLV (Nieuw-Guinea)*: 20 - 22

Lepervanche, M. de

- 1967 'Descent, Residence and Leadership in the New Guinea Highlands', *Oceania* 38: 134 - 158/163 - 189

Locher, G.P.H.

- 1955 'Rede ter gelegenheid van het Eeuwfeest der Nieuw-Guinea-Zending', *De Heerbaan* 8: 62 - 69
- 1956 'De Evangelisch-Christelijke Kerk in Nederlands Nieuw-Guinea', *De Heerbaan* 9: 197 - 223
- 1959 'Problemen en perspectieven der zending', *De Heerbaan* 12: 245 - 262
- 1962 'Nieuw-Guinea's staatkundige positie als missionair probleem', *De Heerbaan* 15: 77 - 91

- Logchem, J.Th. van
1957a *Gegevens omtrent de socio-politieke organisatie der Kapauka's, Hollandia* (stencil)
- 1957b 'De opstand aan de Wisselmeren in nov./dec. 1956', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 267, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- 1963 *De Argoeniërs: een Papoea-volk in West Nieuw-Guinea*, Utrecht: Scholtanus & Jens
- Lucas, L.M.A.
1953 'Rapport betreffende een onderzoek naar de sociale omstandigheden van de Stadspapoea's te Hollandia', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 43, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- 1954 'Sociale aspecten van de Papoea-bevolking te Hollandia', *Sociaal Kompas* 1(6): 1 - 12
- Malinowski, B.
1930 'The Rationalization of Anthropology and Administration', *Africa* III (1930): 405 - 429
- 1939 'The Present State of Studies in Culture Contact', *Africa* XII (1939): 27 - 47
- Marcus, G.E. & D. Cushman
1982 'Ethnographies as Texts', *Annual Review of Anthropology* 11: 25 - 69
- Marcus, G.E. & J. Clifford
1985 'The Making of Ethnographic Texts: a Preliminary Report', *Current Anthropology* 26(2): 267 - 271
- Memorandum
1953 'Memorandum van het Kantoor voor Bevolkingszaken betreffende: stimulering verenigingswezen onder Stadspapoea's te Hollandia, dd. 9 mrt. 1953', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 44, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- Miedema, J.
1984 *De Kebar 1855 - 1980: sociale structuur en religie in de Vogelkop van West-Nieuw-Guinea*, Dordrecht: Foris
- Ministerie v. Buitenlandse Zaken
1951/61 *Rapport inzake Nederlands Nieuw Guinea*, Den Haag: Min. v. Buitenlandse Zaken
- Mulders, A.
1963 'Missiologie', *Het Missiewerk* 42: 133 - 151
- Nienhuis, P.
1968 *Inventaris van het rapportenarchief van het Kantoor voor Bevolkingszaken (Nederlands-Nieuw-Guinea) 1951 - 1962*, 's-Gravenhage: Ministerie van Binnenlandse Zaken

- Nieuwenhuijsen, J.W. van & C.H. van Nieuwenhuijsen-Riedeman
 1965 'The Suki Area, Fly River Open Electorate', in: D.G. Bettison, C.A. Hughes & P.W. van der Veur (eds.), *The Papua-New Guinea Elections 1964*, pag. 374 - 387, Canberra: ANU
- 1972 'Veldwerk in een zendingsgebied', *Sociologische Gids* 19(5/6): 340 - 350
- Nieuwenhuijsen-Riedeman, C.H. van
 1979 *Een zuster voor een vrouw: huwelijk en verwantschap bij de Suki, Papua New Guinea*, Amsterdam: Antrop.-Sociologisch Centrum
- Nooteboom, C.
 1940 'Volkenkunde en koloniale praktijk', *Koloniaal Tijdschrift* 29: 393 - 403/491 - 509
- Nunen O.F.M., A. van
 1986 *Vijftig jaar Nederlandse Franciscanen in Nieuw Guinea/Irian Jaya, Abepura*
- O'Brien, D.
 1962 'Nativistic Movements', *Working Papers in Dani Ethnology no. 1*, pag. 59 - 60, Hollandia: UNTEA
- 1969 *The Economics of Dani Marriage: an Analysis of Marriage Payments in a Highland New Guinea Society*, New Haven: Yale University
- O'Brien, D. & A. Ploeg
 1964 'Acculturation Movements among the Western Dani', *American Anthropologist* 66: 281 - 292
- Oecomenische Raad van Kerken in Nederland
 1956 *Nieuw-Guinea als probleem van het Nederlandse volk (Rapport van de Commissie voor Internationale Zaken)*, Amsterdam: Ten Have
- Oosterwal, G.
 1959 'The Position of the Bachelor in the Upper Tor Territory', *American Anthropologist* 61(5): 829 - 838
- 1961 *People of the Tor. A Cultural-anthropological Study on the Tribes of the Tor Territory*, Assen: Van Gorcum
- 1963 'A Cargo Cult in the Mamberamo Area', *Ethnology* 2: 1 - 14
- 1967 'Muremarew: a dual organized village', in: Koentjaraningrat (ed.), *Villages in Indonesia*, pag. 157 - 188, New York: Ithaca
- 1973 *Modern Messianic Movements. As a Theological and Missionary Challenge*, Elkhart, Indiana: Institute of Mennonite Studies
- Op 't Land, C.
 1970 *Werk in uitvoering. Een analyse van drie ontwikkelingsprojecten*, Meppel: Boom
- Osok, E.
 1957 'Rapport van Ds. Osok over het dorp Sulia', *De Heerbaan* 10: 277 - 292
- Peters, H.L.
 1961 'De Amungmè in het centrale bergland van Nederlands Nieuw-Guinea', *Nederlands Nieuw-Guinea* 9(2): 11 - 13
- 1965 *Enkele hoofdstukken uit het sociaal-religieuze leven van een Dani-groep*, Venlo: Dagblad voor Noord-Limburg

- Peters, J.
1960 'De aanpassingstaak van de kerk in de naar eenheid groeiende wereld', *Het Missiewerk* 39: 78 - 90/129 - 143
- Ploeg, A.
1961 'Wangulam society', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 153, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
1962 'Nativistic Movements among the Bokodini Dani', *Working Papers in Dani Ethnology no. 1*, pag. 61 - 62, Hollandia: UNTEA
1965 *Government in Wanggulum Society*, Utrecht: thesis (typescript)
1966 'Some comparative remarks about the Dani of the Baliem Valley and the Dani at Bokondini', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 122: 255 - 273
1969 *Government in Wanggulum Society*, Den Haag: Nijhoff
1973 'Sociological Aspects of Kapore Settlement', *New Guinea Research Bulletin* 49: 23 - 118
1975a 'Wok Kako and Wok Bisnis', in: W.E.A. van Beek & J.H. Scherer (eds.), *Explorations in the Anthropology of Religion: Essays in Honour of Jan van Baal*, pag. 190 - 212, Den Haag: Nijhoff
1975b 'Spontaneous Rural Resettlement in and near the Chimbu District', *New Guinea Research Unit - discussion paper no. 5*, Canberra:
1979 'The establishment of the pax Neerlandica in the Bokondini area', in: M. Rodman & M. Cooper (eds.), *The Pacification of Melanesia*, Ann Arbor: Un. of Michigan Press
- Ploeg, A. (ed.)
1970 *Land Tenure in West Irian (New Guinea Research Bulletin no. 38)*, Canberra: ANU
- Pospisil, H.L.
1958 *The Kapauku Papuans and their Law*, New Haven: Yale University
1963 *Kapauku Papuan Economy*, New Haven: Yale University/Dep. of Anthropology
1978 *The Kapauku Papuans of West New Guinea*, New York: Holt, Rinehart & Winston
- Pouwer, J.
1954a 'Gang en methoden van ethnologisch onderzoek', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
1954b 'De taak van de gouvernementsethnoloog in Nieuw-Guinea (afschrift NRC overzeese weekeditie; 28 dec. 1954)', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 760, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
1955 *Enkele aspecten van de Mimika-cultuur (Nederlands Zuid-West Nieuw Guinea)*, Den Haag: Staatsuitgeverij
1960a 'Loosely Structured Societies in Netherlands New Guinea', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 116(1): 109 - 118
1960b 'Social Structure in the Western Interior of Sarmi (Northern Neth. New Guinea) - a Response to a Response', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 116(1): 365 - 372
1960c 'Bestaansmiddelen en sociale structuur in de Oostelijke Vogelkop I,II', *Nieuw-Guinea Studiën* 4: 214 - 235/309 - 328
1961a 'New Guinea as a Field for Ethnological Study. A Preliminary Analysis', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 117: 1 - 24

- 1961b 'Fundamentele factoren en algemene tendenzen in Papoea-culturen', *Nieuw-Guinea Studiën* 5: 215 - 232
- 1962a *Het individu in samenleving en cultuur - enkele methodologische beschouwingen*, Groningen: Wolters
- 1962b 'De Toegoenese gemeenschap te Hollandia', *Nieuw-Guinea Studiën* 6: 343 - 367
- 1964 'A Social System in the Star Mountains: Towards a Reorientation of the Study of Social Systems', *American Anthropologist* vol. 66, no. 4(2), special publication: 133 - 161
- 1966 'Towards a Configurational Approach to Society and Culture in New Guinea', *Journal of Polynesian Studies* 75(3): 267 - 286
- 1968 *Translänion at Sight*, Wellington (NZ): Victoria University
- 1970 'Mimika Land Tenure', in: A. Ploeg (ed.), *Land Tenure in West Irian*, pag. 24 - 33, Canberra: ANU
- 1984 'Geslachtelijkheid en ideologie: toegelicht aan een samenleving van Irian Jaya', in: T. Lemaire (red.), *Antropologie en Ideologie*, pag. 127 - 166, Groningen: Konstapel
- 1987 'Kolonisering, dékolonisering, en re-kolonisering van West Irian', in: A. Borsboom & J. Kommers (red.), *Processen van kolonisatie en dekolonisatie in de Pacific. Onderzoek en verkenning*, pag. 108 - 152, Nijmegen: Centrum voor studies van Australië en Oceanië
- Raad van Kerken
1962 'Oproep van de Raad van Kerken in Indonesië betreffende het vraagstuk West-Irian', *De Heerbaan* 15: 32 - 36
- Rabinow, P.
1977 *Reflections on Fieldwork in Morocco*, Berkeley: California U.P.
- Randwijck, S.C. Graaf van
1981 *Handelen en denken in dienst der zending - Oestgeest 1897-1942*, 's Gravenhage: Boekencentrum
- Rapport Interdepartementale Commissie
1953 *Rapport Interdepartementale Commissie. Toekomstige ontwikkeling van Nieuw-Guinea (deel I)*, 's Gravenhage: Staatsuitgeverij
- Rapport van de Commissie Nieuw-Guinea (Irian)
1950 *Rapport van de Commissie Nieuw-Guinea (Irian)*, 's Gravenhage: Secretariaat v.d. Nederlands-Indonesische Unie (4 din)
- Ricoeur, P.
1971 'The Model of the Text: Meaningfull Action Considered as a Text', *Social Research* 38: 529 - 562
- Roes, J.
1974 *De missiemotivatie der Nederlandse katholieken, 1915-1940*, Bilthoven: Ambo
- Rumainam, F.J.S. & A.M. Middag
1956 'Kerkerde van de Evangelisch-Christelijke Kerk in Nederlands Nieuw-Guinea', *De Heerbaan* 9: 224 - 242
- Schoorl, J.W.
1953 *Toestanden en verhoudingen in de nederzettingen van autochtone werklieden, in dienst van de N.N.G.P.M. te Sorong*, Hollandia: stencil

- 1954 'Rapport van het bevolkingsonderzoek in het Moejoegebied', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 451, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- 1955 'Tourmeeverslag over de tournee naar de Sibilvallei van 14 nov. - 19 dec. 1955', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 168, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
- 1957 *Kultuur en kultuurveranderingen in het Moejoe-gebied*, Den Haag: Voorhoeve
- 1958 'Wetenschappelijke expeditie naar het Sterrengebergte', *Nieuw-Guinea Studiën* 2: 28 - 41
- 1967 'The Anthropologist in Government Service', in: Jongmans & Gutkind (eds.), *Anthropologists in the Field*, pag. 170 - 192, Assen: Van Gorcum
- 1970 'Muyu Land Tenure', in: A. Ploeg (ed.), *Land Tenure in West Irian*, pag. 34 - 41, Canberra: ANU
- 1975 'Salvation Movements among the Muyu-Papuans of West-Irian', in: W.E.A. van Beek & J.H. Scherer (eds.), *Explorations in the Anthropology of Religion: Essays in Honour of Jan van Baal*, pag. 164 - 189, Den Haag: Nijhoff
- Schoot, H.A. van der
1969 *Het Mûnika- en Asmatgebied (West-Irian) voor en na de openlegging. Beleidsaspecten van een overgangssituatie*, Tilburg: Gianotten
- Serpenti, L.M.
1962 'Enkele aspecten van het Wati-gebruik op het Frederik Hendrik Eiland (Zuid Nieuw-Guinea)', *Nieuw-Guinea Studiën* 6: 43 - 60
- 1965 *Cultivators in the Swamp: Social Structure and Horticulture in a New Guinea Society (Frederik-Hendrik Island West New Guinea)*, Assen: Van Gorcum
- 1968 'Headhunting and Magic on Kolepom (Fredrik Hendrik Island, Irian Barat)', *Tropical Man - Yearbook, Dep. of Social Research, Royal Tropical Institute, Amsterdam* vol I: 116 - 139
- 1972 'Ndambu, the Feast of Competitive Giving', *Tropical Man - Yearbook, Dep. of Social Research, Royal Tropical Institute, Amsterdam* vol. V: 162 - 187
- 1984 'The Ritual Meaning of Homosexuality and Pedophilia among the Kimam-Papuans of South Irian Jaya', in: G.H. Herdt (ed.), *Ritualized Homosexuality in Melanesia*, pag. 292 - 317, Berkeley: University of California Press
- Silverman, M.G.
1972 'Ambiguation and Disambiguation in Field Work', in: S.T. Kimball & J.B. Watson (eds.), *Crossing Cultural Boundaries - the Anthropological Experience*, pag. 204 - 229, San Francisco: Chandler
- Strathern, A.
1968 'Descent and Alliance in the New Guinea Highlands: Some Problems of Comparison', *Proceedings of the Royal Anthropological Institute for 1968*, pag. 37 - 52
- Strathern, M.
1978 'The Achievement of Sex: Paradoxes in Hagen Gender-thinking', in: E. Schwimmer (ed.), *The Yearbook of Symbolic Anthropology* I: 171 - 203, London: Hurst

- Teutscher, H.J.
1955 'Rede ter gelegenheid van het Eeuwfeest van de Nieuw-Guinea zending', *De Heerbaan* 8: 57 - 62
- Thornton, R.J.
1983 'Narrative Ethnography in Africa, 1850 - 1920: the Creation and Capture of an Appropriate Domain for Anthropology', *Man* (N.S.) 18: 502 - 520
1988 'The Rhetoric of Ethnographic Holism', *Cultural Anthropology* vol. 3, no. 3: 285 - 303
- Trenkenschuh O.S.C., F.
1982a 'An Integrated View of the Asmat Mission Program', *Asmat Sketch Book II* (reprint): 45 - 51
1982b 'Cargo Cult in Asmat: Examples and Prospects', *Asmat Sketch Book II* (reprint): 59 - 65, Jayapura: Franciscan Press
- Trouwborst, A.A. & J.H.M. Kommers
1988 'Regionale onderzoekstraditie en de Nederlandse antropologie: Indonesianistiek en de studie van Oost-Afrika vergeleken', *Antropologische Verkenningen* 7 (1,2): 36 - 50
- Tyler, S.A.
1978 *The Said and the Unsaid: Mind, Meaning and Culture*, New York: Academic Press
1984 'The Vision Quest in the West, or What the Mind's Eye Sees', *Journal of Anthropological Research* 40(1): 23 - 40
1987 *The Unspeakable. Discourse, Dialogue, and Rhetoric in the Postmodern World*, Wisconsin: University Press
- Vademecum
1956 *Vademecum voor Nederlands-Nieuw-Guinea*, Rotterdam: Nieuw-Guinea Instituut
- Veeger, L.M.
1959 *Papoea dorpsverzorgsters. Een sociaal-hygiënisch experiment in Nederlands Zuid Nieuw-Guinea*, Amsterdam: Rototype/Roots
- Vermeulen, H.F.
1985 'De Leidse lineage van museumdirecteuren en antropologiehoogleraren: Gerbrands en de studie van etnocommunicatie', in: A. Boeren, F. Brinkgreve & S. Roels (red.), *Teken van leven: studies in etnocommunicatie. Liber Amicorum bij het afscheid van Prof.Dr. A.A. Gerbrands*, pag. 33 - 71, Leiden: ICA
- Verschuere M.S.C., J.C.
1941a 'Zuid Nieuw Guinea: 35 jaren onder missie-invloed. I', *Koloniale Studiën* 25: 507 - 534
1941b 'Zuid Nieuw Guinea: 35 jaren onder missie-invloed. II', *Koloniale Studiën* 25: 646 - 669
1953/1954 'De katholieke missie', in: W.C. Klein (red.), *Nieuw-Guinea: de ontwikkeling op economisch, sociaal en cultureel gebied, in Nederlands en Australisch Nieuw-Guinea* dl. I: 160 - 229, Den Haag: Staatsuitgeverij
1957 'Om een nieuwe wereld', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* dl. 113: 209 - 237
1970 'Marind-anim Land Tenure', in: A. Ploeg (ed.), *Land Tenure in West Irian*, pag. 34 - 58, Canberra: ANU

- Verschuere M.S.C., J.C. & J. Meuwese M.S.C.
1950 *Nieuw-Guinea, uw naam is wildernis*, Bussum: Brand
- Verschuere M.S.C., J.C. [J. van Baal (ed.)]
1982 *Jan Verschuere's Description of Yéi-Nan Culture*, Den Haag: Nijhoff
- Vogel, L.C.
1965 *Het beleid van de Dienst van Gezondheidszorg in West-Nieuw Guinea 1950 - 1960*, Utrecht: Scholtenus & Jens
- Voorhoeve, C.L.
1961 'Uittreksel van het rapport Taalkundig Onderzoek in de Asmat, betreffende verschillende onderwerpen', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw Guinea, (1912) 1950 - 1962*, inv.nr. 434, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling
1965 *The Flamingo-Bay Dialect of the Asmat Language*, Den Haag: Nijhoff
- Vriens M.S.C., A.
1960 'Missioneren op Zuid-Nieuw-Guinea', *Het Missiewerk* 39: 97 - 103
- Vriens M.S.C., A. & J. Boelaars M.S.C.
1955a *De primitieve economie van de Auwju aan de Bangi-Ia, onderafdeling Mappi*, Hollandia (stencil)
1955b *Rapport over een onderzoek naar de sociale structuur van de Auwju*, Hollandia (stencil)
- Wassing, R.S.
1977 *Asmat, een verdwijnende koppensnellerscultuur in Irian Jaya*, Delft: Museum Nusantara
- Watson, J.B.
1972 'Talking to Strangers', in: Kimball, S.T. & J.B. Watson (eds.), *Crossing Cultural Boundaries - the Anthropological Experience*, pag. 172 - 181, San Francisco: Chandler
- Wertheim, W.F.
1972 'Counter-insurgency Research at the Turn of the Century. Snouck Hurgronje and the Acheh War', *Sociologische Gids* 19: 320 - 328
- Wirz, P.
1922/25 *Die Marind-anim von Holländisch-Süd-Neu-Guinea*, Hamburg: Friedrichsen (2 dln.)
1923/25 'Zur Anthropologie der Biaker, Nuforesen und der Bewohner des Hinterlandes der Doreh-Bai', *Archiv für Anthropologie* 48: 185 - 215
1924 'Anthropologische und ethnologische Ergebnisse der Zentral-Neu-Guinea Expedition 1921 - 1922', *Nova Guinea* XVI(1934): 1 - 148
- Wolf, J.J. de
1988 'J.H.F. Kohlbrugge en H.Th. Fischer en de beoefening van de culturele antropologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht', *Antropologische Verkenningen* 7 (1,2): 95 - 117
- WONG (St. Wetenschappelijk onderzoek Nieuw Guinea)
1961 *Netherlands Foundation for the Advancement of Research in New Guinea (WONG) - Report for the Period 1957 - 1960*, Den Haag: ZWO

1964 *Netherlands Foundation for the Advancement of Research in New Guinea (WONG) - Report for the Period 1961 - april 1964, Den Haag: ZWO*

Working Papers
1962

Working Papers in Dani Ethnology no. 1, Hollandia: UNTEA

Zegwaard M.S.C., G.A.

- 1952a 'In het land der menseneters', *Annalen van Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart* 66(10): 136 - 138
- 1952b 'Relaas van de snelmoord op zaterdag 8 november te Ao', *ongepubliceerd* 7 pp.
- 1953a 'Asmat en Kamoro Papoea's, hun biologische en physiologische opvattingen', *ongepubliceerd* 12 pp.
- 1953b 'Geestengeloof rond geboorte en dood bij de Asmatters', *ongepubliceerd* 3 pp.
- 1954a 'Bevolkingsgegevens van de Asmatters', *Rapportenarchief v/h Kantoor voor Bevolkingszaken van Nederlands Nieuw-Guinea, (1912) 1950 - 1962, inv.nr. 426, Den Haag: Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling*
- 1954b 'Een Bisjpaal in Sjoeroe', *Nederlands Nieuw-Guinea* 2(1): 11 - 12
- 1954c 'Vrouwenruil bij de Asmatters', *Tijdschrift Nieuw-Guinea* 15(2): 33 - 38; 15(3): 65 - 72
- 1954d 'Adatgegevens over de Asmat stam', *ongepubliceerd* 14 pp.
- 1955a 'Primitieve verbroederings ceremonieën', *Nederlands Nieuw-Guinea* 3(5): 4 - 5; 3(7): 10 - 11
- 1955b 'Keama of Emae Kame', *ongepubliceerd* 8 pp.
- 1955c 'Naamgeving bij de Asmatters', *ongepubliceerd* 3 pp.
- 1955d 'Nota's bij verschillende voorwerpen', *ongepubliceerd* 4 pp.
- 1955e 'Nota's over de Asmat stam, dl. 1 & 2', *ongepubliceerd* 88 pp.
- 1955f 'Oorsprongsverhalen van de Asmat', *ongepubliceerd* 119 pp.
- 1955g 'Rituelen van de Asmat', *ongepubliceerd* 3 pp.
- 1955h 'Missiegeschiedenis', *ongepubliceerd*
- 1956a 'Asmat-zondvloed. De oude tovenaars die de stroom kon oproepen', *Nederlands Nieuw-Guinea* 4(1): 4 - 6
- 1956b 'Magisch snellen. De grote man lag in de kano', *Nederlands Nieuw-Guinea* 4(2): 11 - 12
- 1956c 'Pastoor in Zuid Nieuw-Guinea', *Schakels Nederlands Nieuw-Guinea* 21: 14 - 18
- 1956d 'Mensen in Zuid Nieuw-Guinea', *Schakels Nederlands Nieuw-Guinea* 21: 19 - 22
- 1956e 'Hoe de sagopalm ontstond', *Oost en West* 49(8): 12 - 13
- 1957a 'Bezinning over de aanpassing in Zuid Nieuw-Guinea', *Sociaal Kompas* 4(3-4): 179 - 185
- 1957b 'Varkensfeest in Sjoeroe', *Nederlands Nieuw-Guinea* 5(4): 2 - 3
- 1957c 'Romantiek bij de Asmatters', *Nederlands Nieuw-Guinea* 5(6): 8 - 12
- 1958 'Jipae', *ongepubliceerd* 3 pp.
- 1959 'Headhunting Practices of the Asmat of Netherlands New Guinea', *American Anthropologist* 61: 1020 - 1041
- 1960a 'Zuid Nieuw-Guinea', *Schakels Nederlands Nieuw-Guinea* 39: 10 - 19
- 1960b 'Kind en gezin', *Schakels Nederlands Nieuw-Guinea* 39: 20 - 24
- 1978a '1953 Data on the Asmat People', *Asmat Sketch Book VI*: 15 - 25
- 1978b 'The Myth of Fampiripitsj', *Asmat Sketch Book VI*: 100 - 103
- 1982a 'Name-giving among the Asmat People', *Asmat Sketch Book I* (reprint): 39 - 44
- 1982b 'An Asmat Mission History', *Asmat Sketch Book II* (reprint): 5 - 15

Zegwaard M.S.C., G.A. & J. Boelaars M.S.C.

1955

'De sociale structuur van de Asmat-stam (1953)', *Adarechtbundels*
XLV (Nieuw-Guinea): 244 - 301

Sjoerd Rienk Jaarsma werd op 24 januari 1956 geboren te Hilversum. Hij behaalde in 1975 het diploma Atheneum-B aan het A. Roland Holst College te Hilversum. Hij studeerde culturele antropologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, alwaar hij in 1982 afstudeerde in de sociaal-culturele wetenschappen met als hoofdvak culturele antropologie en bijvakken godsdienstwetenschappen en algemene taalwetenschap.

Gedurende zijn studie verrichtte hij onderzoek naar het functioneren van de toeristische sector van het dorp Ullapool aan de noordwest kust van Schotland. Tevens deed hij wetenschapshistorisch onderzoek naar de ontwikkeling van antropologische theorievorming in - en voortvloeiend uit - de opleiding Indologie aan de Leidse universiteit tussen 1922 en 1956. De resultaten van dit laatste onderzoek werden gepubliceerd als *Structuur :: Realiteit. Kernelementen van de Leidse antropologie tussen de jaren twintig en vijftig* (Leiden, 1984).

Van 1986 tot 1989 is hij werkzaam geweest bij respectievelijk de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en de Stichting Sociaal-Culturele Wetenschappen (S.S.C.W.). Hij was aangesteld als toegevoegd wetenschappelijk onderzoeker aan de Faculteit Sociale Wetenschappen (vakgroep Culturele Antropologie) van de Rijksuniversiteit te Utrecht, ten behoeve van het verrichten van wetenschapshistorisch onderzoek naar de etnografische beschrijving van Irian Jaya in de periode 1950/1962.

